

ANALELE ȘTIINȚIFICE
ALE
UNIVERSITĂȚII „AL. I. CUZA“
DIN IAȘI

(SERIE NOUĂ)

SECȚIUNEA III

(Științe sociale)

b) Științe filozofice, economice și juridice

TOMUL XIII, ANUL 1967

COMITETUL DE REDACTIE

Prof. Șt. BĂRSĂNESCU, conf. P. BOTEZATU, Prof. I. DAVIDSOHN, Conf.
I. HAGIU, Conf. M. JACOTĂ, Prof. V. NECULCE, Conf. I. NICOLICIOIU,
Prof. D. RUSU, Prof. N. ȚĂȚOMIR

Prof. V. NECULCE
Prof. D. RUSU
Prof. N. ȚĂȚOMIR

} *Redactori responsabili*

T. GALAN *Secretor de redacție*

V. DUMISTRĂCEL *Tehnoredactor*

S U M A R

	<u>Pag.</u>
I. HAGIU, O. ACATRINEI, M. SĂRMĂȘANU — Aspecte ale contribuției presei comuniste și democratice ieșene în lupta împotriva fascismului pentru apărarea independenței și suveranității naționale	1
— Aspects de la contribution de la presse communiste et démocratique de Jassy dans la lutte contre le fascisme pour la défense de l'indépendance et de la souveraineté nationale	12
LIVIU COPTIL — Aspecte ale strategiei și tacticii partidului comunist român în lupta pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice	13
— Виды тактики и стратегии РКП в борьбе за завершение буржуазно демократической революции	29
M. SĂRMĂȘANU — Raportul dintre obiect și subiect în procesul cunoașterii — Le rapport entre l'objet et le sujet dans le processus de la connaissance	31
ERNEST STERE — Blaise Pascal critic social și pedagog	41
— Blaise Pascal critique social et pédagogue	49
STELA TEODORESCU — Concepția lui Pierre Janet asupra dezvoltării limbajului la om și actualitatea ei	51
— La conception de Pierre Janet sur le développement du langage chez l'homme et son actualité	59
STEFAN BIRSĂNESCU — Școala de gramatici din țările române de la finele sec. al XIV-lea și din veacul al XV-lea	61
— L'école de „gramatics” des pays roumains de la fin du XIV-e et du XV-e siècles	67
S. GĂINA — Orientarea pedagogică a personalității lui Titu Maiorescu	69
— L'orientation pédagogique de la personnalité de T. Maiorescu	80
N. DAVIDEANU și P. CIUȚHI — Intensificarea producției în cooperativele agricole din regiunea Iași și îmbunătățirea întrebuintării zilelor-muncă — Renforcement de la culture intensive dans les coopératives agricoles de la région de Jassy et amélioration de l'emploi de la journée de travail	81
IOAN BURDUJA — Unele aspecte economico-juridice ale principalelor planuri financiare	91

	<u>Pag.</u>
— Quelques aspects économiques et juridiques des principaux plans financiers	101
A. TĂTĂRĂR — Continutul și funcțiile finanțelor cooperativele agricole de producție	103
Содержание и функции финансов сельскохозяйственных производственных кооператив	116
I. HĂLĂLĂU, O. JABA, S. CIOCHINA — Aspecte ale determinării și folosirii capacității de producție într-o întreprindere producătoare de rulmenți	117
— Aspects de la détermination et de l'utilisation de la capacité de production dans une fabrique qui produit des roulements	130
CHIRIL POPESCU — Eficiența economică a îngrășămintelor minerale aplicate pe teren în pantă	131
— L'efficacité des engrais minéraux dans leur application sur les terrains en pente aux cultures de maïs et de blé	140
D. RUSU și C. NICOLICIOIU — Contribuții la cunoașterea ideilor progresiste din opera economică a lui Ion Ionescu de la Brad	141
— К познанию прогрессивных идей экономических работ Иона Ионеску из Брада	150
I. IAVORSCHI — Unele observații privind procedura desfacerii contractului de muncă	151
— Quelques remarques concernant la procédure de rupture du contrat de travail	161
DUMITRU RADU și RENÉE SANILEVICI — Exercițarea drepturilor civile și procesual-civile și abuzul de drept în practica noastră juridică	163
— Осуществление субъективных гражданских и гражданского, процессуальных прав и злоупотребление правом в нашей судебной практике	173
B. BRAUNSTEIN — Cu privire la tratamentul juridic al concursului de infracțiuni	175
— Au sujet du traitement juridique du concours d'infractions	182
PAUL DEMETRESCU — Exonerarea de răspundere a debitorului dintr-un contract economic în cazul imposibilității obiective de executare a obligației	183
— De la faute comme condition de la responsabilité pour la violation des obligations dans un contrat économique	197
GR. GR. THEODORU — Garanțiile procesuale, expresie a democratismului dreptului procesual penal socialist român	199
— Les garanties judiciaires, l'expression du démocratisme de la procédure pénale roumaine	209
NOTE	
STELA IANCU — A. D. Xenopol și gândirea sa pedagogică	211
C. BOTEZ — Contribuții la cunoașterea situației economiei forestiere a României între primul și al doilea război mondial	217
RECENZII	231

ASPECTE ALE CONTRIBUȚIEI PRESEI COMUNISTE ȘI
DEMOCRATICE IEȘENE ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA FASCISMULUI
PENTRU APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI SUVERANITĂȚII
NAȚIONALE

DE

I. HAGIU, O. ACATRINEI, M. SĂRMĂȘANU

Instaurarea dictaturii fasciste în Germania la începutul anului 1933 ale cărei planuri agresive, de dominație mondială deveniseră cunoscute opiniei publice, a dat naștere unei stări de neliniște și nesiguranță în întreaga lume, dar mai ales în țările direct amenințate de expansiunea hitleristă.

Politica de lichidare a drepturilor și libertăților democratice promovate în Germania, ca și declarațiile revanșarde ale naziștilor arătau limpede că fascismul reprezenta principala primejdie pentru independența națională a popoarelor din Europa centrală și răsăriteană, pentru cultura și civilizația omenirii. Pericolul iminent al reimpărțirii lumii și instaurării hegemoniei Germaniei fasciste a constituit temeiul obiectiv al apariției și dezvoltării în toate țările a mișcării antifasciste, profund democratice și de masă.

În fruntea luptei antifasciste a maselor largi populare din țara noastră s-a situat clasa muncitoare condusă de P.C.R. Conștienți de răspunderea față de destinele istorice ale poporului, comuniștii, luptând cu abnegație pentru înlăturarea asupririi de clasă și naționale au pus în centrul activității lor apărarea integrității teritoriale, a independenței naționale și a suveranității de stat a României, promovarea unei democrații reale și a progresului social.

Mișcarea revoluționară, de mare amploare din ianuarie-februarie a demonstrat cu prisosință hotărârea clasei muncitoare de a bara calea fascismului și de a asigura dezvoltarea și independența țării potrivit cu năzuințele arzătoare ale maselor muncitoare. Referindu-se la luptele din ianuarie-februarie 1933 tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază că: „Ele au dat o puternică lovitură claselor exploatare, au frânat ofensiva capitalului împotriva drepturilor econo-

mice și politice ale oamenilor muncii. Ele au avut și o importanță internațională, înscriindu-se printre primele mari acțiuni ale proletariatului mondial împotriva fascismului¹. Puternica mișcare revoluționară a stăvilit în România, pentru un timp, ofensiva celor mai reacționare forțe aflate în slujba Germaniei hitleriste. Totodată ea a avut „și o importanță internațională, înscriindu-se printre primele mari acțiuni ale proletariatului mondial împotriva fascismului”².

Intensificarea grevelor și demonstrațiilor, în perioada ce a urmat eroicelor lupte ale ceferiștilor și petroliștilor au relevat neputința cercurilor guvernante de a înăbuși mișcarea revoluționară, prin înscenarea de procese conducătorilor încercați ai proletariatului, restrângerea drepturilor și libertăților cetățenești, perpetuarea cenzurii și stării de asediu etc. Îmbinând în chip original activitatea legală și ilegală, P.C.R. a folosit în funcție de condițiile concret-istorice³ o gamă de forme de organizare și de luptă, a creat și îndrumat numeroase organizații legale, asociații, comitete care activau pentru apărarea democrației, a existenței României ca stat independent și suveran, aflate în pericol de a fi lichidate, precum și pentru satisfacerea revendicărilor imediate ale oamenilor muncii. „Pentru apărarea democrației și a intereselor naționale ale poporului au militat în acești ani un șir de organizații democratice și antifasciste de masă create de Partidul Comunist — Comitetul național antifascist, Asociația Tineretului Antifascist, Liga Muncii, Comitetul antifascist al femeilor, Frontul studentesc democrat și multe altele”³.

Conținutul principal al activității P.C.R. a fost crearea unui larg front popular antifascist, care să unească clasa muncitoare cu cele mai diverse pătri sociale, cu forțe politice democratice, personalități cu largi vederi progresiste interesate în stăvilirea ofensivei fascismului, democratizarea vieții publice, asigurarea independenței naționale și a păcii în lume.

Un rol deosebit în această direcție l-a avut presa de partid și cea aflată sub influența comuniștilor. Pe lângă ziarele ilegale, de obicei organe ale C.C., ale comitetelor regionale, orășenești, județene ale P.C.R., ale C.C. al U.T.C. și organizațiilor sale locale, precum și a Ajutorului Roșu, au fost editate o serie de ziare legale, ca organe de presă ale organizațiilor de masă sau subintitulate „independente”, „culturale”, umanitare etc.

Astfel, P.C.R. a editat alături de ziarele și revistele ilegale, ca „Scinteia”, „Lupta de clasă”, „Tînărul leninist”, un mare număr de

¹ N. Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, București, Editura politică, 1966, p. 40.

² *Idem*, p. 40.

³ *Idem*, p. 43.

publicații legale cu caracter progresist, ca: „Arena”, „Clopotul”, „Ecoul”, „Era nouă”, „Manifest” ș.a.

Atitudini antifasciste, de demascare a activității legionarilor și de mobilizare a maselor împotriva agresiunii Germaniei hitleriste au luat și unele ziare și reviste ca „Dimineața”, „Adevărul”, „Cuvîntul liber”, ș.a.

Partidul Comunist din România, imbinînd cu pricepere activitatea ilegală cu cea legală, a alcătuit din rîndurile comunistilor, ale muncitorilor din fabrici, ale țărănilor muncitori și ale intelectualilor progresiști o activă rețea de corespondenți. În același timp, partidul a folosit drept colaboratori ai presei democratice, antifasciste, numeroși oameni de cultură.

Presa ilegală și legală a P.C.R. a contribuit într-o însemnată măsură la crearea unei largi opinii antifasciste de masă. Prin intermediul presei P.C.R. nu a lăsat nici un moment masele lipsite de informare, de cunoașterea problemelor mari ale vieții politice și ale luptei contra exploatării, fascismului și războiului.

Prin intermediul presei, în acea perioadă de grea cumpănă pentru poporul nostru, P.C.R. a dus o susținută muncă de educație în rîndul maselor de la orașe și sate, în spiritul combaterii oricăror tentative de lichidare a drepturilor și libertăților democratice, a independenței naționale și de revizuire a granițelor țării.

Ca urmare a acestei educații, s-a creat o opinie publică ostilă politicii partidelor de extremă dreaptă, ceea ce a făcut ca fascismul să nu-și poată crea o bază de masă în România.

Alături de masele populare din întreaga țară, care în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist, s-au ridicat la luptă împotriva fascismului, muncitorimea din Iași, mobilizată de organizația locală a P.C.R., a desfășurat numeroase acțiuni împotriva fascismului, a dictaturii militarofasciste și a mașinii de război hitleriste.

Organizația locală ieșeană a P.C.R. a acordat o atenție deosebită problemelor presei, editării și răspîndirii de către comuniști a numeroase manifeste, broșuri, fluturași, ziare etc. care au exercitat o puternică influență asupra populației din Iași.

Printre organele de presă comunistă și democratică ieșeană care și-au adus o contribuție însemnată la demascarea politicii extremei drepte de trădare națională au fost: „Moldova Roșie” organ al Comitetului Regional din Moldova a P.C.R., „Tinăra Gardă a Moldovei” organ al U.T.C. Comitetul Regional Moldova Iași, „Sfărîmați lanțurile” — organ al Comitetului Județean Iași al „Ajutorului Roșu” din România — Iași, „Cuvîntul muncitoresc” organ de apărare al tuturor muncitorilor — Iași și unele ziare și reviste democratice și progresiste ca: „Ecoul” ziar democratic independent, „Ma-

nifest" ziar literar-social-artistic, „Caradașca” revistă politică-socială-literară și altele.

Ziarele și revistele antifasciste ieșene din acea perioadă cuprindeau „editoriale referitoare la toate problemele mari ale zilei, articole de doctrină socială pentru lămurirea adevăratelor pricini ale frământatei vieți politice de atunci”⁴, rubrica „Frontul muncii”, rubrică literară, cronică externă, informațiuni locale și generale etc.

Datorită ideilor pentru care militau și influenței ce o exercitau asupra maselor, publicațiile legale ieșene editate și îndrumate de Comitetul Regional Moldova a P.C.R., erau urmărite de autorități. De aceea, o parte dintre aceste publicații nu puteau avea o viață lungă, fiind mereu suspendate și suprimate. „Cu aceasta însă, nu s-a stins flacăra vie care pîlpîia în inimile miilor de cititori. Cuvîntul antifascist a fost spus mai departe”⁵ și luptătorii antifasciști au strîns tot mai mult rîndurile în jurul Partidului Comunist Român.

Pentru a-și putea spune cuvîntul, în condițiile cenzurei instituite, unele ziare s-au văzut siliite să apară sub alte denumiri. Așa de exemplu, ziarul democratic independent „Ecolu” continuă activitatea legală a „Buletinului de acțiune împotriva fascismului”.

Organele siguranței urmăreau toate acțiunile celor ce lucrau la tipografie. Proprietarii tipografiilor și lucrătorii erau amenințați și siliți să comunice agenților siguranței tot ce privea activitatea ziarisților antifasciști.

Dat fiind faptul că în marea lor majoritate lucrătorii tipografii, oameni însuflețiți de idealurile progresiste, aveau o conștiință de clasă dezvoltată, ei au știut să tînuiască pregătirile făcute pentru apariția unei noi gazete antifasciste sau să inducă în eroare pe agenți.

O dată apărute și trimise spre vînzare gazetele antifasciste erau supuse samavolnicilor poliției și siguranței. Chiar și „cititorii care erau găsiți cu vreun ziar democrat antifascist erau arestați, bătuți de poliție”⁶. Pentru a putea salva gazetele antifasciste de urmărire, chioșcarii „ascundeau pachetul cu gazete antifasciste și le vindeau apoi prin întuneric”⁷.

În același număr al revistei „Manifest” în legătură cu greutățile prin care trecea presa democratică se arăta: „Ziarul apare cu intîrziere din cauza aceluiași obstacole care se pun în fața oricărei reviste nesprijinite de nimeni și care trăiește prin sacrificiile dureroase ale unor oameni prea idealști pentru vremurile crîncene de acum. Condițiile grafice sînt inferioare, hîrtia pe care e tipărită revista este

⁴ „Manifest”, nr. 1 din 5 octombrie 1934.

⁵ Idem, nr. 3—4 din noiembrie 1934.

⁶ Idem.

⁷ „Manifest”, nr. 3—4 din nov.-dec. 1934.

cea mai ieftină posibilă”⁸. În ciuda acestor greutăți materiale, cât și a cenzurii, a legilor speciale la care recurgeau frecvent guvernării organizația locală a P.C.R. Iași a reușit să publice numeroase articole de orientare democratică în presa legală și ilegală.

În toate ziarele democratice ieșene apăreau îndemnuri la luptă unită pentru apărarea drepturilor democratice, pentru un viitor mai bun. Așa, de exemplu, în primul număr al revistei „Manifest” în articolul de fond intitulat „Pornim la drum” se arăta: „Toiagul nădejzii într-o zi mai bună este singurul nostru sprijin. Nu credem decât în dumnezeul piinii de mîine. Ne-am amanetat hainele ca să ajungem la țintă. *Sfărimăm tiparele nepotrivite ale vremii de azi și trecem înainte, aruncînd disprețul în obrazul indiferentismului.*”

Vrem o lume nouă pentru îngenuncheații de la coarnele plugului, vrem aer, vrem soare pentru neîndreptățiții din fabrici.

Cuvîntul nostru către ei se îndreaptă și singura noastră mulțumire va fi salutul cu care ne vor întâmpina la început de drum. Porțile sînt deschise, urmați-ne”⁹.

Referindu-se la rolul ziarelor și publicațiilor ieșene din acea perioadă grea din istoria poporului nostru, revista „Manifest” arată: „Integrată în relațiile orașului Iași, revista va consacra paginile sale pentru a-și îndeplini o firească datorie către această „cetate a culturii” astăzi atît de oropsită de o serie întreagă de împrejurări vitrege care nu numai că-i stingheresc dezvoltarea firească, dar îi întunecă și din vechea strălucire”¹⁰.

Ținînd seama de sarcina majoră care stătea în fața poporului nostru — apărarea independenței naționale împotriva fascismului, activitatea politică a organizației P.C.R. — Iași s-a desfășurat în primul rînd în direcția lămuririi maselor populare asupra pericolului fascist cît și asupra caracterului războiului hitlerist, a mobilizării lor la lupta împotriva dictaturii fasciste. În acest scop au fost larg popularizate, atît prin presa ilegală locală, cît și prin cea legală, prin manifeste și de la om la om, obiectivele mișcării de rezistență a maselor largi, obiective formulate în documentele elaborate de Partidul Comunist, cît și numeroase materiale de demascare a fascismului.

Dezvăluind substratul demagogiei naționaliste a fascismului din interior, presa comunistă și democratică ieșeană trăgea totodată semnalul de alarmă asupra planurilor înrobitoare — expansiune economică și politică fătîșe sau camuflate, ale imperialismului german.

Ziarul „Politica” în articolul intitulat *Guvernul trebuie să plece*, demasca cîrdășia guvernului burghezo-mosieresc român cu fascismul

⁸ Idem.

⁹ „Manifest”, nr. 1, din 5 oct. 1934.

¹⁰ „Manifest”, nr. 3—4 din nov.—dec. 1934.

german arătînd necesitatea unei schimbări înnoitoare. „Guvernul din țara noastră, al cărui președinte are frați și cumnați în Germania, care a preschimbat țara în sală de banchet, operînd la adăpost afaceri scandaloase, nu mai poate rămîne”¹¹.

Tot pe această linie se înscrie activitatea publicistică desfășurată de gazeta ilegală a organului Comitetului Regional din Moldova a P.C.R. „Moldova Roșie”. În articolul *1 august — zi de luptă hotărîită împotriva războiului și a fascismului* se arată: „adevărată țintă a fascismului, de orice nuanță ar fi el și sub orice emblemă s-ar manifesta, este să apere un sistem intrat în putrefacție și să oprime masele muncitorești... însă chemarea noastră este să arătăm că orînduirea fascistă nu duce nicăieri în lume la liman”¹².

În același spirit este demascat fascismul în revista „Manifest” editată de un grup de intelectuali din Iași și îndrumată de partid. Articolele pe teme social-politice ca și lucrările literare sînt străbătute de ideea unirii forțelor democratice și patriotice.

Vorbînd despre vitregia vremurilor pe care le străbătea țara noastră revista „Manifest” aprecia că „imperialismul economic, cu corolarul său, războiul, fascismul, ultimul leac de prelungire a agoniei și a iluziei, sînt atîtea fenomene care dovedesc că organizarea actuală nu mai poate merge pe linia evoluției și a progresului”¹³.

Același număr al revistei „Manifest” demasca metodele teroriste fasciste folosite pentru apărarea intereselor burgheziei și moșierimii din țara noastră: „ordinea menținută astăzi prin baionete, prin încătușarea completă a oricărei idei de libertate, pumnul care se încumetă a înfrunța ideea, dau dovada de slăbiciune și profundă zguduire a regimului burghez, învechit și a cărui fundament economic este falimentar”¹⁴.

Militant neobosit pentru demascarea fascismului, a terorii politice și a pregătirilor de război, ziarul legal „Ecoul”, organ democratic independent, antifascist și-a adus o contribuție deosebită. Gazeta publică numeroase articole care militează pentru Front Unic Muncitoresc îndreptat împotriva fascismului cum ar fi: „Despre fascism”, „Fascismul și pacea” etc.

În pașinile ziarului „Ecoul” un larg răsunset au avut și o serie de manifestări internaționale de luptă ale mișcării antifasciste din România. Printre acestea un loc de frunte îl ocupă participarea reprezentanților țării noastre la Congresul mondial antifascist al femeilor din august 1934 la Paris. În scopul participării reprezentanțelor mișcării feminine din țara noastră la congres, la începutul lunii iulie s-au

¹¹ „Politica”, nr. 59 din 3 iunie 1935.

¹² „Moldova roșie” din 4 august 1935.

¹³ „Manifest”, nr. 1 din 5 oct. 1934.

¹⁴ Idem.

constituit la București și în alte localități din țară printre care și la Iași, comitete de inițiativă.

La Iași, potrivit relatărilor ziarului „Ecoul”, „Apelul lansat de Comitetul de inițiativă a avut un ecou deosebit: în multe părți s-au înjghebat grupuri locale feminine pentru participarea la Congres”¹⁵.

Acestui eveniment îi consacră ziarul „Ecoul” o serie de articole prin care urmărea să popularizeze probleme principale care urmau să fie dezbătute la Congres, cum ar fi: „Congresul mondial al femeilor contra războiului și fascismului”, „Congres feminin” etc. Așa, de exemplu, într-un articol consacrat acestui eveniment, după ce prezenta contribuția activă a femeilor muncitoare din țara noastră la lupta revoluționară a proletariatului și popularizau sarcinile de viitor, „Muncitoarele din România au arătat în multe rânduri că sînt gata de luptă ...participarea lor la numeroase acțiuni revoluționare dau dovadă de asta. Cum ați luptat în aceste lupte, așa trebuie să duceți și acum lupta care se leagă cu lupta întregii muncitorimi”¹⁶ împotriva primejdiei fascismului.

O altă manifestare internaționalistă care și-a găsit expresia în presa antifascistă din țara noastră a fost Congresul mondial antifascist al studenților care s-a ținut la sfîrșitul lunii decembrie 1934 la Bruxelles. În ziarul „Ecoul” din Iași a apărut „apelul comitetului internațional de inițiativă pentru organizarea acestui congres, semnat de scriitori și savanți de renume mondial ca: Maxim Gorki, Paul Langevin, Henri Barbusse, Egon Ervin Kisch, Theodor Dreiser și alții”¹⁷.

Prezența reprezentanților țării noastre la întruniri internaționale antifasciste a prilejuit afirmarea solidarității poporului român cu lupta popoarelor din alte țări împotriva fascismului. Aceasta a dus la creșterea prestigiului național și internațional al mișcării antifasciste și al P.C.R.

În condițiile cînd conducătorii partidelor național-țărănesc și liberal, refuzînd colaborarea cu organizațiile democratice, sprijineau ascensiunea organizațiilor fasciste, cînd cercurile progermane ale claselor exploatoare căutau să împingă țara în orbita Germaniei hitleriste, P.C.R. ținînd sus steagul libertății și independenței naționale, chema toate forțele democratice, masele largi populare să se unească într-un singur front popular antifascist. Lupta pentru frontul popular antifascist a fost tema dominantă a presei comuniste ilegale și legale ieșene din acei ani.

Demascînd fascismul, presa ieșeană sublinia în numeroase articole că garanția victoriei asupra acestuia o constituie făurirea frontului unic muncitoresc și ralierea în jurul lui, în cadrul unui larg

¹⁵ „Ecoul” (Iași) nr. 6 din 5 august 1934.

¹⁶ „Ecoul”, anul I, nr. 7 din 12 august 1934.

¹⁷ Idem, nr. 16 din 18 noiembrie 1934.

front popular antifascist, a tuturor forțelor sociale interesate în apărarea cauzei democrației, independenței naționale și a păcii. „Lupta contra dușmanului comun — fascismul — trebuia să lase pe alt plan ceea ce despărtea diversele forțe sociale și organizațiile acestora, fără ca ele să renunțe la principiile și programul lor”¹⁸. Frontul popular antifascist este singura armă care ne poate salva de fascism și război”¹⁹ — scria organul central al P.C.R.

În coloanele presei comuniste și democratice din acea perioadă se desvăluia caracterul antinațional al politicii partidelor burgheziei și moșierimii, care au respins propunerile de creare a frontului popular ale partidului comunist și au încurajat acțiunile barbare la care s-au dat elementele legionare.

Presa de partid atrăgea totodată atenția asupra daunelor pe care le aduceau manevrele conducătorilor social-democrați de dreapta, care opunându-se închegării frontului unic muncitoresc, au împiedicat realizarea unui larg front popular. În revista „Manifest” se arată: „Frontul popular este cerința ceasului de față. În ciuda unor conducători social-democrați și național-tărăniști, care nu-l voiesc, și „nu-l cred posibil” și de aceea îl sabotează consistent și vinovat, el se va realiza”²⁰.

Rezultatele, într-adevăr, nu au întârziat să se arate. Pe baza liniei trase de P.C.R. în iunie 1943 privind problema încheierii Frontului patriotic antihitlerist, organizația orășenească Iași a P.C.R. a editat și răspândit manifeste prin care aducea la cunoștința maselor populare acțiunile partidului comunist, mobilizându-le la lupta unită împotriva fascismului²¹. Nu mult după aceasta făurirea la 1 mai 1944 a F.U.M. a însemnat consolidarea forțelor proletariatului, întărirea rolului său de conducător al maselor populare. În zilele de 2—4 mai 1944 au fost constituite comitete ale F.U.M. și la Iași²², ceea ce a avut ca rezultat creșterea forțelor antifasciste și a activității revoluționare.

Un rol deosebit de important a revenit presei de partid în educarea maselor muncitoare în spiritul internaționalismului proletar. Presa comunistă ieșeană considera ca o datorie de cinste de a face cunoscut în rindurile poporului român adevărul despre primul stat socialist din lume, de a explica succesele sale, politica sa de apărare a păcii. Numeroase articole puneau în evidență realizările poporului sovietic în domeniul economic, politic, științific și cultural, precum și inițiativele sovietice îndreptate împotriva agresiunii, pentru securitatea co-

¹⁸ „Scînteia”, nr. 25 din 6 iulie 1935.

¹⁹ *Idem*, nr. 20 din iulie 1935.

²⁰ „Manifest”, nr. 6 din 28 iulie 1935.

²¹ Arhivele Statului Iași, fondul Chestura poliției Iași, dosarul nr. 72/1943, filele 1028—1029.

²² Arhiva Comitetului Regional P.C.R. Iași, fondul special, dosar nr. 2/1944.

lectivă, pentru apărarea păcii. Demascînd pregătirile de război, politica antisovietică a forțelor reacționare, presa comunistă și democratică ieșeană susține ideea încheierii unui pact româno-sovietic de asistență mutuală. Revista „Manifest” în articolul intitulat „Politica „instinctul național” și integritatea teritorială a României” arată: „În goana lor permanentă după profituri, în grija de a-și menține dominația asupra maselor, anumite clici ale burgheziei, partizane dictaturii fasciste, uzînd în permanență de limbajul patriotic provocînd încontinuu agitații naționaliste, sînt în fond antinaționale, fiind oricînd gata să traficeze cu teritoriul și părți din masele națiunii, numai dacă pot trage oricare profit.

Locul României nu poate fi decît alături de statele care vor pace. Numai cuprînsă într-un tratat de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică, România poate face o adevărată politică a instinctului național, salvînd astfel viața celor 18.000.000 de oameni amenințați de războiul dictaturilor fasciste din centrul Europei”²³. Pe această linie a stringerii legăturilor cu Uniunea Sovietică revista ieșeană „Manifest”, cit și publicația legală, politică-socială-literară „Caradașca” din 1935 publică diverse materiale cu privire la efortul depus în cadrul Ligii Națiunilor de ministrul de externe al României, N. Titulescu, pentru încheierea unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S., pe baza respectării reciproce a independenței și suveranității naționale²⁴.

Politica de fascizare, de aservire tot mai pronunțată a intereselor țării noastre Germaniei fasciste, ca și pregătirile de război, au dus la înrăutățirea continuă a situației maselor populare. Presa legală și ilegală a dezvăluit în mod concret exploatarea și asuprirea exercitată de acestea. Paginile ziarelor și revistelor ieșene sînt pline de articole și informații care arată starea de mizerie în care se zbăteau oamenii muncii de la orașe și sate, articole care oglindesc acțiunile revoluționare muncitorești-tărănești, lupta lor pentru revendicările zilnice imediate și politice generale, împotriva ofensivei capitalului afohton și străin.

În articolul *În lumea roboților înălbiți*, publicat în revista „Manifest” sînt arătate condițiile de mizerie în care erau nevoiți să muncească și să trăiască muncitorii brutari: „Încăperi umede și întunecoase, cu pardoselile roase de vreme, cu aer înăbușitor și niciodată prîmenit. Totul se lucrează manual. S-au inventat mașini perfecționate, dar acestea costă bani mulți și grei, pe cînd mîna lucrătorului ieșean este ieftină ca braça. Brutăriile au rămas un loc de nemiloasă exploatare a lucrătorului brutar, mîna nesecată de aur pentru un pumn de hrăpăreți și lacomi”²⁵. În același număr al revistei apare un manifest

²³ „Manifest”, nr. 9 din 25 oct. 1935.

²⁴ „Caradașca”, nr. 27 din martie 1936.

²⁵ „Manifest”, nr. 7 din 25 august 1935.

prin care muncitorii brutari cer „o viață omenească pe care să o câștige nu prin memorii, ci prin hotărâre și curaj, s-o impuie prin forța lor unită și organizată patronilor abuzivi”²⁶.

În aceeași revistă „Manifest” se demască situația de mizerie din fabricile textile din Iași unde „se lucrează 13—14 ore pe zi. Intrăm la 6 dimineața și ieșim la 8—9 seara. Sintem plini de oftică și de boli de tot felul. Salariul de mizerie; brutalizările, concedierile abuzive, neplata cu săptămânile a banilor muncii. Așa nu mai putem trăi. Vrem respectarea demnității omenești”²⁷.

Ca urmare a activității desfășurate de P.C.R. și a unor înțelegeri cu C.G.M., în anii 1935—1936, membrii fostelor sindicate unitare și independente s-au încadrat treptat în sindicatele afiliate la Confederația Generală a Muncii²⁸. Intrarea comunistilor în aceste sindicate a contribuit la o regrupare a forțelor care militau pentru unitate, reorganizare și intensificarea activității sindicatelor, în vederea desfășurării luptelor revoluționare.

În organele de presă ieșene există informații în legătură cu înființarea sindicatelor. „După multe străduințe s-au pus din nou bazele sindicatului ceferist din Iași”²⁹. Același lucru în legătură cu sindicatul de la Fabrica textilă din Iași³⁰. După crearea noilor sindicate, în fabricile ieșene au avut loc o serie de greve și ieșiri în masă în fața direcțiilor pentru apărarea revendicărilor lor³¹.

Cea mai puternică manifestare a stării de spirit antihitleriste a muncitorimii ieșene, ca de altfel în întreaga țară, a fost marea demonstrație de la 1 mai 1939. Sub conducerea organizației locale P.C.R., muncitorimea ieșeană s-a ridicat împotriva situației grele de mizerie, rezultat al ofensivei patronale asupra nivelului de trai, a salariilor de mizerie, a creșterii necontenite a scumpetei³², a lipsei de ocrotire socială și de protecție a muncii³³ etc., cât și al pericolului iminent de război. Această demonstrație s-a desfășurat sub lozincile: „Să apărăm granițele țării împotriva agresorului hitlerist!”, „Să apărăm independența națională a României”³⁴. Acțiunile muncitorimii ieșene au avut o puternică influență și în rândurile țărănimii, intelectualității progresiste și ale altor pături muncitoare care își manifestau tot mai puternic voința de a colabora, pentru unirea tuturor forțelor împotriva fascismului, pentru a asigura dezvoltarea țării pe calea democrației, păcii și progresului social.

²⁶ Idem.

²⁷ Idem, nr. 8 din 29 septembrie 1935.

²⁸ „Scinteia” din 7 iulie 1935.

²⁹ „Manifest” din 25 decembrie 1935.

³⁰ Idem, nr. 8 din 29 septembrie 1935.

³¹ Idem.

³² „Politica”, nr. 58 din 1935.

³³ Idem, nr. 177 din 1937.

³⁴ Idem.

Precizind că majoritatea intelectualilor din România era hotărât antifascistă, P.C.R. arăta : „Fascismul reprezintă pentru ei tot așa un pericol ca și pentru muncitorime, amenințându-le libertatea de profesie și de cugetare ..Manifestările lor democratice ilegale acțiunile personale ale exponentilor democrației din sinul elementelor înaintate intelectuale trebuie, prin organizarea comună și o platformă democratică antifascistă, ridicate la nivelul unei mișcări naționale”³⁵. În prima linie a frontului antifascist, în cadrul căruia a fost prezentă intelectualitatea, s-au situat intelectualii comuniști. Ca membri ai unui partid revoluționar, intransigent antifascist, intelectualii comuniști, apărători ai ideologiei marxist-leniniste au sesizat marea primejdie pentru soarta țării care o reprezenta fascismul.

Lupta pe tărîmul social-politic împotriva fascismului se împletea strîns cu acțiunea de combatere a ideologiei retrograde fasciste. Presa antifascistă ieșeană se ridica cu putere în apărarea patrimoniului spiritual al poporului, al valorilor culturii române. Problemele ideologice și culturale fac obiectul multor articole din revistele și zierile ilegale și legale.

Revista „Manifest” cit și revista săptămînală politică socială-literară „Caradașca” au devenit tribune de promovare a culturii democratice, antifasciste. În paginile acestor organe de presă au semnat articole mulți oameni de știință, scriitori, artiști ca : C. I. Parhon, M. Sadoveanu, Radu Cernătescu, Iorgu Iordan, Al. Sahia, Petre Constantinescu-Iași, Scarlat Calimachi, George Ivașcu, Demostene Botez și alții. Merită menționate articolele : „Apărarea culturii”, „Politica de intimidare a intelectualilor” etc.

În revista „Manifest” într-un articol consacrat situației tinerețului și ideologiei pe care clasele reacționare au căutat să o imprime se arată : „Tineretului i s-a dat o ideologie de împrumut sub care nu fac decît să cultive apucăturile bestiale, șovinismul făcîndu-i educație la școala crimei și asasinatului”³⁶. Cu toate eforturile depuse de clasele reacționare din țara noastră pentru a răspîndi această ideologie de împrumut, trebuie să apreciem că intelectualitatea română a manifestat în general puțină receptivitate față de ideologia nazistă, iraționalistă și profund antiumanistă. Tot mai numeroși au devenit intelectualii antifasciști care datorită atitudinii lor patriotice și democratice au avut de suferit prigoana regimurilor reacționare. În ziarul de critică și informație ieșeană „Politica” se demască politica reacționară, teroristă promovată de organele statului, ale siguranței de „arestare și menținere în arest fără a fi judecat a profesorului P. Constantinescu-Iași”³⁷, pentru considerentul

³⁵ Documente din Istoria P.C.R. 1934—1937, E.S.P.L.P., 1957, p. 339—340.

³⁶ „Manifest”, nr. 1 din 5 octombrie 1934.

³⁷ „Politica” din 31 decembrie 1934.

că face parte din frontul antifascist mondial. În semn de protest pentru aceste acte samavolnice „el a declarat o împătrită grevă a foamei, a setei, a somnului și a focului”³⁸. Pentru eliberarea sa, au sosit numeroase proteste din țară și din străinătate, considerind arestarea sa ca „o crimă premeditată”³⁹.

Activitatea presei ieșene puse în slujba cauzei poporului pe frontul politic, ideologic și cultural, în perioada de ofensivă a fascismului pe plan internațional, inclusiv în România, face parte integrantă din lupta desfășurată de P.C.R. pentru unirea tuturor forțelor democratice, progresiste, a maselor largi de oameni ai muncii într-un larg front antifascist. Presa comunistă și democratică ieșeană, și-a adus contribuția în mobilizarea maselor populare, la trezirea vigilenței, la formarea opiniei antifasciste, pentru apărarea drepturilor și libertăților maselor, a culturii naționale, progresiste, a independenței și suveranității naționale.

ASPECTS DE LA CONTRIBUTION DE LA PRESSE COMMUNISTE ET
DÉMOCRATIQUE DE JASSY DANS LA LUTTE CONTRE LE FASCISME
POUR LA DÉFENSE DE L'INDÉPENDANCE ET DE LA
SOUVERAINETÉ NATIONALE

Résumé

L'ouvrage met en évidence la contribution de la presse communiste et démocratique de Jassy dans la formation d'une opinion publique antifasciste et dans la mobilisation de notre peuple tout entier dans la défense de l'intégrité territoriale et de la souveraineté de la Roumanie.

La presse, dirigée et guidée par le Parti Communiste Roumain, a conséquemment milité pour la création d'un ample front patriotique antifasciste et pour l'instauration d'une démocratie réelle, cadre propice et nécessaire à la promotion des intérêts fondamentaux et immédiats de tous les travailleurs et du progrès social multilatéral.

L'attitude ferme du Parti Communiste Roumain dans la défense de l'indépendance nationale, de la démocratie et de la paix dans le monde, a déterminé la concentration de toutes les forces patriotiques et démocratiques autour de la classe ouvrière.

³⁸ Idem.

³⁹ Idem, din 31 iulie 1934.

ASPECTE ALE STRATEGIEI ȘI TACTICII PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN ÎN LUPTA PENTRU DESĂVÎRȘIREA REVOLUȚIEI BURGHEZO-DEMOCRATICE

DE

LIVIU COPTIL

„Răsturnarea dictaturii fasciste și eliberarea țării de ocupația străină au marcat începutul revoluției populare, antiimperialiste în România, inaugurând o nouă etapă în dezvoltarea țării noastre. Sub conducerea partidului comunist, lupta antifascistă și de eliberare națională se dezvoltă într-o largă acțiune de masă pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice”¹.

Insurecția națională, antifascistă — opera maselor populare conduse de comuniști, a avut o excepțională însemnătate în viața poporului român, în asigurarea independenței, suveranității și progresului țării.

Ea a zdrobit dictatura militaro-fascistă, instrumentul cel mai odios creat de reacțiunea burghezo-moșierească pentru exploatarea și asuprirea maselor. „Înfăptuirea actului istoric de la 23 August, răsturnarea dictaturii militaro-fasciste prin insurecția armată organizată și condusă de Partidul Comunist Român — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — a deschis poporului calea luminoasă a făuririi orînduirii socialiste”². 23 August este cea mai mare sărbătoare națională a poporului român. „Acest eveniment istoric — arăta Gh. Gheorghiu-Dej — a deschis o eră nouă, luminoasă, în dezvoltarea țării, a marcat o cotitură hotărîtoare în destinele poporului român, în îndelungata sa luptă pentru eliberarea națională și socială, pentru înfăptuirea de aindci transformări revoluționare și clădirea unei Româнии noi socialiste”³.

¹ Nicolae Ceaușescu, P.C.R. — *continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Editura politică, București, 1966, p. 53.

² Nicolae Ceaușescu, *Raport cu privire la proiectul de Constituție al R.S.R.*, Editura politică, 1965, p. 3—4.

³ Gh. Gheorghiu-Dej, *A XX-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist*.

Descătușind energia creatoare a maselor, insurecția antifascistă a dat un puternic impuls luptei poporului român pentru obiective mereu mai înalte ale progresului social, spre desăvârșirea transformărilor burghezo-democratice și trecerea la îndeplinirea sarcinilor revoluției socialiste.

Datorită raportului concret al forțelor de clasă, insurecția din august 1944, nu a rezolvat problema puterii politice, a instaurării unui guvern democratic, care să exprime realmente voința tuturor forțelor patriotice, cercurile burgheziei reușind să instaleze la conducere un guvern cu majoritate reacționară sub conducerea generalului Sănătescu, cu ajutorul căruia sperau să înfrângă lupta revoluționară a maselor, mersul înainte al revoluției. Analizând situația creată în țară, partidul comunist a ajuns la concluzia că problema centrală a etapei în care a intrat România este instaurarea unui guvern care să fie expresia tuturor forțelor democratice. De rezolvarea acestui obiectiv, depindea desăvârșirea sarcinilor primei etape a revoluției populare din țara noastră și trecerea la revoluția socialistă.

Rolul hotărîtor în lupta pentru instaurarea guvernului democratic l-au avut muncitorii. P.C.R. ținînd seama de această linie strategică, a acționat în permanență pentru întărirea Frontului Unic Muncitoresc, și pe baza lui, pentru lichidarea sciziunii mișcării sindicale. Un pas important în această direcție l-a constituit organizarea sindicală unitară (la 1 septembrie 1944) și crearea la începutul anului 1945 a Confederației Generale a Muncii. Sindicatelor au constituit o puternică forță în lupta împotriva reacțiunii, pentru democratizarea țării și pentru instaurarea guvernului democratic.

Pornind de la aprecierea științifică că îndeplinirea sarcinilor revoluției presupune cuprinderea unor puternice forțe sociale, P.C.R. a desfășurat o largă activitate în vederea organizării aliaților proletariatului, a unirii într-un front larg al tuturor forțelor interesate în propășirea democratică a țării.

În cadrul acestei acțiuni, o atenție deosebită s-a acordat maselor țărănești, care erau total interesate în lichidarea resturilor feudale și instaurarea unui guvern democratic. Spre sfîrșitul lunii septembrie și începutul lui octombrie 1944 acțiunea de organizare a comitetelor țărănești a luat o amploare din ce în ce mai mare, extinzîndu-se în toate regiunile țării⁴. Axa principală a întregii activități a comitetelor țărănești o constituia mobilizarea țărănimii la lupta pentru democratizarea aparatului de stat, prin înlocuirea elementelor fasciste din fruntea primăriilor și altor instituții administrative, pentru îndeplinirea reformei agrare.

⁴ „Scinteia”, nr. 9 din 29 sept. 1944, nr. 13, 14, 29, 30 și 31 din octombrie 1944; „Cuget liber” din 18 sept. 1944; „Arhiva Comitetului Regional P.C.R. Iași”, fondul nr. II, dosar nr. 122/44, fila 130.

Comitetele țărănești au constituit astfel o adevărată școală politică în care masele țărănești s-au călit, au învățat să-și rezolve problemele, să-și ia soarta în propriile mâini.

În procesul activizării politice a țărănimii, în lupta împotriva burgheziei și moșierimii, pentru democratizarea aparatului de stat, în octombrie-noiembrie 1944 se organizează în întreaga țară Frontul plugarilor, organizație largă de luptă a țărănimii (creată în ianuarie 1933 și autodizolvată la începutul anului 1953), care, sub conducerea P.C.R. a adus o însemnată contribuție la făurirea și întărirea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare⁵.

În vederea unirii tuturor forțelor democratice în lupta pentru zdrobirea reacțiunii și pentru înaintarea României pe cale democratică. Partidul comunist a format (creat) la 12 octombrie 1944 Frontul național democrat. În F.N.D. au intrat: P.C.R., P.S.D., sindicatele unite, Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, care în ianuarie 1946 se transformă în Partidul național popular (P.N.P.), autodizolvat în februarie 1949. P.N.P. a recunoscut rolul de hegemon al proletariatului în revoluție și a antrenat la luptă, alături de clasa muncitoare și sub conducerea acesteia, păturile meseriașilor și funcționarilor, ale intelectualiilor și liber profesioniștilor, ale micilor negustori și întreprinzători.

Au aderat și Madoszul (denumit din noiembrie 1944 Uniunea populară maghiară) U.T.C. precum și o serie de asociații și grupări ca: Societatea scriitorilor români, Partidul național-țărănesc⁶ de sub conducerea lui Anton Alexandrescu etc. Platforma politică a F.N.D. elaborată de P.C.R. avea în centrul preocupărilor ei instaurarea unui guvern democratic, lichidarea radicală a rămășițelor fascismului, participarea cu toate forțele la ducerea războiului antihitlerist, apărarea și consolidarea independenței naționale, realizarea reformei agrare⁷. Cele trei lozinci principale lansate de P.C.R. în această perioadă: „Totul pentru front, totul pentru victorie”, „Regim democratic”, „Pământ țăranilor” exprimau într-o formă concentrată platforma sa politică. Crearea F.N.D. a însemnat un mare succes al luptei P.C.R. de grupare în iurul și sub conducerea clasei muncitoare a tuturor forțelor democratice, de izolare a reacțiunii. În ziua de 8 octombrie 1944, peste 100.000 de muncitori, țărani, intelectuali s-au întrunit la A.N.E.F. manifestând pentru înlăturarea guvernului cu majoritate reacționară. La întrunire se sublinia faptul că guvernul Sănătescu nu reușește să îndeplinească sarcinile etapei revoluționare respective și că numai un guvern format din unirea tuturor forțelor democratice și naționale va putea re-

⁵ Dr. Petru Groza, *Reconstrucția României. Discursuri politice, conferințe și interviuri, 1944—1946*. Tip. „Viața literară”, București, 1946, p. 19.

⁶ Arhiva Centrală a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosar nr. 143, filele 3—4.

⁷ „Scinteia”, nr. 6 din 26 sept. 1944 și nr. 6 din 6 oct. 1944.

aliza aceste obiective⁸. Lupta maselor împotriva guvernului Sănătescu se intensifică în a doua jumătate a lunii octombrie⁹.

În urma luptei maselor populare, conduse de partid, primul guvern Sănătescu cu majoritate reacționară, este înlocuit. Tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta în cuvîntarea ținută în ziua de 4 noiembrie 1944 la mitingul din capitală că guvernul trecut (Sănătescu) n-a ținut seama de nevoile poporului român¹⁰. În fruntea noului guvern (instaurat la 4 noiembrie 1944) se găsea însă același prim-ministru Sănătescu. Dar se realizează un prim succes, prin aceea că P.C.R. obține Ministerul Comunicațiilor condus de Gh. Gheorghiu-Dej. În al doilea guvern Sănătescu au participat 10 reprezentanți ai F.N.D.-ului (dr. Petru Groza vicepreședinte, Gh. Gheorghiu-Dej — ministrul comunicațiilor, Ștefan Voitec — la departamentul educației naționale etc.)¹¹. Partidele reacționare păstrau majoritatea ministerelor. Forțele democratice în frunte cu P.C.R., văzînd orientarea reacționară și a acestui guvern, intensifică lupta și împotriva lui. Exprimînd teama în fața valului revoluționar al muncitorilor și țăranilor și neputința reacțiunii de a-l împiedica, C. Sănătescu spunea în noiembrie 1944: „Nu cumva să scăpăm din mîină autoritatea și să trecă peste noi aceste mase, care astăzi vor să-și aleagă primarii, miine vor cere de lucru etc. și nu le vom mai putea stăpîni”¹². Un uriaș val de demonstrații populare sîlesc și al doilea guvern Sănătescu să demisioneze. La începutul lui decembrie (6) 1944 se formează noul guvern, condus de generalul Rădescu, omul trusturilor anglo-americane, guvern cu orientare reacționară. Rolul precumpănitor continuă să-l dețină P.N.T. și P.N.L. care împiedicau realizarea reformelor democratice, sabotau aplicarea Convenției de Armistițiu. P.C.R. mobilizează masele populare la luptă și împotriva acestui guvern. La refuzul lui Rădescu de a înlocui primarii și prefecții antonescieni, partidul se adresează direct maselor muncitoare, chemîndu-le să procedeze la înlocuirea acestora cu primari și prefecți aleși din rîndurile lor. Masele populare au impus, împotriva voinței lui Rădescu, primari și prefecți democrați. La sfîrșitul lunii februarie 1945, majoritatea județelor aveau în fruntea lor prefecți F.N.D. (52 din totalul de 58)¹³. În februarie 1945, devenise clară orientarea claselor exploatatoare, a guvernului Rădescu spre dezlănțuirea războiului civil. În ședința Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, dezvăluind

⁸ „Scînteia”, nr. 20 din 11 oct. 1944.

⁹ „Scînteia”, nr. 32 din 22 oct. 1944 și nr. 40 din 31 oct. 1944.

¹⁰ „Scînteia”, nr. 47 din 6 noiembrie 1944.

¹¹ Idem.

¹² Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, fondul nr. 2, dosarul nr. 303, fila 71.

¹³ Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, fondul nr. 2, dosarul nr. 233, fila 71.

intențiile reacțiunii în această direcție, Rădescu a declarat: „În situația pe care o am mă voi opune din toate puterile și dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul”¹⁴.

P.C.R. exprimând interesele poporului român și ținând seama de raportul de forțe creat, de modificările survenite pe plan intern și internațional a arătat că va „împiedica prin toate mijloacele încercările de a transforma lupta din interior în război civil”¹⁵, că puterea politică va putea fi cucerită de către popor fără război civil. Ca urmare a măsurilor de vigoare politică luate de partid și masele populare, a fost posibilă împiedicarea reacțiunii de a declanșa un război civil.

În luna februarie 1945 mișcarea populară pentru răsturnarea guvernului cu majoritate reacționară capătă o amploare deosebită. Astfel numai în București în ziua de 14 februarie peste 500.000 de cetățeni au manifestat pentru instaurarea imediată a unui guvern al F.N.D.-ului¹⁶.

În cadrul luptei maselor populare pentru instaurarea unui guvern democratic, un moment important l-au constituit marile demonstrații ce au avut loc în întreaga țară în ziua de 24 februarie 1945. În această zi, reacțiunea burghezo-moșierească, în încercarea de a stăvili valul luptei revoluționare, a recurs în unele localități la arme. Astfel, în București, elementele reacționare au tras cu arme și mitraliere din clădirea Ministerului de Interne, de la prefectura poliției și de la ferestrele palatului regal asupra demonstrației pașnice organizate de F.N.D. la care au participat peste 600.000 de persoane, provocând victime — morți și răniți (5 persoane au fost ucise). Lungului șir de eroi și martiri ai poporului nostru căzuți pentru dreptate, libertate și progres social li s-au adăugat în acea zi alții, care au stropit cu sîngele lor caldarimul sub zidurile palatului regal. Elementele înrăite au recurs la arme și violențe împotriva demonstranților pașnici și la Craiova, Caracal, Brașov unde de asemenea, au fost ucise unele persoane¹⁷.

În zilele ce au urmat marii manifestații populare din 24 februarie 1945 și încercării desperate a forțelor reacționare de a stăvili prin acțiuni teroriste și asasinat creșterea valului revoluționar, forțele democratice și-au intensificat acțiunea de mobilizare și organizare a maselor în vederea răsturnării lui Rădescu și a clicii reacționare din jurul său.

¹⁴ Arhiva Centrală a Inst. de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., dosar nr. 303. Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 16 februarie 1945, fila 7.

¹⁵ Idem, fila 94.

¹⁶ „Scinteia”, nr. 130 din 5 februarie, nr. 137 din 12 februarie, nr. 140 din 15 februarie 1945.

¹⁷ „Scinteia”, nr. 151 din 26 februarie 1945; nr. 154 din 1 martie 1945; nr. 155 din 2 martie 1945 și „România liberă”, nr. 180 din 1 martie 1945.

La 28 februarie 1945 lupta maselor populare a avut ca rezultat înlăturarea guvernului Rădescu. Valul luptei populare a înlăturat succesiv trei guverne cu majoritate reacționară și a impus la 6 martie 1945 instaurarea primului guvern democrat din istoria țării noastre, în care clasa muncitoare avea rolul precumpănitor, guvern prezidat de eminentul patriot și strălucitul om de stat Dr. Petru Groza¹⁸. Aceasta confirmă întru totul faptul că guvernul democratic este opera poporului — adevăratul făuritor al istoriei.

Aproximativ 800.000 de cetățeni din București și împrejurimi, întruniți în ziua de 6 martie 1945 la marea adunare cetățenească, au salutat instaurarea guvernului democratic ca o victorie a democrației românești¹⁹. Prin instaurarea primului guvern democratic, lupta maselor populare a fost ridicată pe o treaptă superioară.

Prin conținutul său puterea instaurată la 6 martie 1945 era o dictatură revoluționar-democratică a proletariatului și țărănimii ~~sub~~ conducerea partidului comunist. În guvernul democratic, ținând seama de situația concretă economică, politică și socială din această vreme, a participat și o parte a burgheziei, grupată în partidul liberal al lui Gh. Tătărașcu. Prin atragerea grupării burgheze în guvern, Partidul comunist și-a asigurat o rezervă indirectă în lupta împotriva forțelor reacțiunii. Colaborarea vremelnică cu această grupare nu a schimbat cu nimic conținutul noii puteri bazată pe alianța muncitorească-țărănească în care rolul de conducător îl avea clasa muncitoare.

Lenin a arătat că dictatura revoluționar-democratică reprezintă o putere de stat a cărei bază economică continuă să fie capitalistă și care reflectă un raport al forțelor de clasă în care muncitorii nu conduc singuri, ci împart puterea politică cu țărănimea și cu alte pături mic-burgheze care au participat la revoluție. Fără a distruge temeliile capitalismului, ea înfăptuiește o nouă repartitie a proprietății funciare, statornicește un democratism consecvent, asigură îmbunătățirea situației materiale a maselor largi, înfrânge încercările forțelor contrarevoluționare de a restaura vechea putere de stat reacționară, deschide drumul spre revoluția socialistă. În concepția leninistă, puterea de stat revoluționar-democratică este un stat cu caracter tranzitoriu care asigură o punte de trecere între trecut — regimul reacționar — și viitor — lupta pentru socialism. „Dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și a țărănimii — scrie V. I. Lenin — are, ca orice lucru pe lumea asta, un trecut și un viitor. Trecutul ei îl reprezintă absolutismul, iobăgia, monarhia, privilegiile.... Viitorul îl constituie lupta împotriva proprietății private, lupta muncitorului salariat împotriva patronului, lupta pentru socialism”²⁰.

¹⁸ Nicolae Ceaușescu, P.C.R. — *continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Editura politică, București, 1966, p. 54.

¹⁹ „Scînteia”, nr. 161 din 8 martie 1945.

²⁰ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 11, Editura politică, 1962, p. 71.

Sarcinile dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și a țărânilor erau de a zdrobi acțiunile contrarevoluționare ale claselor exploatoare, de a apăra și lărgi cuceririle obținute prin victoria insurjecției armate, de a duce pînă la capăt sarcinile revoluției burghezo-democratice pregătind astfel condițiile de trecere la revoluția socialistă, la dictatura proletariatului.

Cînd guvernul democratic și-a început activitatea, viața economică a țării era dezorganizată ca urmare a distrugerilor provocate de război și de jaful hitlerist, a sabotajului practicat de clasele exploatoare. În aceste condiții, refacerea economiei naționale și zdrobirea acțiunilor de sabotaj ale exploatazilor constituiau sarcini principale. „Problema economică — arăta Gh.Gheorghiu-Dej, în ședința Consiliului F.N.D. din 4 aprilie 1945 — e piatra de încercare a pozițiilor guvernului nostru”²¹.

În pofida tuturor greutăților, guvernul democratic din inițiativa P.C.R., bazîndu-se pe sprijinul maselor populare, a trecut la aplicarea unui amplu program de măsuri politice și economice în vederea refacerii economice naționale, a consolidării puterii populare.

Printre primele măsuri luate de guvernul democratic a fost legiferarea reformei agrare, prin legea nr. 187 fiind astfel îndeplinită sarcina de bază a desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, lichidarea moșierimii ca clasă și improprietărirea țărănilor fără pămînt sau cu pămînt puțin²².

În 1945, guvernul democratic a luat un ansamblu de măsuri menite să contribuie la refacerea economiei naționale și îmbunătățirea situației materiale a oamenilor muncii, la stăvilirea sabotajelor organizate de cercurile marii burghezii, și anume: a fost introdus impozitul progresiv pe venitul global²³, reglementarea salariilor²⁴ și a prețurilor, pentru aducerea în circulație a mărfurilor²⁵, reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic²⁶, înființarea economatelor etc. A fost, de asemenea, elaborată legea pentru înființarea organelor de control cetățesc²⁷ ca mijloc de luptă împotriva speculei și sabotajului.

În domeniul construcției de stat s-a continuat pe scară largă opera de democratizare a aparatului, de înlăturare a elementelor reacționare

²¹ Arhiva centrală a Inst. de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 49, dosar nr. 143, fila 286.

²² „Monitorul oficial”, nr. 68 bis din 23 martie 1945, legea nr. 187 pentru înlăturarea reformei agrare.

²³ „Monitorul oficial”, nr. 76 din 1 aprilie 1945, p. 2694—2696; Legea nr. 323 din 30 martie 1945.

²⁴ Idem, partea I, nr. 101, din 3 mai 1945, p. 3625; Legea nr. 348 din 2 mai 1945; „Scînteia”, nr. 219 din 10 mai 1945.

²⁵ Idem, p. 3636; Legea nr. 350 din 2 mai 1945; „Scînteia”, nr. 219 din 10 mai 1945.

²⁶ Idem, p. 3636; Legea nr. 351 din 2 mai 1945; „Scînteia”, nr. 219 din 10 mai 1945.

²⁷ Idem, p. 3648—3649; Legea nr. 352 din 2 mai 1945; „Scînteia”, nr. 219 din 10 mai 1945.

din diferite verigi — de la ministere pînă la primării²⁸, de purificare a administrației publice²⁹, de democratizare a armatei³⁰, jandarmeriei și justiției³¹. S-a trecut la judecarea criminalilor de război și a celor vinovați de dezastrul țării³².

În vederea făuririi unor condiții cit mai bune pentru activitatea economică a guvernului au fost luate măsuri de reorganizare a unor ministere. Astfel, s-a creat Consiliul interministerial economic³³ care în noiembrie 1945, s-a transformat în Consiliul superior al economiei naționale, organ suprem de coordonare însărcinat cu planificarea și aplicarea politicii economice, financiare și sociale a guvernului³⁴.

Măsurile politice, economice și legislative adoptate și aplicate de guvernul democratic s-au bucurat de sprijinul unanim al majorității muncitorilor, țăranilor și intelectualilor.

Pe tărîm cultural-educativ, s-au aplicat o serie de măsuri în direcția răspîndirii în mase a ideilor marxist-leniniste, combaterea ideologiei fasciste, burgheze, atragerea vechii intelectualități în lupta pentru idealurile democratice; a început procesul de formare a noii intelectualități.

În strategia și tactica partidului de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă o importanță excepțională a avut-o Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945.

La Conferință, pe baza analizei multilaterale a situației economice și politice din țară, P.C.R. a elaborat un program complex privind problemele refacerii și dezvoltării economiei naționale pe baza industrializării, prin mobilizarea intensivă a propriilor forțe și maxima valorificare a resurselor naturale ale țării și a chemat întregul popor să lupte pentru traducerea lui în viață.

Este pentru prima dată în istoria României cînd un partid politic, călăuzit de interesele fundamentale ale țării, a pus în fața poporului un program concret, realist, de a cărui îndeplinire depindea viitorul patriei.

„Întreaga muncitorime, țăranime, intelectualitate — se arată în Raportul C.C. al P.C.R. prezentat de Gh. Gheorghiu-Dej la Conferința națională, — tot ce este cinstit și patriotic în această țară trebuie să se încadreze în marea operă de refacere economică a țării, în opera de valorificare a bogățiilor imense pe care le posedă România, în opera de ridicare a nivelului general de viață al întregului popor”³⁵.

²⁸ Idem, nr. 66 din 1945, p. 2110—2111.

²⁹ Idem, nr. 74 din 1945, p. 2433—2434.

³⁰ „Scinteia”, nr. 211 din 30 aprilie 1945.

³¹ „Scinteia”, nr. 276 din 18 iulie 1945.

³² „Scinteia”, nr. 221 din 15 mai 1945; nr. 237 din 1 iunie 1945 și nr. 250 din 15 iunie 1945.

³³ „Monitorul oficial”, partea I, nr. 69, din 24 martie 1945, p. 2219; Legea nr. 133 din 24 martie 1945.

³⁴ Idem, partea I, nr. 271, din 26 noiembrie 1945, p. 10.308.

³⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1953, ediția IV-a, p. 80.

Pe plan politic, conferința a trasat ca sarcini : întărirea rolului conducător al clasei muncitoare în stat, a alianței dintre muncitori și țărani, a prieteniei și unității de luptă dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare, demascarea completă a partidelor burghezo-moșierești și izolarea lor de mase. Un loc important din punct de vedere tactic în lucrările Conferinței s-a acordat problemei unității clasei muncitoare, trasându-se întregului partid ca sarcină politică principală : „întărirea Frontului unic muncitoresc și lupta pentru înlăptuirea unității politice a clasei muncitoare”³⁶.

„Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945 — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — a pus în centrul preocupărilor partidului redresarea și dezvoltarea economiei naționale, îmbunătățirea condițiilor de trai ale populației, consolidarea unității clasei muncitoare și a alianței dintre muncitori, țărani și intelectuali, întărirea unității tuturor forțelor democratice, antiimperialiste”³⁷.

Hotărârile luate de Conferința națională au stat la baza activității partidului în întreaga perioadă ce a urmat. Ele au contribuit într-o măsură importantă la întărirea rolului conducător al proletariatului în revoluție, ceea ce a facilitat înlăptuirea transformărilor ulterioare.

Conferința națională a indicat, de asemenea, necesitatea organizării alegerilor generale, care avea să însemne o mare bătălie între forțele democratice și reacțiune, în care acestea din urmă trebuiau să fie înfrinte. În înțelegerea cu cercurile imperialiste occidentale, pe al căror sprijin contau, reacțiunea, în fața cu monarhia, a urzit provocarea unei crize politice pentru răsturnarea regimului democrat-popular, regele rupînd orice contact cu guvernul prezidat de doctorul Petru Groza și refuzînd să sancționeze legile³⁸. Cu sprijinul larg al poporului, guvernul și-a continuat activitatea, înlăptuind programul de transformări democratice și dovedind că se poate guverna cit se poate de bine și fără așa-numitul factor constituțional. „Greva regală” n-a făcut decît să contribuie la autodemascarea caracterului reacționar și perimat al monarhiei, a inutilității ei.

O tentativă a reacțiunii de a recurge la arme pentru a răsturna guvernul democratic a avut loc la 8 noiembrie 1945, cînd sub pretextul unei demonstrații promonarhiste, forțele reacționare au scos în stradă bande de huligani fasciști care au tras în muncitori, au atacat sediile unor organizații democratice și ale unor ministere, ucigînd mai mulți oameni (16 morți și mai mulți răniți)³⁹.

³⁶ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1955, ed. a IV-a, p. 80.

³⁷ Nicolae Ceaușescu, *P.C.R. — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Editura politică, București, 1966, p. 55.

³⁸ „Scinteia”, nr. 311 din 29 august 1945 și nr. 319 din 8 septembrie 1945; Arhiva Președinției Consiliului de Miniștri, dosar nr. 41.

³⁹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 380, fila 73; fondul nr. 49, dosar nr. 43, filele 354-367; „Scinteia”, nr. 375 din 10 noiembrie 1945.

Poporul a răspuns atacurilor și crimelor bandelor reacționare prin manifestații de o amploare impresionantă: 750 000 de oameni la București, 50.000 la Ploiești, 40 000 la Cluj, 30 000 la Galați, 30 000 la Brașov etc., cerind cele mai severe măsuri împotriva complotiștilor⁴⁰. Aceste demonstrații gigantice au însemnat exprimarea voinței muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și altor categorii de oameni ai muncii de a lupta fără preget pentru nimicirea completă a resturilor fasciste din țara noastră, pentru consolidarea guvernului democratic.

Constatind eșecul deplin al „grevei regale” și al complotului din 8 noiembrie, monarhia, conducătorii partidelor „istorice” au căutat din nou sprijinul puterilor occidentale din coaliția antihitleristă. Ca o condiție a normalizării relațiilor între rege și guvern, Statele Unite și Anglia au cerut, iar guvernul democratic a acceptat, includerea ca miniștri fără portofoliu a cîte unui reprezentant al partidelor național-țărănesc și liberal și organizarea într-un termen scurt a alegerilor. Meritul istoric al P.C.R. este acela că, în ciuda greutăților economice prin care trecea țara, în ciuda presiunilor puterilor imperialiste, a acțiunilor turbulente ale forțelor reacționare din interior, a știut să îndrume în așa fel activitatea guvernului democratic, lupta maselor, încît a fost păstrată stabilitatea politică, au fost evitate crizele de guvern, precum și amestecul altor state în treburile interne ale României.

Oamenii muncii conduși de partid au luat parte activă la acțiunile organelor de stat în vederea lichidării încercărilor de rebeliune organizate de reacțiune, la descoperirea și arestarea bandelor de complotiști, la demascarea sabotorilor. O importanță deosebită în lupta pentru menținerea și consolidarea guvernului democratic a avut politica elastică, dar fermă promovată de P.C.R. Ca rezultat al activității intense, multilaterale desfășurată de P.C.R. au crescut și mai mult combativitatea și hotărîrea de luptă a maselor populare, au fost activate politicește noi și noi categorii de oameni ai muncii, s-a adîncit procesul de izolare a reacțiunii. În această direcție P.C.R. s-a orientat în lupta pentru cîștigarea alegerilor parlamentare spre crearea unui organism politic care să grupeze, pe baza unei platforme, toate forțele interesate în desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice. Astfel, la 17 mai 1946 a fost creat Blocul partidelor democratice din care făceau parte: P.C.R., P.S.D., Frontul plugarilor, Partidul național popular, Partidul național țărănesc de sub conducerea lui Anton Alexandrescu și gruparea burgheziei liberale a lui Tătărăscu⁴¹. La Platforma B.P.D. a aderat și Uniunea populară maghiară.

⁴⁰ „Scînteia”, nr. 375 din 10 noiembrie și nr. 378 din 14 noiembrie 1945.

⁴¹ „Scînteia”, nr. 529 din 22 mai 1946.

În iulie 1946 din inițiativa Partidului comunist a fost elaborată o nouă lege electorală cu un profund caracter democratic⁴². Legea electorală din 15 iulie 1946 acorda cetățenilor majori, pentru prima oară în istoria României, dreptul de vot universal, egal, direct și secret, asigura garantarea exercitării libere a acestuia, indiferent de sex, naționalitate, cultură sau domiciliu. Totodată, s-a acordat drept de vot femeilor, militarilor și funcționarilor. Legea interzicea dreptul de vot (în afara celor debili mintali) tuturor acelor care au contribuit direct la instaurarea și susținerea dictaturii fasciste, criminalilor de război⁴³.

Mobilizând muncitorii, țărani, intelectualii și alte pături de oameni ai muncii la o viață politică și economică activă, Partidul comunist a ținut în permanență trează vigilența poporului, a promovat o politică de întărire continuă a statului — formă a dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și țăranimii, pentru a fi gata să reprime, cu hotărâre, orice acțiune antistatală a exploataților.

Un moment important în confirmarea în practică a justetei strategiei și tacticii P.C.R. de atragere a maselor la viața politică, de izolare a partidelor reacționare îl constituie alegerile generale din 19 noiembrie 1946. Lupta electorală, în unele localități, a fost ascuțită: elementele reacționare atacând secțiile de votare, încercând distrugerea urnelor, trăgând asupra gărzilor militare însărcinate cu paza localurilor, asupra alegătorilor. În anumite părți ale țării s-au tăiat firele telefonice tîntind a dezorganiza comunicațiile. Acțiunile teroriste organizate de reacțiune s-au soldat cu morți și răniți⁴⁴. Ele nu au putut însă schimba cursul alegerilor și nici influența voința maselor de alegători. Condamnate la pieire de însuși mersul dezvoltării sociale, partidele național-țăranesc și național-liberal au suferit o înfrîngere lamentabilă în alegeri. La alegerile din noiembrie 1946 s-au înscris 7 859 212 de cetățeni din care au votat 6 934 583 — de două ori mai mult decît în alegerile din 1937⁴⁵. Pînă la aceste alegeri nu s-a înregistrat în istoria țării noastre o participare atît de numeroasă a oamenilor muncii la viața politică. Din totalul voturilor, Blocul partidelor democratice împreună cu Uniunea populară măghiară au obținut 79,86% (B.P.D. — 4 766 630 voturi, U.P.M.—569 651), în timp ce reacțiunea nu a obținut decît 7,94% (P.N.T. — 878 972, P.N.L. — 259 306)⁴⁶. Alegerile din noiembrie 1947 au vădit — în felul acesta — falimentul politicii antipopulare, proimperialiste a partidelor național-țăranesc și liberal, au constituit unul din verdic-

⁴² „Monitorul oficial”, partea I, nr. 161 din 15 iulie 1946, p. 7359—7360.

⁴³ „Monitorul oficial”, nr. 161 din 15 iulie 1946.

⁴⁴ „Scînteia”, nr. 682 din 20 noiembrie; nr. 683 din 21 noiembrie; nr. 684 din 22 noiembrie; nr. 685 din 23 noiembrie 1946.

⁴⁵ „Scînteia”, nr. 685 din 23 noiembrie 1946.

⁴⁶ „Scînteia”, nr. 685 din 23 noiembrie 1946.

tele fără drept de apel dat de masele populare forțelor trecutului, o dovadă în plus că masele muncitoare au ales calea democrației populare, a progresului economic și cultural al patriei.

Victoria obținută în alegeri de forțele democratice a confirmat că regimul democrat-popular instaurat la 6 martie 1945 este expresia voinței și intereselor profunde ale maselor largi populare; a dovedit justetea politicii partidului nostru și atașamentul maselor față de regimul democrat-popular, zădărnicierea încercărilor reacțiunii interne și externe de a restaura vechile stări de lucruri.

„Victoria obținută de Blocul Partidelor Democratice în alegerile parlamentare din 1946 — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — oglindește baza social-politică largă pe care se sprijinea guvernul democratic, compromiterea și izolarea de mase a partidelor burgheze reacționare care curînd aveau să dispară din viața politică”⁴⁷.

Victoria în alegeri a forțelor democratice a demonstrat din nou că rolul hotărîtor în țara noastră îl are clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și intelectualitatea progresistă, sub conducerea Partidului comunist. Ca rezultat al alegerilor a fost creat primul parlament democratic din istoria țării noastre — care a avut o compoziție și o organizare radical deosebită de cea a vechilor parlamente din regimul burghezo-moșieresc, a devenit un instrument al desăvîrșirii sarcinilor revoluției burghezo-democratice, al trecerii la revoluția socialistă. Prin intermediul parlamentului s-au legiferat, din inițiativa partidului comunist, de la 1 decembrie 1946 pînă la 30 decembrie 1947, o serie de măsuri economice care au grăbit procesul desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și al trecerii la revoluția socialistă. Prin legea nr. 1056 din 28 decembrie 1946 a fost etatizată Banca Națională (în 20 decembrie 1946 a fost votată de parlament)⁴⁸ care a devenit un instrument puternic în minile statului de îndrumare a vieții economice și financiare, de întărire a monedei noastre naționale. Etatizarea Băncii Naționale a făcut din institutul de emisiune un mijloc de îndreptare a creditelor numai spre operațiuni productive, spre dezvoltarea economiei țării.

În 6 aprilie 1947 a fost votată legea cu privire la noua organizare a Ministerului Industriei și Comerțului căruia îi reveneau următoarele sarcini: de a organiza, îndruma, supraveghea și controla activitatea economică a întreprinderilor industriale și unităților comerciale, avînd în grijă producția industrială, repartizarea materiilor

⁴⁷ Nicolae Ceaușescu, P.C.R. — *continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România*, Ed. politică, București, 1966, p. 56.

⁴⁸ „Scinteia”, nr. 710 din 22 decembrie 1946 și nr. 714 din 30 decembrie 1947; Legea nr. 1056 din 28 decembrie 1946.

prime și a semifabricatelor, distribuirea produselor alimentare și industriale, stabilirea regimului prețurilor⁴⁹.

De o excepțională însemnătate tactică în refacerea economiei naționale, în desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, în lupta împotriva marii burghezii industriale și financiare au fost Oficiile industriale create în 24 mai 1947, cînd parlamentul a votat legea nr. 189 a Oficiilor industriale⁵⁰.

Legea Oficiilor industriale prevedea gruparea întreprinderilor pe ramuri de producție și efectuarea prin intermediul acestor organisme a controlului asupra principalelor probleme ale activității economice a acestora. Atribuțiunile Oficiilor industriale erau : de a face propuneri și de a colabora cu Ministerul Industriei și Comerțului în vederea stabilirii planurilor de producție pe ramuri industriale, de a efectua controlul asupra procesului de producție, de a ține evidența mijloacelor fixe din întreprinderi, de a face propuneri de investiții și de ridicare a rentabilității întreprinderilor⁵¹. Prin intermediul acestor organisme partidul și statul au pus ordine în economia națională. Aceasta a însemnat aplicarea creatoare a tezelor lui Lenin despre necesitatea și rolul controlului economic exercitat de către dictatura revoluționar-democratică a proletariatului și țărănimii asupra producției întreprinderilor capitaliste.

Controlul statului asupra vieții economice se extinde prin adoptarea de noi măsuri. Astfel, în luna mai 1947 s-a stabilit ca marile întreprinderi industriale să lucreze pe bază de programe de producție⁵², în iunie 1947 s-a votat legea nr. 252 pentru organizarea controlului economic⁵³, iar la 15 august 1947 are loc stabilizarea monetară⁵⁴. Reforma bănească a dus la însănătoșirea, echilibrarea vieții economice și financiare, la îngustarea puterii economice a burgheziei, stimulînd dezvoltarea forțelor de producție, a productivității muncii. Ea a stabilit un raport nou între prețuri și salarii, raport care a asigurat creșterea puterii de cumpărare a salariaților, a tuturor oamenilor muncii.

Măsurile economice, anticapitaliste, enunțate, luate de guvernul democratic din inițiativa Partidului comunist au consolidat puterea muncitorilor și țărănilor, au accelerat desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă.

⁴⁹ „Scînteia”, nr. 793 din 6 aprilie 1947 și nr. 794 din 7 aprilie 1947; „Monitorul oficial”, nr. 89 din 10 aprilie 1947.

⁵⁰ „Scînteia”, nr. 821 din 15 mai 1947 și nr. 830 din 26 mai 1947; Legea nr. 189; „Monitorul oficial”, nr. 129 din 10 iunie 1947.

⁵¹ „Scînteia”, nr. 821 din 15 mai și nr. 822 din 16 mai 1947.

⁵² „Scînteia”, nr. 827 din 22 mai 1947.

⁵³ „Scînteia”, nr. 844 din 3 iunie; nr. 850 din 21 iunie; nr. 862 din 5 iulie și nr. 872 din 17 iulie 1947; Legea nr. 252; „Monitorul oficial”, nr. 159 din 15 iulie 1947.

⁵⁴ „Scînteia”, nr. 896 din 14 august; nr. 897 din 15 august; nr. 898 din 16 august; nr. 899 din 17 august și nr. 909 din 23 august 1947.

Gheorghe Gheorghiu-Dej, referindu-se la acest aspect al politicii partidului spunea: „Înfruntînd nenumărate greutăți, oamenii muncii au înfăptuit cu succes aceste măsuri care îngreădeau posibilitatea burgheziei de a sabota redresarea producției și a finanțelor țării; au apărut primele elemente de stabilitate în economie; s-au creat condiții pentru înlăturarea de pe arena istoriei a monarhiei, pentru lichidarea ultimelor vestigii ale dominației politice burghezo-moșierești”⁵⁵.

Proletariatul, condus de partidul său, deținea poziții cheie în viața politică a țării și, după cum am arătat, intervenea cu succes în îndrumarea vieții economice. De asemenea, ca urmare a justetei politicii lui, a strategiei și tacticii Partidului comunist, în jurul clasei muncitoare și sub conducerea ei, se uneau și mai strîns masele largi de oameni ai muncii, care erau interesate în trecerea la revoluția socialistă, în progresul și prosperitatea României. Prin urmare, caracteristica dominantă a evoluției raportului forțelor de clasă era afirmarea tot mai categorică în viața politică, socială și economică a proletariatului și aliaților lui (țărani, intelectuali și alte categorii de oameni ai muncii) precum și slăbirea și izolarea forțelor reacționare.

În procesul luptei duse de poporul român pentru consolidarea regimului democrat, pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, a ieșit încă o dată în evidență politica antipopulară și antinațională a partidelor reacționare ale claselor exploatare care, pierzînd influența în rîndul maselor, și-au deplasat activitatea în diversiuni, spionaj etc.

P.N.T., după înfrîngerea suferită în alegerile din noiembrie 1946, s-a transformat într-un grup de complotiști, ale cărui acțiuni au avut un caracter antistatal, antinațional. La 14 iulie 1947, sperînd într-un ajutor extern, un grup de conducători ai P.N.T. (în frunte cu Ion Mihalache, N. Penescu, Ilie Lazăr și Carandino — în total 14) au încercat să fugă peste graniță, pentru a constitui un guvern în emigrație cu scopuri antinaționale. Trădătorii de patrie au fost prinși și arestați pe izlazul comunei Tămădău, județul Ilfov, de unde urmau să fugă cu avioanele în străinătate (prima escală era programată în Turcia și apoi spre vest)⁵⁶. Avînd în vedere pericolozitatea socială a acestor acțiuni, caracterul lor antinațional, Consiliul politic al

⁵⁵ Gh. Gheorghiu-Dej, *A XX-a aniversare a eliberării României de sub jugul fascist*, Ed. politică, 1964, p. 14.

⁵⁶ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.C.R., fondul nr. 1/1947, dosarul nr. 9, filele 36—50; dosarul nr. 247, filele 57; 162; 218; dosarul nr. 330, filele 44; 85; „Scinteia”, nr. 872 din 17 iulie; nr. 873 din 18 iulie și nr. 882 din 28 iulie 1947; *Procesul grupului de spioni și sabotori*, Ed. de stat, p. 58—59.

Blocului partidelor democratice a propus în unanimitate, în 25 iulie 1947, guvernului dizolvarea P.N.Ț.⁵⁷

Parlamentul a dizolvat Partidul Național-Țărănesc în ședința din 29 iulie 1947⁵⁸. Dizolvarea P.N.Ț. și procesul liderilor lui au dat o puternică lovitură părții celei mai reacționare a marelui capital și a moșierilor expropriati.

Din inițiativa Partidului comunist, Adunarea deputaților a adoptat la 7 august 1947 legea nr. 289 pentru interzicerea organizațiilor de tip fascist, terorist, politice, militare, formându-se prin aceasta principiul interzicerii asociațiilor cu caracter fascist și antidemocratic⁵⁹. Dispariția partidelor claselor exploatatoare a constituit o oglindire a profundelor schimbări social-politice care au avut loc în țara noastră, a procesului de dispariție de pe arena istoriei a forțelor sociale vechi.

Discreditarea completă a partidelor reacționare în fața oamenilor muncii, schimbarea netă a raportului de forțe în favoarea proletariatului și țărânimii muncitoare conduse de P.C.R., au făcut posibilă înlăturarea din guvern a ultimilor reprezentanți ai burgheziei — gruparea lui Tătărăscu (la 6 noiembrie 1947)⁶⁰. După alegerile parlamentare, și în special, în 1947, o dată cu înfăptuirea unor sarcini cu caracter anticapitalist, gruparea lui Tătărăscu se opunea tot mai mult mersului înainte al revoluției, trecînd la o poziție din ce în ce mai înverșunată, mai fățișă împotriva măsurilor luate de guvernul democratic pentru refacerea economică și democratizarea țării. Linia politică liberală a grupării lui Tătărăscu nu accepta ca în munca de refacere economică a țării să se pună accentul, în primul rînd, pe resursele proprii, deoarece aceasta ar fi însemnat mobilizarea factorilor interni revoluționari împotriva speculanților și sabotorilor, împotriva marii burghezii. Tătărăscu încerca să transforme partidul într-un centru de raliere a grupărilor burgheze ostile guvernului democratic. În aceste condiții, colaborarea în parlament și în guvern cu reprezentanții burgheziei devenise o piedică în calea revoluției, a dezvoltării țării noastre. De aceea, ea a fost înlăturată din guvern la începutul lunii noiembrie 1947⁶¹. Subliniind importanța acestei schimbări Gh. Gheorghiu-Dej, arăta: „... înlăturarea tătărăscenilor n-a fost o remaniere oarecare de guvern, ci o fundamentală schimbare a caracterului pe care-l are guvernul nostru, o schimbare a caracterului puterii de stat. Guvernul nostru în noua lui structură este un guvern care exprimă

⁵⁷ „Scinteia”, nr. 882 din 28 iulie 1947.

⁵⁸ „Scinteia”, nr. 884 din 31 iulie 1947 și nr. 890 din 7 august 1947.

⁵⁹ „Scinteia”, nr. 890 din 7 iulie 1947.

⁶⁰ „Scinteia”, nr. 968 din noiembrie 1947.

⁶¹ „Scinteia”, (foaie specială) din 7 noiembrie 1947.

fidel interesele clasei muncitoare, țărănimii muncitoare și ale intelectualității”⁶².

Puterea politică trecuse în întregime în mâinile clasei muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare. În aceste împrejurări a devenit posibilă și necesară lichidarea nepotrivirii adinci dintre caracterul nou al puterii de stat și forma de stat monarhică. Abdicarea monarhiei — principalul stilp al reacțiunii burghezo-moșierești — devenise imperios necesară.

P.C.R. ținând seamă de condițiile obiective și subiective create, sprijinindu-se pe forța socială capabilă să înfăptuiască revoluția socialistă — alianța muncitorească-țăărănească — urmată de majoritatea poporului muncitor, a urmărit să înfăptuiască la finele anului 1947 răsturnarea monarhiei și trecerea la revoluția socialistă fără a permite reacțiunii provocarea unor vărsări de sînge.

Răsturnarea monarhiei — instituție de tip feudal —, care reprezenta una dintre cele mai importante sarcini ale desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, a fost realizată la 30 decembrie 1947, în conformitate cu planul elaborat de P.C.R.⁶³.

„Abolirea monarhiei — arăta Gh. Gheorghiu-Dej — nu era deloc o sarcină simplă, dimpotrivă, cunoscînd mentalitatea și practicile regelui și anturajului său, exista pericolul ca regele să recurgă la o aventură, uzînd de prerogativele sale de șef al statului și comandant suprem al armatei, sprijinindu-se pe forțele reacționare, inspirate și încurajate de cercurile imperialiste străine. Pentru a face față unei astfel de eventualități, partidul a luat toate măsurile necesare de prevedere și vîgilență”⁶⁴. Punctele strategice din București și provincie, telefoanele, poșta, radiodifuziunea, precum și o serie de întreprinderi, poduri, tuneluri etc. au fost puse sub pază. Au fost luate măsuri de neutralizarea unităților de gardă regală și de asigurare a pazei palatelor regale de către soldați fideli cauzei clasei muncitoare. Organizațiile de partid și de masă au fost mobilizate, iar gărzile patriotice și unitățile militare erau în stare de alarmă.

Proclamarea R.P.R. a însemnat cucerirea deplină și definitivă a puterii de către clasa muncitoare în alianță cu masele largi ale țără-

⁶² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, E.S.P.L.P., 1956, ediția IV-a, p. 137.

⁶³ „Scînteia”, din 31 decembrie 1947.

⁶⁴ Gh. Gheorghiu-Dej, *A XX-a aniversare a proclamării R.P.R.*, Ed. politică, București, 1962, p. 11.

nimii. Puterea populară căpătase în felul acesta un conținut nou, marcând transformarea dictaturii revoluționar-democratice a proletariatului și a țărânimii în dictatură a proletariatului. „Proclamarea Republicii Populare Române a însemnat începutul puterii democrat-populare, trecerea României într-o nouă etapă a dezvoltării sociale — etapa revoluției socialiste”⁶⁵.

Instaurarea dictaturii proletariatului a marcat încheierea etapei strategice de desăvîșire a revoluției burghezo-democratice și trecerea la o nouă etapă istorică — a îndeplinirii sarcinilor revoluției socialiste, a construirii socialismului în patria noastră.

ВИДЫ ТАКТИКИ И СТРАТЕГИИ РКП В БОРЬБЕ ЗА ЗАВЕРШЕНИЕ БУРЖУАЗНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Краткое содержание

Работа ярко выявляет борьбу народных масс под руководством партии за завершение правительств в большинстве реакционных, установления и укрепления первого демократического правительства в истории Румынии, научный характер политики партии, диалектическое сочетание мирных средств, содержание и значение революционных изменений из первого этапа народной революций.

В заключение показывается что жизнь утвердила уравильность тактики и стратегии РКП в процессе завершения буржуазно-демократической революции и перехода к социализму.

⁶⁵ Nicolae Ceaușescu, P.C.R. — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România, Ed. politică, București, 1966, p. 56.

RAPORTUL DINTRE OBIECT ȘI SUBIECT ÎN PROCESUL CUNOAȘTERII

DE

M SĂRMĂȘANU

Problema raportului dintre obiect și subiect a suscitat interesul multor filozofi din trecut și continuă să rețină atenția contemporanilor. Soluțiile ce i s-au dat, în filozofia burgheză, sînt departe de a fi satisfăcătoare, fie din cauză că se întemeiază pe postulate idealiste, fie datorită unei abordări unilaterale a procesului cunoașterii. Filozofii materialişti din secolul al XVIII-lea au stăruit asupra ideii că formarea cunoștințelor presupune o prealabilă acțiune a corpurilor externe asupra organelor de simț. Obiectul cunoașterii era înfățișat de ei ca fiind unicul factor activ; rolul subiectului reducîndu-se la perceperea, înregistrarea și prelucrarea mintală a impresiilor provocate de influențe dinafară. Teza unității dintre obiect și subiect se sprijinea pe premisa justă că obiectul anticipează subiectul și că are o existență materială, independentă de acesta din urmă. Dar această concepție care pornea de la ideea unui subiect pasiv îngreua înțelegerrea relației dialectice dintre om și natură. După cum arată Marx, neajunsul principal al întregului materialism, inclusiv cel al lui Feuerbach constă în ignorarea rolului practicii social-istorice, ceea ce a și imprimat cunoașterii un caracter contemplativ. „Așa se face că latura activă a fost dezvoltată, în opoziție cu materialismul, de către idealism, dar numai în mod abstract, deoarece idealismul, firește, nu cunoaște activitatea reală, senzorială ca atare”¹.

Marx, în *Teze despre Feuerbach*, avea în vedere pe reprezentanții filozofiei clasice germane. Potrivit concepției idealist-subiective a lui Fichte eul desfășoară o intensă activitate: se instituie din nimic, își creează opusul său non-eul, iar din sinteza eu-non-eu rezultă eul absolut.

¹ K. Marx și Fr. Engels, *Opere alese* în două volume, ed. 1952, p. 367.

Eul apare ca forță activă; se exteriorizează în obiect, creează totul și se transformă pe sine însuși. Fichte împinge lucrurile până acolo încît obiectul cunoașterii devine o construcție abstractă a subiectului, un obiect în gândire. Cunoașterea se desfășoară în limitele conștiinței de sine.

Hegel a adus contribuții remarcabile la dezvoltarea gândirii dialectice, dar subliniind rolul activ al subiectului el a mistificat adevăratul raport dintre subiect și obiect. „Natura exterioară este și ea, ca spiritul, rațională, divină, o înfățișare a Ideii. În natură însă Ideea apare în elementul dispersiei, al exteriorității, este exterioară nu numai spiritului, ci.... totodată sie înseși”². După ce obiectul material și omul, ca individ concret, s-au sublimat în abstracții eterice, conștiința de sine, subiectul, investit cu putere demiurgică, se exteriorizează în natură, își contemplă propriile creații, se recunoaște pe sine în formele înstrăinate. Spiritul cunoscîndu-se pe sine se înfățișează conștiinței ca propriul său obiect.

În legătură cu teza idealist-obiectivă a intruchipării spiritului universal în orinduirea politică germană, Marx menționa că autorul ei „a transformat într-un produs al ideii, într-un predicat al ei, ceea ce este subiectul ei. El nu deduce ideea din obiect, ci își construiește obiectul după modelul unei gândiri definitive în sine, și anume definitive în sfera abstractă a logicii”³. Susținînd, deci, că cunoașterea existenței implică activitate din partea subiectului, Hegel a mistificat legătura dintre cunoștințele dobîndite de om și realitățile reflectate de ele. Raportul dintre om și natură este înfățișat ca un raport între conștiința de sine și conștiința de sine obiectivată.

În cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea se caută o nouă formulă de interpretare a legăturii obiectului cu subiectul. Avenarius a enunțat teza falsă potrivit căreia ar fi imposibilă existența naturii („contratermenul”) fără subiect („termenul central”). Cunoașterea s-ar realiza ca o asimilare de către subiect a elementelor mediului. În concepția lui Avenarius obiectul și subiectul se află într-o corelare indisolubilă. Existența obiectului este condiționată de existența subiectului nu numai ca relație actuală, ca situație în care subiectul reflectă în prezent obiectul. Subiectul, ca termen central potențial, își poate asocia în gînd mediul în starea sa existentă cu mult înaintea omului, își poate imagina, transportîndu-se în trecutul îndepărtat, „ce înfățișare ar fi trebuit să aibă Pămîntul la apariția viețuitoarelor și a omului”⁴. Firește, dacă se ia imaginația ca punte de legătură pot fi incluse în știință tot felul de născociri și halucinații; mișcarea elementelor naturii însăși putînd fi pusă pe seama voinței și

² G. W. F. Hegel, *Filozofia spiritului*, p. 15.

³ K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. I, p. 237.

⁴ V. I. Lenin, *Materialism și empiriocriticism*, 1948, p. 77.

acțiunii pretinsei forțe supreme. Lenin demonstra că teoria coordonării principiale vine în contradicție flagrantă cu adevărurile științelor naturii, de mult statornicite. Omul și gândirea lui sînt produse relativ tîrzii ale evoluției naturii vii. Timp de aproximativ 3—3,5 milioane de ani, Pămîntul a fost lipsit de viețuitoare. Datele științei conduc la concluzia primordialității obiectului și a caracterului secund al subiectului. Obiectul există independent de subiect și se reflectă în conștiința acestuia într-o măsură mai mult sau mai puțin exactă, în funcție de o serie de condiții obiective și subiective.

Cunoașterea nu poate fi realizată de subiect prin asocierea în gînd a stărilor în care s-ar fi aflat obiectul pe diferite trepte ale dezvoltării sale. Pentru a reconstitui trecutul naturii sau societății, istoricul trebuie să-l reproducă teoretic pornind de la analiza urmelor materiale, paleontologice și arheologice pe care le cercetează în mod concret. Cu toate că nici un om n-a fost martorul ocular al apariției vieții pe Pămînt, totuși știința a reușit, prin ipoteze temeinic argumentate să explice multe din tainele naturii vii. Concluziile formulate pe baza ipotezelor cu privire la trecutul îndepărtat al naturii și societății sînt susceptibile de precizări și vor fi îmbogățite cu elemente noi obținute din generalizarea experiențelor, a cercetărilor efectuate asupra vechilor urme ale naturii anorganice și a culturii umane. Calea pe care merg științele naturii, cu toate limitele inerente stadiului istoric al dezvoltării lor, reprezintă singura cale care duce spre descoperirea adevărului științific.

O dată cu intrarea capitalismului în stadiul imperialist se conlurează tot mai mult tendința de a goli de semnificație obiectivă categoriile de obiect și subiect. Sub pretextul că dorește să clarifice sensul acestor categorii Rickert susține că aceste categorii au trei înțelesuri: a) obiect spațial (lumea externă) și subiect psihofizic (omul); b) obiect transcendentă (lumea fizică inclusiv sufletele celorlalți indivizi) și subiect imanent (eul cu reprezentările, percepțiile, sentimentele, expresiile voluntare etc.); c) obiect (conținutul de conștiință, trăirile asupra cărora reflectează omul) și subiect (conștiința în genere)⁵. Rickert formal admite realitatea obiectului și subiectului în prima semnificație, dar consideră că ar fi de prisos să se ocupe de demonstrarea ei. De aceea își propune să adincească ultimele semnificații. El minuieste astfel abstractizarea încît dispăre orice urmă de obiectivitate din categoriile amintite. „Obiectele, scria el, sînt prin urmare reprezentările, percepțiile, sentimentele mele, dezvoltările voinței mele, lor li se opune subiectul despre care se presupune că el percepe percepțiile, simte sentimentele, vrea obiectul asupra căruia este îndreptată voința”⁶. Reprezentările ca ceva repre-

⁵ N. Bagdasar, *Teoria cunoștinței*, Buc., 1940, p. 476.

⁶ *Istoria filozofiei*, Ed. științifică, tom. V, p. 393.

zentat sînt „la fel ca și lucrurile pe care trebuie să le cunoaștem prin ele, pur și simplu obiecte”⁷. Afirmatiile lui Rickert, despre caracterul real al obiectului se dovedesc a fi o camuflare abilă a dizolvării realității obiective în conștiință. Rickert uzează de procedeul dezobiectivării, al abstractizării sterile pentru a ajunge la conceptul de subiect epistemologic, de „conștiință în genere” respectiv o formă a tuturor subiectelor, ireală și liberă de orice conținut. „Pe noi nu ne interesează absolut de loc aici ceea ce este independent sau dependent de voință... Numai intelectul este esențial în această legătură”⁸. Interpretînd unitatea dintre obiect și subiect ca o relație pur subiectivă, Rickert, ca și mulți filozofi idealiști contemporani, reducea cunoașterea la o interacțiune a unor conținuturi de gîndire.

Confuzia creată de idealism în legătură cu relația dintre obiect și subiect își are izvorul în faptul că reprezentanții săi substituie pe nesimțite lumii obiective obiectul cunoașterii, înțelegînd prin aceasta un obiect gîndit: percepția sau abstracția obiectului. Printr-o astfel de înlocuire se creează o reprezentare cu totul deformată a unității indisolubile, obiectiv existentă, între termenii procesului cunoașterii, a naturii acestui proces prin care subiectul se apropie asimptotic de cunoașterea esenței obiectului concret.

Prin modul de abordare și de rezolvare a problemei raportului dintre obiect și subiect filozofia marxist-leninistă se delimitează hotărît atît de metafizică cît și de idealism. Omul ajunge să cunoască proprietățile obiectelor acționînd asupra naturii cu mijloacele pe care aceasta i le pune la dispoziție precum și cu ajutorul uneltelor confecționate de el, susceptibile de continuă perfecționare. Cunoașterea în cursul practicii se realizează nu din simplă curiozitate, ci sub impulsul nevoii omului de a-și asigura condiții materiale, civilizate de existență. „Oamenii, scria Marx, nu încep în nici un caz prin a se afla într-un raport teoretic cu obiectele lumii exterioare”. Ei nu încep „prin a se afla într-un raport oarecare, ci prin a acționa intens, prin a-și apropria cu ajutorul acțiunii, anumite obiecte ale lumii exterioare, așadar prin a-și satisface trebuințele (deci cu producția). Datorită repetării acestui proces, capacitatea acestor obiecte de a satisface trebuințele oamenilor se întipărește în creierul lor, oamenii învață să deosebească și din punct de vedere teoretic obiectele externe care servesc la satisfacerea trebuințelor lor, de toate celelalte obiecte”⁹. Pe treapta de jos a societății omul se interesa de obiect numai în virtutea unor nevoi naturale, de hrană, adăpost, îmbrăcăminte, iar nevoia îi era satisfăcută numai „consumîndu-l”. Necesitatea împinge subiectul spre obiect fără mijlocire. De aceea în

⁷ N. Bagdasar, *Teoria cunoștinței*, Buc., 1940, p. 505.

⁸ N. Bagdasar, *Teoria cunoștinței*, Buc., 1940, p. 500.

⁹ K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. XV, p. 461.

această relație este imposibilă contemplarea ca proces de reflectare, care implică un anumit grad de eliberare față de necesitate, asigurarea unui minim de condiții de existență.

Pe măsură ce societatea evoluează sînt antrenate în circuitul bunurilor de consum obiecte din natură cu noi proprietăți a căror prelucrare îmbogățește experiența de muncă și de cunoaștere a omului. O dată cu creșterea trebuințelor materiale, cărora li se adaugă și cele de natură spirituală, sporește interesul pentru înțelegerea cauzelor fenomenelor din natură. Nevoia unei vieți civilizate devine la rîndul ei un nou imbold spre cunoașterea esenței fenomenelor. Munca transformă raportul obiect-subiect existent inițial în formă naturală, nemijlocit într-o relație dialectică mediată de cultură și civilizație, pusă tot mai mult sub controlul omului.

Filozofia marxist-leninistă delimitează cu claritate laturile problemei fundamentale a filozofiei. Primordialitatea naturii față de conștiință și posibilitatea cunoașterii lumii sînt teze cu implicații diferite. Dacă prima subliniază existența naturii eternitate și apariția conștiinței pe o treaptă tîrzie în evoluția planetei noastre, cea de a doua presupune ca o condiție a realizării cunoașterii existența omului cu capacitatea de a reflecta adecvat realitatea înconjurătoare. Cunoașterea, conturată ca formă de reflectare conștientă în procesul formării societății omenești, implică obligator prezența deopotrivă a obiectului și subiectului. Orice cunoaștere presupune o interacțiune între cel ce cunoaște și obiectul de cunoscut. Despre corelația obiect-subiect se poate vorbi numai din momentul apariției omului. A căuta acestui raport aplicații dincolo de limitele realității istorice înseamnă a admite postulatele filozofiei idealiste.

Obiectul cunoașterii nu se confundă cu materia după cum subiectul nu se identifică cu conștiința. Natura, societatea și gîndirea intră în sfera obiectului cunoașterii din momentul și în măsura în care omul se interesează și acționează în scopul stabilirii adevărului despre structura și legitățile realității înconjurătoare. Faptul că lucrurile se prezintă astfel ne este confirmat și de datele științei. Atomii, cu particulele lor „elementare”, legea transformării și conservării energiei etc. au existat cu mult înainte ca nevoile producției să-l fi împins pe om spre cunoașterea lor, dar au devenit obiecte de cercetare abia cînd s-au creat premisele materiale și științifice necesare. Corpurile și fenomenele din natură devin obiecte ale cunoașterii, nu pentru că ar fi date în observațiile subiectului cum se pretinde în filozofia idealistă. Avînd o existență independentă obiectivă anterioară conștiinței omul poate să acționeze asupra lor și în consecință să le cunoască.

În procesul practicii social-istorice, omul transformă mediul său natural: construiește sate și orașe, regularizează cursurile riurilor, irigă terenuri secetoase etc. Pretutindeni unde intervine își pune am-

prenta puterii sale cognitive. Clasicii marxism-leninismului demonstau că natura înconjurătoare este supusă unor modificări datorate nu numai legităților interne dar și acțiunii asupra ei din partea societății, încit într-un anumit sens ea poate fi privită ca un produs istoric al activității unui întreg șir de generații. Natura care a precedat istoria omenirii „este o natură care nu mai există astăzi nicăieri, decit, poate, ca excepție pe cîtiva atoli australieni de origine mai recentă”¹⁰. În sfera noțiunii de obiect al cunoașterii intră nu numai corpurile și fenomenele naturale, dar și numeroase corpuri artificiale, create din elementele naturii: stăvilare, mijloace de transport, mașini etc., a căror continuă perfecționare solicită noi cercetări asupra condițiilor de rezistență la acțiunea diverselor forțe fizice și chimice, la eficiența economică etc.

Știința cercetează fenomenele naturii, societății și gândirii cu mijloace din cele mai variate. Adesea fenomenul urmărit de un savant este greu accesibil unei analize directe, fie că se desfășoară extrem de repede sau prea lent, fie că forțele obiective aflate în interacțiune sînt neobișnuit de mari sau extrem de mici pentru a putea fi determinate cu ușurință. Se mai poate întîmpla ca experiența respectivă să fie prea costisitoare. Asemenea obstacole și multe altele îl obligă pe omul de știință să recurgă la mijloace indirecte: în locul originalului poate lua ca obiect de studiu un analog. Unitatea obiect-subiect apare de data aceasta mediată de model care reproduce unele din însușirile originalului. Reflectarea justă a obiectului original este asigurată de corespondența relativă, biunivocă, existentă între elementele modelului și elementele obiectului necunoscut. Dat fiind că modelul nu acoperă în întregime originalul, concluziile formulate pe baza cercetării lui nu pot fi extinse asupra originalului fără a ține seama de coeficientul de aproximație propriu oricărei analogii.

Obiectul cunoașterii este variat atit în lărgime cit și în adîncime. Dacă cunoaștem toate proprietățile obiectului, cunoaștem și obiectul însuși. Cerința cunoașterii sub toate aspectele posibile depășește puterile unui singur om. De aceea contradicția dintre multitudinea laturilor obiectului și posibilitățile limitate de cunoaștere ale fiecărui individ poate fi rezolvată numai de către șirul numeroaselor generații de oameni. Dată fiind marea putere de cunoaștere a omenirii, sfera obiectului se lărgeste continuu. Ca urmare, cu timpul va ajunge să acopere în întregime lumea materială.

Numeroși filozofi idealisti abordează abstract problema raportului dintre obiect și subiect, ignorind faptul că ea își găsește rezolvarea în practica socială. Subiectul este rupt de condițiile sociale de viață și redus la un conținut de conștiință, „conștiința în genere”. Teoriile care privesc individul ca subiect creator al obiectului cunoașterii au

¹⁰ K. Marx și Fr. Engels, *Opere*, vol. III, p. 44-45.

la bază psihologia clasei stăpînitoare pătrunsă de spiritul egocentris-mului.

Lenin sublinia adesea necesitatea abordării concrete a oricărei probleme filozofice. „Dacă cercetăm raportul dintre subiect și obiect în logică, trebuie să ținem seama și de premisele generale ale existenței subiectului concret (=viața omului) în mediul obiectiv”¹¹. Această teză reprezintă o indicație prețioasă cu privire la necesitatea studierii particularităților cunoașterii imprimate de subiect. Omul ca membru al comunității sociale, luînd parte la schimbarea mediului natural și social, se transformă pe sine însuși. Într-un anumit sens subiectul însuși reprezintă rezultatul unui complicat proces de auto-creație. Conștiința subiectului nu este o „tabula rasa”, ci un complex de impresii, sentimente, reprezentări, idei, teorii etc., formate pe baza activității personale precedente. Spiritul de observație, perspicacitatea, perseverența la unii oameni se manifestă cu mai multă vigoare decît la alții, ceea ce nu poate să nu se răsfrîngă asupra rezultatelor cunoaș-terii. Particularitățile subiectului cunoscător sînt determinate nu numai de activitatea personală, dar și de experiența generațiilor premergă-toare prelucrată și acumulată în cultura epocii pe care și-o însușește. Fiecare om își începe activitatea în prezența unor condiții de viață materială și spirituală istoricește determinate, a unui anumit nivel de cultură. Ca urmare a faptului că fiecare act de cunoaștere este mediat de către întreaga istorie a culturii, noțiunea nou formată va cuprinde imaginea aproximativă a obiectului studiat, dar și reprezentări vechi din sistemul general al cunoștințelor. Cunoștința nu este o simplă copie a obiectului, ci un complex conținut de conștiință care concentrează numeroase observații, determinări făcute de om prin prisma unor concepte existente, cu ajutorul unor mijloace mai mult sau mai puțin proprii naturii obiectului cercetat.

Gîndirea se apropie continuu, progresiv de esența obiectului. „Cunoașterea este un proces de scufundare (a intelectului) în natura anorganică pentru a o subordona puterii subiectului și a generaliza (cunoașterea universalului în fenomenele ei)... Coincidența gîndirii cu obiectul este un proces”¹². În acest proces subiectul înde-plinește un rol activ: analizează obiectele, compară proprietățile lor, face observații asupra lor, enunță presupuneri asupra cauzelor fenomenelor și recurge la practică pentru a confirma ipotezele. Noțiunile și ideile dovedite juste devin puncte de sprijin în vederea unor sin-teze superioare care reproduc obiectul, în bogăția lui de aspecte și laturi esențiale.

Pentru a dezvălui esențialul din fenomene și a cerceta formele și relațiile dintre obiecte în puritatea lor, subiectul face abstracție de

¹¹ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 168.

¹² V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 161.

conținutul material, îl consideră ca ceva indiferent. Prin abstractizare se obțin puncte fără dimensiuni, linii fără grosime și lățime, formule care exprimă cu ajutorul simbolurilor, raporturile cele mai profunde. În unele ramuri ale științei, ca de exemplu în fizică, s-au introdus o serie de obiecte „idealizate”: gazul ideal, corpul perfect elastic, corpul absolut rigid, pendulul matematic ș.a. Referitor la obiectele de acest gen se enunță raționamente ca și cum ar fi vorba de obiecte materiale, cărora li se substituie. Cercetarea obiectelor abstracte, idealizate permite subiectului să dezvăluie relațiile esențiale dintre obiecte și fenomene existente în condiții precis determinate. Astfel, pentru pendulul matematic se presupune ca dintr-un punct, practic fără dimensiuni, în care este concentrată o masă „m” să fie legată de un punct fix „o” printr-un fir inextensibil și fără masă de lungime „l”. În ecuația mișcării acestui sistem sînt neglijate forțele de frecare cu aerul, forțele de frecare internă care apar în punctul de suspensie. Desigur, pendulele concrete diferă de pendulul matematic în sensul că nu se poate neglija frecarea cu aerul, firul nu este lipsit de masă și nici nu poate fi total inextensibil. Cu toate aceste deosebiri (neglijabile), ecuația pendulului matematic poate fi aplicată la mișcarea pendulelor reale, tocmai pentru că exprimă esența oricărui pendul. „A înțelege abstractia ca imagine generalizată, scrie Lenin, nu înseamnă a-i căuta întotdeauna un corespondent obiectual într-un lucru din natură sau societate”¹³. Obiectele idealizate, creații ale subiectului reprezintă abstracții științifice care reflectă ansambluri de proprietăți esențiale reale.

Funcția activă a subiectului se exercită cu deosebită eficacitate în cazul efectuării experimentelor. Interesat în determinarea unor trăsături insuficient evidenciate, dar necunoscute, omul intervine în desfășurarea proceselor naturale, izolează un obiect sau fenomen din conexiunea lui firească. El poate introduce factori noi în proces, poate crea în mod artificial condiții în care să iasă în relief numai însușirile care-l interesează. Cu alte cuvinte, obligă fenomenul să se manifeste într-o formă schimbată, dinainte prescrisă. Marx scria că în cursul experimentării „Fizicianul observă procesele naturii acolo unde ele apar în forma cea mai pregnantă și sînt mai puțin tulburate de influențe străine, sau, dacă este posibil face experiențe în condițiuni care asigură efectuarea pură a procesului”¹⁴. Forța experimentului constă în faptul că permite cercetătorului ori de cîte ori acesta are nevoie, să reproducă fenomenul în condiții cît mai controlate și mai complete. Prin experiment subiectul poate provoca variații în condițiile de manifestare ale fenomenului urmărit. Pe baza numeroaselor observații și constatări, atunci cînd experimentul reu-

¹³ V. I. Lenin, *Caiete filozofice*, p. 142.

¹⁴ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, 1948, p. 40.

șit se repetă, subiectul poate determina ceea ce este esențial, necesar, general, constant în manifestarea fenomenului, cu alte cuvinte ajunge la concluzii cu valoare de legi științifice.

Acțiunea eficientă a subiectului asupra obiectului își găsește expresia în faptul că știința prin rezultatele și cuceririle ei aplicate în producție ridică nivelul practicii sociale pe trepte superioare.

OBJET ET SUJET DANS LE PROCESSUS DE CONNAISSANCE

Résumé

L'auteur étudie le rapport entre le sujet et l'objet et montre que l'objet de la connaissance ne couvre pas totalement l'objet matériel.

D'autre part, la notion d'objet de la connaissance se rapporte non seulement aux choses (objets), aux phénomènes, mais aussi aux objets idéaux.

En insistant sur l'idée que la réflexion implique l'interaction entre l'objet et le sujet, l'auteur relève le rôle du sujet dans le processus de connaissance.

BLAISE PASCAL CRITIC SOCIAL ȘI PEDAGOG

DE

ERNEST STERE

S-a scris mult asupra lui Pascal. Există în occident o vastă literatură de exegeză pascaliană întrunind variate puncte de vedere, contradictorii chiar, cu privire la tendințele fundamentale ale operei marelui gânditor, tot atâtea încercări de a-i „restitui” fizionomia ei autentică. F. Brunetièrre semnalase o serie de tentative de acest gen, care sub pretextul de a fixa textul autentic al *Cugetărilor*, manifestau preocuparea de a-l înfățișa pe autor drept exponent al unei teologii protestante sau al catolicismului ortodox (F. Brunetièrre, *Le problème des Pensées de Pascal* — în „Etudes critiques sur l'histoire de la littérature française”, Hachette, 1922).

În același spirit se încadra și atitudinea lui Jacques Maritain, zelosul campion al neotomismului contemporan, care preamărind virtuțile teologale ale *Cugetărilor*, încerca să descopere în substanța lor un sens conform ortodoxiei catolice, celei mai stricte teologii tomiste (J. Maritain, *Pascal apologiste*, în *Réflexions sur l'intelligence et sur sa vie propre*, 1924).

În sfârșit, în căutarea unor antecedente istorice, s-a făcut frecvent în filozofia occidentului, încercarea de a-l înfățișa pe Blaise Pascal drept precursor al pragmatismului, al existențialismului lui Kierkegaard și Sartre, sau al iraționalismului lui Bergson și M. Blondel...

Oricât de diferite și subtil nuanțate, se vedește însă la originea tuturor acestor interpretări o anumită tendință comună: aceea de a institui prin exacerbarea contradicțiilor, imaginea unui „homo duplex”, o totală ruptură între gândirea omului de știință și aceea a filozofului Pascal, pentru a justifica astfel anexarea acestuia din urmă la curentul unei filozofii fideiste și anti-intelectualiste. Timpul și prejudecățile au cooperat în aceeași direcție, substituind chipului adevărat al filozofului Pascal, o imagine simplificată, unidimensională, devenită aproape

legendară : imaginea misticului și ascetului de la Port-Royal, geniu sumbru și enigmatic, tăgăduind sub imperiul unui fanatic impuls religios, adevărurile științei și eficiența gândirii raționale.

Recunoscînd rolul pe care problema religioasă l-a jucat în dezvoltarea conștiinței și operei pascalienne, cercetarea noastră, întreprinsă în conformitate cu cerințele metodologiei marxiste, în spiritul unei interpretări dialectice pe care o reclama Pascal însuși, ne-a condus la convingerea necesității unei modificări a acelei imagini devenită „tradițională”, la care ne refeream mai sus. Cu aceste preocupări, sîntem de părere că o mai bună cunoaștere a tezelor și tendințelor manifestate de Pascal în domeniul problematicii social-politice, ar putea fi de folos în conturarea adevăratului său chip, precum și a rolului pe care l-a jucat în istoria filozofiei.

Interesul profund față de tot ceea ce ține de problematica condiției umane, l-a condus în chip firesc pe Pascal la contemplarea realităților sociale ale vremii, înregistrînd starea de lucruri existentă cu luciditatea critică a celui care nu se lasă înșelat de aparențe, subliniind cu mijloacele unei subtile și necruțătoare ironii, tot arbitrariul caracteristic rinduielilor feudale. O întreagă teorie social-politică, prea puțin cunoscută pînă acum, se degajă din ansamblul *Cugetărilor*, meditațiile referitoare la acest gen de probleme, urmînd aceeași linie de inspirație care constituie izvorul principal și leitmotivul filozofiei lui Pascal : determinarea poziției omului față de natură, societate, și față de sine însuși.

Vom putea descifra în miezul acestei teorii prezența unor tendințe contradictorii : una proprie jansenistului care cultivă o imagine pesimistă asupra naturii omenești, atribuind răul social perversiunii funcționare a omului, „concupiscentei” legată de păcatul originar ; cealaltă preponderentă, de esență laică și progresistă, urmărind fundamentarea reflexiei sociale pe principiile rațiunii și ale experienței naturale.

Pascal a cunoscut îndeaproape opera celor mai de seamă reprezentanți ai filozofiei sociale din epoca sa și se poate presupune că lectura scrierii *De cive* (1642) a lui Hobbes, ca și a *Eseurilor* lui Montaigne, a putut juca un rol stimulator în această direcție de preocupări. Elementele determinante și definitorii pentru poziția sa ideologică aparțin însă propriei sale doctrine despre „măreția și mizeria omului” și, în egală măsură, observației realiste practicate în examinarea faptelor sociale, examen ale cărui procedee și rezultate anunța în chip magistral, linia criticii iluministe din Franța secolului al XVIII-lea.

Din afirmațiile d-nei Pèrier, ar putea să rezulte că Pascal a manifestat un deosebit zel în apărarea ordinii sociale existente. Evident, influența teologiei îl trage înapoi, spre frămîntarea religioasă și vederi conservatoare, dar se afirmă cu vigoare la Pascal ca și la alți gin-

ditori progresiști, reprezentativi pentru acea epocă de ascensiune a burgheziei, calitățile spiritului novator, modern, concretizat nu numai în contribuțiile aduse în domeniul științei, ci și în tendința de revizuire a valorilor sociale. Pascal a sesizat existența nedreptății sociale, caracterul arbitrar și artificial al instituțiilor și rânduieilor care formau temelia societății feudale¹). Constatarea acestei stări de lucruri i-a alimentat neliniștea, favorizând reacția critică, prin opoziția dintre exigențele ideale ale conștiinței sale morale și realitățile concrete ale societății. Se evidențiază la baza acestor preocupări, rolul fundamental al ideii de ordine care îndeplinește o adevărată funcțiune categorială: reflexia critică e generată de perspectiva contrastului dintre două forme ale ordinii: una ideală, în care putem vedea raționalismul unui geometru, aspirând și pe plan etic, la esențe imuabile, absolute, independente de vicisitudinile timpului și spațiului. Sub celălalt aspect, care s-a impus în chip dureros conștiinței pascalienne, se înfățișează ordinea reală, cu tot relativismul valorilor, a rânduieilor și instituțiilor pe care ea se întemeiază. Spirit raționalist, dar și observator sagace al realităților vremii, Pascal a denunțat cu vigoare ordinea existentă, căutând să pătrundă la rădăcinile ei adevărate, dându-le la iveală cu mijloacele unei critici necruțătoare, situându-se prin tăria elanului demistificator la antipodul intereselor și mentalității cultivate de apărătorii vechiului regim. Era destul de activ în acest secol și chiar mai tirziu, tendința de a vedea la originea instituțiilor „consacrate”, o rațiune divină, manifestarea unei voințe providențiale. Ceea ce crede Pascal cu privire la natura și valoarea acestor „grandeurs d'établissement”, apare însă destul de limpede încă din scrisoarea care însoțește mașina aritmetică trimisă în 1650 reginei Cristina a Suediei: „...nutresc un respect, cu totul deosebit, față de acei care s-au înălțat pe treapta supremă, fie a puterii, fie a cunoașterii. Aceștia din urmă, dacă nu mă înșel, pot trece tot alit de bine, ca și primii, drept suverani. Între genii există tot atâtea grade diferite ca și între categoriile sociale, și puterea regilor

¹ Tomismul în a cărui doctrină orientarea ideologică a creștinismului a căpătat expresia cea mai fidelă și mai sistematică, ne înfățișează cât se poate de clar procedeele utilizate în vederea justificării ordinii sociale feudale. Într-o existență formează o ierarhie în care fiecare ordin reprezintă forma ordinului inferior și materia ordinului superior. În vârful ierarhiei se află absolutul divin. Deși se prevaluează de autoritatea lui Aristotel, tomismul nu mai păstrează formula aristotelică de „motor mobil”, sau „Act pur”, ci îi conferă absolutului divin titlul semnificativ de Senior. Acesta comunică din treaptă în treaptă — virtutea lui creatoare și formatoare de substanțe, virtute magică și abstractă, analogă într-o privință participăției platoniciene. Substanțele sînt mai mult sau mai puțin reale, mai mult sau mai puțin nobile, în funcție de distanța care le separă de Seniorul divin. Regnul naturii este subordonat regnului grației, omul natural creștinului, filozofia teologiei, împăratul papei, reproducîndu-se astfel pe acest plan, relația aristotelică, dintre mijloc și scop, potență și act.

asupra supușilor, nu este altceva, mi se pare, decît o imagine a puterii spiritelor asupra spiritelor care le sînt inferioare, asupra carora își exercită dreptul de a convinge, fapt care reprezintă în relațiile dintre ele, ceea ce este dreptul de a comanda pentru guvernămîntul politic. Acest de-al doilea imperiu, ne pare chiar a li de un ordin cu atît mai înalt, cu cît spiritul aparține unui ordin mai înalt decît corpul; și acesta e cu atît mai drept, cu cît el nu poate fi distribuit și păstrat decît datorită meritului, în vreme ce celălalt prin naștere și hazard...".

Falsei ierarhii sociale, impusă prin tradiție și uzurpare, Pascal îi opune astfel una mai naturală, bazată pe merit și calități ale spiritului. Numai aceasta din urmă poate fi obiectul unei reale adeviziuni și a sentimentului de stimă pe care nu-l justifică decît conformarea la exigențele rațiunii, echivalente în acest caz cu acele ale naturii. Cei mari prin naștere nu pot pretinde din partea supușilor dovezi de stimă, ci numai respectarea unui ceremonial exterior: „Ce bine — spune cu ironie Pascal — că oamenii pot fi deosebiți prin exterior, mai curînd decît prin calitățile interioare! Cine o va lua înainte din noi doi? Cine va ceda locul celuilalt? Cel mai puțin capabil? Dar, eu sînt tot atît de capabil ca și dînsul și ar trebui să ne măsurăm pentru a ști. El are patru lachei și eu nu am decît unul: acest lucru e vizibil; ajunge să numeri; eu trebuie să cedez și sînt un prost dacă aș tăgădui. Iată-ne împacați în acest fel și acesta e lucrul cel mai bun" (fragm. 319).

Exprimînd o reacție profundă a conștiinței sale și nu pur și simplu produsul unei teoretizări abstracte, speculative, critica socială a lui Pascal se conformează în fond aceluiași impuls fundamental de care fusese stăpînită și activitatea omului de știință: năzuința puternică spre observație și obiectivitate, din care au rodit contribuțiile aduse în știință și care, aplicată pe terenul vieții sociale, aducea cu sine exigența justiției și egalității dintre oameni. Observația atentă a fenomenului social și o anumită idee despre justiție, alcătuiesc astfel coordonatele principale ale cugetării lui Pascal „politicul” vădînd încă o dată împletirea dintre o tendință realistă, empiristă, a geniului său, cu alta raționalistă, de esență carteziană. Evident, a condamnat rațiunea și pe cartezienii în momentele de fervoare apologetică; dar tot rațiunii îi recunoaște capacitatea de a stabili ceea ce este drept și rațional, de a fundamenta regulile unei justiții care să aibă același caracter de fixitate universală, ca și axiomele geometriei euclidiene. Dacă această rațiune „absolută” ar fi fost cunoscută, nu s-ar fi ajuns — ne spunea Pascal — la „această maximă, cea mai generală dintre cele care există printre oameni, ca fiecare să urmeze moravurile proprii lui țări; strălucirea adevăratei echități ar fi supus toate popoarele și legislatorii n-ar fi luat ca model, în locul acestei justiții constante, fanteziile și capriciile perșilor și germanilor.

Ar fi fost adoptată de toate statele din lume și în toate timpurile, etc..." (fragm. 294).

Ca și Spinoza, Pascal concepe posibilitatea unei ordini sociale, bazată pe domnia exclusivă a legilor rațiunii, critica statului existent fiind întreprinsă de către ambii gânditori de pe pozițiile unei filozofii rationaliste. Dar dacă filozofia socială a lui Spinoza, cu tot caracterul ei progresist, s-a menținut pe planul unui raționalism abstract și dogmatic, conform cu întreaga orientare a sistemului, la Pascal tendința raționalistă este în mod vădit contrabalansată, temperată și completată de cealaltă latură empiristă a gândirii sale, orientată spre natură și considerarea aspectelor concrete ale realității; ceea ce îl determină în cele din urmă să se îndoiască de posibilitatea unei justiții absolute, pentru a recunoaște cu resemnare ironică, tot relativismul justiției existente, în vădit contrast cu exigențele ideale ale rațiunii: "...trei grade mai sus spre pol răstoarnă toată jurisprudența; un meridian decide asupra adevărului; în cîtiva ani de ocupație, legile fundamentale se schimbă; dreptul își are epocile lui, apropierea lui Saturn de constelația Leului, marchează originea cutărei crime. Nostimă justiție aceea pe care o mărginește un riu! Adevăr dincoace de Pirinei, eroare dincolo..." (fragm. 294).

Martor sensibil și pătrunzător al unui veac frămîntat, Pascal a putut observa îndeaproape relativismul justiției, abuzurile despotismului feudal, toată suferința și nemulțumirile care au răbufnit în răscoalele țărănilor și ale păturilor sărace de la orașe, a cunoscut Parisul Frondei din 1648—1649 și Parisul de după Fronadă. În 1640 îl urmăse pe tatăl său Etienne Pascal, trimis la Rouen de către Richelieu în calitate de „intendant des tailles” (taille — impozit principal asupra pămîntului). Politica dură de intensificare a fiscalității impuse prin ordinele cardinalului ministru a provocat o violență răscoală a sărăcimii spoliata. Spectacolul acestei acțiuni de masă, precum și a repressiunii sîngeroase care a urmat, n-a rămas fără ecou asupra sensibilității și cugetării sale social-politice. Observației asupra evenimentelor și stărilor de lucruri existente, i s-a adăugat influența lecturilor din Montaigne și Hobbes (*De cive*), toate acestea alimentînd și, la rîndul lor, fiind interpretate prin doctrina moralistului despre „măreția și mizeria ființei umane”. Inutil să căutăm în realitatea socială existentă — ne spune Pascal —, dovezile unui principiu rațional care ar sta la baza instituțiilor și relațiilor umane. Nu putem avea nici o încredere în sentimentul nostru natural al moralei și dreptății.

Dar scepticismul determinat de contemplarea realităților existente, morale și sociale, se va transforma în cadrul dialecticii pascaliene într-o îndoială metodică, în fermentul unei critici constructive, progresiste, rostită direct, sau sub forma insinuantă a ironiei. În lipsa justiției adevărate bazată pe domnia rațiunii, îi revin imaginației și cutumei (obiceiul consolidat prin tradiție), rolul de a asigura echilibrul social,

făcînd astfel posibilă conviețuirea prin respectul unei false și nedrepte ierarhii². Prestigiul mistic de care se bucură conducătorii și legile imperfecte, făurite de oameni, este tocmai opera acestor facultăți înșelătoare: „Obiceiul de a vedea pe regi însoțiți de gărzi (personale), de toboșari, de ofițeri, și de toate lucrurile care înclină „mașina” spre respect și teroare, face ca înfățișarea lor, cînd se află singuri și fără aceste acompaniamente, să insufle supușilor respect și teroare, pentru că imaginația nu separă persoana lor de suita cu care sînt văzuți de obicei împreună. Și lumea, care nu știe că acesta e un efect al cutumei, crede că se datorează unei forțe supranaturale; de acolo vine vorba: „Caracterul divin e întipărit pe chipul său, etc...” (fragm. 308).

Dar lăsînd să se creadă că ființa lor ar fi investită cu o forță supranaturală, divină, conducătorii nu trebuie să-și facă iluzii. Autoritatea lor este o autoritate artificială. În esența ei proprie, natura umană nu cunoaște astfel de deosebiri.

De aici disprețul lui Pascal, pentru cei care dețin puterea într-o lume fals alcătuită și chiar față de autoritățile eclesiastice, o independență atît de puternic afirmată în *Cugetări* ca și în *Provinciale*. Atrăgînd atenția asupra abuzurilor practicate de cei care reprezintă forța temporală ca și cea spirituală a societății, precum și asupra „principiului imaginar” care stă la temelia puterii lor, a scos admirabil în relief ceea ce este fals, strident și absurd, toată nedreptatea caracteristică realităților sociale și instituțiilor de bază ale societății feudale. Dar sesizînd amploarea nedreptății sociale, Pascal a intuit totodată și izvorul ei primordial: tendința de acumulare materială, care generează proprietatea privată. „Al meu, al tău. Acest ciine e al meu, spuneau niște sârmani copii; acolo e locul meu sub soare. Iată începutul și imaginea uzurpării întregului pămînt” (fragm. 295). Gîndirea socială a lui Pascal se desfășoară astfel, pe un teren realist, dezvăluind adevăruri capitale. Anticipîndu-l pe Rousseau din „Discursul asupra originii inegalității oamenilor”³, a subliniat carac-

² Pascal acceptă cutumei, sinonimă într-o privință cu tradițiile existente în societate, recunoscînd însă că ea nu se conformează întotdeauna normelor rațiunii și ale justiției: „Montaigne nu are dreptate: cutuma nu trebuie urmată pentru că e cutumă și nu pentru că ar fi rezonabilă sau justă; dar poporul o urmează pentru simplul motiv că o consideră justă” (fragm. 325).

³ În *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității oamenilor) Rousseau denunță proprietatea ca o crimă: „Primul care după ce și-a împrejmuț o grădină s-a gîndit să spună: Aceasta este a mea, și a găsit oameni destul de simpli pentru a-l crede, a fost adevăratul fondator al societății civile. De cîte crime, războaie, asasinat, de cîte nenorociri și erori n-ar fi fost cruțat genul uman, acel care smulcînd stîlpul sau astupînd șanțul, ar fi strigat semenilor: „Feriți-vă să dați ascultare acestui impostor; sînteti pierduți dacă uitați că roadele sînt ale tuturor și pămîntul nu e al nimănui”.

terul imoral al proprietății private, expresie a egoismului care instrăinează pe om de umanitate și de el însuși. De unde concluzia „...egalitatea bunurilor e justă...” (fragm. 299). Opiniile lui Pascal și Rousseau, coincid într-un punct esențial; absurditatea proprietății private, a instituțiilor și legilor celor mai „sacre” de care e guvernată omenirea.

Dar înregistrând această stare de lucruri, concluziile celor doi gânditori, vor fi diferite: Rousseau va proclama necesitatea revoluției pentru a putea fi întronată justiția deplină. Atitudinea lui Pascal nu este aceea a teologului care consideră lumea existentă drept „cea mai bună din toate lumile posibile”, dar nici a reformatorului social militant pentru un ideal de dreptate. Într-o măsură, sub influența pesimismului jansenist cu privire la natura umană, încercarea de a modifica ordinea socială existentă îi apare ca absurdă și inutilă. Soluția pe care o recomandă este, pentru acest motiv, acceptarea legilor existente; nu pentru că ar fi drepte, ci pentru că sînt legi, respectul lor fiind garanția păcii bunul suprem al omenirii. Nu i s-a putut da forța justiției pentru că forța a contrazis justiția și a spus că justiția e nedreaptă, și că ea (forța = n.n.) este justă. Și astfel, neputîndu-se face ca ceea ce e drept să fie și puternic, s-a făcut ca ceea ce e puternic să fie just” (fragm. 298).

Rațiunea acestor afirmații care par a veni în sprijinul conserării trecutului, rămîne toluși în afara scopurilor urmărite de teologi și de apărătorii sistemului feudal. Pascal preconizează respectarea legiuirilor existente — nu pentru că ar fi un adept al regimului feudal, ci inspirat de acel cult al ordinii care a călăuzit întreaga sa gândire, cit și din dorința de a vedea punîndu-se capăt războaielor religioase care pustiiseră Franța, aducînd pretutîndeni haosul, mizeria și suferința⁴. Războiul, anarhia, dezordinea sînt pentru Pascal cele mai mari calamități; „concupiscenta” se dezlănțuie fără frine și abdicînd de la normele rațiunii, omul se distruge pe el însuși. Prima datorie a științei politice va fi în acest caz, de a pune la punct măsurile necesare; măsuri care ar fi nepotrivite pentru oamenii conduși numai de rațiune, dar sînt mai conforme experienței morale, naturii obișnuite a omului, ca și situațiilor în care se aplică.

⁴ Pascal denunță absurditatea monarhiei, admitînd-o numai ca un mijloc necesar pentru a preîntîmpina războaiele civile: „Lucrurile cele mai nerezonabile din lume, devin rezonabile numai din cauză că oamenii sînt nesocotiți. Ce poate fi mai puțin rezonabil decît a alege pentru a guverna un stat, pe primul fiu al unei regine? Pentru a conduce o corabie nu e ales acela dintre călători care aparține celei mai bune familii: Această lege ar fi ridicolă și nedreaptă: Dar pentru că ei sînt așa și vor fi totdeauna, ea devine rezonabilă, căci pe cine să alegi? Pe cel mai virtuos și mai destoinic? Iată-ne disputînd, fiecare pretinzînd că este cel mai virtuos și mai destoinic. Să atașăm atunci aceasta claritate unui lucru incontestabil. Este fiul cel mai mare al regelui; acest lucru e clar, nu poate încăpea discuție. Rațiunea nu poate face un lucru mai bun, căci războiul este cel mai mare dintre rele” (fragm. 320).

O anumită schimbare a lucrurilor i se pare totuși posibilă și necesară; nu prin folosirea unor mijloace violente, care ar duce la tulburarea păcii, ci prin intermediul unei acțiuni educative, sistematice și luminate pe care Pascal o concepe în spiritul aceluia democrațism de esență burgheză, preconizat de filozofii iluminismului și materialismului francez din secolul al XVIII-lea.

Încă din tinerețe râvnea să devină educatorul vreunui vlăstar de vișă nobilă, nu din oportunism sau vanitate, ci pentru a-și traduce efectiv, chiar într-o măsură restrinsă, propriile sale vederi. Umanismul său, cu toate scăderile și contradicțiile generate de teologia jansenistă, l-a îndreptat astfel spre problemele educației. Pascal nu crede în bunătatea înăscută a oamenilor, așa cum va crede Rousseau, dar nutrește convingerea că o pricepută operă educativă ar putea modela mentalitatea celor „de sus”, aducându-i la conștiința deplinei egalități între oameni, indiferent de rang, în fața naturii.

Prilejul i s-a oferit în anul 1660, când, solicitat fiind să se ocupe de unul din fiii ducelui de Luynes, îi spunea, în unul din cele trei discursuri⁵: „Prin persoana d-stră și prin propria d-stră natură nu aveți nici un drept. Ordinea în virtutea căreia aceste bunuri au trecut de la străbuni în posesia d-stră, este o ordine artificială, de proveniență umană. Sufletul și trupul d-stră sint prin ele însele indiferente la condiția de duce sau luntraș. Egalitatea perfectă cu ceilalți oameni, iată starea d-stră naturală”.

Caracterul progresist al tezei de mai sus apare în chip neîndoielnic. Putem descifra în conținutul ei sumar, germeii unei atitudinî de critică socială, care vor încolți din plin în acel cult al naturii și egalității naturale, caracteristic revendicărilor ideologice ale burgheziei din Franța secolului al XVIII-lea.

În ciuda atașamentelor religioase, filozofia lui Pascal constituie de fapt o pasionată pledoarie în favoarea autonomiei eului, a luptei contra tuturor servitutiilor tradiționale care au înstrăinat pe om de natură și de el însuși. Accentul pus pe natură în sprijinul acestei revendicări, subliniază integrarea în acel curent de gândire, care ducînd mai departe tradițiile progresiste ale Renașterii, va culmina în mișcarea enciclopedistă din Franța secolului al XVIII-lea. Cerința autonomiei eului întemeiată pe sentimentul puternic al demnității umane, nu l-a condus pe Pascal — după cum s-a văzut — spre pozițiile unei filozofii solipsiste și antisociale. Cel care a cultivat solitudinea și ascetismul, a criticat totuși poziția individualistă, înțelegînd că omul nu face excepție de la legile naturii, că ceea ce este el însuși, propria sa valoare, destinul său cit și sensul pe care-l atribuie existenței, depînd în esența lor de tot ceea ce-l înconjoară, de natură și de socie-

⁵ *Trois discours sur la condition des grands*. Relatarea lui Nicole a fost scrisă în 1670 și publicată în tratatul său intitulat *De l'education d'un prince*.

tate. O anumită regulă se desprinde din consolidarea acestor factori care definesc „condiția umană”: omul nu trebuie să se izoleze de semenii săi, pentru a se erija într-un „centru” absolut. Individualismul stoicilor îl irită, el nu reprezintă pentru Pascal decît manifestarea unei „superbii diabolice”. Pentru a feri spiritul de egoism și de pericolul infatuării, omul să evite extrema individualismului și să rămînă pe linia de mijloc a umanității: „C'est sortir de l'humanité que de sortir du milieu: la grandeur de l'âme humaine consiste à s'en tenir” (fragm. 378).

Reflectînd frămîntările și contradicțiile ideologice ale acelei epoci, conflictul dintre știință și religie, dintre rațiune și credință, ceea ce s-a numit uneori „drama pascaliană”, cuprinde în miezul ei o semnificație simbolică; în desfășurarea ei impresionantă s-a ilustrat încă o dată forța superioară, invincibilă a rațiunii, în ciuda tuturor piedicilor care se pot opune din afara sau dinlăuntru conștiinței umane.

Acesta, credem, este sensul fundamental, adevăratul mesaj al filozofiei lui Blaise Pascal; și nu ar fi putut exista un altul din partea celui care a spus: „Omul e făcut să gîndească; în aceasta constă toată demnitatea și tot meritul său; și adevărata lui datorie, e să gîndească cum trebuie...” (fragm. 146).

BLAISE PASCAL CRITIQUE SOCIAL ET PÉDAGOGUE

Résumé

Il y a une vaste littérature d'exégèse pascalienne, exprimant des points de vue variés et contradictoires quant aux tendances fondamentales de l'oeuvre du grand penseur français. Il en résulte l'image d'un philosophe mystique, ennemi de la raison, de la vie et de la société.

En exposant les idées sociales de Pascal, nous espérons contribuer à modifier cette image traditionnelle à laquelle il a été fait allusion plus haut. La pensée sociale et politique qui se dégage de la lecture des „Pensées”, ainsi que des „Provinciales” rend évidente l'action de

deux tendances contradictoires ; l'une propre au janséniste qui cultive une image pessimiste de la nature humaine et de la société ; l'autre prépondérante, d'essence laïque et progressiste, fondant la réflexion sociale sur les principes de la raison et de l'expérience.

Nous avons essayé de mettre en relief la valeur positive progressiste de la critique sociale pascalienne, ce qui nous a permis de considérer Pascal comme un précurseur de la conception démocratique bourgeoise qui sera préconisée par les philosophes français du XVIII-e siècle.

CONCEPȚIA LUI PIERRE JANET ASUPRA DEZVOLTĂRII LIMBAJULUI LA OM ȘI ACTUALITATEA EI

DE

STELA TEODORESCU

Dacă în problema apariției și dezvoltării limbajului în ontogeneză s-au obținut rezultate remarcabile, ca urmare a numeroaselor cercetări ale psihologilor români¹ și de peste hotare², cu totul altfel se prezintă problema genezei limbajului în perspectivă filogenetică. Printre puținele studii consacrate acestei probleme cele ale psihologului francez, Pierre Janet, prin rezultatele lor obiective, științifice corespund, deși autorul lor nu s-a preocupat de acest aspect, datelor antropologiei filozofice marxiste și-și păstrează astfel pe deplin actualitatea.

Ca metodă de investigație științifică Janet alege calea inversă evoluției psihice, aceea a regresiei și disoluției mintale. El consideră că interpretarea judicioasă a materialului factual oferit de psihopatologie asigură cercetătorului date mai certe referitor la problema pusă în discuție comparativ cu informațiile psihologiei copilului care pot fi utilizate doar ca simple analogii. Justificată este și rezerva lui Janet față de studiile de zoopsihologie deoarece chiar animalele cele mai evaluate posedă doar capacitatea de expresie și nu un limbaj propriu-zis ca și afirmația că cercetările de lingvistică comparată, etnografie, oferă puține informații referitor la mecanismele psihologice ale limbajului.

În conformitate cu principiile propriei sale concepții, psihologia conduitei — psihologie obiectivă, genetică și dinamică — P. Janet concepe limbajul ca ansamblul mișcărilor mici ale gurii și organelor respiratorii, care au proprietatea de-a semnifica ceva, de-a avea un sens și insistă asupra apariției și evoluției sale inițiale.

¹ Vezi T. S l a m a - C a z a c u, *Felafide dintre gândire și limbaj în ontogeneză*, Edit. Acad. R. S. România, 1957.

² Vezi studiul sintetic, critic *Limbajul în Roșca Al.* (red.), *Tratat de psihologie experimentală*, Edit. Acad. R. S. România, 1963.

Originea limbajului, afirmă el, nu trebuie căutată în gîndire, așa cum greșit fac psihologii metafizicieni care ignoră faptul esențial că acest proces este un produs tardiv al evoluției psihice, ci, în acțiune și, în special în procesul dinamic al echilibrării omului la mediul social. „Limbajul, scrie Janet, a fost, la început, o parte a acțiunii motrice, apoi el a evocat-o în comandă și continuă a fi strins legat de ea. De altfel această combinare a țipătului cu acțiunea membrilor este aceea care creează cuvintele dîndu-le un sens. Sensul cuvîntului, acesta este actul pe care cuvîntul îl începe”³.

Menționînd doar că ideile lui Janet corespund formulărilor mai recente ale lui A. N. Leontiev⁴, că ele pot fi sprijinite și de datele psihologiei copilului referitoare la „definiția prin „destinația” sau „funcția” obiectului”⁵, trecem la examinarea procesului evolutiv — așa cum îl prezintă Janet — care a permis transformarea țipătului în cuvînt.

Inițial, țipătul a fost expresia mișcărilor determinate în aparatul respirator de forțele mobilizate prin efortul de demaraj necesar începutului oricărei acțiuni, adică țipăt-gest — act reflex, mecanic fără nici o semnificație socială.

Ulterior, în faza perceptiv-socială, cînd acțiunea unui semen (socius) este utilă să fie ușor și rapid percepută de ceilalți, încă de la începutul ei, țipătul de demaraj a căpătat importanță, transformîndu-se în țipăt-semnal. Prin aceasta însăși acțiunea social-imitativă s-a transformat, imitatul scoțînd, concomitent cu începutul acțiunii, sunetul semnal devine conducător (meneur), iar ceilalți semenii ce-l imită conduși (méné). La acest nivel de conducător-condus (act social intermediar între imitație—act social al nivelului perceptiv și comandă—ascultare—act social intelectual) și țipăt-semnal (act perceptiv prin care se exprimă modificări organice și trăiri emoționale) rămîn chiar și cele mai evoluatuate animale fără a ajunge la limbaj.

Numai omul, de acum înainte, pe baza achizițiilor filogenetice anterioare, comune cu cele ale animalului, în plus, ca urmare a dezvoltării actelor intelectuale elementare specifice lui ca: portretul, simbolul, semnul etc., pe de o parte, a intelectualizării actelor sociale, pe de alta, va ajunge la limbaj.

Să precizăm această afirmație oprindu-ne mai întii asupra evoluției actelor sociale.

În etapa inteligenței elementare actele sociale ale nivelului perceptiv s-au transformat, constientizîndu-se, în acte sociale intelectuale, de colaborare, specific umane: comandă și supunerea.

³ P. Janet, *Le langage inconsistent*. „Analele de psihologie”, 1936, vol. III, p. 4.

⁴ A. N. Leontiev în *Probleme ale dezvoltării psihicului*, Ed. științifică, Buc. 1964, la p. 210, afirmă „Inițial, acțiunile de muncă și comunicare reprezintă un proces unic... Ulterior, aceste două funcții se disjung”.

⁵ T. Siamac-Azacu, *Relațiile dintre gîndite și limbaj în ontogeneză*, p. 171.

Acest progres nou în evoluția psihică a fost posibil numai după apariția conduitelor care permit *divizarea* actului (acțiunile perceptiv suspensive și intelectuale), în plus acum, însuși caracterul *relațional*, specific oricărui act intelectual dublu, s-a complicat în sensul că deși executarea conduitei în ansamblu nu mai revine unui singur individ, ci cel puțin la doi: șeful și subiectul, *unitatea intelectuală* a actului este menținută, deoarece ambii execută doar acte *diferite ale aceleiași* conduite. „A comanda și a asculta este același lucru, dar este contrarul, ca și a te duce și a te întoarce pe același drum”⁶. Ele reprezintă aceeași acțiune a conduitei ordinului dar considerată din două p.d.v. diferite, conduită ce poate lua forme variate ca: a domina, a exploata, a ajuta, a colabora, a servi etc.

Toate acțiunile sociale ale nivelului intelectual prezintă această complexitate, adică presupun *reprezentarea reciprocă* a acțiunilor de către subiecți, fiecare dintre ei fiind obligat a ține cont și de acțiunea celuilalt. Această operație este dificilă, de aceea ea poate duce la tulburări pe care Janet le-a studiat sub numele de fenomene ale *obiectivării* sau ale *subiectivării* sociale *internaționale*⁷, fenomene care pun în evidență, după cum remarcă pe drept cuvânt Janet în opoziție cu teza neștiințifică a lui T. A. Ryan, caracterul social al limbajului. Distingerea actului propriu de cel al semenului, subliniază Janet, cere pe lângă amintiri accesorii și adăugarea sentimentelor de orgoliu sau umilință. La bolnavi, tocmai aceste acte secundare, reglări ale acțiunilor primare, sînt dereglate, de unde rezultă și conduita lor anormală.

Aceste două forme de acțiune: a comanda și a asculta se regăsesc în majoritatea expresiilor verbale deoarece a vorbi (parler) — indiferent de forma pe care ar lua-o: a ruga, a cere, a întreba ca și porunca interioară (cînd te porți față de tine însuși ca față de un semen) — este, cel mai ades, a comanda și a înțelege vorba (*comprendre la parole*) este a asculta. Comanda este prin ea însăși un limbaj deoarece cel ce comandă nu execută acțiunea complet, ci, accentuînd începutul acesteia, așteaptă pe altul s-o execute.

Din cauza rolului social, comanda, la început, a luat forma vocală și auditivă, pe cînd alte acțiuni intelectuale, orientate asupra cunoașterii lumii fizice, au căpătat forma actelor vizuale. „Auzul a devenit simțul social prin excelență și comenzile s-au adresat mai ales auzului ceea ce a determinat caracterul vocal al limbajului”⁸. Subliniind acest caracter al limbajului, Janet nu se lasă antrenat de cei care consideră

⁶ P. Janet, *L'intelligence avant le langage*, Paris, Flammarion, 1936, p. 110.

⁷ În delirul de persecuție pacientii consideră că toate actele pe care le execută le-au fost impuse, pe cînd în delirul de scrupule are loc fenomenul invers. Deci primii manifestă, în mod exagerat, *reacția ascultării*, ceilalți pe cea a *conducerii, inițiativei*. Vezi P. Janet, *Les sentiments dans le délire de la persécution*, „Journal de Psych”. XXIX, 1932, nr 3—4, p. 161—240 și 5—6, p. 401—469.

⁸ P. Janet, *L'intelligence...*, p. 116.

că la originea limbajului ar sta interjecțiile sau sunetele onomatopice, ci, relevînd rolul factorului social și al activității umane afirmă: „...sunete particulare nu au devenit formele verbale decît atunci cînd au căpătat un aspect social și cînd ele s-au amestecat cel mai ades cu fenomenul psihic al comandai”⁹.

Atitudinea critică față de teoria neștiințifică a interjecțiilor permite lui Janet să facă interesante remarci care scot în evidență deosebiri calitative existente între: țipăt-gest și țipăt-semnal, pe de o parte, țipăt-expresie vocală verbală pe de alta. Astfel, țipetele-gesturi — ca cele ale tăietorului de lemne de la începutul unui act care cere eforturi fizice mari — sînt acte mecanice, fără rol social anumit și ele, ca și țipetele-semnale, acte de expresie de nivel perceptiv — pe care le găsim și la animalele sociale caracterizînd actele animalului conducător și exprimînd trebuințe organice, emoții și nu un conținut obiectiv — nu reprezintă încă un limbaj. Adevăratul limbaj, afirmă Janet citînd exemplul lui Dévaux¹⁰ și reamintînd teza mai veche susținută de Noiré, în *Der Ursprung der Sprache*, (1877), este „o formă a conduitei colaborării”¹¹, deoarece cuvîntul a ieșit din comunitate ca rezultat al colaborării oamenilor, a desfășurării în comun a activității lor.

Această transformare a țipătului în expresie vocală verbală, în condițiile sus menționate, s-a efectuat prin modificarea actului individului care se face imitat, în sensul suprimării acțiunii principale în favoarea aceleia care incită pe alții a o executa (comanda) cît și a conduitei imitatorului, care execută actul (ascultarea), dar nu face semnul.

Această modificare, ce arată trecerea de la imitație—act social de nivel perceptiv, comun omului și animalului, la comandă — act social intelectual, specific uman, deoarece a asigurat comunicarea și stimularea la acțiune între oameni, permite totodată a considera comanda ca una din primele forme ale limbajului articulat, acesta fiind o formă a acțiunii foarte reduse care este executată prin mișcări insignifiante ale aparatului respirator, laringe, buze și nu de mișcările membrilor.

A admite comanda ca prima formă a limbajului înseamnă oare a afirma că limbajul primitiv a fost alcătuit din verbe la imperativ?

Janet răspunde negativ arătînd că toate distincțiile gramaticale sînt posterioare primelor evoluții ale limbajului și, deci, nu există nici un temel a vorbi de verbe sau substantive la originea limbajului ci numai de gesturi vocale, sunete particulare ale aparatului fonator a

⁹. *Ibidem*, p. 102.

¹⁰. „Copilul trebuie să-și dea seama că strigătul său și nu suferința sa este acel care aduce pe mama sa și el va striga pentru a o chema”, numai atunci el va învăța limbajul. Cf. E. Dévaux, *La genèse de l'intelligence*, „Revue générale des sciences”, 15 mars, 1929, p. 149.

¹¹ Vezi P. Janet, *Les méacctions psychologiques*, ed. a 2-a, Paris, Alcan, vol. I, 1926, p. 215, vol. II, 1928, p. 129—137, 167; *Idem*, *De l'angoisse à l'extase*, Paris, Alcan, 1926, I, p. 129—204, 217, 327; *idem*, *La force...*, p. 172.

căror eficacitate se explică prin aceea că „...ele fac parte dintr-o acțiune socială”¹² ce dobîndește o nouă formă: comanda.

Studiul halucinațiilor verbale ale persecutatului¹³, care dezvăluie fenomenul deja menționat al obiectivării sociale intenționale, ca și alte observații¹⁴ din care rezultă că majoritatea tulburărilor limbajului sînt aceleași cu cele ale actului comandat, vin în sprijinul tezei conform căreia comanda reprezintă una din primele forme ale limbajului articulat, fără a-l reduce pe acesta la comandă. De asemenea existența inseparabilă a celor două acte verbale: a vorbi (parler) și a fi vorbit, a mi —, a fi —, a i se vorbi (être parlé) într-o singură conduită intelectuală, similară celeia a actului de comandă, constituie încă un fapt, ce vine în sprijinul tezei menționate.

Nu lipsite de interes sînt indicațiile lui Janet referitoare la procesele complexe care au asigurat desprinderea treptată și într-o anumită ordine a părților de vorbire din expresia verbală inițială, comună. Astfel, *substantivele și verbele* sînt primele rezultate ale acestui proces evolutiv deoarece ele presupun actele perceptivă prin care s-a realizat, d.p.v. psihic separarea obiectelor cit și operațiile de abstractizare și generalizare, în forma lor primitivă de acte intelectuale elementare: adunarea și diviziunea; apoi, s-au constituit *substantivele proprii* ce corespund actului de salut care apare numai între indivizi capabili de reacții sociale și conduita comandai; la sfîrșit au apărut *prepozițiile și conjuncțiile* deoarece ele exprimă toate actele intelectuale, adică capacitatea de a stabili diverse relații între obiecte și indivizi. Limitîndu-ne doar la semnalarea lor, (date suplimentare pot fi găsite în *L'intelligence...*, p. 258—265). Subliniem că ele corespund, în linii generale, datelor psihologiei infantile¹⁵, în plus relevă natura psihologică a limbajului ca proces de intelectualizare a acțiunilor, asupra căruia ne vom opri în cele ce urmează.

Apariția limbajului, după cum am văzut deja a necesitat o dată cu dezvoltarea conduitelor sociale și pe cea a conduitelor *intelectuale*, deoarece „Limbajul nu este în fond decît ultimul rezultat al tuturor conduitelor intelectuale elementare...”¹⁶.

¹² P. Janet, *L'intelligence...*, p. 98.

¹³ P. Janet, *L'hallucination dans le délire de la persécution*, „Revue philosophique”, C. III, 1932, 1—2, p. 60—98.

¹⁴ Ne referim la interesantele remarci prin care Janet evidențiază tulburarea actului de comandă manifestată prin incapacitatea subiecților de-a separa comanda și ascultarea. Astfel, dacă la nevropații care pun întrebări și răspund ei înșiși, deoarece nu pot aștepta răspunsul, tulburat este actul de comandă, invers, în ecolalie (observată la copiii arierati, la imbecili de către Pick, Séglas și în special la Wallon) tulburată este acțiunea *ascultării*, întrucît subiecții nu pot face numai partea a doua a acțiunii suprimînd pe prima. În ambele cazuri este vorba de coborîrea nivelului psihic al pacienților care determină înlocuirea actului superior de comandă-ascultare prin actul inferior de conducător-conduc.

¹⁵ Vezi T. Slama-Cazacu, *op. cit.* la nota 1, p. 381—416.

¹⁶ P. Janet, *L'intelligence...*, p. 133.

Deși, după Janet, regăsim în limbaj toate operațiile și obiectele intelectuale, ca de exemplu, ale *coșului* (substantivele comune), *sforii* (conjunțiile), *părții prăjiturii* (acea capacitate de analiză a limbajului, remarcată încă de Condillac, care dispăre la afazici și pe care Mourgue o numește funcția decupajului), *scării și sertarului* (care în combinație cu precizarea punctului de vedere permite ordonarea ideilor), *uneltei* (cuvintele pot fi considerate ca unelte ale gândirii) etc., ne vom opri, în mod succint numai, asupra simbolului și semnului, deoarece aceste obiecte intelectuale, îndeosebi, au permis apariția cuvântului.

Simbolul și semnul, arată Janet, sprijinindu-se pe studiile asupra afazicilor¹⁷, psihasteniciilor obsedați¹⁸, copiilor¹⁹, sînt rezultatul unor acte psihice superioare percepțiilor și anume, al conduitelor intelectuale ce au caracter relațional, variabil, dublu. Ele sînt obiecte intelectuale care asigură prin conduita nouă, relațională atît perceperea obiectului prin care se simbolizează, semnifică cit și înțelegerea a ceea ce este simbolizat, semnificat și, ca urmare ușurează relațiile sociale determinînd la semeni reacții corespunzătoare față de acte complexe, ce nu pot fi făcute complet în fața lor. „Portretul deja a simplificat acțiunile, simbolul este un portret redus și semnul este un simbol particular economic”²⁰.

Aceste conduite s-au dezvoltat din actele de imitație, din evoluția cărora, pe de o parte, s-a ajuns la portret pe baza dezvoltării asemănării, pe de alta, la simbol și semn cu interes descrescînd pentru asemănare, în sensul că simbolul poate fi considerat ca „un portret al sentimentelor” asemănări perceptivă substituindu-se preocuparea pentru asemănarea sentimentelor; în semn, dispăre și această asemănare îndepărtată.

Simbolul și, îndeosebi, semnul prin această izolare progresivă de orice asemănare perceptivă și chiar sentimentală, multiplică actele

¹⁷. Din studiile lui Head, *Aphasia and kindred phenomena*, 1920, ale lui Cassierer, *Pathologie de la conscience symbolique, le problème du symbole dans l'histoire de la théorie des aphasies*, „Journal de psych.”, 15 mai, 1929, asupra afazicilor, completate cu observațiile lui Janet, rezultă că aceștia pot executa complet actul real, de nivel perceptiv (a minca, a bate la ușă etc.) dar, nu-l pot face „ca și cum” (pour faire comme si) de asemenea ei pot arăta dreapta lor dar nu și pe cea a interlocutorului, ceea ce demonstrează că ei au pierdut nu numai capacitatea vorbirii, așa cum se susținea în mod greșit, ci, această pierdere rezultă din tulburarea actelor intelectuale, singurele conduite care pot asigura prin schimbarea punctului de vedere, acte variabile, relaționale.

¹⁸. Dimpotrivă, psihastenicii obsedați, afirmă Janet, utilizează multe simboluri și metafore, deoarece la ei astenia psihică nu coboară nivelul psihic atît de jos ca în confuzie și afazie, ci, tulbură doar actele nivelului mai ridicat (credințele) lăsînd intacte pe cele ale inteligenței elementare. Vezi P. Janet, *Les croyances et les hallucinations*, „Revue philosophique”, mars-avril, 1932.

¹⁹ Janet utilizează studiul lui J. Piaget, *La pensée symbolique et la pensée de l'enfant*, „Archives de Psych. de Genève”, mai, 1923.

²⁰ P. Janet, *L'intelligence...*, p. 126.

omului făcându-le mai variabile și mai adaptate mediului fizic, dar mai ales celui social. Aceste obiecte intelectuale, care permit a te servi de obiect chiar atunci când nu-i prezent, înseamnă lupta contra absenței, contra trecutului, începutul *cuceririi timpului*; de aceea ele vor cunoaște o dezvoltare deosebită, omul inteligent va trece ușor de la simbol, de la semn la limbaj.

Animalele sînt capabile de conduita semnalului (signal) care leagă doi termeni într-o acțiune unică dar invariabilă, nu au însă conduita simbolului (symbole) cu atît mai puțin a semnelui (signe).

Deosebirea dintre semnalul animalului și semnul omului este deci rezultatul muncii umanității de-a intelectualiza acțiunile, proces care a asigurat separarea treptată a formulei verbale de acțiunea motrice, din care, la început făcea parte. Această separare realizată prin actele intelectuale și-n special de *povestire* (récit)²¹ s-a accentuat prin *joc*²², în care sînt urmărite efectele secundare ale unei acțiuni, reacția de triumf, nu cele primare.

Separarea cuvîntului de acțiune, necesară într-o anumită etapă a evoluției limbajului, a facilitat apariția și dezvoltarea numeroaselor jocuri verbale, de la țipetele în comun, cîntece repetate de o mulțime, pînă la arta oratorică și poezie, printre care *conversația*²³ și *gluma* sînt extrem de interesante pentru cunoașterea evoluției limbajului, deoarece au dus spre *limbajul inconsistent*²⁴, prin care subiectul nu mai este preocupat de obținerea efectelor primare ci doar a celor secundare. Dezvoltarea acestui limbaj, în anumite limite, a jucat și joacă un deosebit rol în evoluția psihică fiind punct de plecare a actelor intelectuale superioare, a gîndirii ca și condiție esențială a memoriei și prevederii. Viața imaginativă, reveriile omului normal, pe care le găsim exagerate în acea istorie continuă²⁵ a unor bolnavi mintali ca și monologul colectiv al copiilor, studiat de Piaget, fac parte din limbajul inconsistent.

Totuși, separarea pe care o găsim în limbajul inconsistent, necesară în limitele în care ea asigură libertatea cuvintelor concomitent cu menținerea semnificației și sensului lor, nu trebuie exagerată. „Marele pericol pe care-l prezintă limbajul inconsistent este acela că el suprimă aproape complet rolul și utilitatea primitivă a limbajului însuși. Limbajul a fost făcut pentru relațiile sociale între oameni, pentru a le permite de-a face o acțiune în comun, pentru a repartiza între ei diversele roluri și pentru a permite diviziunea muncii. Or,

²¹ P. Janet, *Le langage...*, p. 6.

²² Referitor la concepția lui Janet asupra jocului, vezi *De l'angoisse...*, II, 1928, p. 434—437.

²³ Vezi P. Janet, *Les médications...*, I, p. 216.

²⁴ P. Janet, *Le langage...*, p. 11—12.

²⁵ Vezi P. Janet, *Les médications...*, III, p. 191—193.

limbajul inconsistent nu mai comunică nimic unuia, altuia, el satisface pe cel care-l vorbește și care se îmbată de propriile sale vorbe., cuvintele nu mai sînt atașate de acte: limbajul nu mai îndeplinește rolul său social și devine aproape inutil"²⁶. De aceea, evoluția ulterioară a limbajului nu a mers în direcția accentuării separării cuvîntului de acțiune, a dezvoltării nelimitate a limbajului inconsistent, ci, menținînd avantajele libertății cuvintelor pe care el le oferă s-a orientat spre o nouă formă consistentă, asigurată prin funcția credinței (la croyance) și-a actului de afirmare (l'acte de l'affirmation)²⁷.

Janet justifică interesul acordat studiului limbajului inconsistent și prin consecințele sale de ordin practic, diagnostic și anume, în domeniul psihopatologiei limbajul inconsistent al delirurilor permite a fixa nivelul mental regresiv al bolnavilor. Astfel, la imbecili ca și în fabulație, care nu trebuie confundată cu minciuna mitomanilor, delirurile exprimate prin limbajul inconsistent sînt sub nivelul credinței, ceea ce indică coborîrea tensiunii psihice, regresia mentală a pacienților la nivelul actelor intelectuale elementare.

În concluzie vom căuta să evidențiem actualitatea concepției lui Janet asupra limbajului reliefind unele consecințe de ordin teoretic și practic ce decurg din cunoașterea ei.

Din p.d.v. teoretic, concepția sa, în care sînt prezentate conduitele sociale și intelectuale ca premise necesare ale apariției limbajului, corespunde datelor antropologiei filozofice marxiste. În același timp lucrările lui Janet prin finețea analizelor psihologice și interpretarea subtilă a unui bogat material factual oferit de psihopatologie precizează și îmbogățesc formulările exacte dar teoretice chiar ale unor psihologi ca A. N. Leontiev²⁸, N. I. Jinkin²⁹ și a altora.

Studiul limbajului inconsistent îi permite o dată cu indicarea principalelor etape ale evoluției limbajului și evidențierea aspectului dialectic al acestui proces: *limbajul primitiv consistent* caracterizat prin unitatea dintre acțiune și cuvînt, *limbajul inconsistent* în care are loc separarea cuvîntului de acțiune prin actele intelectuale și joc, *limbajul redevenit consistent* dar într-o formă superioară, calitativ nouă prin restabilirea unității dintre cuvînt și acțiune prin intermediul credinței.

Datele aceluiași studiu oferă, apoi, argumente în afara celor deja cunoscute, care sprijină teoria științifică a unității și nu a identității sau a lipsei de unitate dintre gîndire și limbaj.

²⁶ P. Janet, *Le langage...*, p. 15.

²⁷ „Credința se prezintă ca o acțiune a planului verbal asociată cu o acțiune a planului motor, ca o anumită combinație a cuvîntului cu acțiunile membrilor, acțiuni momentan aminate”. Cf. P. Janet, *Le langage...*, p. 1.

²⁸ Vezi A. N. Leontiev, *Op. cit.*, p. 206—212.

²⁹ Vezi N. I. Jinkin, Cap IX, *Limbajul în Psihologia*, sub red. A. A. Smirnov (red. princip.), Ed. de stat didactică și pedagogică, 1959, p. 313—348.

Analiza și interpretarea științifică a delirului de persecuție și scrupule, îl conduc spre evidențierea fenomenelor obiectivării și subiectivării intenționale sociale și prin aceasta spre reliefarea caracterului social al limbajului. Ca urmare, aceste studii oferă un material prețios pentru combaterea teoriilor neștiințifice prin care se atribuie limbajului o funcție pur individuală, cathartică.

Considerarea limbajului ca pe o sinteză a actelor intelectuale elementare, sublinierea rolului deosebit al simbolului și semnului în apariția cuvântului, îi prilejuește a face observații critice întemeiate atât la adresa concepției mecaniciste asociaționiste cât și asupra celei freudiste.

Pe baza cercetărilor asupra afaziei Janet ajunge la rezultate care îl conduc a subscrie la teza lui Pierre Marie — conform căreia „afazicul nu vorbește pentru că el a devenit prea prost pentru a vorbi” — și a respinge teza lui Broca, Charcot ce considerau această tulburare numai ca o boală a cuvântului. În plus, încă din 1913, Janet precizează *natura* actelor suprimate în afazie, acte intelectuale din grupa celor ale portretului denumite de el acte de arătare (l'acte de la monstration).

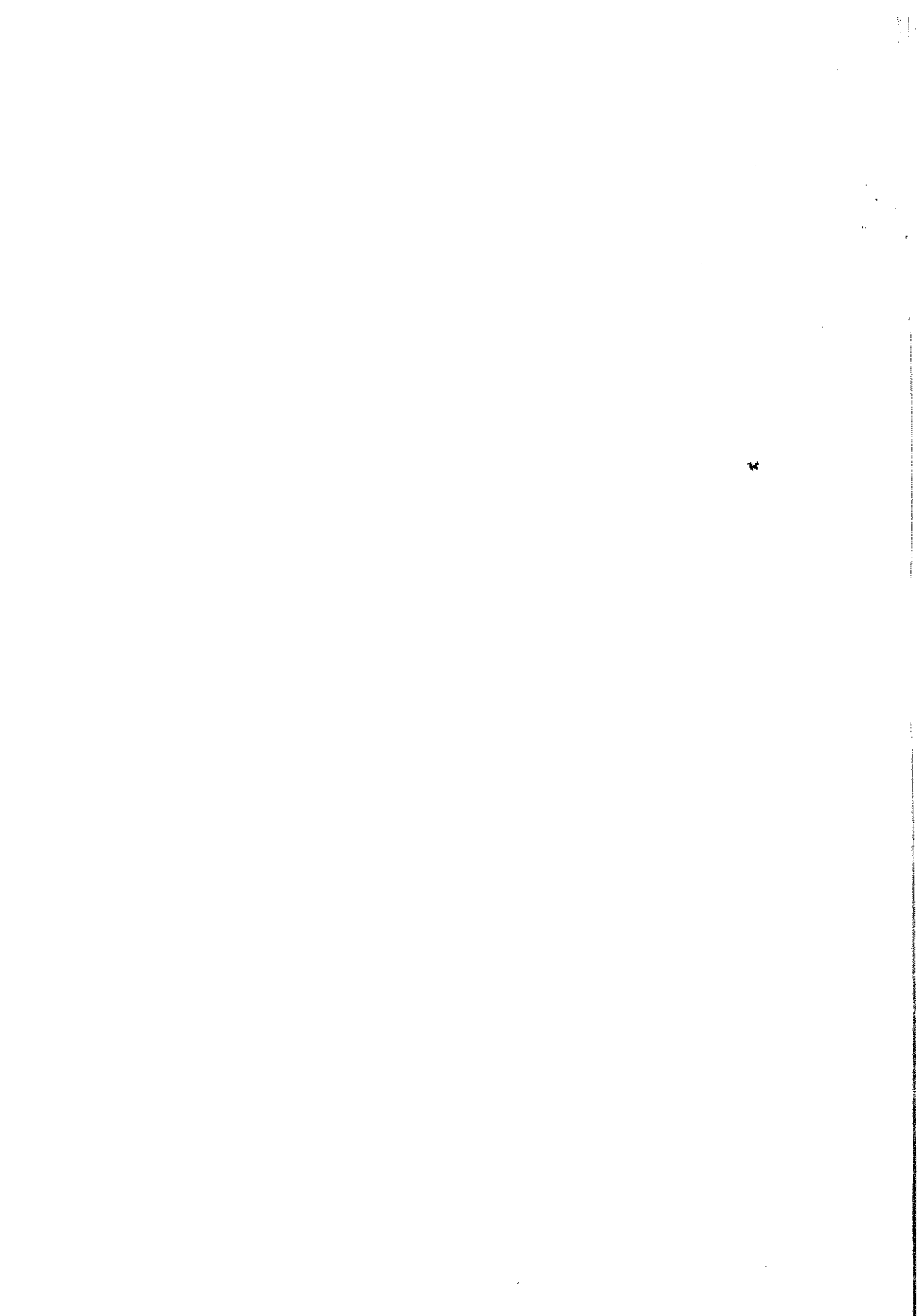
Din p.d.v. practic pe lângă materialul faptic de psihopatologie extrem de bogat și minuțios selectat, pe care-l găsim în lucrările sale, material ce poate fi încă mult fructificat în cercetările psihologice, Janet dă indicații prețioase pentru un diagnostic diferențiat în bolile mintale.

Pe baza celor spuse reiese, credem, de ce concepția lui Janet constituie o sursă bogată de informații psihologice la care au făcut și fac apel continuu psihologi de mare anvergură, români și străini ca: M. Ralea, V. Pavelcu, J. Piaget, H. Piéron, H. Wallon, B. G. Ananiev, A. N. Leontiev ș.a.

LA CONCEPTION DE PIERRE JANET SUR LE DÉVELOPPEMENT DU LANGAGE CHEZ L'HOMME ET SON ACTUALITÉ

Résumé

L'étude comprend les données essentielles de l'analyse psychologique faite par Pierre Janet à l'égard de l'apparition et l'évolution du langage, en mettant en évidence la contribution du psychologue français dans ce complexe problème de la psychologie. On insiste surtout sur les conséquences théoriques et pratiques qui découlent de l'interprétation du langage comme opération intellectuelle.

ȘCOALA DE GRAMATICI DIN ȚĂRILE ROMÂNE DE LA FINELE SEC. AL XIV-lea ȘI DIN VEACUL AL XV-lea

DE

ȘTEFAN BÎRSĂNESCU

La finele sec. al XIV-lea și în prima jumătate a sec. al XV-lea, ba un timp și după aceea, în țările române a funcționat o școală de gramatici, o școală modestă de „ars notaria”, ca-n Franța¹ și țările germanice² și ca în Ungaria.

Această școală n-a fost o școală în sens modern, cu local propriu, cu elevi mulți, cu programe de studii etc., ci una, așa cum Duris a redat tabloul școlii în celebra sa pictură (sec. V. î.e.n.): un profesor și elevi. Tocmai de aceea, istoricii români n-au putut-o identifica: fiindcă ei căutau atunci o școală după structura celei moderne.

Cu toată nota ei de simplitate, această școală merită să fie studiată ca una care stă la începutul școlii noastre *laice, orășenești*, constituind totodată una din dovezile despre vechimea învățămîntului și a culturii românești³.

1. *Condițiile ei politico-economice.* O dată cu întemeierea statului Țării Românești și a Moldovei, societatea românească a cunoscut o perioadă de prosperitate economică: s-au dezvoltat meșteșugurile, alături de dezvoltarea agriculturii și creșterea vitelor, iar, ca urmare la toate acestea, a intervenit o creștere a comerțului⁴. Aceasta a determinat, la rîndul său, organizarea de tirguri și orașe. Dar, o dată cu comerțul a intervenit nevoia de acte comerciale, vamale etc. și deci nevoia de oameni, care să știe citi și scrie.

¹ E. Durkheim, *L'évolution pédagogique en France*, I, Paris, 1938, p. 25.

² P. Barth, *Geschichte der Erziehung*, Leipzig, 1921, p. 156.

³ Acest studiu este numai un fragment din lucrarea *Școala de gramatici în țările române*. A se citi gramatici, așa cum stă scris în documente, iar nu grămăticii — această pronunție intervenind mai târziu, în sec. al XVI-lea.

⁴ *Istoria României*, II, p. 282—343.

Dar dezvoltarea economică a cerut și o organizare politică administrativă, judecătorească și militară⁵ a vieții din noile state; iar acestea cereau acte, hotărâri, hrisoave, tratate politice și comerciale, care reclamau de asemenea „secretarii”, „notarii”, inclusiv o școală pentru pregătirea lor.

În aceste condiții, dacă mănăstirile — sub presiunea nevoilor lor de cărți de ritual — și-au organizat școala de copişti în frunte cu cea de la Neamț și Bisericani, de la Tismana, Cozia și Govora, societatea laică și-a organizat școala de gramatici, de „notarii” pentru satisfacerea intereselor ei.

2. *Baza documentară* a acestei școli este una *sui generis*: în documentele vremii nu se găsește o descriere precisă a școlii; de altminteri așa ceva nu există pentru multe școli vechi. În schimb, s-au descoperit alte materiale documentare deosebit de concludente în această problemă, pe a căror bază se poate stabili existența și funcționarea ei.

Mai întâi, în documentele vremii se întâlnesc nume destul de numeroase de gramatici; nume neaoș românești ca: Donciu, Gîrde, Giurgiu, Luca, Mihul, Mihail, Neagoe, Oană, Oancea, Oșel, Radu, Șandru, Tador, Vulpaș etc. Or, astfel stînd lucrurile și pornind de la teza carteziană „cogito, ergo sum” sau de la observația că „pînă nu-i foc fum nu iese” s-ar putea raționa astfel: din moment ce la noi se întâlnesc atîți gramatici și din moment ce un adevăr de fapt ne spune că cineva nu poate presta funcția de notar decît dacă a fost mai întâi instruit, dacă a trecut prin școală, se poate conchide logic că trebuie să fi funcționat la noi școala de gramatici, de „ars notaria”.

Existența acestei școli este atestată documentar prin dovezi irefutabile.

a) În *Acta scriptorum rerum hungaricarum* I, 326, este menționat un personaj cu numele de „Magister Nikolaus de Moldavia”, care, în 1425, participă la Feldioara (Transilvania) la examinarea unui tînar pentru un post de cantor.

Notația, deși scurtă, este în multe privințe adinc instructivă. Personajul se intitulează „magister Nikolaus”, or, această formulă spune că el nu era un cleric, un „ecclesiasticus”, ci un laic; apoi mai precizează că el era magister, deci un profesor. Or, atributul de magister se dădea atunci profesorilor din schola latina sau din cea de gramatici, iar aceasta era una laică.

Notația spune mai departe prin expresia Nikolaus „de Moldavia”, că acest profesor era din Moldova; iar dacă ținem seama că atunci adesea prin „Moldavia” se înțelegea atît Moldova, adică țara cît și orașul Baia, notația dă dreptul să conchidem că numitul era un profesor din Moldova sau chiar din orașul Baia, venit în mod pasager la Feldioara. Oricum ar sta lucrurile, un fapt este deosebit de important: acela că la 1425 în Moldova exista o persoană care, printr-o activitate

⁵ *Ibidem*.

de durată, obținuse atributul de profesor. Faptul e interesant și din alt punct de vedere. Dacă cineva nu poate fi numit Ion „brutarul” sau Gheorghe „cismarul” decît după ce acela a profesat meseria respectivă timp îndelungat, tot așa e și cazul lui Neculas magistrul; el nu se putea să fi obținut acest atribut decît pe baza unei lungi activități corespunzătoare titlului. Astfel raționamentul perfect logic, dar bazat pe documente, duce la concluzia că Nicolae funcționase în Moldova și, probabil, la Baia timp mai lung, înainte de anul 1425.

Aceasta este o probă documentară și ea este așa de clară încît se poate susține chiar numai pe baza ei existența școlii în Moldova.

b) Într-o scrisoare din 1431 a episcopului catolic Ioan din Baia către episcopul catolic din Cracovia Sbigniew Olesnicki,⁶ se scrie, printre altele, că primul deține unele știri în chestia unui husit, Iacob de la „magistrul Hermann” (din Suceava), bacalaureat în medicină („prout plane et manifeste a magistro Hermanf baccalaurio in medicinis percipimus”).

În ce privește problema ce studiem, acest text este la fel de edificator ca și cel de mai sus. Menționarea unui personaj cu formula „magister Hermann” indică prezența unui profesor cu numele Hermann, probabil de la Suceava, sau de la Baia, unde se afla episcopul Ioan.

În ipoteza ultimă, dacă ținem seamă că magister Nikolaus se găsea la Baia la 1425, iar Hermann la 1431, se poate vorbi și de o continuitate a școlii din acea localitate.⁷

Întărind datele de la punctul a), aceste date informative nu mai lasă loc de dubiu că la începutul sec. al XV-lea în Moldova existau școli. Apoi, fiindcă cărturarilor cei mai numeroși, citați în documente în vremea aceea, erau „gramaticii”, școlile nu puteau fi decît școli de gramatici. La această concluzie conduce un alt fapt:

c) În Moldova se întilnesc la începutul sec. al XV-lea oameni care poartă atributul de „gramatic” și „procelnic”. Or, aceste atribute ne spun și ele ceva.

Termenul de gramatic (grec. și lat. grammaticus) a desemnat la origine pe profesorul de școală elementară, de învățarea scrisului și cititului. Mai tirziu, el avea înțelesul de filolog, savant, literat.

În evul mediu, acest termen desemna pe „scholasticus vel litteratus vel profesor litterarum”, iar în secundar pe „notarius” vel secretarius.⁸

⁶ Șerban Papacostea, *Știri noi cu privire la istoria husitismului în Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun*, „Studii și cercetări științifice” (istorie). Acad. R. S. România, Iași, XIII, 1962, nr. 2, p. 253—258.

⁷ P. P. Panaitescu, pornind de la cazul husitului Iacob, care știa perfect slavona îl considera profesor de slavonie la Suceava, scriind că „...este clar că perfecțiunea lui în literele slavone nu constituia numai cultura lui personală, ci și o profesie care nu putea fi alta decît cea de profesor, pe care o exercita în țara unde era așezat. P. P. Panaitescu, *Husitismul și cultura slavonă în Moldova*.

⁸ Du Cange, *Glossarium latinitatis*, mediae, II, 280.

În privința acestor gramatici este de reținut semnalarea lui Isthvannfi Nicolaus Panonius, *Hiszoriarum de rebus hungaricis* libri despre curtea lui Matei Corvin : că în oraș se aflau atunci mulți gramatici, cu rol de profesor, care predau scris, cititul și elemente de cultură generală.

Și atunci, știind că în aceeași epocă existau la noi gramatici, care nu erau „notarii”, „secretarii”, dar erau în mare vază, primind bogate donații de la domni, ne vedem îndreptățiți să conchidem că ei împlineau roluri de profesori.

Termenul *proccinic* e medio-bulgar și înseamnă *învățător*.

Luind în considerare toate aceste informații și asociindu-le cu cele de mai sus, ne vedem îndreptățiți să conchidem că în Moldova acelei vremi a existat o școală de gramatici, fiindcă au existat profesori (magister, grammaticus) și elevi (elevi deveniți gramatici). Ba ceva⁹ mai mult, intrucit aceste cazuri se repetă și în Țara Românească, unde în sec. al XV-lea se găsesc gramatici la Curtea de Argeș și Tirgoviște⁹, conchidem că școala de gramatici era atunci o realitate istorică în ambele țări române. Această concluzie își află confirmarea și în diverse formule din hrisoave, care, așa cum se demonstrează mai jos (p. 4 conținutul învățămîntului din școala de gramatici), sînt operă de școală.

Dar toate acestea se întăresc și se lămuresc și mai bine studiind :

3. *Primii profesori din Moldova pentru pregătirea de gramatici*. Rămînînd și în această chestiune în domeniul datelor documentului și al raționamentului logic, bazat pe documente, aceștia au fost :

1. *Profesorul sau magistrul Nicolae din Moldova*. Dacă ținem seamă că, la acea vreme, Baia apare în documente cu numele de Moldavia, am putea spune că magistrul Neculai predă la Baia, făcea școală la Baia.

Apoi, faptul că el purta atributul de „magister”, care pe atunci denumea pe profesorul de latină al școlii de gramatici, iar mai tirziu pe cel al celei de la „Schola latina”, lucrul e clar : el predă elevilor săi latină — de fapt învățămîntul *latinii* și în *latină*, ca pretutindeni în Europa occidentală în acea epocă. În fine, faptul că el participă ca membru examinator la un examen de cantor ar mai proba, că el era un om cu o reputație de profesor bine stabilită și, inclusiv, un profesor cu vechime.

2. *Magistrul Hermann* e alt profesor din epocă.

Din crisoarea episcopului catolic Ioan din Suceava știm că acesta era magister — deci profesor și că avea gradul academic de „baccalaureat în medicină”. Acest fapt e foarte important și iată de ce : știind că în acea vreme nu se putea studia medicina, teologia sau dreptul decît după absolvirea acelei „*facultas artium*” reiese că numitul făcuse deja această facultate. Apoi faptul că el e cunoscut ca baccalaureat în

⁹ Documente privitoare la Istoria României, B. Țara Românească, I, p. 70. Aci se citează un Mihai gramatic, iar tot acolo la p. 68 un „nastovnic” (învățător, profesor).

medicină arată că la vremea aceea, existau în Moldova oameni cu titluri academice și chiar cu studii speciale de medicină; totul dovădind o oarecare stare mai avansată de cultură.

Hermann e un boier cunoscut. În 1427 el primește o donație de sat de la Alexandru cel Bun.¹⁰

3. *Protopopul Iuga din Suceava*

4. *Protopopul Ioil din Iași și*

5. *Girde gramaticul* au fost alți profesori ai acelei vremi.

În Moldova, la puțin timp după 1400, trăia la Suceava, dar poate și la Baia, unde avea proprietăți, protopopul Juga, un cărturar care se bucura atunci de atenția deosebită a lui Alexandru cel Bun, arătată prin acordarea de donații prețioase¹¹, cit și prin privilegiul „să asculte nouă și alt judecător să nu aibă”¹²

Acest protopop a avut 3 copii: pe Mihul sau Mihai, pe Duma și pe Toader, care tus-trei au ajuns oameni cu carte, ocupînd funcții înalte în statul moldovenesc. Mihul ajunge *gramatic*, apoi logofăt și mare logofăt al țării, lăsînd în urma sa, printre altele, acte redactate într-un stil și cu un fond de cărturar deosebit.¹³ Duma și Teodor au evoluat în mod analog.¹⁴ Întrebarea este: unde s-au format ei? Întrebarea e cu atît mai importantă cu cît se știe că nu există nici o dovadă din vremea aceea care să arate că ei ar fi învățat carte peste graniță. Aici raționamentul logic, bazat pe aceste date documentare, duce la concluzia că protopopul Juga — ca om cu carte — și-a instruit singur proprii fii.

Analog cu acest fapt stă altul: la Iași se afla cam în aceeași vreme protopopul Ioil, altă figură însemnată din vremea lui Alexandru cel Bun și a fiilor săi.¹⁵

Dar, protopopul Ioil are un fiu, Giurgiu, care apare în acte cu numele de Giurgiu *gramaticul*¹⁶. Și în acest caz, raționamentul cel mai simplu duce la aceeași concluzie de mai sus: că tatăl lui Giurgiu, protopopul Ioil, și-a instruit singur fiul și l-a pregătit pentru profesiunea de „gramatic”, că deci, a făcut școală cu fiul său și, poate, și cu alții.

Tot în timpul domniei lui Alexandru cel Bun, ba și mai înainte de el, trăia la Suceava Grad, Cîrde sau Gîrdovici *gramaticul*,¹⁷ așa cum apare el în actele vremii.

¹⁰ M. C. Costăchescu, *Documente moldovenesti înainte de Ștefan cel Mare*, Iași, 1931, p. 188.

¹¹ M. Costăchescu, *Documentele*, I, p. 161, 163, 164, 315, 363, 386—7.

¹² *Ibidem*, p. 316.

¹³ *Ibidem*, p. 166, 218; 501—502.

¹⁴ *Ibidem*, p. 506.

¹⁵ M. Costăchescu, *Documentele*, II, 571, 574.

¹⁶ *Ibidem*, II, p. 506, 574, vezi și M.C., Dos. I, p. 391.

¹⁷ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, 347.

Dar Grad are un fiu pe Isaia, care semnează Isaia Gradici. Pe acesta îl găsim în 1409, semnînd ca „logofăt”¹⁸. La rîndul său, Isaia are mai mulți fii: Pe Duma¹⁹, Giurgiu și pe Sendrea²⁰ care toți știu carte și trec prin postul de *gramatic*²¹. Ca și mai sus, raționamentul e clar: Grad a fost profesorul lui Isaia care ajunge gramatic și logofăt, iar Isaia, la rîndul său, a fost profesorul fiilor săi; Duma, Giurgiu și Sendrea și, poate și al altora.

Dar întrebarea este: cine a făcut pregătirea primilor profesori ai școlii de gramatici.

În ce privește pe magister Nikolaus și magister Hermann, lucrurile-s clare. Întrucît titlul de magister era atunci un grad universitar, relese că cei doi făcuseră studii la una din universitățile din țările vecine. Purtînd amindoi nume germane, e foarte posibil ca ei să fi studiat la una din universitățile din centrele germane; totuși nu este exclus ca ei amindoi sau măcar unul din ei să fi studiat la universitatea din Cracovia, la care studiau și tineri germani.

În ce privește pe protopopii Juga și Ioil, lucrul pare iarăși clar: întrucît atunci existau la mînăstiri școli mînăstirești ca mici seminarii teologice este foarte probabil că ei să fi învățat la Neamțu, iar cei din Țara Românească la Tismana, Cozia etc.

În ce privește instruirea lor în greacă și slavonă, lucrul este iarăși clar: legăturile noastre cu muntele Athos și mai ales cu mînăstirea Cutlumuzul²², unde veneau călugări valahi să cunoască viața mînăstirească, a favorizat formarea de clerici români instruiți, capabili ca la reîntorcerea în țară, să predea limba greacă. La fel este cazul cu învățarea slavonei; primirea de călugări valahi în mînăstirile sirbești și bulgărești din Balcani, a favorizat învățarea slavonei, pentru ca aceștia, întorși la vetrele lor, să aducă cu ei și cunoștința slavonei.

Totuși lucrurile se puteau petrece și altfel: astfel, în timpul lui Ștefan Vodă (1394—1399) se afla la curtea domnească din Suceava „un diac rutean”²³, deci un diac venit din altă parte; cu școală făcută în altă parte.

Apoi, în timpul lui Juga Voevod și sub Alexandru cel Bun funcționează ca diac Jatca (Bratcevici) „originar din Polonia”.²⁴ Toate acestea incurajează pentru concluzia că unii din acești dieci, veniți din alte

¹⁸ *Ibidem*, I, p. 65, 109, 112, 127, 132, 136.

¹⁹ *Ibidem*, I, p. 347—349.

²⁰ *Ibidem*, I, p. 349.

²¹ *Ibidem*, p. 349—350.

²² *Documente privitoare la Istoria României*, B. Țara Românească, I, p. 18.

²³ C. Auner, *Cei din urmă episcopi de Siret*, „Revista catolică”, 1914, p. 571—573, Apud. Al. Gonța, *Un spital de mînăstire la Putna în veacul al XV-lea*, „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an. XXXIX, nr. 9—10, p. 593.

²⁴ N. Grămada, *Cancelaria domnească în Moldova*, (Buletinul „Codrul Cosminului”, IX, p. 137).

părți și sosiți la noi, au putut împlini și rolul de profesor pentru tineri localnici, pregătindu-i ca dieci, ca gramatici.

Limitându-ne la aceste serii de fapte și rămânind pe terenul strict al raționamentului logic, bazat însă pe documente, ne vedem îndreptățiți să conchidem următoarele :

La începutul secolului al XV-lea, și, poate chiar mai devreme — cum este cazul lui Grad — în Moldova și Țara Românească exista un învățămînt, un fel de școală pentru pregătirea de gramatici, situația aceasta constituind prima treaptă pentru ascensiunea socială și politică a tinerilor acelei vremi. Aceste școli au funcționat la Suceava, Baia și Iași, la Curtea de Argeș și Tîrgoviște. Ele ar face astfel *începutul* școlilor laice, de gramatici din orașele pomenite. Profesorii lor n-au fost călugări de mînăstire, iar pregătirea copiilor era una pentru o profesiune laică, deci, e vorba de o școală *laică*.

Dar cunoașterea mai adîncă a acestor școli se completează cu un capitol următor cu date noi despre *Conținutul* învățămîntului, *materiile* de învățămînt și *metodele* de predare din școala de gramatici din țara noastră.

ORIENTAREA PEDAGOGICĂ A PERSONALITĂȚII LUI TITU MAIORESCU

DE

S. GAINA

Avînd în față perspectiva unei activități pe planuri multiple, tînărul Titu Maiorescu, doctor în filozofie, în vîrstă de 22 ani și cîteva luni, sosea la Iași în toamna anului 1862, iar peste scurt timp prelua sarcinile învățămîntului filozofic la universitatea moldoveană, pe-atunci singura a Principatelor Unite. Cine era acest tînăr? Ce date se pot desprinde din viața lui de pînă atunci, ca indicații semnificative pentru dibuirea și formarea intereselor și aptitudinilor sale în domeniul *pedagogic*, în cuprinsul căruia situăm, cu anumite delimitări, obiectul prezentei cercetări?

Educația micului și apoi junelui Titu a fost o vajnică preocupare a părintelui său, ardeleanul Ion Maior (devenit apoi Maiorescu), om al datoriei, înzestrat cu deosebite aptitudini dăscălești, călăuzit de principii ferme în concepții și conduită, neînduplecat, neferindu-se de conflicte și dușmănie — trăsături care vor apare, cu mai multă suplețe, și în fizionomia psihomorală a fiului. După un mic accident școlar pe la sfîrșitul școlii primare, la Brașov, foarte hazliu în perspectiva viitorului — anume: pentru lipsă de ascultare, interes și silință la învățatură, severul tată era cît pe ce să-l scoată de la carte și să-l dea la un meșteșug! — tînărul Maiorescu urcă pe rînd, cu succes strălucit, treptele învățaturii, pe care, după un prim pas la gimnaziul românesc din Brașov (cl. I), le continuă și le încheie peste hotare. Studiile secundare le face la Viena — unde Ion Maiorescu, după ce se alipise revoluției de la 1848 din Muntenia (cînd a dat citire la Craiova proclamației de la Islaz) și primise pe urmă unele misiuni pe lîngă parlamentul liberal de la Frankfurt, s-a stabilit ca translator la Ministerul Justiției și și-a adus la Viena și familia — și anume la Theresianum, unde dobîndește o cultură generală bogată, cuprinzătoare, temeinică, științifică și literară, încoronată de studii de filozofie, care în ultimele clase, de fapt un fel de tranziție spre învăța-

mintul superior, se instalează pe primul plan al intereselor adolescentului deosebit de studios, care trece examenul de maturitate ca premiant întâi (1858). Titu Maiorescu își continuă apoi studiile filozofice, pe o treaptă superioară, la Universitatea din Berlin, iar numai după un an de studii universitare, la vârsta de 19 ani, a obținut la Universitatea din Giessen, unde în trieniul obligator i s-au inclus prin echivalare ultimii doi ani de la Theresianum: gradul de doctor în filozofie magna cum laude, cu teza *De philosophia Herbarti* (1859). După un scurt popas în țară, își împarte timpul și munca vreme de doi ani, alternativ, între Berlin, unde continuă să audieze cursuri, și Paris, unde doctoratul german i se echivalează cu licența în litere la Sorbona (1860), adăugându-i-se apoi și licența în drept cu teza *Du régime dotal* (1861). Prețuit în cercurile filozofice de la Berlin, unde își făcuse un nume ca bun gânditor și primind la plecare cele mai bune urări pentru iminenta ocupare a unei catedre universitare de filozofie în patrie¹, Titu Maiorescu se întoarce în țară, întâmpinat cu mari așteptări, pe baza reflectării activității sale din străinătate în presa românească, și — după un stagiul de câteva luni în magistratură — venea la Iași în toamna anului 1862.

Un fenomen care se vedește din plin în desfășurarea acestei tinereți — ca un aspect esențial al acestei perioade de pregătire și formare de-a lungul anilor de învățătură, al acestei personalități în plină dezvoltare — este caracterul ei intens și multiplu *pedagogic*. Nu ne gândim în această subliniere, decît în ultimul rînd la studiile școlare ale lui Titu Maiorescu, temeinice și pline de succes, nici, în primul rînd, la faptul că e vorba, ca la fiecare om, tocmai de faza care, prin însăși natura ei evolutivă în funcție de influențele formative, intră în sfera interesului pedagogic. Ceea ce se impune atenției și se cuvine scos în relief, ca o trăsătură de caracter, este faptul că preocuparea și străduințele paideutice se manifestă deosebit de activ, cu înțelesuri semnificative și prognostice, în însăși conștiința limpede a tinărului în plin proces de formare și maturizare.

Înainte de toate, vedem cu prisosință, la fiecare pagină din *Insemnări zilnice* (publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu, 1937, vol. I), că junele Maiorescu are în permanență o atitudine trează și activă față de propria sa dezvoltare și formare, fiind un factor puternic și eficient în desfășurarea acestui proces, care, prin această participare activă și conștientă, devine, în măsură largă, un proces de *autoeducație*. Și este semnificativă însăși înregistrarea curentă a acestor însemnări, începînd cu deșteptarea conștiinței de sine a adolescentului, știut fiind că *jurnalul* este în același timp un simptom și un factor, o veritabilă metodă de autoanaliză, autocritică, autoeducație, autodesăvîrșire, dezvoltîndu-ne geneza dinamică a unei individualități, a unei personalități.

¹ Vezi M. Florian, *Inceputurile filozofice ale lui T. Maiorescu*, în „Conv. lit.”, LXX, nr. 1—5, 1937, p. 135.

În aceste *Insemnări* apare în fața noastră, cu structura tipică a virstei, realizată la un nivel psihic superior, un adolescent arcuit la potența unei înalte tensiuni de trăire, frământat de probleme, avîntat spre idealuri, pătruns de „nedreptatea monarhilor, absurditatea religiei și ridiculitatea așanumitului bonton” (I, p. 25), dominat de interese multilaterale, preocupat intens de devenirea ființei sale spirituale, oferind „un model de viață de școlar și de adolescent de o neostenită energie de muncă, de un continuu avînt spre culmile înalte ale cugetului, de-o disciplină de fier în concentrarea gîndurilor și a voinței spre învățatură și spre cultivare largă și complectă”².

Avem aici o frumoasă pildă cu valoare de lecție de autoeducare conștientă, susținută, organizată, orientată spre orizonturi largi și perspective înalte — cum sînt, pe lîngă aspirațiile superioare și adeseori vagi ale primei tinereți, îndeosebi perspectivele pe care junele Maiorescu, de curînd intrat student la universitate, le schițează cu entuziasm într-o viziune mai precisă, în scrisoarea trimisă în noiembrie 1858 unui prieten din vremea studiilor la Viena, Iosif Comșa, față de care își afirmă convingerea că toți tinerii români trebuie să colaboreze pentru „reorganizarea principatelor, pentru fundarea Universității române, pentru întemeierea unei reviste care să concentreze activitatea literară și științifică...”³. Iar prin acea viguroasă și sistematică plămuire a propriei ființi, tînărul și-a strunit dezvoltarea pe făgașul unei realizări ferme, multilaterale și unitare, a dobîndit, depășind cu mult cadrul și nivelul instrucției școlare, o cultură substanțială și bogată, structurată pe temeiul concentrării în focarul conștiinței filozofice.

Încă de pe băncile școlii, în ultimele clase de la Theresianum, studiile filozofice au dobîndit primatul în preocupările spirituale ale adolescentului, entuziasmat de lecțiile herbartianului Suttner. Cum se știe, Herbart este gînditorul care a pus temelie și a determinat ca un factor de bază formarea filozofică a lui Titu Maiorescu. Tocmai despre filozofia lui Herbart e vorba în însemnarea de la 31 decembrie 1857, semnificativă pentru seriozitatea efortului autoeducativ al tînărului ce încă nu împlinise 18 ani: „Pentru direcțiunea mea științifică a fost de cea mai mare însemnătate cunoștința cu privire generală asupra filozofiei și cu logica... Ea m-a adus să năzuiesc spre cea mai bună formulare a cugetării, spre o exprimare fără greșeli, curată și adevărată, spre o ferire de acele cuvinte umflate și goale pe care tinerii sînt așa de aplecați să le întrebuițeze; ea mi-a insuflat întii într-adevăr iubirea pentru o direcție de gîndire de care *niciodată* nu mă voi despărți” (I, 84). Cum se poate întrezări și din aceste confesiuni ale adolescentului, se pare că, pe temeiul unei afinități spirituale structurale, ceea ce l-a atras spre Herbart nu

² Vezi I. Rădulescu-Pogoneanu, *Insemnările zilnice ale lui Titu Maiorescu*, în „Conv. lit.”, LXX/1, p. 318.

³ Vezi Soveja, *Titu Maiorescu*, 1925, p. 33.

a fost atit conținutul filozofic (care, de altfel, avea să se imbine la Maiorescu mai târziu cu numeroase elemente provenind de la Kant, Hegel, Feuerbach, Schopenhauer), cit, mai ales, stilul și orientarea gândirii lui Herbart, după care finalitatea cugetării filozofice este să ajungă la o concepție fără contradicții prin analiza critică, prin limpezimea noțiunilor în cadrul unei gândiri clare, sobre, precise. În disciplina unei astfel de gândiri s-a străduit junele Maiorescu să-și formeze cultura și personalitatea.

Desigur, se știe prea bine că, din păcate, această frumoasă cultură și această viguroasă personalitate se vor manifesta mai târziu, pe planul vieții noastre publice, în activități care în parte vor avea un sens reacționar și nu toate vor rodi în întregime în rosturi binevenite, prielnice propășirii poporului și culturii noastre. Cu toate acestea, nu e fără folos, tocmai din punct de vedere pedagogic, să apreciem, în valoarea ei generală, acea pildă de străduință paideutică de aprig efort autoeducativ, de pregătire pentru o viață plină de sens prin muncă neobosită și sistematică pentru însușirea culturii și formarea personalității.

Dar interesul pedagogic al lui Titu Maiorescu pe departe nu se epuizează în această străduință autoeducativă, ci se manifestă de timpuriu, ca un fenomen deosebit de interesant, și în năzuința de-a lua parte activă la formarea altor ființe, de-a promova educația celor din jurul său. Într-adevăr, ceea ce ucenicii lui Titu Maiorescu au caracterizat în evocările lor panegirice, drept miez esențial al personalității sale, „vocațiunea profesorală”⁴, un „suflet de învățător înăscut”⁵, a început să se dezvăluie și să se dezvolte de cu bună vreme, încă în sinul vieții școlare de la Theresianum.

Pe linia unei expansivități care exprimă trebuința sufletească de a-și îmbogăți și lărgi ființa în ființa altora și a-și contopi setea de afecțiune cu nevoia de-a comunica, cu trebuința de-a limpezi — toate aceste mobile și motive sînt vădite în *Însemnări* — elevul Maiorescu, fruntaș la învățătură, își formase în școală un fel de cerc filozofic, în care conducea lecturi comune și discuții — iar în ultimul an de academie (Theresianum) și încă în vacanța după trecerea examenului de maturitate lucrează la o sistematizare a lecțiilor de logică, lucrare care să rămână „școlarilor” săi drept călăuză și amintire.

Abia sosit, proaspăt student, la Berlin, ține în mod gratuit (*Însemnări*, I, p. 108), prelegeri de psihologie la diferite pensionate de fete și dă lecții particulare în casa profesorului universitar Daniels (conservator, adversar al reformelor liberale, ceea ce poate n-a rămas fără înrîurire asupra orientării social-politice a tînărului), în casa Jus-

⁴ Soveja, *op. cit.*, p. 34.

⁵ I. Rădulescu-Pogoneanu, Introducere la *Însemnări zilnice*, 1937, p. XXIV.

tizrathului Kremnitz (dintre fetele căruia își va alege apoi mireasa), prietenilor, d. p. A. Sturdza, căruia îi explică zilnic „logică, psihologie și Herbart” (*Însemnări*, I, 115).

În ordinea de idei care ne preocupă acum, e interesant să menționăm că lucrarea sa filozofică *Einiges Philosophische in gemeinfaßlicher Form* (*Ceva filozofie în formă populară*), elaborată pe vremea studenției și apărută la Berlin în 1860 (deși datată cu 1861), reprezintă în formă sistematizată conținutul unor conferințe libere, ținute la Berlin în cercuri particulare, familiare — și nu ne putem reține de-a referi la confesiunea din *Însemnări* din aceeași perioadă, mărturisindu-și dorul de „...oameni pe care să-i iubesc și care să mă iubească și cu care să mă pot întîlni în toată libertatea și mereu. Atunci abia aş deveni bun, atunci aş putea să lucrez și să produc” (I, 118).

În popasul pe care îl face în țară, înainte de-a lua din nou calea studiilor superioare în străinătate, tânărul doctor în filozofie își satisface și aici pornirea didactică, ținînd în septembrie 1859, în sala Colegiului Sf. Sava din București, o conferință publică despre *Socialism și comunism* — în care, în armătura prezumțioasă a unei expunerii docte, caută să demonstreze, cu suficiență juvenilă, că ideile socialiste în teorie sînt raționale și folositoare, dar în practică sînt irealizabile și dăunătoare⁶.

În continuare, trebuința de-a fi în contact pedagogic de idei are prilejul să fie mulțumită prin conferințe ținute în primăvara anului 1861, pe o temă estetic-filozofică, la Paris, la Cercle des Sociétés Savantes, în Germania la Kamenz și Berlin, în cadrul Societății filozofice din Berlin, al cărei membru corespondent era, în cercul organului societății, „Der Gedanke”, la care colaborează, gratificat fiind, în informațiile revistei, cu titlul de „Profesor”, și unde, printre colaboratori, se afla și F. Lasalle, care făcu încercări de-a-l atrage în sfera ideilor socialiste.

În sfîrșit, trebuie semnalat că interesul pedagogic al tînărului Maiorescu s-a manifestat de timpuriu nu numai prin această năzuință de-a lumina pe alții, ci și prin conținutul preocupărilor sale, adică prin includerea problemelor de educație în sfera gîndirii și îndeletnicirilor sale.

Astfel, d. p., aflăm în jurnalul elevului din clasa a VI-a a gimnaziului academic următoarea însemnare la data de 31 ianuarie 1856: „O să mă apuc în semestrul viitor să scriu la „Gazeta Transilvaniei”; „materie am destulă; mai întîi voi scrie despre *Educațiunea fetelor române* — pare-se, intenția unei filipici în stil de adolescent (I, 36). Iar peste două luni, ziua de 2 aprilie e marcată cu o altă însemnare pedagogică: „...începui (cu soru-mea), însă voi să finesc articolul

⁶ Vezi Darea de seamă A. Pelimon în ziarul „Reforma” din 24 sept. 1859, reprodusă în E. Lovinescu, *T. Maiorescu*, 1940, vol. I, anexe.

pentru „Gazeta Transilvaniei”: *Cîteva cuvinte despre educarea la Români* (I, 38). Peste puțini ani, în *Einiges Philosophische*, junele autor își presară expunerile cu numeroase idei pedagogice, din cele care se referă la probleme esențiale și presupun o înțelegere mai adincă. Iar peste un an, abia întors la București după încheierea studiilor la Paris și Berlin, anunță pentru „anul scolastic” 1861—62, cu aprobarea Eforiei Instrucțiunii publice, un ciclu de conferințe publice despre *Educațiunea în familie*, pe care le deapănă cu regularitate în localul Academiei Naționale, începînd din decembrie 1861 și pînă în aprilie 1862.

Astfel de preocupări teoretice cu probleme pedagogice vor continua de-a lungul întregii perioade a profesoratului ieșean al lui Titu Maiorescu — în manifestări publicistice (d. p. în „Anuarul Gimnaziului și Internatului din Iași”, publicat, ca inovație în școala din țara noastră, de T. Maiorescu în calitate de director al acestei instituții în 1862—63); în activitatea lui didactică de profesor de pedagogie la școala preparandală de la Trei-Erarhi (școala normală „Vasile Lupu”, în anii 1863—68); în „prelecțiunile populare”, al căror inițiator, organizator și principal, uneori unic, conferențiar a fost; nu însă, lucru de mirare, și la catedra sa universitară, unde (precum rezultă din datele și argumentele ce le-am prezentat altădată), se pare că Maiorescu n-a ținut cursuri de pedagogie⁷.

Dar, în expunerea de față nu ne preocupă *conținutul* de idei și concepții pe care le răspîndea Maiorescu, ci însăși năzuința paideutică a activității sale, dispoziția pedagogică a personalității sale, trebuința sa organică de-a lumina și influența formativ.

De la cei dintii pași pe tărîmul bogatei și variatei sale activități la Iași, Maiorescu a avut și și-a creat numeroase prilejuri de manifestare a interesului și capacității sale educative. Să menționăm, de pildă, că, avînd o concepție profund pedagogică a rolului său de director al Colegiului Național (1862—63), Maiorescu se afla în mod obișnuit în sala de meditații, unde, cu interes și căldură, stătea de vorbă cu elevii, le dădea ajutor, explicații, sfaturi pentru viitor⁸, lua adeseori masa împreună cu elevii din internatul școlii și făcea excursii în împrejurimi împreună cu ei⁹.

De asemenea, destoinicia pedagogică a lui T. Maiorescu s-a manifestat, vreme mai îndelungată și mai din plin, la Institutul preparandal de la Trei-Erarhi (școala normală de învățători „Vasile Lupu”), unde, ca director și profesor de pedagogie, Maiorescu a desfășurat o activitate pedagogică multilaterală deosebit de rodnică și remarcabilă, a cărei

⁷ Vezi S. Găina, *Titu Maiorescu — profesor de pedagogie și psihologie la Universitatea din Iași*, în An. șt. Univ. Iași, s. III, t. X, 1964.

⁸ Vezi Discursul lui P. Răscanu, elev de școală al lui T. Maiorescu, în „Conv. lit.”, XLIV/I, 1910.

⁹ Vezi, de pildă, „Anuarul școlii” pe 1862—63, p. 47.

simplă schițare, oricât de sumară, ar depăși limitele acestei cercetări. Ne mulțumim aici cu sublinierea unei relații semnificative. Printre preparanzii Institutului se afla și Ion Creangă. Rodnica activitate practică și teoretică a lui I. Creangă, ca luptător înaintat pe frontul pedagogic, a aflat în vremurile noastre prețuirea cuvenită. Se cere doar adusă completarea — cinstită, corespunzătoare spiritului științific — că, în acest rol progresist, I. Creangă este discipolul pedagogului T. Maiorescu de la Trei-Erarhi.

Aceeași rivnă pedagogică a vădit-o Maiorescu și la conducerea învățămîntului superior din Iași. De cum a pășit pragul universității ieșene, în decembrie 1862, T. Maiorescu a urcat de îndată treptele demnităților academice: în ședința consiliului academic din 18 februarie 1863 a fost ales decan al facultății de filozofie, iar la 18 septembrie 1863 a fost ales rector al universității, pe care a condus-o în această calitate timp de patru ani, fiind tot reales în continuare.

Ne putem ușor închipui că tinărul și energicul rector — pe de-a-supra administrării treburilor curente ale universității — a fost însuflețit în activitatea sa de îndemnuri educative, ce răsăreau din însăși structura și dispoziția pedagogică a ființei sale. Să spicuiască unele momente semnificative în această privință.

Se pare că Maiorescu a introdus inovația frumoasă, devenită apoi tradiție cu un neîndoielnic sens educativ, de-a inaugura fiecare an universitar în mod solemn printr-o festivitate. În arhiva Universității din Iași, prima mențiune despre vreo deschidere sărbătorească a anului academic este cea referitoare la festivitatea din 23 octombrie 1863, cînd T. Maiorescu, proaspăt ales rector, ține o cuvîntare inaugurală, al cărei text, cuprinzînd idei cu miez, potrivite la un astfel de prilej, ni s-a păstrat¹⁰.

În aceeași perspectivă a unui sens superior educativ apar un șir de serbări comemorative. Astfel, cînd și-a dat ultima suflare, în mai 1864, în drum spre locul natal, Simeon Bărnăuțiu, primul profesor de filozofie al Universității din Iași, aceasta a organizat o grandioasă solemnitate funebră în memoria ilustrului dispărut, cu participarea tuturor școlilor ieșene — profesori, învățători, elevi cu steaguri în doliu¹¹ — iar Maiorescu, care a dovedit multă rivnă în organizarea acestei comemorări, a rostit cu prilejul acesta un cuvînt de succint și substanțial elogiu, ridicîndu-se la o frumoasă înălțime morală în fața majestății morții¹², făcînd abstracție de opoziția sa hotărîtă față de concepția pe care avea s-o combată teoretic peste cîțiva ani, cînd aderenții ideologici ai lui S. Bărnăuțiu au început publicarea operelor acestuia. Tot în cinstea lui Bărnăuțiu are loc la universitate o festivitate cul-

¹⁰ Vezi Dosarul nr. 16, p. 1, 14—17 (Arhiva Universității Iași).

¹¹ Vezi Arhiva Univ., p. 1863—64, dosar nr. 16, fila 234.

¹² Vezi Darea de seamă în Buletinul Instrucțiunii Publice pe august 1866.

turală, în iulie 1866¹³. De asemenea, atunci cînd, în primăvara anului 1864, a fost sărbătorit în lumea întreagă tricenularul nașterii lui Galilei și apoi cel al lui Shakespeare, Maiorescu a organizat serbări comemorative la universitatea ieșeană, care a participat astfel și ea la cinstirea patrimoniului cultural al omenirii, arătîndu-se „solidară în interesele de științe și arte cu colegile ei din Europa occidentală”¹⁴. De altfel, se pare că inițiativele lui Maiorescu au creat un început de tradiție, căci vedem că în anul următor, în timpul absenței temporare a lui Maiorescu, Consiliul academic se ocupă de aniversarea a șase sute de ani de la nașterea lui Dante¹⁵.

Valențele paideutice pe care le-am urmărit pînă acuma sub diverse aspecte și pe diferite tărîmuri, apar într-o concentrare și configurare tipologică superioară la *profesorul* Titu Maiorescu.

Ca și „prelecțiunile populare” de la universitate — care trezeau un interes deosebit de viu și se bucurau de o frecvență foarte numeroasă — avem mărturii că și cursurile sale universitare erau întimpinate cu un interes ce depășea cadrul îndatoririlor regulamentare ale studenților și angaja o asiduă și fidelă participare extrauniversitară, cum accentuează unul din vechii studenți ieșeni, P. Rășcanu¹⁶.

Deși succesul nu este întotdeauna un criteriu infailibil pentru justetea aprecierii la nivelul unei veritabile valori, semnificația lui, în cazul lui T. Maiorescu, nu poate fi, totuși, îndoielnică, nefiind în nici un chip vorba de goană după efecte facile de popularitate ieftină, de jocul frivol al originalității superficiale, căutată în focul de artificiu al virtuozităților verbale sau logice.

Izbînzile lui Titu Maiorescu pe tărîmul învățămîntului superior își au izvorul și temeiul în structura profund pedagogică a ființei sale, care se dezvoltă în activitatea de la catedra universitară într-un mănunchi de prețioase însușiri de dascăl.

În afară de unele mărturii ieșene contemporane¹⁷, calitățile pedagogice ale lui Titu Maiorescu și-au aflat prețuirea în amintirile și scrisul unora dintre cei mai răsăriți din studenții săi de mai tirziu, din perioada profesoratului său la Universitatea din București. Dar nu trebuie să pierdem din vedere că acele însușiri ale deplinei maturități s-au înfiripat și s-au vădit de timpuriu, s-au manifestat în primele sale scrieri și conferințe și de bună seamă s-au desfășurat în plenitudinea lor încă în faza profesoratului său ieșean, mai ales că personalitatea lui Maiorescu s-a format de cu bună vreme și apare timpuriu, într-un fel de precocitate, în forma unei structuri psihice și spirituale mature,

¹³ Vezi E. Lovinescu, *op. cit.*, anexa 10.

¹⁴ Vezi Arhiva Universității Iași, 1863—64, Dosarul 16, fila 96, 161, 169.

¹⁵ Vezi Arhiva Universității Iași, 1864—65, Dosarul 28 bis, fila 126.

¹⁶ Vezi „Conv. lit.”, XLIV/1, 1910, p. 242.

¹⁷ Cum sînt, de pildă, cele ale lui C. Eraclide, profesor la facultatea juridică, din „Conv. lit.”, II, 1868, p. 31—32.

statornicită în trăsăturile ei fundamentale. De aceea socotim că avem îndreptățirea să folosim acele mărturii ulterioare — și nu este o piedică nici faptul că e vorba de învățăcei care își elogiază maestrul în spiritul unui veritabil cult, de vreme ce însăși subiectivitatea lor, firească și afectivă, în aprecierea însușirilor pedagogice ale profesorului Titu Maiorescu posedă semnificația obiectivă de-a fi un efect al manifestării creatoare a acestor calități.

Dacă ne reamintim zelul pedagogic spontan care-l însuflețea activ încă în mijlocul conșcolarilor de la Theresianum, în acea auroră a maturității care este adolescența, ne este cu atât mai ușor să înțelegem că trebuie să fie mult adevăr în cuvintele lui I. A. Rădulescu-Pogoneanu, cînd spune că „profesoratul a fost singura pasiune din viața publică” a lui Maiorescu¹⁸, că el se realiza deplin „în domeniul în care vedea vocațiunea principală a vieții sale”¹⁹, „punctul central al vieții sale — profesoratul și contactul cu tinerimea universitară”²⁰. Într-adevăr, din felul cum ni-l înfățișează cei care l-au cunoscut îndeaproape în experiența lor vie și nemijlocită de studenți și ucenici, se conturează limpede chipul unui dascăl care întrunea în îmbinare armonioasă și într-un grad înalt însușirile esențiale ce caracterizează un dascăl autentic.

La temelia morală a acestei structuri pedagogice se impleteau un înalt simț de răspundere cu o adîncă conștiință a datoriei, mergînd de la extrema exactitate în îndeplinirea îndatoririlor pînă la conceperea temeinică și serioasă a cursurilor și, în genere, a activității universitare. O dominantă a acestei conștiințe era preocuparea constantă de adevăr în activitatea științific-didactică — desigur, e vorba de ceea ce convingerea lui îi arăta drept adevăr — constituind o normă de cinste logică și etică.

Această dragoste de adevăr era fructificată pedagogic de o mare artă de a-l înfățișa înțelegerii altora, de a-i deschide și netezi calea în conștiința tineretului. Spiritul pătrunzător, clar și sistematic al lui Maiorescu se manifesta din plin în cursurile sale universitare, în care expunea recolta unor lecturi și reflexiuni bogate și temeinice. Refractor divagațiilor prolixе și nebulozităților logice, el desfășura o cugetare fermă și bine strunită, urmărind „firul gîndurilor cu preciziunea unei demonstrații geometrice”²¹. Problemele erau tratate în dimensiunea aprofundării și duse pînă la gradul convenit de abstractizare, fără să devină însă în sens peiorativ abstracte, rupte de înțelegere. Dimpotrivă, prin concretizări minunate, care reliefaau ideea, prin nume-

¹⁸ Profesorul Titu Maiorescu, în „Conv. lit.”, XLIV/1, 1910.

¹⁹ Introducere la vol. II din *Însemnări zilnice*, 1940, p. IV.

²⁰ Introducere la vol. I din *Însemnări zilnice*, 1937, p. XXIII.

²¹ *Soveja, op. cit.*, p. 111.

roase exemple din viață și din literatură, alese cu pricepere și înfățișate cu vervă, problemele, oricât de dificile, deveneau accesibile fără vulgarizare, căci el nu le cobora la nivelul scăzut al recepției leneșe ce ocolește efortul, ci căuta să ridice auditoriul la înălțimea problemelor.

Maiorescu se străduia să promoveze gândirea vie la ascultători, să le deștepte *interesul* pentru filozofie — condiție principală pentru înțelegerea problemelor și însușirea cunoștințelor din domeniul filozofiei, motor al activității independente de lectură, meditație, autocultivare, esențială oriunde și îndeosebi în filozofie.

Toate aceste activități și finalități își sporeau eficiența într-o măsură deosebit de largă prin faptul că ideile și problemele nu rămăneau pe un plan intelectual neutru, „la rece”, ci erau înfățișate cu o căldură comunicativă care le însuflețea și le deschidea calea înțelegerii și a convingerii „...Simțeam sufletul profesorului nostru cum se încălzește de ideile pe care le expune și cum lecția de filozofie parcă prinde aripi și se avintă într-o măreață poemă”²².

Și într-adevăr, cursurile lui Maiorescu se împărțeau de darurile artei, nu numai în sensul ei de tehnică, în cazul acesta de tehnică a expunerii, ci și în valorile ei de înfăptuire estetică. Conținutul cursurilor era înfățișat într-o formă artistică, valorificată și prin expresivitatea vocii muzicale, frazată ritmic, a ochilor vii cu privire când scăpărătoare, când învăluitoare, a mâinii fine, care cu gesturi plăsmuitoare parcă „sculpta ideile”²³. Totodată, însă, se cuvine subliniat că nu e de loc vorba de-o retorică insinuantă, ispititoare prin mijloace exterioare străine de fondul expunerii, de urmărirea unor efecte artistice care ar abate interesul de la conținutul ideii asupra înfățișării ei, căci aceasta era numai și tocmai un mijloc de-a exprima ideea cât mai exact, mai adecvat înțelesului ei — „gîndul și cuvîntul mergeau împreună ca două aripi în același zbor”²⁴.

Farmecul care cuprindea pe studenți la curs sub influența celui ce-și desfășura în fața lor știința și măiestria, îi cucerea cu atât mai nestăvilit, cu cât ei se știau și se simțeau iubiți de către profesor. Marea dragoste pentru tineret — erosul paideutic care caracterizează și determină întreaga fizionomie spirituală a oricărui mare dascăl — constituie resortul intim și puternic al ființei și activității pedagogice a lui Titu Maiorescu, el însuși, pe deasupra anilor, „pururi tânăr la suflet, limpede, vioi, proaspăt”²⁵. Era însuflețit de-o afecțiune caldă și adîncă ce nu se manifesta în expansiune lirică, ci se exprima creator în grijă activă, dăruire de sine, trebuința sufletească și bucuria

²² G. Vîlsan, *Titu Maiorescu, îndrumător al tinerimei*, în „Conv. lit.”, XLIV/2, 1910, p. 40.

²³ Soveja, *op. cit.*, p. 111.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ G. Vîlsan, *op. cit.*, p. 41.

de-a promova dezvoltarea spirituală a tineretului universitar, de-a descoperi și încuraja talentele, de-a stimula gândirea în care începe să încolțească creația personală. Pe linia acestei finalități, T. Maiorescu a introdus ca o inovație la noi, în relațiile cu studenții, ore de consultații, la universitate și acasă²⁶ — probabil încă din perioada ieșeană. Această dragoste ce rodește în conștiința tinerilor și o sporrește, s-a mărturisit cu sobrietate și simplitate într-o scrisoare către un prieten, căruia îi face cunoscut că nu poate lua parte la un congres al partidului conservator, printre fruntașii căruia se număra Maiorescu: „În orice caz, eu nu mai pot veni în luna aceasta, m-au inundat examenele de licență și știi că pe mine nu mă lasă inima să fac vreo întârziere studenților”²⁷ — și îndeosebi în cuvîntarea lui Maiorescu la serbarea de rămas bun, cu prilejul încheierii activității sale universitare: „Într-un petec de grădină arunci germeți de plante, te interesezi de florile ce ies — să rămîi rece la înflorirea sufletească a elevilor tăi?”²⁸.

În personalitatea, opera și activitatea lui Titu Maiorescu aflăm, ca obiect de cercetare și prețuire, numeroase și însemnate elemente și aspecte pozitive, vrednice a fi luate în seamă. Printre acestea socotim și mănunchiul de calități paideutice care intră în fizionomia caracterologică a tipului de dascăl, intens prezente și active în structura profund pedagogică a personalității lui Maiorescu. Desprinse de conținutul ideologic al manifestărilor sale și puse în slujba idealurilor și culturii vremii și societății noastre în plină desfășurare pe căile socialismului — acel *nisus paedagogicus*, acele însușiri paideutice merită a fi prețuite și cultivate astăzi, în atmosfera esențial pedagogică, specifică lumii socialiste, unde formarea omului și ridicarea neîncetată a nivelului cultural al maselor constituie o preocupare fundamentală. Ele pot fi o pildă și un îndemn pentru toți cei ce ne străduim să participăm în chip cât mai rodnic la făurirea lumii și omului nou în patria noastră, prin luminarea și educarea tineretului nostru universitar.

²⁶ I. A. Rădulescu-Pogoneanu, „Conv. lit.”, XLIV, 1910, p. CXLI.

²⁷ Vezi I. A. Bassarabescu, *Lume de ieri*, Ed. Cugetarea, București (fără an), p. 137.

²⁸ P. P. Negulescu, *Profesorul Maiorescu*, în „Conv. lit.”, LIX, 1927, p. 146.

L'ORIENTATION PÉDAGOGIQUE DE LA PERSONNALITÉ
DE T. MAIORESCU

Résumé

En s'appuyant sur les données puisées aux sources bibliographiques et aux archives, l'auteur présente de manière analytique les éléments et les aspects essentiels qui se disposent synthétiquement dans la structure profondément pédagogique de la personnalité de T. Maiorescu, telle qu'elle se manifeste dans son oeuvre et son activité multilatérales.

INTENSIFICAREA PRODUCȚIEI ÎN COOPERATIVELE AGRICOLE DIN REGIUNEA IAȘI ȘI ÎMBUNĂTĂȚIREA ÎNTEREBUINȚĂRII ZILELOR MUNCĂ

N. DAVIDEANU și P. CIUCHI

*Comunicare prezentată în cea de a XII-a Sesiune științifică
a Universității „Al. I. Cuza” Iași*

Documentele elaborate în timpul lucrărilor celui de al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român cuprind indicații prețioase privind dezvoltarea și consolidarea economico-organizatorică a cooperativelor agricole de producție. În vederea realizării acestui obiectiv, așa cum se arată în Proiectul de Directive al Congresului al IX-lea al P.C.R., este necesar să se asigure „folosirea gospodărească a tuturor mijloacelor de producție și a forței de muncă, consolidarea și extinderea rezultatelor pozitive obținute de cooperativele agricole de producție”¹.

Folosirea în mod rațional și cât mai complet și uniform a forței de muncă existentă în cooperativele agricole de producție, constituie o cale importantă pentru creșterea producției, pentru consolidarea cooperativelor și ridicarea nivelului de trai al cooperabililor.

Analiza pe care o întreprindem folosește indicatorii economici pe ansamblul cooperativelor agricole, din regiunea Iași. Unele probleme fiind analizate și pe raioane.

La sfârșitul anului 1966, în cooperativele agricole de producție din totalul terenului agricol, 79,9% era teren arabil, 14,6% pășuni și fâneați naturale, 2,9% vii și pepiniere viticole și 2,6% livezi și pepiniere pomicele. Datorită creșterii ponderii categoriilor de folosință care cer un consum mai mare de forță de muncă și mijloace de producție ale terenului agricol, cum sunt viile, de la 1,4% și livezile de 0,6% în anul

¹ Proiect de Directive al Congresului al IX-lea al P.C.R. cu privire la dezvoltarea economiei naționale în perioada 1966—1970, Ed. politică, 1965, p. 30.

1959, la 2,9% și respectiv la 2,6%, în 1966 a crescut nivelul de intensificare și dezvoltare multilaterală a cooperativelor agricole de producție.

După încheierea cooperativizării agriculturii regiunii Iași (primăvara anului 1962), a avut loc procesul de comasare a cooperativelor de dimensiuni mai mici, în cooperative de dimensiuni mai mari. Rodul firesc al acestei acțiuni este creșterea eficienței economice a unităților comasate, gradul de participare al cooperativelor la lucrările agricole din cadrul proprietății obștești, precum și crearea, de această dată, a condițiilor economice și organizatorice care vor asigura folosirea mai rațională a forței de muncă în timpul anului. Numărul cooperativelor a scăzut de la 354 în anul 1959, la 238 în anul 1966 (67,2% față de anul 1959), în timp ce suprafața medie agricolă crește de 398 ha la 2589 ha (650%).

Forța de muncă potențială și activă, ca o consecință firească, a fost supusă de asemenea rezultatelor acestui proces de concentrare. Datorită faptului că a crescut gradul de participare a țăranilor cooperatori și nivelul de socializare a mijloacelor de producție, s-a putut aplica în mai bune condițiuni principiile diviziunii muncii.

Pentru o caracterizare mai completă a folosirii forței de muncă a cooperativelor, atât sub aspect cantitativ cât și calitativ, am procedat la gruparea cooperativelor capabile de muncă care au lucrat în producția obștească după numărul de zile muncă efectuate în cursul anului. Se observă că an de an, crește ponderea cooperativelor care au efectuat un număr mai mare de zile muncă. Astfel, ponderea cooperativelor care au efectuat un număr de peste 200 zile muncă anual, crește de la 9,3% în anul 1959, la 24,9% în anul 1966. Numărul de zile muncă pe cooperatori în unitățile din regiunea Iași a crescut cu cca. 150,8%, în anul 1966 comparativ cu anul 1959.

Analiza întreprinsă ne-a permis să relevăm o serie de deosebiri pe raioane. Raionul Hîrlău, Birlad și Huși, se diferențiază peste media numărului de zile muncă pe regiune, cât și față de celelalte raioane. O situație deosebită se semnalează în cooperativele agricole de producție din zona orașului Iași în care numărul de zile-muncă pe cooperativ este cu cca. 35—40% mai mic decât media pe regiune.

În regiunea Iași, sînt cooperative agricole de producție care printr-o dezvoltare intensivă și printr-o îmbinare rațională a ramurilor de producție, printr-o mai bună organizare a muncii și îndeosebi prin creșterea rolului cointeresării materiale, au reușit ca fiecare cooperativ apt de muncă să realizeze un număr mediu mult mai ridicat decât media pe regiune (C.A.P.-Tîrzii, Pribeshti, Movileni etc.).

Pentru cunoașterea mai detaliată a evoluției gradului de participare la munca obștească, s-au grupat cooperativele agricole de producție pe regiune și raioane în funcție de numărul mediu de zile muncă realizate de un cooperativ apt de muncă, în fiecare unitate în parte.

TABLOUL I

Gruparea cooperativelor agricole de producție după numărul de zile-muncă care revine în medie pe un țaran cooperator apt de muncă, care a lucrat în cooperativă, pe regiune și raioane: 1959—1964

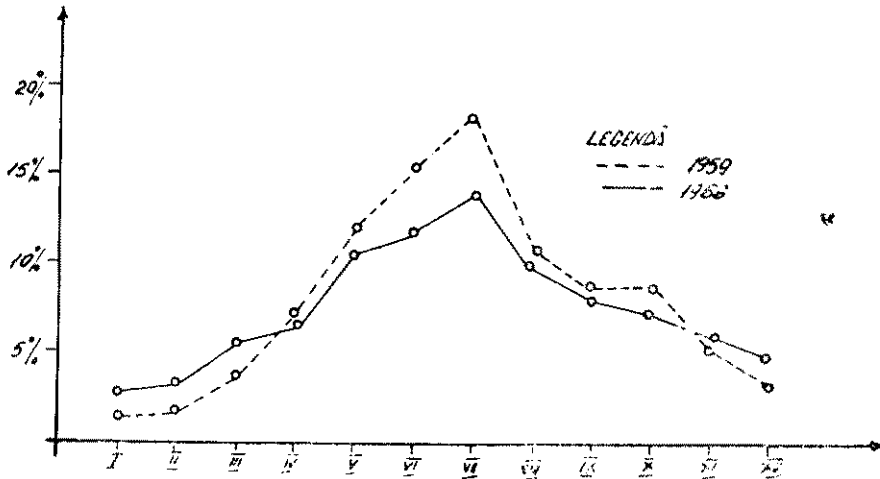
Raionul	Nr. cooperative agricole de producție		Grupa numărului de zile-muncă									
			sub 60 zile-muncă		61—100 zile-muncă		101—150 zile-muncă		151—200 zile-muncă		peste 200 zile-muncă	
	1959	1964	1959	1964	1959	1964	1959	1964	1959	1964	1959	1964
Total reg.	354	239	127	5	144	54	30	148	5	29	—	3
Or. Birlad	9	4	4	—	1	—	4	3	—	1	—	—
Or. Iași	11	9	9	2	1	4	1	2	—	1	—	—
R. Birlad	92	40	38	—	37	4	17	25	—	10	—	1
R. Hirfău	20	24	4	6	6	3	9	19	1	1	—	1
R. Huși	47	37	16	—	24	7	7	27	—	3	—	—
R. Iași	40	35	11	1	13	11	16	20	—	3	—	—
R. Negrești	56	24	23	1	22	6	9	15	2	2	—	—
R. Pașcani	14	31	1	1	7	8	6	21	—	1	—	—
R. Vaslui	65	35	21	—	35	11	11	16	—	7	—	1

Se observă că, în raionul Birlad cele mai multe cooperative agricole de producție (10) în care în medie membri cooperatori realizează între 151—200 zile-muncă, ceea ce înseamnă că media pe regiune este depășită cu cca. 58 zile-muncă. De asemenea, rezultate pozitive au înregistrat și cooperativele din raioanele Huși, Iași și Negrești.

Aprecierea utilizării rașionale a forței de muncă în cooperativele agricole de producție trebuie să ia în considerare nu numai numărul de zile-muncă realizate într-un an, ci și folosirea acestora cât mai uniformă în timpul anului, cu o eficiență economică ridicată. Folosirea mai uniformă a forței de muncă în timpul anului iese și mai mult în evidență prin întocmirea unui grafic a greutății specifice pe luni a zilelor-muncă efectuate de țaranii cooperatori.

Cooperativele agricole de producție din regiunea Iași s-au preocupat în vederea folosirii cât mai uniforme a forței de muncă în timpul anului, și de înființarea și dezvoltarea în cadrul unor limite cerute de condițiile concrete ale fiecărei cooperative a întreprinderilor anexe. Atelierele de fierărie sînt cele mai numeroase reprezentînd atît în anul 1959 cît și în anul 1966, cca. 50—60% ateliere de tîmplărie, cca. 25% din numărul total de ateliere. De asemenea, au mai fost înființate lăptării (69 în anul 1966), cărămidării, vărării etc. Cooperativele agricole de producție din regiunea Iași trebuie să se ocupe în continuare de atenuarea virfurilor de muncă destul de proeminente. Pentru aceasta și în viitor trebuie îmbunătățită proporția dintre ramuri, în primul rînd prin dezvoltarea sectorului zootehnic, prin

mecanizarea complexă a lucrărilor de întreținere a culturilor la plante prășitoare, extinderea folosirii combinei la recoltatul cerealelor păioase și prin introducerea unui sistem mai rațional de asolamente, în care se preconizează, printre altele, introducerea acelor culturi care reclamă munci eșalonate în timpul anului.

Variația zilelor-muncă realizate în C.A.P. din regiunea Iași (in %) pe luni.

Repartizarea cât mai uniformă a consumului de zile-muncă în cursul anului este strins legată de structura producției agricole.

În primul rând raportul în care se află numărul cooperativelor și implicit numărul de zile-muncă consumate în sectorul zootehnic și sectorul producției vegetale. Iar în cadrul acestor sectoare, de structura speciilor de animale și structura culturilor precum și gradul de mecanizare pentru fiecare cultură în parte. Nivelul de utilizare a forței de muncă a cooperativelor diferă de la o ramură de producție la alta. După cum este și firesc fiecare ramură își are particularitățile ei manifestate prin gradul și repartizarea vîrfurilor de muncă în timpul anului. În același timp structura consumului de zile-muncă pe ramuri de producție oferă o serie de indicații asupra dezvoltării diferitelor ramuri de producție.

În sectorul zootehnic care a avut o dezvoltare rapidă în perioada analizată, consumul de zile-muncă are un caracter mai uniform în timpul anului, fără prea mari variații de la o lună la alta, nici chiar în perioada trecerii de la lunile de iarnă la cele de vară.

Atrăgînd atenția asupra acestui avantaj pe care-l prezintă creșterea animalelor, conducerea de partid arăta că este necesar ca în cooperati-

TABLOUL II

Structura consumului de zile-muncă pe ramuri de activitate în cooperativele agricole de producție din regiunea Iași (1959-1966)

Specificare	A n i i				Dif. în plus (+) sau în (-) minus în 1966 față de 1959
	1959	1962	1964	1966	
Total	100,0	100,0	100,0	100,0	0
Producția vegetală*)	75,6	77,2	75,6	75,8	+0,2
Creșterea animalelor de producție	7,2	8,2	11,7	12,3	+5,1
Construcții și rep. capit. la constr.	4,8	5,1	3,8	3,5	-1,3
Îmbunătăț. funciare și amenaj. tehnice	0,2	0,4	1,3	0,4	+0,2
Atel. și întrepr. anexe	2,1	2,0	2,4	2,9	+0,8
Conducere, ad-ție și pers. serv.	6,5	3,1	2,3	2,5	-4,0
Alte munci	3,6	4,0	2,9	2,6	-1,0

*) Inclusiv animalele de muncă.

vele agricole de producție să se acorde o mai mare atenție creșterii efectivului de vaci proprietate obștească, asigurându-se astfel sporirea veniturilor bănești prin folosirea mai intensă a forțelor de muncă în tot cursul anului.

Cooperativele agricole de producție din regiunea Iași au aplicat în practică această indicație elaborată de conducerea de partid și de stat. Dar, cu toată creșterea în anul 1966 cu 5,1 de % a ponderei de zile-muncă consumate, în ramura creșterii animalelor față de 1959, considerăm că în cooperativele agricole de producție din regiunea Iași trebuie să se dezvolte într-un ritm și mai rapid sectorul creșterii animalelor, mai ales că sînt condiții tehnico-economice și organizatorice precum și pedoclimatice pentru asigurarea bazei furajere.

Cultura griului și secarei ocupă în anul 1959, 26,8% din suprafața cultivată (arabil) iar în anul 1966 a crescut cu cca. 30%. Cu toate acestea, datorită creșterii continue a gradului de mecanizare la această cultură ponderea zilelor-muncă consumate scade în aceeași perioadă de la 13,7% la 7,4%.

Alături de cultura cerealelor, un loc important în structura suprafețelor însămînțate îl ocupă culturile tehnice reprezentate prin floarea-soarelui (mai ales în urma amplăsării în orașul Iași a unei fabrici de ulei de mare capacitate) și sfecla de zahăr, care găsesc în această zonă condiții favorabile de dezvoltare. Apreciem că s-au orientat în mod just cooperativele agricole de producție din regiunea Iași, extinzînd an de an ramura culturilor tehnice care ocupă 15% din suprafața cultivată (arabilă în anul 1966). Ramura culturilor tehnice are rol important

în absorbirea rezervelor de forță de muncă și în folosirea lor în perioadele în care cultura cerealelor și mai ales păioase, nu solicită consum de muncă. Ponderea zilelor muncă întrebuințate în ramura culturilor tehnice a crescut în perioada analizată ajungând în anul 1966 la 16,1%. Totodată ramura culturilor tehnice asigură obținerea unor încasări ridicate la ha, lucru care contribuie la sporirea averii obștești și la creșterea veniturilor cooperativelor. Analiza structurii consumului de zile-muncă pe ramuri de activitate relevă preocuparea continuă a cooperativelor agricole de producție din regiunea Iași, pentru reducerea permanentă a consumului de zile-muncă, în muncile de administrație și de conducere. Astfel, dacă în anul 1959, pentru muncile de administrație și conducere, se foloseau 6,5% din totalul zilelor-muncă consumate, în anul 1966, s-au redus la 2,6%. Desigur, că și în continuare, cooperativele agricole de producție trebuie să întreprindă toate măsurile necesare pentru a nu se face risipă de zile-muncă în acest sector de activitate. *

Dar, orice consum de zile-muncă trebuie să fie justificat din punct de vedere tehnic și economic și să asigure creșterea producției la ha și pe cap de animal. Unul din principalele aspecte ale folosirii raționale a forței de muncă în cooperativele agricole de producție este și creșterea corespunzătoare a producției agricole în raport cu consumul de zile-muncă la ha; deoarece numai astfel se asigură creșterea productivității muncii în cooperativele agricole de producție.

La analiza fondului de zile-muncă trebuie să se acorde o atenție deosebită problemei normelor de muncă. Modificarea normelor de muncă influențează în sens invers proporțional volumul zilelor muncă realizate. Reducerea normelor de muncă nu poate fi considerată ca o măsură pozitivă dacă se depășesc anumite limite necesare, deoarece duce la mărirea nejustificată a consumului de zile-muncă pe unitate de suprafață, pe animal și pe unitate de produs. O asemenea măsură nu poate fi stimulatorie pentru țărani cooperatori în participarea la muncă decît în aparență deoarece, în fond, crescînd în mod exagerat consumul de zile-muncă scade retribuția pentru o zi muncă. Din aceste considerente, normele de muncă trebuie să fie stabilite în mod judicios, urmărindu-se ca ele să fie bine echilibrate în raport cu condițiile de efectuare a fiecărei lucrări și cu calificarea necesară pentru aceasta. Aprecierea posibilităților de utilizare mai completă și productivă a forței de muncă din cooperativele agricole de producție trebuie făcută pe baza muncii depuse în cadrul proprietății obștești dar fără a se neglija sau subestima muncă depusă în gospodăria personală. Fără luarea în considerare și a acestui aspect, realitatea apare denaturată, deoarece gradul de folosire a forței de muncă a cooperativelor ar fi micșorată în mod artificial.

Din analiza întreprinsă în unele cooperative agricole de producție din regiunea Iași, am constatat că gospodăriile personale ale cooperativelor absorb și utilizează o cantitate destul de însemnată de forțe de muncă. Această situație rezultă destul de elocvent și din faptul că țăra-

nii cooperatori din regiunea Iași, aveau în gospodăria personală în anul 1966 o suprafață de 71.572 ha teren agricol, din care 60.212 ha teren arabil. De asemenea, în gospodăria personală se aflau și un număr însemnat de animale și anume: 60.058 vaci, 437.709 oi, 131.188 porci, 1.671.053 păsări.

Dezvoltarea în cadrul limitelor statutare a gospodăriei personale contribuie nu numai la formarea unei surse auxiliare de venituri, dar și la utilizarea forței de muncă în anumite perioade ale anului. Nu trebuie însă confundată această problemă cu tendința care se observă în cooperativele agricole de producție, situate de exemplu în zona preorășănească Iași, unde la unii țărani cooperatori capătă prioritate munca depusă în gospodăria personală, în majoritatea cazurilor în legumicultură și creșterea vacilor. Acest lucru explică uneori și lipsa relativă a forței de muncă la muncile reclamate de proprietatea obștească.

O imagine sintetică asupra gradului de intensificare a producției pe baza dezvoltării proprietății obștești și a folosirii raționale a forței de muncă o demonstrează creșterea valorii mijloacelor de bază la 100 ha.

TABLOUL III

*Valoarea mijloacelor de bază la 100 ha teren agricol în anii 1959—1966
(la % față de total)*

Spacificare	Structura la % față de total			Dinamica în anul 1966 la % față de anul 1959
	A n i i			
	1959	1964	1966	
Total	100,0	100,0	100,0	238,8
Clădiri, construcții, plantații	36,6	42,6	41,6	283,9
Animale de muncă	22,6	9,8	9,4	92,0
Animale de producție	17,1	23,3	24,7	398,0
Mașini agricole, motoare	15,6	14,1	8,3	189,7
Inventar gospodăresc	4,7	4,7	5,7	239,8
Instalații și amenajări tehnice și mijloace de transport	3,4	5,5	10,3	482,2

Analiza economică întreprinsă ne-a permis să constatăm că pe măsura consolidării economic-organizatorice a cooperativelor agricole de producție are loc o utilizare mai rațională și uniformă a forței de muncă în timpul anului.

Urmărirea felului în care cooperativele agricole de producție au utilizat fondul lor de zile-muncă ne-a permis să constatăm în mod cât mai clar două tendințe pozitive. Pe de o parte se poate observa că în totalul cheltuielilor de muncă vie, partea destinată producției materi-

ale crește neincetat pe seama părții destinate celorlalte activități (conducere, administrație, pază etc.), ceea ce constituie un factor important al consolidării și dezvoltării economice a cooperativelor agricole de producție. Iar, pe de altă parte se observă că an de an cresc cheltuielile de muncă vie mult mai repede în ramurile producției animale, construcții, ateliere și întreprinderi anexe, decît în ramurile producției vegetale. Acest lucru contribuie în mod nemijlocit la atenuarea caracterului sezonier imprimat muncii de specificul producției vegetale.

Cu toate realizările obținute în cooperativele agricole de producție din regiunea Iași, acestea dispun de însemnate rezerve interne în ce privește îmbunătățirea în continuare a folosirii raționale a forței de muncă. În viitor cooperativele agricole de producție din regiunea Iași trebuie să se ocupe de crearea condițiilor de producție în vederea dezvoltării intensive și multilaterale a producției agricole, care să ducă și pe mai departe la folosirea cit mai rațională și eficientă a forțelor de muncă. În această privință un rol deosebit revine și aplicării principiului cointeresării materiale, care va asigura creșterea în continuare a gradului de participare la muncă a cooperativitorilor, reducîndu-se numărul celor care mai depun un volum încă mic de muncă în cadrul cooperativelor agricole de producție.

Trebuie să subliniem faptul că folosirea rațională și eficientă a forței de muncă a cooperativelor agricole de producție contribuie la întărirea lor economică și organizatorică, acest lucru determină creșterea cantității de produse și bani care revin pentru o zi muncă, asigurîndu-se în felul acesta, ridicarea nivelului de trai al țăranilor cooperativitori.

BIBLIOGRAFIE

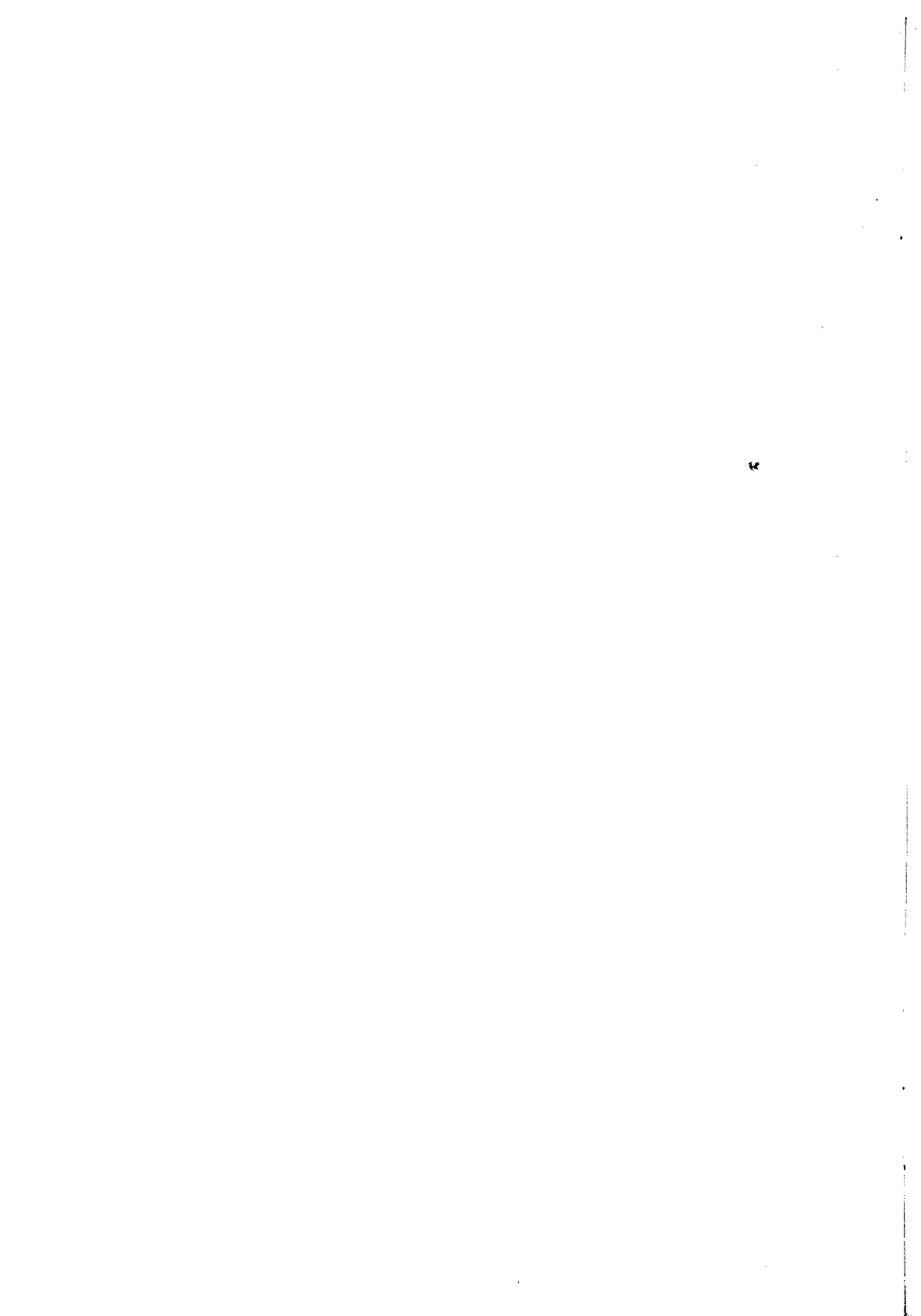
1. N. Ceaușescu — *Raport la cel de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român*. Ed. politică, Buc., 1965.
2. N. Ceaușescu — *Expunerea la Congresul Cooperativelor Agricole de Producție din 7 martie 1966*. Ed. politică, Buc., 1966.
3. *Statutul Cooperativelor Agricole de Producție*. Ed. politică, Buc., 1966.
4. *Agricultura României 1944—1964*. Ed. Agro-Silvică, Buc., 1966.
5. *Anuarul statistic al R. S. România*, 1965.
6. *Colecțiile revistelor „Lupta de clasă”, „Probleme economice”*.
7. *„Revista de statistică” și „Probleme agricole”, pe anii 1960—1965*.
8. *Datele din dările de seamă anuale statistice pe regiunea Iași, privind cooperativele agricole de producție, pe anii 1959—1964*.

RENFORCERMENT DE LA CULTURE INTENSIVE DANS LES COOPÉRATIVES
AGRICOLES DE LA RÉGION DE JASSY ET AMÉLIORATION
DE L'EMPLOI DE LA JOURNÉE DE TRAVAIL

Résumé

Sur les données d'une analyse multiple, et d'une ample documentation concernant les années 1959—1964, sont établis les principaux rapports économiques, qui se manifestent dans l'ensemble des activités productives des coopératives agricoles de la région de Jassy, entre l'accroissement intensif de la production et l'emploi de la journée de travail.

L'ouvrage a été élaboré, avec application des méthodes et procédés, techniques, propres à l'analyse de l'activité économique des entreprises agricoles socialistes.

UNELE ASPECTE ECONOMICO-JURIDICE ALE PRINCIPALELOR PLANURI FINANCIARE

DE

IOAN BURDUJA

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a cadrelor didactice din 30 octombrie
— 1 noiembrie 1965*

În țara noastră, problemele complexe pe care le ridică în etapa actuală procesul de desăvârșire a construcției socialiste, contribuie la creșterea rolului statului în organizarea, planificarea, conducerea și reglementarea vieții economice și social-culturale. Formele și metodele prin care statul nostru socialist acționează asupra acestor probleme sînt într-o continuă perfecționare. Ele influențează nemijlocit înfăptuirea marilor prefaceri care au loc în cadrul societății noastre socialiste.

În procesul de perfecționare continuă a acestor forme o contribuție deosebită revine măsurilor juridice. Forma juridică a activității statale, este indisolubil legată de activitățile economico-financiare, de dezvoltare a progresului economic și social al țării. „Pe măsura intensificării progresului economic și social... spune tov. Ion Gheorghe Maurer, devine posibilă și necesară înfăptuirea de noi măsuri care să dea un conținut și mai eficient *formelor de conducere planificată a economiei naționale*. În cadrul acestor preocupări se înscrie acțiunea de elaborare a planului de stat pe cinci ani”¹.

Deși unic prin conținutul său economic și natura sa juridică, planul de stat al economiei naționale este divizat în mai multe părți componente. Între acestea un rol deosebit de important îl prezintă planul financiar. În planul financiar al economiei naționale își găsește expresia interdependența dintre conținutul material și cel valoric al producției socialiste lărgite. El contribuie la formarea, repartizarea și folosirea fondurilor bănești ale statului în conformitate cu sarcinile planului eco-

¹ Ion Gheorghe Maurer, *Raportul asupra Directivelor Congresului al IX-lea al P.C.R. Congresul al IX-lea al P.C.R.*, Buc. 1965, p. 192.

nomiei naționale. Datorită faptului că, în economia națională fondurile bănești provin din mai multe surse, unele aparținând statului, altele sectorului socialist, unele sînt centralizate, altele descentralizate etc. a devenit necesară folosirea unui sistem de planuri financiare care să reflecte toate aceste particularități. Ca părți componente ale planului de stat al economiei naționale și al bugetului de stat din al căror unitate se desprind, aceste categorii de planuri financiare reflectă, prin conținutul lor, activitatea diverselor sectoare economice de stat și cooperatiste.

Lucrarea de față și-a propus să prezinte, pe lângă aspectele esențiale economico-juridice ale planului de stat al economiei naționale și a bugetului de stat și a unora din principalele planuri financiare ca: planul de credite, planul de casă, planul (balanța de venituri și cheltuieli) a întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, iar din sectorul cooperatist al economiei naționale planul financiar al cooperativelor agricole de producție.

Actuala Constituție a țării noastre prevede că Marea Adunare Națională ca organ unic legiuitor al Republicii Socialiste România adoptă planul de stat al economiei naționale și bugetul de stat. Prin această importantă precizare se definește însăși baza unică a activității economice și juridice a statului nostru de conducere, organizare, planificare și reglementare a economiei naționale. Aceste atribute se înfăptuiesc prin legi și acte normative. În cadrul lor planul de stat al economiei naționale și bugetul de stat ocupă un loc hotărîtor.

Între planul de stat al economiei naționale și bugetul de stat există, în ceea ce privește *conținutul lor economic*, o deplină concordanță, o unitate organică indisolubilă în sensul că bugetul de stat își găsește expresia în planul de stat al economiei naționale; baza veniturilor bugetare se lărgeste concomitent cu creșterea producției materiale, a creșterii productivității muncii, a reducerii prețului de cost etc. care sînt indicatori de plan. La rîndul său bugetul de stat influențează planul de stat al economiei naționale întrucît cea mai mare parte a fondurilor bugetare sînt destinate pentru finanțarea economiei naționale și contribuie la asigurarea proporțiilor în dezvoltarea echilibrată a acesteia.

Cercetate separat, din punct de vedere al conținutului economic, se constată că: 1. *În planul de stat al economiei naționale se materializează ritmurile și proporțiile principale prevăzute a se realiza atît pe ansamblu cît și pe ramurile economiei naționale, pe total industrie și diferențiat pe ramurile principale ale acesteia, pe total agricultură și ramurile principale ale acesteia etc.* În planul de stat se prevăd sarcini pentru lărgirea bazei de materii prime, valorificarea superioară a resurselor naturale ale țării, creșterea aportului industriei la înzestrarea economiei cu utilaje și instalații de înaltă tehnicitate. De asemenea, în planul de stat se cuprinde volumul total al investițiilor și repartizarea acestuia pe ramurile economiei și ale industriei, repartizarea judicioasă a

forțelor de producție pe teritoriul țării, lărgirea schimburilor de comerț exterior, creșterea productivității muncii, îmbunătățirea calității produselor, reducerea cheltuielilor materiale și a prețului de cost, creșterea venitului național și a nivelului de trai etc. 2. *In bugetul de stat se reflectă ritmul de creștere a economiei naționale, creșterea continuă a resurselor bugetare, concretizate în volumul total al veniturilor și volumul total al cheltuielilor, în repartizarea lor în cadrul bugetului de stat pe principalele verigi, bugetul republican — în care într-un capitol separat apare bugetul asigurărilor sociale de stat — și bugetele sfaturilor populare. Proveniența acumulărilor bănești de la întreprinderile și organizațiile economice de stat și cooperatiste (în proporție covârșitoare, 94 la sută în 1966 din totalul veniturilor bugetare). Impozitele și taxele de la populație (în continuă scădere, 4 la sută în 1966 din totalul veniturilor). Destinația cheltuielilor în care partea cea mai importantă este orientată pentru finanțarea economiei naționale în cadrul căreia ponderea hotărâtoare revine industriei și diferențiat pe ramurile industriale, agriculturii și pe ramurile ei. Finanțarea acțiunilor social-culturale și a creșterii nivelului de trai diferențiat pe fiecare acțiune în parte: pentru învățământ, cultură, știință, pentru sănătate, prevederi sociale, cultură fizică și sport, plata alocației de stat pentru copii și ajutorul familial de stat, cheltuielile pentru întreținerea organelor puterii și administrației de stat a organelor judecătorești și a procuraturii precum și cheltuielile pentru apărarea statului. Apare astfel o închețare și mai evidentă, o condiționare și mai profundă între conținutul economic al planului de stat al economiei naționale și al bugetului de stat.*

*Forma juridică a planului de stat al economiei naționale și a bugetului de stat. Cadrul juridic al planului de stat al economiei naționale ca și a bugetului de stat este constituit dintr-o multitudine de acte normative aplicate fie la materializarea sarcinilor respective, fie ca norme procedurale care stabilesc la diverse niveluri, în mod amănunțit, măsuri obligatorii privind etapele desfășurării lor. Sub acest aspect se constată că atât planul de stat al economiei naționale cât și bugetul de stat parcurg aceleași etape; elaborarea, aprobarea, executarea și controlul îndeplinirii lor. În prezent, ele se desfășoară concomitent. De exemplu, prin norme juridice procedurale se procedează la elaborarea proiectului de plan al economiei naționale și a proiectului bugetului de stat. Potrivit Constituției țării noastre și a legii pentru adoptarea planului de stat al economiei naționale și a bugetului de stat, inițiativa elaborării acestor proiecte aparține Consiliului de Miniștri. Consiliul de Miniștri, prin acte normative, însărcinează Comitetul de stat al planificării * și Ministerul Finanțelor **, ca organe centrale specializate cu organizarea și conducerea întregului complex de lucrări din această etapă. C.S.P.-ul * și Ministerul Finanțelor ** emit, pe baza actelor normative ale Consiliului de*

* Pentru proiectul planului de stat al economiei naționale.

** Pentru proiectul bugetului de stat.

Miniștri, instrucțiuni cu caracter obligatoriu pentru toate organele și organizațiile participante la elaborarea proiectului de plan al economiei naționale și a proiectului de buget. Ministerele, instituțiile centrale, Comitetele executive ale Sfaturilor populare etc. detaliază și precizează aceste instrucțiuni pe care le transmit unităților în subordine și care aplicându-le la specificul activității lor, procedează la elaborarea proiectelor de plan respective. Conform metodologiei stabilite ministerele, celelalte organe centrale, sfaturile populare, etc. prezintă proiectele de plan al economiei naționale și al bugetului de stat C.S.P.-ului și Ministerului Finanțelor, care după ce le analizează le includ în proiectul de plan de stat al economiei naționale și al bugetului de stat. Proiectul planului de stat al economiei naționale și bugetului de stat astfel întocmit este înaintat de C.S.P. și Ministerul Finanțelor cu concluziile lor Consiliului de Miniștri pentru examinare și adoptare. În urma adoptării de către Consiliul de Miniștri aceste proiecte devin proiecte guvernamentale. Ele sunt supuse Marii Adunări Naționale spre adoptare și capătă astfel forma de lege.

Executarea sarcinilor cuprinse în planul de stat al economiei naționale ca și a bugetului de stat precum și controlul îndeplinirii lor se face de asemenea pe bază de acte normative.

Sub aspect juridic, atât legea pentru adoptarea planului de stat al economiei naționale cât și legea pentru adoptarea bugetului de stat sunt prin natura și esența lor legi. Totuși, aceste legi au un caracter deosebit comparativ cu o lege obișnuită deoarece cuprind în conținutul lor nu reguli generale de conduită, ci sarcini concrete care apar sub forma unor mărimi materiale sau valorice a căror valabilitate este stabilită pentru o anumită perioadă, de exemplu un an. Din aceste caracteristici esențiale rezultă și unele efecte juridice specifice în sensul că sarcinile de plan fiind minime trebuie neapărat îndeplinite și chiar depășite. În ce privește sarcinile nerealizate din motive obiective ele nu se mai pot realiza pe seama anului expirat, ci se includ în cadrul noului plan sau al noului buget. Legea bugetară ca și a planului de stat al economiei naționale coincid cu anul economic ceea ce determină o coordonare strinsă a indicatorilor de plan cu cei ai bugetului de stat. Reluarea periodică anuală a fiecărei din aceste legi îmbracă aceleași procese la materializarea cărora contribuie aceeași multitudine de acte normative în continuă îmbunătățire și perfecționare.

Din planul de stat al economiei naționale cât și din bugetul de stat se desprind, după cum am văzut, o serie de planuri financiare care au funcții specifice și cuprind în sfera lor de activitate diferite sectoare economice de stat, cooperatiste și obștești, așa avem :

1. *Planul de credite.* În economia noastră socialistă creditul și-a găsit o utilizare din ce în ce mai largă. Începând din 1958, potrivit dispoziției Consiliului de Miniștri nr. 132/1958 Ministerul Finanțelor și Banca Națională a R.S.R. au fost autorizate ca să experimenteze, timp de 6 luni,

unele măsuri privind îmbunătățirea metodelor de creditare în cadrul ramurii industriei ușoare. Datorită rezultatelor pozitive obținute, prin decizia nr. 8/1959 a Ministerului Finanțelor și a Băncii Naționale, experimentarea s-a lărgit la toate întreprinderile industriale de interes republican, întreprinderile de construcții, G.A.S., întreprinderile și organizațiile comerciale de stat etc. Această experimentare a scos la iveală diferite forme de credite care pot fi practicate în economia națională a căror reglementare amânunțată s-a făcut prin instrucțiunile nr. 1/1964 a Ministerului Finanțelor și a Băncii Naționale privind finanțarea, creditarea și decontările întreprinderilor și organizațiilor socialiste. Documentele Congresului al IX-lea al P.C.R. pun sarcini noi creditării economiei naționale. Astfel în Cuvîntarea tovarășului Alexandru Bîrlădeanu se subliniază că „...vor trebui folosite mult mai eficient decît pînă acum funcțiile finanțelor și ale creditului din economie, mergînd pe linia utilizării mai accentuate a creditelor înlocuind prin ele, în limite justificate, ceea ce în prezent se acordă sub formă de finanțare sau dotare de la buget”¹.

În această privință s-au și luat unele măsuri pentru crearea de posibilități mai largi în ceea ce privește acordarea și utilizarea creditelor de către Banca Națională și Banca de Investiții cum ar fi: pentru modernizarea utilajelor și instalațiilor, pentru îmbunătățirea tehnologiei producției, completări de utilaje, amenajarea spațiilor comerciale, dotarea acestora cu mobilier și utilaje corespunzătoare, dezvoltarea secțiilor pentru prestări de servicii etc. Totodată s-au elaborat și *măsurile juridice* respective de reglementare a acestor credite ca: H.C.M. privind creditarea lucrărilor de mică mecanizare și altor lucrări cu caracter productiv sau destinate îmbunătățirii aprovizionării și deservirii populației și instrucțiunile nr. 7/965 elaborate de C.S.P., Ministerului Finanțelor și Banca Națională.*

2. *Planul de casă*. Banca Națională a Republicii Socialiste România pe baza acestui plan organizează circulația bănească a țării și efectuează operațiile de casă pentru organizațiile socialiste. Sub aspect economic planul de casă cuprinde, pe de altă parte volumul încasărilor în numerar de către Banca Națională iar pe de altă parte volumul plăților în numerar către întreprinderi, instituții, organizații etc. Cu ajutorul planului de casă se planifică rulajele de numerar prin casierile

¹ Congresul al IX-lea al P.C.R., București 1965, p. 583.

*) A se vedea și actele normative: H.C.M. 363/1960, privind acordarea creditelor pentru acoperirea dotației de stat; H.C.M. 1087/1959 și H.C.M. 1307/1962, privitor la vânzarea mărfurilor cu plata în rate; H.C.M. 94/1960, privitor la creditarea lucrărilor cu plata în rate; H.C.M. 554/65, privind creditarea stocurilor devenite în cursul anului cu mișcare lentă și fără mișcare, precum și stocurilor preluate de baze de la industria în subordonarea M.I.M. și M.I.U.; H.C.M. 2092/1966, privind creditarea de țevi categoria B, la Uzina metalurgică; Decret 403/965, privind organizarea și funcționarea Băncii Naționale a R.S.R.; H.C.M. 507/965, prin care se aprobă Statutul Băncii Naționale a R.S.R.

băncii atit la încasări cit și la plăți, principalele surse prin care intră numerarul în bancă, principalele categorii de bani care ies din bancă. De asemenea, acest plan este folosit la planificarea proporțiilor în care numerarul aflat în circulație urmează să scadă sau să crească, modul de utilizare a numerarului etc. Sub aspect juridic, efectuarea operațiunilor de casă, stabilitatea limitei soldului de casă, regimul plăților în numerar etc. sînt reglementate în mod detaliat prin acte normative care au o aplicare obligatorie pentru toate organele și organizațiile socialiste. De exemplu, operațiunile de casă sînt reglementate prin următoarele acte juridice: regulamentul operațiunilor de casă aprobat prin H.C.M. nr. 858/1957, instrucțiunile Băncii Naționale a R.S.R. privind stabilirea creditelor și termenele de depunere a numerarului pentru înregistrarea în cont și a limitei soldului de casă, regimul plăților din încasări și controlul respectării disciplinei de casă, instrucțiunea nr. 14/1965 a Băncii Naționale a R.S.R. și a C.S.A., H.C.M. nr. 463/1958 privind întreprinderile economice exceptate și care-și conduc operațiile de casă în conformitate cu instrucțiunea nr. 33 a Băncii Naționale etc. Trebuie menționat faptul că pentru fiecare poziție din structura planului de casă atit în ce privește sursele de încasări cit și categoriile de plăți sînt reglementate în mod amănunțit prin acte normative. De pildă, poziția plății pentru salarii este reglementată prin Instrucțiunile Ministerului Finanțelor și a Băncii Naționale nr. 1580/1960, îndrumările Ministerului Finanțelor și a Băncii Naționale privind înregistrarea statelor de funcțiuni precum și altor acte normative care se referă, atit la metodele de control a utilizării fondului de salarii, cit și în legătură cu controlul bancar al premiilor*.

3. *Planul financiar al întreprinderilor de stat.* Pentru asigurarea îndeplinirii sarcinilor de plan, întreprinderile de stat stabilesc, conco-

*) A se vedea și următoarele acte normative: H.C.M. 1022/1949, privind planificarea circulației numerarului în țara noastră; Decret 265/49, privind reglementarea plăților între întreprinderi și organizații economice; H.C.M. 3031/1952 și 129/58, referitoare la principiile fundamentale ale controlului utilizării fondului de salarii; Decret 285/960 și Instr. M.F. 1687/960 privind eliberarea mijloacelor bănești pentru alocația de stat pentru copii H.C.M. 1982/65 și Instr. M.F. 1502/966, privitor la preluarea la buget a fondurilor rămase disponibile la 31.XII.965, în ct. speciale de reparații cap. D.C.M. 71/60, privind modificarea planurilor bancare; H.C.M. 241/61, privind modul de eliberare de către bănci a numerarului necesar pentru plata depășirilor necorespunzătoare la fondul de salarii; H.C.M. 1834/960, privitor la premiarea personalului de specialitate și tehnic administrativ din unitățile bugetare extrabugetare, precum și din alte unități economice (inclusiv premii din fondul de 0.1%); H.C.M. 1051/59, privind îmbunătățirea salarizării muncitorilor și personalului T.A. (principii de premiere a muncitorilor); H.C.M. 838/58, privind recuperarea sumelor provenite din imputații și despăgubiri pentru pașube aduse avutului obștesc; H.C.M. 665/61, privitor la folosirea economiilor absolute la fondul de salarii în perioadele anterioare; Decret 210/960, privind regimul mijloacelor de plată străine, metalelor prețioase și pietrelor prețioase; H.C.M. 858/57, prin care aprobă regulamentul operațiilor de casă, Instrucțiunea nr. 14/1965 a Băncii Naționale a R.S.R. și C.S.A.

mitent cu necesarul de materii prime materiale etc. și resursele bănești pentru producție, investiții, gospodărie comunală și de locuințe etc. își organizează gospodăria financiară cu ajutorul planului financiar în care se reflectă și rezultatele activității acesteia : beneficiile, impozitul pe circulația mărfurilor, volumul investițiilor, cheltuielile pentru realizarea producției, rambursarea creditelor etc. Planul financiar constituie astfel cadrul *economico-organizatoric* din care iau naștere relațiile întreprinderii cu alte organizații economice de stat, cooperatiste, obștești etc., cu Direcția Generală și bugetul de stat. De aici și structura deosebită a planului financiar care, într-un capitol cuprinde veniturile și cheltuielile întreprinderii, în altul corelația întreprinderii cu Direcția generală, unde sînt prevăzute vărsămintele pe care întreprinderea le face la Direcția generală pentru alocațiile pe care le primesc de la aceasta în cazul cînd rezultă o depășire a veniturilor, asupra cheltuielilor și invers o depășire a cheltuielilor asupra veniturilor, iar într-un alt capitol corelația cu bugetul de stat în care sînt cuprinse vărsămintele la buget și alocațiile de la buget. O caracteristică a planului financiar o constituie și faptul că veniturile și cheltuielile bănești ale întreprinderii, în afara impozitului pe circulația mărfurilor, nu sînt trecute integral în bugetul de stat, ci sub forma bugetelor anexe, pe bază de solduri. Ca și bugetul de stat planul financiar al întreprinderii se întocmește anual cu repartizarea pe trimestre.

Cadrul juridic al planului financiar al întreprinderii de stat are un conținut pe cît de variat, pe atît de complex și aceasta datorită sferei largi a relațiilor care iau naștere din planul financiar, ca verigă principală, în raporturile cu celelalte organizații sau unități. Astfel, asupra planului financiar acționează, pe lîngă o parte din actele normative menționate la planul de credite, planul de casă etc. și o serie de alte acte normative cu aplicații speciale. De exemplu, în legătură cu amortizarea mijloacelor fixe actele normative cuprind dispoziții detaliate referitoare la întocmirea documentațiilor respective și întregului complex de operații tehnice prevăzute de Decretul nr. 555/1953 și ale Instrucțiunilor pentru aplicarea acestui decret aprobate prin H.C.M. nr. 1251/1954 cu privire la întocmirea planului de amortizare anuală a mijloacelor fixe. Acestui act normativ i s-au adus o serie de completări prin H.C.M. 613/1960 cît și prin Instrucțiunile pentru aplicarea decretului nr. 8/1961 și a Decretului nr. 840/1962 referitoare la cotele stabilite pentru investiții și reparații capitale cît și a Instrucțiunilor nr. 1510/1960 care reglementează sumele ce se varsă la Banca de Investiții. Aceeași situație și în ceea ce privește reglementarea juridică a altor activități : repartizarea beneficiilor, constituirea și repartizarea fondului întreprinderii, modul de acoperire, recalculare și regularizare a dotațiilor de stat, eliberările de mijloace circulante făcute din inițiativa întreprinderilor și organizațiilor economice etc.

S-au prezentat numai cîteva din actele normative care reglementează activitatea financiară a întreprinderilor. Dacă la acestea se adaugă și metodologia încă greoaie a elaborării planului financiar al întreprinderii apare în adevăr „...un volum de muncă impresionant ...așa cum constata documentele Congresului al IX-lea. De aici necesitatea îmbunătățirii „...activității întreprinderilor în care se realizează producția materială și în care se înfăptuiește concret progresul în eficacitatea factorilor economici fundamentali”¹.

4. *Planul financiar al cooperativelor agricole de producție.* Încheierea procesului de cooperativizare a agriculturii din țara noastră a deschis posibilități nelimitate avîntului continuu al dezvoltării forțelor de producție. În funcție de aceste mari prefaceri care se produc în domeniul forțelor și relațiilor de producție din agricultură are loc și lărgirea, dezvoltarea și perfecționarea formelor și metodelor obștești de conducere subliniate și în documentele Congresului al IX-lea al P.C.R. În lumina hotărîrilor Congresului al IX-lea al P.C.R., Plenara C.C. al P.C.R. din 11—12 noiembrie 1965 cu privire la îmbunătățirea conducerii și planificării agriculturii a adoptat în această privință măsuri de o deosebită importanță ca: întocmirea noului Statut al cooperativelor agricole de producție, al Uniunii Naționale, al uniunilor regionale și uniunilor raionale a cooperativelor agricole de producție și a Casei de pensii, care reflectă complexitatea problemelor ce decurg din particularitățile proprietății obștești și creează cadrul economic, juridic și organizatoric al relațiilor pe care le generează. În cadrul *relațiilor economice* cele de natură financiară dețin un loc hotărîtor. Ele iau naștere în procesul formării și repartizării fondurilor în cadrul C. A. P. cit și între acestea și celelalte organizații economice de stat, cooperatiste etc. Activitatea financiară a cooperativelor agricole de producție se desfășoară conform planului financiar întocmit de consiliul de conducere și aprobat de adunarea generală

¹ Congresul al IX-lea al P.C.R., Buc., 1965 p. 584.

^{*)} A se vedea și actele normative: Decret 199/1949, referitor la principiile de funcționare a întreprinderilor și organizațiilor economice de stat; H.C.M. 1279/62 privind aprobarea prețurilor cu ridicata și a tarifelor de reasezarea cheltuielilor și redistribuirea acumulărilor cuprinse în prețurile cu ridicata și a tarifelor actuale; măsurile de punere în aplicare, Decret 324/55, privind stabilirea taxelor pentru brevetele de invenții și pentru mărcile de fabrică și comerț; H.C.M. 2267/53, privind la aprobarea regulamentului inovațiilor; H.C.M. 586/51, privind modul de finanțare și întreținere a creșelor și căminelor de zi de pe lângă instituțiile bugetare, întreprinderi și organizații economice de stat, a căminelor sezoniere din sectorul agricol precum și creșele și căminele de zi din cartiere; H.C.M. 3159/63, privind la reducerea contribuției părinților la întreținerea copiilor acestora în creșe și cămine de zi; H.C.M. 1289/58, privitor la formarea fondurilor pentru construcții de locuințe muncitorești ce se constituie pe scama staturilor populare, Instr. M.F. 2097/58, privind modul de utilizare a fondurilor pentru locuințe muncitorești; H.C.M. 1574/60 și 249/61, referitoare la operațiunile privind mijloacele speciale extrabugetare și a gospodăriilor anexe. — Decret 450/60 și H.C.M. 1813/60 (p. 16).

ca organ suprem de conducere, singurul competent să hotărască în această privință.

Planul financiar actual al cooperativelor agricole de producție se perfecționează mereu sub toate aspectele atât la partea de venituri și cheltuieli, cât și în ceea ce privește structura sa privind mijloacele bănești și cheluirea lor pentru producție, investiții și nevoi social-culturale. Cea mai deosebită îmbunătățire o constituie echilibrarea dintre fondul de acumulare și fondul de consum care potrivit prevederilor statutare variază între 18 și 25 la sută, fondul de acumulare și de 75—82 la sută, fondul de consum. În condițiile actuale sînt create posibilități deosebite pentru a se asigura prin fondul de acumulare reproducția largită a proprietății cooperatiste. Dispunînd de venituri sporite, cooperativele au posibilitatea să mărească continuu atât fondul de acumulare cât și de consum. În cadrul fondului de acumulare fondul de investiții este orientat prin plan spre acele sectoare productive care asigură producția cea mai mare. Datorită noilor relații ce se creează între cooperativele agricole de producție prin intermediul uniunilor raionale fondul de investiții va putea fi folosit mai eficient și în ceea ce privește executarea a o serie de lucrări ca : lucrări de irigații, desecări, indiguiri etc.

De asemenea, fondul de consum se repartizează între cooperatori în conformitate cu principiul socialist al repartiției după cantitatea și calitatea muncii. În actualele condiții s-au creat noi forme de cointeresare a cooperativelor la creșterea cantitativă și calitativă a producției ca : avansurile lunare sau trimestriale, retribuirea suplimentară în natură sau în bani etc. În cadrul sistemului cooperatist apar posibilitățile constituirii unor noi forme bănești centralizate și descentralizate care au ca scop sprijinirea activității acestora.

Dezvoltarea producției în cooperativele agricole a dus la lărgirea continuă a *relațiilor juridice* atât între aceste unități, cât și cu celelalte organizații socialiste în ceea ce privește valorificarea producției marfă, aprovizionarea tehnico-materială, s-au dezvoltat relațiile contractuale cu S.M.T.-ul, cu Banca Națională etc. Toate aceste relații sînt reglementate, la rîndul lor, prin acte normative dintre care mai principale menționăm : Hotărîrea C.C. al P.C.R. și a Consiliului de Miniștri din 16 mai 1965 prin care s-au luat măsuri de îmbunătățire a regimului de valorificare a produselor agricole majorarea prețurilor de cumpărare la unele produse agricole precum și acordarea de sprijin din partea statului pentru îmbunătățirea activității financiare a acestor unități, regulamentul privitor la livrarea mărfurilor, executarea lucrărilor și prestarea serviciilor aprobat prin H.C.M. 941/1959 și completat prin H.C.M. 326/1960, Instrucțiunile nr. 1/1964 a Ministerului Finanțelor și a Băncii Naționale privind finanțarea, creditarea și decontările întreprinderilor și organizațiilor socialiste, Instrucțiunile nr. 14/1965, a Băncii Naționale a R.S.R. și a Con-

siliului Superior al Agriculturii privind reglementarea operațiunilor de încasări și plăți ale cooperativelor agricole de producție, acordarea de credite pe termen scurt de producție acestor unități, potrivit H.C.M. 150/1965, H.C.M. nr. 438/1965 prin care s-au aprobat măsuri pentru organizarea mai bună a activității economico-financiare asigurarea integrității proprietății obștești și întărirea disciplinei financiare. Toate aceste măsuri au ca scop întărirea și consolidarea cooperativelor agricole de producție în vederea creșterii producției, vegetale și animale, și a ridicării nivelului de trai, material și cultural, al țărănimii cooperatiste *.

Concluzii

În lucrare sînt prezentate unele aspecte economice și normative ale planului unic de stat al economiei naționale, îndeosebi a bugetului de stat, ca plan bugetar, principale instrumente folosite de statul nostru socialist în conducerea economiei naționale. De asemenea, se analizează și unele planuri financiare operative, părți componente ale planului de stat al economiei naționale și al bugetului de stat în care se reflectă activitatea financiară a sectoarelor economice de stat și cooperatiste, pe care aceste planuri le concretizează.

BIBLIOGRAFIE

1. N. Ceaușescu: *Raport la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R.*, Ed. politică, București, 1965.
2. I. Gh. Maurer: *Raport asupra Directivelor Congresului al IX-lea al P.C.R., privind Planul de dezvoltare a economiei naționale pe perioada 1966—1970.* Ed. politică, București, 1965.
3. Al. Bîrlădeanu: *Cuvîntare rostită la Congresul al IX-lea al P.C.R.*, Ed. politică, București, 1965.
4. * * * *Congresul al IX-lea al P.C.R.* Ed. politică, București, 1965.
5. * * * *Constituția Republicii Socialiste România*, Ed. politică, București, 1965.

*) A se vedea și actele normative: H.C.M. 150/65, cu privire la reglementarea operațiunilor de încasări și plăți ale C.A.P. și acordarea de credite pe termen lung; H.C.M. 460/60, cu privire la drepturile C.A.P. de a cumpăra din comerțul de stat mărfuri cu plata în numerar în limita unui plafon de 3.000 lei lunar; H.C.M. 1479/58, cu privire la interzicerea cumpărărilor de către C.A.P. de la particulari a autovehiculelor și a pieselor de schimb pentru acestea precum și utilizarea mijloacelor particulare de transport; H.C.M. 1066/63, cu privire la drepturile C.A.P. și sectorului particular de a obține de la Banca Națională avansuri fără dobîndă, pentru producția contractată cu statul; D.C.M. 120/65, privind aplicarea măsurilor în legătură cu datoriile restante ale C.A.P. pe mai mulți ani, Decret 490/55, pentru înființarea obligației de plată a împrumutului agricol H.C.M. 1811/60, privind operațiunile de mandat ale Băncii Naționale ce se execută de către C.E.C. în legătură cu plata avansurilor, contractări și plata produselor, H.C.M. 922/63 și 542/65, privind acordarea de credite.

6. * * * Buletinul oficial al Republicii Socialiste România, partea a II-a, anul I, nr. 6 din 25 XII, 1965.
7. I. Gh. Maurer: *Dare de seamă asupra înlăptuirii Planului de Stat pe 1965 și cu privire la planul de stat pe 1966*, Ed. politică, București, 1965.
8. * * * *Plenara C.C. al P.C.R. din 11—12 noiembrie 1965 cu privire la îmbunătățirea conducerii și planificării agriculturii*, Raport prezentat de tov. N. Ceaușescu.

QUELQUES ASPECTS ECONOMIQUES ET JURIDIQUES DES PRINCIPAUX PLANS FINANCIERS

Résumé

L'étude présente certains aspects économiques et juridiques du plan unique d'Etat de l'économie nationale et, en particulier, les mêmes aspects concernant le budget d'état, comme plan budgétaire, le plan économique et le plan budgétaire étant des instruments importants grâce auxquels l'Etat socialiste remplit son rôle dirigeant dans l'économie nationale.

L'auteur y analyse aussi sous l'aspect économique et juridique certains plans financiers opérationnels, défalqués du plan d'Etat de l'économie nationale et du budget d'Etat. Les plans financiers opérationnels, analysés, reflètent l'activité financière des secteurs économiques d'Etat et coopératistes et la concrétisent.

CONȚINUTUL ȘI FUNCȚIILE FINANȚELOR COOPERATIVELOR AGRICOLE DE PRODUCȚIE DE

A. TATARU

1. Introducere

În marea operă de înfăptuire a unei vieți noi în patria noastră, Partidul Comunist Român, călăuzit de învățătura marxist-leninistă, a condus poporul nostru spre realizarea acelor idealuri „pentru care au luptat și s-au jertfit cei mai buni fii ai clasei muncitoare, ai poporului român”¹.

Politica economică științifică a statului este elaborată în conformitate cu cerințele legilor obiective ale construcției socialiste. În soluționarea problemelor economice și sociale ale fiecărei etape, partidul nostru a avut în vedere condițiile concrete din țara noastră adoptând soluții corespunzătoare, care reprezintă o contribuție creatoare la învățătura marxist-leninistă.

Partidul a promovat o politică de industrializare socialistă a țării, a acordat prioritate producției mijloacelor de producție în ramurile hotărâtoare pentru dezvoltarea întregii economii. Numai pe temelia industrializării s-au putut crea condițiile de transformare socialistă a agriculturii. Cooperativizarea agriculturii — proces complex desfășurat pe o perioadă mai îndelungată început în 1949 și încheiat în primăvara anului 1962 — a dus la generalizarea relațiilor de producție socialiste în patria noastră, a însemnat o „*revoluție profundă în viața țărănimii, a satelor noastre*”.

„Desigur cooperativizarea socialistă nu rezolvă de la sine ridicarea agriculturii, creșterea producției și ridicarea bunăstării țărănimii. Pentru atingerea acestui obiectiv — țelul principal al politicii agrare a clasei

¹ Nicolae Ceaușescu — *Raportul C.C. al P.C.R. cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea*. (În volumul: *Congresul al IX-lea al P.C.R.*, Edit. politică, Buc., 1965, p. 22).

muncitoare, a partidului ei marxist-leninist — sînt necesare mari eforturi materiale și organizatorice din partea statului socialist, a țărănimii, investirea unor fonduri însemnate pentru dezvoltarea bazei tehnico-materiale².

În actuala etapă, paralel cu industrializarea socialistă se acordă o atenție deosebită dezvoltării agriculturii, perfecționării procesului de producție prin crearea bazei materiale, a îmbunătățirii metodelor de conducere a întreprinderilor agricole socialiste, a asigurării cu cadre calificate și a ridicării la un nivel superior a întregii activități.

În vederea îndeplinirii indicațiilor date de Congresul al IX-lea al P.C.R., Plenara C.C. din 11—12 noiembrie 1965, a subliniat necesitatea trecerii la forme superioare de organizare și conducere planificată a cooperativelor agricole de producție. Congresul cooperativelor agricole de producție din 7—9 martie 1966 a adoptat noile forme organizatorice ale unităților economice cooperatiste, și crearea de uniuni raionale, regionale și a Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție. „Prin constituirea uniunilor cooperatiste — factor de o deosebită importanță economică și politică — se creează condiții organizatorice și mai bune pentru încadrarea în mod armonios a agriculturii cooperatiste în procesul legic al dezvoltării întregii economii, se asigură totodată participarea și mai largă a țărănimii la întărirea economică-organizatorică a cooperativelor, la întreaga activitate de conducere a agriculturii”³.

Cooperativele agricole de producție sînt unități economice în care se îmbină în mod științific complexul de mijloace de producție cu forța de muncă, pentru realizarea valorilor de întrebuințare la nivelul solicitat de colectivitate.

Unitatea tehnică, economică și administrativă, pentru realizarea scopului determinat în concordanță cu interesele societății, conferă cooperativelor agricole de producție, calitatea de subiect de drept, avînd nu numai un patrimoniu, dar și capacitatea de a genera drepturi și obligații, în limitele legalității socialiste.

Aria relațiilor economice a cooperativelor agricole de producție este piața cu tot complexul ei specific rezultat din sistemul socialist al economiei naționale. Activitatea acestor întreprinderi se desfășoară în condițiile respectării legilor obiective ale construcției socialiste, fiind încadrate organic în sistemul planului economiei naționale.

Organizarea uniunilor permite îmbunătățirea activității cooperativelor agricole de producție, întrucît legăturile pe verticală, permit organizarea mai eficientă a aprovizionării, a desfacerii, a realizării de investiții de interes comun, a îndrumării și controlului etc.

² Nicolae Ceaușescu — *Expunere la Congresul Cooperativelor de producție*. (Vol. *Congresul C.A.P.*, Ed. pol., Buc., 1966, p. 31).

³ Nicolae Ceaușescu, *op. cit.*, p. 39.

Îmbunătățirea formelor organizatorice și de planificare ale unităților cooperatiste din agricultură presupune și organizarea activității financiare la nivelul cerințelor actuale. În statutul cooperativelor agricole de producție se precizează că îndeplinirea scopului pentru care au fost înființate se realizează și prin „desfășurarea unei activități economico-financiare eficiente, folosirea gospodărească a mijloacelor materiale și bănești îndeosebi în scopuri productive”.

2) Conținutul finanțelor cooperativelor agricole de producție

În procesul activității lor, cooperativele agricole de producție intră în relații multiple și variate, nu numai cu alte cooperative, întreprinderi și organizații economice de stat, dar și cu unitățile bancare, cu uniunile, cu statul, cu membrii cooperatori etc. Majoritatea acestor relații generate de activitatea cooperativei, iau — în ultimă instanță — formă bănească.

În cadrul economiei naționale, relațiile bănești constituie un proces complex, care se desfășoară în mod planificat. Cooperativele agricole de producție participă nemijlocit la acest proces în legătură cu producerea, circulația și repartizarea produsului social. Sfera de manifestare a relațiilor bănești în cadrul cooperativelor agricole de producție este mai restrinsă decît în cadrul întreprinderilor și organizațiilor economice de stat, întrucît o parte a circulației și repartizării produsului social se face în formă naturală (deși se exprimă și valoric).

În general, în cadrul activității economice, a întreprinderilor și organizațiilor economice socialiste, aria relațiilor bănești este mai extinsă decît cea a relațiilor financiare. Relațiile financiare sînt o formă derivată a relațiilor de producție, cu o sferă mai limitată de manifestare, cuprinzînd numai relațiile bănești care se referă la repartizarea produsului social și cu deosebire a venitului național, pentru constituirea de fonduri în scopul asigurării reproducerii socialiste largite sau pentru satisfacerea altor necesități obștești. Existența în economia socialistă a întreprinderilor și organizațiilor economice socialiste — reprezentînd complexe de mijloace de producție și forță de muncă organizate științific — constituie o cerință obiectivă, în scopul asigurării condițiilor de existență și progres.

Relațiile financiare sînt condiționate de existența producției de mărfuri, a banilor și de manifestarea legii valorii — în condițiile date ale economiei socialiste — de existența statului și a *altor forme organizatorice* (întreprinderi și organizații economice) care — în mod obiectiv — impun necesitatea exprimării produsului social în formă valorică și repartizarea lui — prin intermediul banilor — în scopul satisfacerii necesităților generale ale societății.

Numai dacă se ține seamă și de existența obiectivă a întreprinderilor și organizațiilor economice, de relațiile financiare care se ma-

nifestă, în special pentru asigurarea reproducției socialiste lărgite, se cuprinde în noțiunea largă a relațiilor financiare și finanțele întreprinderilor și ramurilor economiei naționale.

Relațiile financiare iau naștere — în primul rînd — în complexul activității de producție, după realizarea valorilor de întrebuințare ca valori, cînd se manifestă repartiția primară a venitului național, și numai — în al doilea rînd — apare repartiția secundară.

În orinduirile bazate pe proprietatea particulară a mijloacelor de producție, există o contradicție între interesele întreprinzătorului particular și stat, relațiile financiare (finanțele publice) fiind condiționate numai de transferul unei părți a venitului național la dispoziția statului pentru satisfacerea intereselor generale.

În economia socialistă, unitatea economică, politică și socială, exclude astfel de contradicții, iar relațiile financiare nu sînt expresia unor interese divergente, ci convergente.

Și în economia socialistă — cînd este vorba de finanțele generale ale statului — relațiile financiare comportă un transfer de produs social, în special de venit național de la o persoană fizică sau juridică la alta, prin intermediul banilor, fără echivalent sau cu titlu de împrumut, în scopul satisfacerii necesităților generale ale societății.

În cadrul întreprinderilor și organizațiilor economice socialiste există un domeniu destul de vast al relațiilor financiare care presupune un astfel de transfer, însă există și relații financiare care se manifestă în legătură cu repartiția produsului social și cu deosebire a venitului național, în scopul constituirii de fonduri pentru asigurarea reproducției socialiste lărgite, fără a comporta un astfel de transfer.

„În condițiile desăvîrșirii construcției socialismului crește și mai mult rolul statului, sporesc considerabil atribuțiile sale de organizarea, planificarea și conducerea economiei naționale, corespunzător intereselor propășirii țării și bunăstării întregului popor”⁴.

Proporția mai mică sau mai mare de constituire a fondurilor centralizate sau necentralizate, depinde în mod obiectiv de etapa de dezvoltare a economiei naționale.

Dacă „Relațiile financiare iau naștere numai după realizarea bunurilor respective ca mărfuri, cu ocazia repartizării valorii acestora între participanții la producția materială”⁵, atunci, în explicarea conținutului finanțelor, trebuie avut în vedere geneza fenomenului financiar.

În clasificarea conținutului finanțelor socialiste, se are în vedere în primul rînd indicarea domeniului inițial unde se formează relații financiare, și în al doilea rînd se arată metodele de prelevare a fondurilor și repartizarea acestora pentru reluarea pe scară lărgită a repro-

⁴ Nicolae Ceaușescu, *Raportul C.C. al P.C.R. la Congresul al IX-lea P.C.R.* (vezi *op. cit.*, p. 69).

⁵ I. Văcăreli, *Probleme ale teoriei finanțelor*, Ed. științifică, București, 1963, p. 192.

ducției sociale și a satisfacerii altor necesități sociale. Astfel se conturează mai precis faptul că aceste relații fac parte integrantă din baza economică a societății socialiste.

Economiștii din țările socialiste nu pun — în special — sub semnul întrebării conținutul finanțelor socialiste, ci metodele de prelevare a fondurilor la nivel centralizat sau descentralizat, cu scopul de a se folosi cu mai multă eficiență finanțele în desăvârșirea construcției socialiste.

Finanțele cooperativelor agricole de producție nu se deosebesc în conținut, de relațiile financiare socialiste, deoarece au aceeași natură economică, urmărindu-se asigurarea reproducerii socialiste lărgite în conformitate cu interesele generale ale societății socialiste.

În cooperativele agricole de producție — pe baza proprietății cooperatiste asupra mijloacelor de producție — rezultatele muncii aparțin cooperativelor. În aceste unități se asigură reluarea lărgită a procesului de producție, prin constituirea de fonduri și rezerve materiale, cu precădere, *prin posibilități proprii*. Fondul de acumulare a acestor unități exprimă potențialul dezvoltării activității de producție pe o scară lărgită.

Sursele proprii de constituire a fondurilor necesare reluării în condiții superioare a procesului de producție nu sînt suficiente. În cazul acesta intervine statul prin acordarea de credite bancare pe termen scurt și pe termen lung. Sprijinirea cooperativelor agricole de producție de către stat corespunde întrutotul intereselor generale ale societății socialiste. În anul 1965 s-a înregistrat cea mai mare producție cerealică din istoria țării noastre. Acest fapt înseamnă că forța și dinamismul agriculturii noastre constă în marile transformări revoluționare din întreaga economie ca urmare a aplicării de către P.C.R. a unei politici economice științifice. Transformarea socialistă a agriculturii, măsurile luate de îmbunătățire a organizării și planificării c.a.p.-urilor, ajutorul pe care statul socialist îl acordă unităților cooperatiste din agricultură, constituie o dovadă elocventă a eficienței măsurilor luate pentru creșterea producției vegetale și animale.

Statul nostru ajută cooperativele agricole de producție nu numai prin prețurile la care se livrează de către stat — mijloacele de producție, dar și prin modul cum s-au stabilit prețurile la produsele agricole (la contractări), prețurile — un timp sub valoare — a lucrărilor agricole executate de stațiunile de mașini și tractoare, avansarea unor cheltuieli pentru uniunile cooperativelor agricole de producție, reglementarea sprijinirii pentru efectuarea de reparații la mașinile agricole și la mijloacele de transport în unitățile de stat, acordarea asistenței tehnice, asigurarea de cadre de specialiști, furnizarea de îngrășăminte chimice, semințe de soi, animale de rasă etc.

În cadrul acestor multiple relații, circulația produsului social este un proces complex, de la o proprietate socialistă (de stat) la alta (coope-

ratistă), și invers, în scopul ridicării nivelului activității cooperativelor agricole pentru asigurarea de producții din ce în ce mai mari, corespunzătoare necesităților de consum ale populației, ale industriei alimentare și ușoare și pentru export.

Relațiile de credit se desfășoară în mod planificat. Creșterea continuă a fondurilor fixe la cooperativele agricole de producție s-a realizat în mare măsură și cu ajutorul creditelor care reprezintă — în medie — 40—43% din creșterea anuală a mijloacelor fixe. Numai în șesenal statul a acordat credite pe termen lung în valoare de 4.400 milioane lei⁶.

Natura proprietății cooperatiste influențează și asupra posibilităților de constituire a mijloacelor circulante și asupra acoperirii cheltuielilor de producție care se recuperează mult mai târziu decât momentul efectuării lor. În acest caz intervin credite bancare care au un rol hotărâtor în actuala etapă de dezvoltare a economiei naționale.

Relațiile de credit — în cazul cooperativelor agricole de producție — prezintă anumite particularități. Sistemul arvunelor pentru contractări (din 1952), a avansurilor de contractare (1956), creditarea directă de către bancă, credite de producție, nu reprezintă decât forme de creditare necesare acestor unități în anumite etape ale dezvoltării lor. În actualele condiții de dezvoltare a cooperativelor agricole de producție, creditele pentru producție și avansurile de contractări sînt formele dominante prin care sînt ajutate aceste unități.

De subliniat este și faptul că pentru o serie de fonduri imprumutate (arvune și avansuri de contractări) cooperativele agricole de producție nu plătesc dobînză, iar pentru restul creditelor dobînzile sînt foarte mici.

Conținutul relațiilor financiare ale cooperativelor agricole de producție este influențat și de specificul activității în agricultură. În primul rînd, pămîntul nu reprezintă numai baza de așezare spațială a elementelor materiale pentru desfășurarea activității, ci este un element esențial și complex al producției, care determină rațiunea de a fi a unităților de producție agricolă. Pămîntul este un mijloc important de producție. El apare și ca obiect al muncii asupra căruia acționează omul — prin mijloace de producție — pentru obținerea de valori de întrebuințare. Pămîntul, nefiind un produs al muncii omenești nu are valoare, nu determină deci necesitatea constituirii unui fond de amortizare întrucît prin utilizarea rațională, calitățile fertile ale acestuia cresc. Altfel se pune problema plantațiilor sau a diverselor lucrări cu caracter de in-

⁶ Acad. V. Malinschi, *Rolul creditului în agricultura socialistă* (Probleme economice, nr. 6/1966).

vestiții făcute în funcție de posibilitățile încă neexploatate ale pământului.

Activitatea de producție agricolă se desfășoară pe spații întinse și în consecință se impune ca o necesitate obiectivă, organizarea amplasării mijloacelor de producție și a deplasării forței de muncă în așa fel încât să poată fi utilizate cu un randament maxim, fără a afecta spațiile necesare producției.

Activitatea de producție (în special producția vegetală) are un caracter sezonier imprimat de condițiile pedoclimatice. Procesul de producție este mult mai îndelungat decât timpul de muncă. În consecință rotația fondurilor de care dispune cooperativa (proprii și împrumutate) este mult mai lentă decât în alte ramuri.

În cazul cooperativelor agricole de producție, producția marfă este totdeauna cu mult mai mică decât producția globală, fapt care îngustează nu numai aria relațiilor bănești, dar cu deosebire aria relațiilor financiare. O serie de mijloace necesare reluării neîntrerupte a procesului de producție, sau a retribuirii cooperatorilor se constituie și se repartizează în formă naturală (deși se exprimă și în formă bănească, nu circulă sub această formă).

Conținutul relațiilor financiare ale cooperativelor agricole de producție cuprinde acele relații economice, în formă bănească, care se referă la repartizarea produsului social și în special a venitului național, pentru asigurarea în mod nemijlocit a reproducției socialiste lărgite sau prin intermediul uniunilor precum și cele de constituire a altor fonduri în formă bănească la nivelul cooperativei sau a uniunilor, care corespund necesităților obștești. De asemenea cooperativele agricole de producție participă la constituirea de fonduri bănești centralizate, în scopul satisfacerii necesităților generale ale societății. În cuprinsul relațiilor financiare se integrează și relațiile de credit, prin care statul pune la dispoziția c.a.p.-urilor o parte din mijloacele bănești temporar disponibile pe economie, cu caracter rambursabil, cu și fără dobândă. Nu este mai puțin adevărat că la aceste disponibilități bănești temporare în cadrul economiei participă și cooperativele agricole de producție, dar într-o proporție, redusă mai ales că o parte se constituie sub forma de fond de asigurare, care se reîntoarce — în cazul calamităților — înapoi în cooperativă pentru reluarea reproducției simple.

Numai ținând seamă de faptul că unitățile sistemului financiar, constituie un tot organic, ca expresie a unității economiei naționale, determinând raporturile multiple de condiționare reciprocă, putem înțelege just conținutul relațiilor financiare ale cooperativelor agricole de producție.

3. Funcția de repartitie a finanțelor cooperativelor agricole de producție

Funcția inițială a finanțelor întreprinderilor și organizațiilor economice socialiste este expresia concretă a conținutului acestora și se referă la mobilizarea și repartizarea venitului creat în aceste unități și a fondului de înlocuire a mijloacelor de producție consumate în activitatea productivă. Venitul net al societății își are geneza — în cea mai mare parte — în contravaloarea muncii pentru societate din întreprinderile și organizațiile economice socialiste, care, în anumite proporții științifice, este utilizat pentru lărgirea producției și pentru satisfacerea nevoilor de consum.

Unul din obiectivele majore — în cadrul funcției de repartitie a finanțelor întreprinderilor și organizațiilor economice socialiste, constă în justa repartizare a fondurilor — pe elemente concrete — pentru asigurarea procesului de producție cu mijloacele necesare, contribuind — astfel — la recuperări cât mai rapide ale fondurilor și influența creșterii acumulărilor bănești. În procesul de repartitie (primară și secundară) se manifestă o împletire strânsă între funcția de repartitie a finanțelor generale ale statului cu aceeași funcție privind finanțele întreprinderilor și organizațiilor economice de stat. Aceeași împletire — cu dimensiuni reduse și cu aspecte specifice — se realizează și cu finanțele întreprinderilor și organizațiilor economice cooperatiste.

În condițiile actuale ale economiei socialiste, utilizarea pirghiilor valorice este o necesitate obiectivă. În cadrul cooperativelor agricole de producție, expresia bănească a producției globale, nivelul valoric al ei, depinde și de prețurile stabilite pentru produsele realizate. Dacă pentru producția marfă, procedeul este mai ușor, pentru restul producției apar o serie de greutăți determinate — în primul rând — de necalcularea prețului de cost pe fiecare produs în parte.

Evaluarea producției globale a fiecărei cooperative se face la prețuri medii de realizare: media ponderată a prețurilor valorificării produselor prin diferite canale de desfacere: contractări, achiziții, desfacere pe piața neplanificată (când este vorba de producția marfă).

Pentru produsele care se autoconsumă, se ține seamă de prețuri unice (furaje), sau de prețuri care au stabilite limite minime și maxime (produse secundare).

Se iau în considerare și avantajele acordate de către stat acestor unități, privind diferențele de preț referitoare la calitate, la sporuri, zahărul acordat de beneficiar, etc., etc.

În statutul cooperativelor agricole de producție se arată că valoarea producției nete rezultă din scăderea valorii producției globale a cheltuielilor materiale de producție. În condițiile actuale de organizare a acestor unități, metoda indirectă (inversă) de stabilire a valorii producției nete are o aplicare generală.

Cu ocazia stabilirii nivelului just al cheltuielilor materiale de producție se practică de asemenea prețuri diferențiate. Pentru materiile și materialele procurate de pe piața socialistă, prețurile sînt cele de aprovizionare, inclusiv cheltuielile de aprovizionare și transport.

La produsele de autoconsum se utilizează prețurile care s-au avut în vedere — pentru aceleași produse -- la stabilirea valorii producției globale. În cazul acesta obiecțiile economiștilor sînt juste, că „aceste produse pot fi incluse în cheltuielile materiale, la prețul de cost. În nici un caz aceste produse nu pot fi incluse în cheltuielile materiale la prețul de realizare, întrucît ar deforma calculul rentabilității producției, precum și nivelul și proporția fondurilor în care se împarte producția globală”⁷.

Necesitatea includerii în cheltuielile materiale de producție, a consumurilor la preț de cost este o cerință ce impune organizarea calculării costurilor de producție. În acest caz s-ar delimita mai corect și cheltuielile care aparțin altor perioade inclusiv stabilirea precisă a valorii scăzămintelor naturale sau a valorii produselor alterate aferente perioadei de calcul.

În statutul cooperativelor agricole de producție se menționează că în cadrul cheltuielilor materiale de producție se includ și cheltuielile ce reprezintă contra valoarea uzării mijloacelor fixe. În instrucțiunile privind metodologia de calcul a producției globale și a fondurilor se arată că „acest indicator (înlocuirea mijloacelor fixe) nu se va calcula deocamdată, urmînd ca reparațiile capitale și înlocuirea mijloacelor fixe să se facă din fondul de acumulare ca și pînă acum”⁸.

În al doilea rînd, în cadrul cheltuielilor materiale de producție, sînt incluse și prelevări de fonduri în formă bănească (impozite și o parte a fondului de asigurare, care reprezintă o parte din valoarea nou creată.

În acest caz nu acredităm părerea unor economiști care susțin că „Producția netă reprezintă, după cum știm, valoarea nou creată”⁹, deoarece, impozitele cu care participă la formarea fondului bugetar al statului, cooperativele agricole de producție reprezintă o parte din produsul pentru societate creat în aceste unități economice”¹⁰.

Funcția de repartitie a finanțelor cooperativelor agricole de producție, analizată în strînsă legătură cu repartitia produsului social, stabilirea și repartitia venitului național, permite evidențierea anumitor particularități. O parte importantă din valoarea nou creată este repartizată — prin intermediul finanțelor — pentru constituirea de fonduri în scopul lărgirii activității de producție. Fondul de acumulare care se constituie

⁷ S. Hartia, *Cum determinăm I; producția globală II; producția netă III; fondul de acumulare și fondul de consum* („Viața economică”, 1966).

⁸ Uniunea Națională a Cooperativelor agricole de producție, Instrucțiuni, nr. 636/1966.

⁹ „Viața economică”, 1966.

¹⁰ I. Văcărel, *Finanțele R.P.R.*, Ed. did. și ped., Buc., 1964, p. 175.

anual, în proporție de 18—25% din producția netă, are destinația de a contribui la lărgirea producției.

Pe bună dreptate s-a subliniat de către economiști, necesitatea evidențierii separate a fondului mijloacelor fixe deja constituite. Egalitatea dintre valoarea mijloacelor fixe cu fondurile fixe, inclusiv fondul de amortizare, evidențiate separat, ar permite o identificare mai corectă a fondului de acumulare și a repartizării și utilizării lui în conformitate cu necesitățile obiective ale cooperativei agricole de producție.

Numai o parte a fondului de acumulare se repartizează anual pentru asigurarea reproducției lărgite a fondurilor fixe, iar o parte — care nu este în realitate fond de acumulare — servește pentru reproducția simplă (înlocuirea mijloacelor fixe uzate sau efectuarea de reparații capitale).

De asemenea o parte a fondului de acumulare este repartizat anual pentru creșterea continuă a fondurilor circulante necesare reproducției lărgite. Această creștere este relativă, întrucât influențează în sens invers, viteza de rotație a acestor fonduri, adică se micșorează timpul când și cât aceste fonduri staționează în forma lor naturală, într-o fază sau alta a procesului de producție.

O particularitate ce se manifestă în cadrul cooperativei agricole de producție este că o parte însemnată a fondurilor circulante se constituie în formă naturală, fără intermediul banilor. Numai cunoașterea acestor aspecte permite descifrarea funcției de repartitie a finanțelor c.a.p. care — deși cuprinde forma de manifestare a conținutului — nu trebuie izolată de aspectele amintite mai sus.

În privința fondului de consum, se observă că relațiile bănești au o sferă mai restrânsă decît volumul acestui fond, întrucît o parte a retribuiriî muncii sau a constituirii unor fonduri se face în formă naturală. Relațiile financiare nu cuprind toate relațiile bănești, ci numai cele care apar cu ocazia constituirii și repartizării — în formă bănească — a fondului de ajutoare, a fondului de pensii sau a fondului pentru acțiuni social-culturală, care își au sursa în plus produsul creat în aceste unități.

În contextul problemelor amintite, funcția de repartitie a finanțelor cooperativei agricole de producție se manifestă prin modul cum contribuie la repartizarea produsului social și cu deosebire a venitului național, pentru crearea de fonduri necesare reproducției socialiste lărgite și a satisfacerii altor necesități obștești. Constituirea și circulația acestora este formă bănească. Mai mult decît în alte unități economice, funcția de repartitie a finanțelor, în cooperativele agricole de producție se împletește și se condiționează reciproc cu forma naturală a constituirii fondurilor, pentru scopuri identice.

Principalele probleme ce se ridică în legătură cu funcția de repartitie a finanțelor cooperativei agricole de producție sînt cele referitoare la stabilirea nivelului fondurilor și la momentul constituirii

și momentul repartizării lor, în formă bănească pentru a contribui activ la asigurarea procesului de producție. Fluxul producției este complex și variat. În consecință și necesarul de fonduri prezintă aspecte complexe, legate de :

a. existența fondurilor constituite în formă naturală care se pot utiliza la anumite perioade și numai în anumite scopuri bine determinate (fondul de rezervă de semințe și furaje, rezerve pentru îmbunătățirea procesului de producție) ;

b. fondurile constituite în cadrul cooperativei, în formă bănească, nu impune o rigiditate în utilizarea lor. Mobilizarea permite utilizarea trecătoare a lor pentru necesități urgente, cu obligația reconstituirii destinației inițiale, după depășirea momentului critic. În orice caz reconstituirea trebuie să fie realizată la data ivirii necesității pentru care a fost constituit inițial fondul ;

c. ciclul îndelungat al producției și distanța de timp mai mare decât în alte ramuri, între momentul timpului de muncă care solicită cheltuieli și momentul recoltării care permite realizarea producției, generează necesități suplimentare cu caracter temporar care se satisfac din fondurile împrumutate.

Sistemul informațional financiar este simplu și are avantajul stabilirii momentului ivirii unei necesități de fonduri, a volumului acesteia, după planul de producție, și existența fondului constituit, nivelul acestuia precum și necesitatea și oportunitatea apelării la fondurile împrumutate.

Momentul A.

Necesitatea = X . Fondurile existente = $x - v$. Necesari de credite = y

Momentul B.

Necesitatea = $x - z$. Fondurile existente = $x + (y + \Delta f)$. Rambursare de credite = $y \pm \Delta y$

Desigur că în stabilirea existenței corelațiilor de mai sus trebuie să se țină seama în primul rând de faptul că elementele respective au un caracter dinamic (există n momente financiare), se modifică în perioade foarte scurte de timp și sunt influențate pozitiv și negativ de o serie de factori. *Momentul financiar* stabilit mai sus, este punctul de plecare valabil pentru orice cooperativă agricolă de producție. Pentru aplicarea lui se vor avea în vedere elementele componente ale lui x (+factorii care nu sunt determinați de activitatea de bază) precum și de componența și modul cum sunt constituite fondurile care pot fi utilizate pentru acoperirea necesității respective. Oportunitatea utilizării fondurilor împrumutate este determinată de stabilirea corectă a primilor doi factori. În mod cu totul deosebit se au în vedere soldurile conturilor curente de la bancă, putându-se stabili momentul pe fiecare destinație a fondurilor.

Momentul financiar o dată cunoscut se pot desprinde tendințele lui, pentru a se putea asigura solvabilitatea (lichiditatea) unității.

Momentul financiar al unității se impune a fi cunoscut cel puțin semidecadal, dacă nu zilnic, pentru ca funcția de repartitie a finanțelor cooperativelor agricole de producție să se concretizeze în rolul activ al finanțelor în consolidarea economică și financiară a unității.

4. Funcția de control a finanțelor cooperativelor agricole de producție

Funcția de control a finanțelor este strins legată de existența funcției de repartitie a finanțelor, dar are o sferă mai largă decât aceasta¹¹. Prin funcția de control a finanțelor se favorizează controlul societății asupra modului de utilizare a relațiilor financiare în asigurarea reproducției lărgite și în satisfacerea altor necesități, sintetizate în planul economiei naționale.

Funcția de control a finanțelor cooperativelor agricole de producție este condiționată și derivată din funcția de repartitie, cu implicații mai vaste privind activitatea proprie a acestora, a legăturilor cu membrii, cu piața socialistă, cu statul.

În cadrul cooperativelor agricole de producție, funcția de control depășește aria relațiilor financiare, întrucât realizarea obiectivelor privind repartizarea produsului social și cu deosebire a venitului național, depinde de modul de desfășurare a procesului reproducției socialiste, de nivelul cheltuielilor de producție, etc. De modul de realizare a producției globale, de exprimarea ei valorică — în conformitate cu cerințele legii valorii — depind, inițial, condițiile de creare și mobilizare a fondurilor care să asigure nu numai reluarea procesului de producție pe o scară lărgită, dar și satisfacerea altor necesități colective ale membrilor

Nivelul fondurilor realizate este influențat de cheltuielile de muncă materializată și muncă vie. În fiecare cooperativă agricolă de producție, timpul de muncă individual trebuie analizat în corelație cu timpul de muncă social. În cazul acesta se impune necesitatea cunoașterii felului cum sînt incluse în cheltuielile de producție, partea care privește uzarea mijloacelor fixe, modul de evaluare a celorlalte cheltuieli de producție, proporția cheltuielilor indirecte, etc.

Controlul efectuat prin intermediul finanțelor permite constatarea prețioase referitoare la modul de organizare a producției și a muncii, a existenței diferitelor activități menite a anula caracterul sezonier al muncii ca urmare a sezonității activității de bază. Nivelul cheltuielilor indirecte scot în evidență eficiența unor activități legate de organizare și conducere, de eficiența muncii acestora în rentabilizarea producției și în evitarea cheltuielilor inutile.

De asemenea prezintă importanța și nivelul tarifelor (în natură și în bani) a lucrărilor executate de stațiunile de mașini și tractoare, întrucât se poate, astfel, cunoaște participarea statului — prin muncitorii S.M.T. — la crearea venitului național în cooperativele agricole de producție.

Funcția de control a finanțelor cooperativelor agricole de producție se manifestă — cu deosebire — cu ocazia stabilirii fondului de acumulare în corelație justă cu fondul de consum. Sub aspectul controlului interesează și eficiența utilizării fondurilor proprii de investiții inclusiv a creditelor pe termen lung prin urmărirea necesității și a oportunității acestor lucrări, a stabilirii investiției specifice și a posibilităților de rambursare a creditelor.

O problemă importantă ce cade sub incidența funcției de control a finanțelor este nivelul la care se stabilește fondul de rulment și rezervele tranzitorii, ținându-se seamă de necesitățile producției și de evitarea unor imobilizări dăunătoare.

Activitatea cooperatistă să se desfășoare de așa manieră încât să aibă asigurate — în tot cursul anului — mijloacele bănești necesare. Urmărirea primirii creditelor de producție pe termen scurt a contractării producției și a primirii și utilizării avansurilor din contractări, asigură corelații juste în schema sistemului informațional financiar permițând o solvabilitate optimă.

În sfera funcției de control a finanțelor cooperativelor agricole de producție intră și modul de constituire și utilizare a fondului de pensii, a fondului social cultural precum și a altor fonduri, chiar dacă sînt constituite în formă naturală.

Toate aceste probleme sînt dependente unele de altele, se influențează reciproc și mai ales influențează într-un fel sau altul asupra realizării producției, a venitului național, a repartizării lui prin retribuirea muncii și prin constituirea de fonduri decentralizate sau prin participarea cooperativei la constituirea de fonduri centralizate.

Controlul îndeplinirii obiectivelor cuprinse în planul de producție are implicații ce depășesc aria relațiilor financiare. Sfera acestui control este însă mai restrînsă decît controlul la nivelul altor verigi financiare. O caracteristică a controlului în cooperativele agricole de producție, constă în faptul că, în această direcție, competența este a adunării generale, ca organ suprem de conducere, care „aprobă planul de dezvoltare în perspectivă, planul de producție și financiar, stabilește volumul investițiilor din fondurile proprii și din credite, hotărăște asupra repartizării producției, precum și a veniturilor cooperativei”, „...analizează în cursul anului mersul lucrărilor agricole și celelalte activități productive, realizarea investițiilor, îndeplinirea obligațiilor contractuale, rambursarea creditelor, îndeplinirea obligațiilor contractuale, rambursarea creditelor, rezultatele financiare”¹¹.

Exercitarea controlului asupra activității cooperativei se face în mod sistematic de către organele alese de adunarea generală, de care depind direct și în fața căreia răspund de activitatea depusă.

Această particularitate a controlului nu exclude exercitarea unui

¹¹ Din statutul cooperativelor agricole de producție, articolul 30, alin. a și f.

control din afară, de către organele băncii, prin creditele acordate, sau un control al bugetului, etc.

Corelarea acestor acțiuni ca expresie a îmbinării intereselor generale ale societății cu interesele membrilor cooperativei, pentru asigurarea unei activități în concordanță cu necesitățile societății, conferă controlului eficiență pentru realizarea de rezultate optime în activitatea cooperativelor agricole de producție.

Numai prin cunoașterea relațiilor financiare și ale funcțiilor acestora, se poate îmbunătăți — și pe această cale — activitatea unităților cooperatiste din agricultură. Măsurile de îmbunătățire a activității financiare corespund sarcinilor stabilite etapei actuale. Tovărășul Nicolae Ceaușescu a arătat că „unul din obiectivele principale ale politicii agrare a partidului și statului nostru este întărirea economico-organizatorică a cooperativelor agricole de producție”¹².

СОДЕРЖАНИЕ И ФУНКЦИИ ФИНАНСОВ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ КООПЕРАТИВ

Краткое содержание

Содержание присущее финансовым отношениям сельскохозяйственных производственных кооператив определено тем, что производственных средства и результаты труда принадлежат кооператорам, и следовательно, составление необходимых фондов направленных на обеспечение социалистического расширенного воспроизводства, вообще осуществляется за счёт собственных средств. Большинство фондов составлены на уровне кооперативной организации, а некоторые из них на уровне союзов.

В настоящей работе подчеркивается, что функция распределения финансов сельскохозяйственных производственных кооператив состоит в мобилизации и заемных средств предназначенных в первую очередь на обеспечение социалистического расширенного воспроизводства. Фонды составляются на уровне кооперативной организации и союза, в соответствии с их наилучшими использованием.

Сфера финансовых отношений сельскохозяйственных производственных кооператив для составления централизованных фондов более ограничена. Отношения между кооперативом и государственным бюджетом сводятся к налогу на угодня, с оборота (если уместно и т. д. Отношения, обусловленные страхованием имущества, в частности, кредитные охватывают более широкой круг.

Особенность проверочной функции финансов является значение контроль со стороны кооператива, избранных на общем собрании членов такой контроль связанный с банковским контролем кредитов придаёт этой функции особую эффективность.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Ca privire la îmbunătățirea conducerii și planificării agriculturii*. Raport prezentat la Plenara C.C. al P.C.R. din 11—12 noiembrie 1965, Editura politică, 1965, p. 16.

ASPECTE ALE DETERMINĂRII ȘI FOLOSIRII CAPACITĂȚII DE PRODUCȚIE ÎNTR-O ÎNȚREPRINDERE PRODUCĂTOARE DE RULMENȚI

DE

I. HĂLĂLĂU, O. JABA, S. CIOCHINĂ

I. Noțiunea de capacitate de producție

Prin capacitatea de producție se înțelege producția maximă posibilă pentru o perioadă considerată, în raport cu sortimentul planificat al producției, pe baza normelor tehnico-economice de vîrf, în concordanță cu regimul de lucru stabilit pe baza unor criterii de eficiență economică și cu luarea în considerare a posibilităților maxime de producție.

Capacitatea de producție nu trebuie confundată cu producția proiectată, cu producția planificată sau cu producția realizată. Unii autori consideră chiar, că trebuie să deosebim trei noțiuni de capacitate de producție: „capacitate realizată”, „capacitate planificată” și „capacitate proiectată”¹. Folosirea acestor noțiuni este improprie și greșită.

Nu se poate confunda capacitatea de producție cu gradul programat de folosire a capacității, cu gradul efectiv de folosire sau cu gradul proiectat de folosire. La baza stabilirii mărimii capacității de producție, așa cum rezultă și din definiție, trebuie să stea normele tehnico-economice de vîrf ale folosirii utilajului și de cheltuire a timpului de muncă realizate în mod constant de muncitorii fruntași în producție. Gradul programat de folosire a capacității de producție — producția planificată — se stabilește pe baza normelor tehnico-economice medii-progresive, norme situate undeva între normele medii și normele de vîrf. Gradul efectiv de folosire a capacității de producție — producția efectiv realizată — se stabilește pe baza normelor tehnico-economice efectiv realizate cu luarea în considerare a condițiilor efective ale

¹ I.D.T. — Buc. 1958 — *Determinarea capacității de producție în industria construcțiilor de mașini. Metode și aplicații*. R. I. Ilișin, *Principiile de determinare a capacității de producție*, p. 23.

posibilităților de producție. Gradul efectiv de folosire a capacității de producție rezultă că poate depăși gradul programat de folosire, cu alte cuvinte producția efectivă poate depăși producția planificată, însă în nici un caz nu poate depăși capacitatea de producție, dacă aceasta a fost corect calculată.

Nu putem fi de acord cu noțiunea de „capacitate proiectată”, deoarece mărimea acesteia stabilește din punct de vedere cantitativ sarcina de producție trasată întreprinderii cu ocazia construirii ei cu luarea în considerare a sortimentului proiectat, fără a se putea prevedea toate posibilitățile de producție, care rezultă numai din analiza științifică a unui proces de producție ce se desfășoară în timp. Pe de altă parte sortimentul producției proiectate suferă calendaristic modificări esențiale și influențează direct mărimea capacității de producție, fenomen ce necesită a se stabili mărimea capacității de producție cu ocazia fiecărei schimbări a sortimentului.

Din punctul de vedere al perioadei de calcul a capacității de producție se pot deosebi noțiunile de *capacitate de producție inițială*, *capacitate de producție finală* și *capacitate de producție medie anuală*. Capacitatea de producție inițială se determină la începutul anului de plan și reprezintă capacitatea de producție pe care ar avea-o întreprinderea dacă ar lucra în tot cursul anului cu aceeași cantitate de utilaj, pe aceleași suprafețe de producție, cu același nivel al normelor tehnico-economice adoptat la începutul perioadei de plan. Capacitatea finală se calculează în mod asemănător cu cea inițială, dar pe baza cantității de utilaj și a suprafețelor de producție care sînt prevăzute în plan la sfîrșitul anului și în concordanță cu nivelul normelor tehnico-economice planificat tot pentru sfîrșitul anului. Deci, putem afirma că în condițiile în care în cursul anului nu avem intrări sau ieșiri de utilaj, cînd normele tehnico-economice rămîn neschimbate, capacitatea de producție inițială este egală cu capacitatea de producție finală.

Datorită faptului că, capacitatea de producție inițială și finală sînt variabile rezultă că aceste două mărimi sînt mărimi reale la un anumit moment. Capacitatea de producție existentă în tot cursul anului este cea medie anuală.

La o creștere uniformă a capacității întreprinderii în cursul anului, mărimea capacității de producție medii anuale se determină ca semisu-

ma capacității de producție inițiale și finale.
$$\left(C_{pm} = \frac{C_i + C_f}{2} \right).$$

Printre factorii care influențează mărimea capacității de producție se consideră ca principali următorii:

- 1) Numărul și caracteristicile tehnice ale utilajului.
- 2) Sortimentul și caracteristicile produselor fabricate.
- 3) Normele tehnico-economice de folosire a utilajului la stabilirea cărora se ține seama atît de calitatea materiei prime folosite, de struc-

tura și calificarea forței de muncă folosite, cit și de modul de folosire a timpului de lucru.

1) Numărul și caracteristicile tehnice ale utilajului

Capacitatea de producție a întreprinderii este determinată de numărul și caracteristicile tehnice de producție ale utilajului în condițiile folosirii lui maxime.

În întreprinderile constructoare de mașini, producătoare de rulmenți cu producție organizată în flux, capacitatea de producție trebuie pusă în dependență de folosirea utilajului principal (conducător) și nu de luarea în considerare a întregului utilaj, deoarece condițiile necesare unei funcționări ritmice impun uneori apariția folosirii incomplete a unor categorii de utilaje. De aici necesitatea ca la determinarea capacității de producție să se stabilească precis categoriile și structura utilajului principal (conducător).

Pe baza structurii utilajului principal (conducător) se stabilește și structura secțiilor principale (conducătoare), funcție de care se determină de fapt capacitatea de producție a întreprinderii în ansamblul ei.

O altă problemă legată de structura utilajului principal este stabilirea cantității de utilaj care trebuie să se ia în considerare la calculul capacității de producție. În această problemă se cunosc în principal două puncte de vedere :

a) Calculul capacității de producție să cuprindă întreg parcul de utilaj al întreprinderii indiferent dacă acesta este montat sau se află în depozit ;

b) Calculul capacității de producție să cuprindă numai utilajele în funcțiune, înțelegându-se prin acestea întreg parcul de mașini repartizat secțiilor, la data calculării capacității de producție indiferent de starea în care se află acest utilaj.

Nici unul din aceste puncte de vedere nu rezolvă această problemă. Din aceste motive este necesar să se facă o serie de precizări. Astfel, la determinarea capacității de producție trebuie luate în calcul toate utilajele care ar putea funcționa în perioada planificată, adică utilajul existent în întreprindere, care figurează în registrul de inventar, independent de locul unde se află, de starea lui și cel care urmează a fi pus în funcțiune în perioada de plan.

Nu trebuie luate în considerare la calculul capacității de producție utilajele destinate casării, utilajele în conservare și utilajele în rezervă.

Încercînd să grupăm utilajele după modul în care se iau sau nu în considerare la calculul capacității de producție rezultă :

TABLOUL I

Utilajele care se includ în calculul capacității de producție	Utilajele ce nu trebuie incluse în calculul capacității de producție
<p>I. <i>Utilajul instalat :</i></p> <p>a) în funcțiune</p> <p>b) care nu funcționează, din care :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) neîncărcat 2) utilajul ce se află în reparații capitale, modernizare, reconstrucție (în etapa cit funcționează). 3) utilajul în așteptarea demonțării. 	<p>II. <i>Utilajul neinstalat :</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. demontat în vederea reamplasării (pentru etapa cit nu funcționează). 2. utilajele în expediție. <p>III. <i>Utilajul destinat casării.</i></p> <p>IV. <i>Utilajele trecute în conservare.</i></p> <p>V. <i>Utilajele în rezervă :</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. pentru reproducția simplă a fondurilor fixe ; 2. pentru asigurarea ritmicității liniilor de producție în flux.

O astfel de grupare a utilajului permite să se descopere rezervele capacității de producție pe baza cunoașterii structurii acestuia.

2) Sortimentul și caracteristicile produselor fabricate

Un alt factor care influențează mărimea capacității de producție îl constituie sortimentul și caracteristicile produselor fabricate. În legătură cu aceasta se pune problema dacă în calculul capacității de producție trebuie să se considere sortimentul optim de producție sau sortimentul planificat de producție. Ne alăturăm punctului de vedere potrivit căruia la stabilirea capacității de producție trebuie să stea sortimentul planificat al producției. A lua în considerare la calculul capacității de producție sortimentul optim al producției care ar asigura o folosire integrală a fondului de timp disponibil al utilajului ar însemna să abatem preocupările întreprinderii de la sarcina principală, adică îndeplinirea planului de producție. Ne alăturăm punctului de vedere potrivit căruia capacitatea de producție trebuie să se calculeze pe baza sortimentului planificat și pentru considerentul că sarcinile de plan ale întreprinderii în cea ce privește sortimentul producției se stabilesc în conformitate cu nevoile economiei naționale la anumite etape, unele produse deși sint mai puțin rentabile sub aspectul folosirii utilajului fiind totuși absolut necesare economiei naționale obligă întreprinderea să le realizeze. În aceste cazuri producerea de produse rentabile nu reprezintă un scop în sine. Totuși calcularea capacității de producție luând în considerare sortimentul optim de producție se poate realiza și trebuie realizată, pentru a putea stabili prin comparare cu capacitatea de producție la sortimentul planificat, eventualele diferențe, fenomen care poate

constitui un reper pentru o orientare de perspectivă a sarcinilor de producție ale întreprinderii.

TA₃
Capacitatea de producție

Nr. crt.	Denumirea poziției	U/M	Strunguri paralele			Strada Ka C=2 a
			H=150 mm	H=151-200 mm	H=201-300 mm	
1	Norme progresive	ore/t	3,14	10,45	38	2 ^e
2	Numărul de utilaje	buc.	3	10	35	t.
3	Fond maxim posibil	ore	7 156	7 156	7 156	7-
4	Capacitate de producție	t.	6 834	6 840	6 580	3 _a

TA₄
Capacitatea de producție

Nr. crt.	Denumirea poziției	U/M	Măini de frezat vertical	Exterior 29-200				7, ^{li} 31 7: 3(a i n	
				L=50	H=75 mm 29-213	H=76	H=161		H=210
1	Norme progresive	ore/t	0,46	7,04	1,07	2,08	2,07	7,28	7, ^{li}
2	Numărul de utilaje	buc.	1	7	1	1	2	7	31
3	Fond maxim posibil	ore	7270	7 061	7 249	7 249	7 178	7 033	7:
4	Capacitate de producție	t	1 6670	7 289	6 770	3 480	6 920	6 755	3(a i n

considerate și a capacității din schimburi trei.

nu trebuie incluse în
capacității de producție

neinstalat :
în vederea reamplasării
(etapa cit nu funcționează).
în expediție.
destinat casării.
trecute în conservare.
în rezervă :
reproducția simplă a fon-
tize ;
sigurarea ritmicității liniilor
de producție în flux.

se descopere rezervele
de producție ale acestuia.

fabricate

capacității de producție il-
lor fabricate. În legă-
tulul capacității de pro-
ducție sau sorti-
mentului de vedere potrivit
trebuie să stea sortimentul
la calculul capacității de
producție ar asigura o folosire
mai bună ar însemna să abatem
capacitatea, adică îndeplinirea
de vedere potrivit căruia
trebuie pe baza sortimentului
de plan ale întreprinderii
să stabilească în conformitate
cu cerințele, unele produse deși
sunt necesare utilajului fiind totuși
în întreprinderea să le rea-
lizabile nu reprezintă
de producție luând în con-
siderare să realizeze și trebuie reali-
zarea capacității de producție
de, fenomen care poate

constitui un reper pentru o orientare de perspectivă a
de producție ale întreprinderii.

Capacitatea

Nr. crt.	Denumirea poziției	U/M	Capacitatea	
			150 kg ore/t	400 kg ore/t
1	Norme progresive	ore/t		0,437
2	N-rul de schimburi	ore	3	3
3	Zile ucrătoare în timpul anului	zile	305	305
4	N-rul de utilaje	buc.	1	1
5	Fond ore stagnări pentru reparații și revizii perio- dice	ore		328
6	Fond nominal maxim (Rd.2 × Rd.3 × 8)	ore	7 320	7 320
7	Fond maxim posibil (Rd. 6 Rd. 5)	ore		6 992
8	Capacitatea de producție $C_p = N_m \cdot \frac{F_{max}}{N_t}$	t		16 000

considerate și a capacității care schimbă del.

sarcinilor de pro-

TABLOUL II

de producție a secției forjă (secție conducătoare)

Norma progresivă de timp pe grupă de utilaj							
Ciocane de forjare liberă			Ciocan matritor 1 000 kg	Prese cu excentric		Mașini de forjat orizontal	
750 kg	1 000 kg	2 000 Kg		160 t	300 t	800 t	Peste 800 t
ore/t	ore/t	ore/t	ore/t	ore/t	ore/t	ore/t	ore/t
0,489	0,862	0,274	0,500	0,500	0,459	0,728	0,749
3	3	3	3	3	3	3	3
305	305	305	305	305	305	305	305
2	2	1	1	1	1	2	2
164	164	164	439	208	208	410	410
7 320	7 320	7 320	7 320	7 320	7 320	7 320	7 320
7 156	7 156	7 156	6 881	7 112	7 111	6 910	6 910
14 633 × 2 = 29 266	8 301 × 2 = 16 602	26 116	13 776	14 224	15 490	9 500 × 2 = 19 000	6 240 × 2 = 12 480

TABLOUL III

Capacitatea de producție a secției de prelucrare mecanică

Nr. crt.	Denumirea poziției	U/M	Caracteristicile tehnice					
			Strunguri paralele			Strunguri Karusel Ø=1200	Strunguri revolver pt. piese	18-301
			H=150 mm	H=151-200 mm	H=201-300 mm			
1	Norme progresive	ore/t	3,14	10,45	38	2,66	39,5	7,63
2	Numărul de utilaje	buc.	3	10	35	1	39	7
3	Fond maxim posibil	ore	7156	7156	7156	7156	7156	7115
4	Capacitate de producție	t.	6834	6840	6580	3470	7059	6538

TABLOUL IV

Capacitatea de producție a secției de rectificare

Nr. crt.	Denumirea poziției	U/M	Mașini de frezat vertical	Mașini de rectificat și șlefuit									
				Exterior 29-200				Fără centre			Plan 29-4		
				H=75 mm		H=76	H=161	H=210	Ø=50	Ø=51	Ø=100	Ø=501	Ø=1001
1	Norme progresive	ore/t	0,46	7,04	1,07	2,08	2,07	7,28	7,20	36,4	2,86	21,2	1,13
2	N-rul de utilaje	buc.	1	7	1	1	2	7	3	36	8	21	1
3	Fond maxim posibil	ore	7270	7061	7249	7249	7178	7033	7272	6744	7192	6630	7280
4	Capacitate de producție	t.	16670	7280	6770	3480	6920	6755	3030	6660	20080	6573	6440

la sortimentul planificat, eventual

... ABLOUL I

... acă

... ale grupelor de utilaje

Strunguri automate			Strunguri speciale		
18-302	18-402	18-403	Strunguri semi-aut. cu mai multe cuțite	Strunguri speciale 19-600	Strunguri de cojit 19-650
12,2 11 7 115 6 413	5,1 2 7 115 2 788	5,24 1 7 115 1 358	19,4 16 7 047 5 808	6,18 4 7 047 4 560	1,98 1 7 047 3 560

... defuit cod. 29-000

00	Interior 29-500			c.d.r. rulmenți 29-070	Alte mașini de rectificat și ascuțit 29-080	Mașini de rodat cilindrice 31-100	Mașini de rodat sferic 31-300	Mașini de superfinisat 31-400
	150	151-300	300					
3	16,3 15	28,2 27	2,54 2	43,5 49	32,7 30	11,00 11	18,5 18	2,90 3
30	7 035	6 807	7 280	6 828	6 500	6 919	6 910	6 507
40	6 480	6 507	5 720	7 693	5 970	6 919	6 732	6 720

... alele diferite, fenomen care poate

constitui un reper pentru o orientar
ducție ale întreprinderii.

3) Normele tehnico-economice

Normele tehnico-economice de factor important în calculul capac. posibilitățile de producție pe care frunțașilor, însușirea deplină a tehrtatea materiilor prime folosite. Noi a utilajului pot fi intensive și exte ducția maximă ce se poate realiza ristică a utilajului și într-o unitate modul de utilizare în timp a mașini

În stabilirea normelor tehnico-e necesar să se aibă în vedere acele înzestrării tehnice a muncii de pe zări a producției și a muncii, precu muncitori a cunoștințelor tehnice și

În privința folosirii extensive sa zat că la baza determinării capaci timpul maxim de funcționare a utila minarea normei tehnico-economice presupune rezolvarea următoarelor lucru a utilajului și b) determinare onarea utilajului.

a) Stabilirea unui regim rațion ținând seama de necesitatea asigura normale a utilajului și pe de altă maxime a muncii prin crearea unor

În industria constructoare de m economică, productivitatea maximă regimului de lucru în două schimb bului trei fiind folosit pentru lucr efectuarea reparațiilor preventive a

Deși nefolosirea utilajului în sc funda cu inexistența capacității de criterii de productivitate în unele ir în mod convențional, calculul capa regim de lucru în două schimburi. În ție prezintă o importanță deosebită miei naționale, sau în acelea în ca solicită o funcționare continuă este schimburi, iar calculul capacității considerare și a capacității din schi

TABLOUL I

TABLOUL III

Capacitatea de producție a secției de prelucrare mecanică

Caracteristicile tehnice ale grupelor de utilaje												
Strunguri paralele			Strunguri Karusel Ø=1200	Strunguri revolver pt. piese	Strunguri automate				Strunguri speciale			
H=151-200 mm	H=201-300 mm				18-301	18-302	18-402	18-403	Strunguri semi-aut. cu mai multe cuțite	Strunguri speciale 19-600	Strunguri de colt 19-650	
4	10,45	38	2,06	39,5	7,63	12,2	5,1	5,24	19,4	6,18	1,98	
6	10	35	1	39	7	11	2	1	16	4	1	
4	7 156	7 156	7 156	7 156	7 115	7 115	7 115	7 115	7 047	7 047	7 047	
	6 840	6 580	3 470	7 059	6 558	6 413	2 788	1 358	5 808	4 560	3 560	

TABLOUL IV

Capacitatea de producție a secției de rectifi-are

Mașini de rectificat și șlefuit cod. 29-600																
Exterior 29-200			Fără centre			Plan 29-400		Interior 29-500			c.d.r. rulmenți 29-970	Alte mașini de rectificat și as- cuțit 29-980	Mașini de rodat cilindrice 31-100	Mașini de rodat sferic 31-300	Mașini de superfinisat 31-400	
m	H=76	H=161	H=210	Ø=50	Ø=51	Ø=100	Ø=501	Ø=1001	Ø=150	Ø=151-300						Ø>300
07	2,08	2,07	7,28	7,20	36,4	2,86	21,2	1,13	16,3	28,2	2,54	43,5	32,7	11,00	18,5	2,90
1	1	2	7	3	36	8	21	1	15	27	2	49	30	11	18	3
249	7 249	7 178	7 033	7 272	6 744	7 192	6 630	7 280	7 035	6 807	7 280	6 828	6 500	6 919	6 910	6 507
770	3 480	6 920	6 755	3 030	6 660	20 080	6 573	6 440	6 480	6 507	5 720	7 693	5 970	6 919	6 732	6 720

la sortimentul planificat, eventualele diferențe, fenomen care poate

constitui un reper pentru o orientare de perspectivă a sarcinilor de producție ale întreprinderii.

3) Normele tehnico-economice de folosire a utilajului

Normele tehnico-economice de folosire a utilajului reprezintă un factor important în calculul capacității de producție. Ele indică toate posibilitățile de producție pe care le oferă utilajul folosind experiența fruntașilor, însușirea deplină a tehnicii noi și luând în considerare calitatea materiilor prime folosite. Normele tehnico-economice de folosire a utilajului pot fi intensive și extensive. Cele intensive exprimă producția maximă ce se poate realiza pe unitatea de dimensiune caracteristică a utilajului și într-o unitate de timp, iar cea extensivă reprezintă modul de utilizare în timp a mașinii.

În stabilirea normelor tehnico-economice de folosire intensivă este necesar să se aibă în vedere acele rezultate care sînt o consecință a înzestrării tehnice a muncii de perspectivă, a celei mai bune organizări a producției și a muncii, precum și a însușirii temeinice de către muncitori a cunoștințelor tehnice și a aplicării lor creatoare în practică.

În privința folosirii extensive sau în timp a utilajului trebuie precizat că la baza determinării capacității de producție trebuie să stea timpul maxim de funcționare a utilajului în perioada planificată. Determinarea normei tehnico-economice extensive de folosire a utilajului presupune rezolvarea următoarelor aspecte: a) stabilirea regimului de lucru a utilajului și b) determinarea timpului de întreruperi în funcționarea utilajului.

a) Stabilirea unui regim rațional de lucru al utilajului se face ținînd seama de necesitatea asigurării pe de o parte a unei funcționări normale a utilajului și pe de altă parte a obținerii unei productivități maxime a muncii prin crearea unor condiții optime de lucru.

În industria constructoare de mașini, așa cum rezultă din literatura economică, productivitatea maximă a muncii poate fi atinsă în cazul regimului de lucru în două schimburi (schimburi de zi), timpul schimbului trei fiind folosit pentru lucrări de pregătire precum și pentru efectuarea reparațiilor preventive ale utilajului.

Deși nefolosirea utilajului în schimbul al treilea nu se poate confunda cu inexistența capacității de producție în această etapă, pentru criterii de productivitate în unele întreprinderi constructoare de mașini în mod convențional, calculul capacității de producție se face la un regim de lucru în două schimburi. În unele întreprinderi a căror producție prezintă o importanță deosebită pentru nevoile imediate ale economiei naționale, sau în acele în care prin natura agregatelor acestea solicită o funcționare continuă este specific regimul de lucru în trei schimburi, iar calculul capacității de producție se face cu luarea în considerare și a capacității din schimbul trei.

Rezultă că la determinarea capacității de producție în industria constructoare de mașini trebuie să se ia în considerare regimul optim de lucru al utilajului, stabilit în condițiile celei mai ridicate eficacități economice.

b) În privința determinării timpului de întreruperi în funcționarea utilajului trebuie precizat că întreruperile se împart în două categorii: întreruperi planificate și întreruperi accidentale. Se consideră întreruperi planificate timpul pentru repararea utilajului și anumite opriri tehnologice, inevitabile, întreruperi ce au loc în cursul timpului de lucru. Timpul necesar reparațiilor se determină luând în considerare cele mai bune rezultate obținute în scurtarea termenelor de reparații și prelungirea perioadei de funcționare a utilajului între două reparații, precum și indicatorii realizați de cele mai bune brigăzi de reparații din întreprinderile fruntașe ale ramurii. Întreruperile accidentale sînt acelea ce izvorăsc din anumite deficiențe organizatorice de ordin intern sau extern (exemplu timpul pentru executarea reparațiilor accidentale, întreruperi în producție din cauza lipsei de energie, lipsei de materiale, de forțe de muncă, timpul consumat ca urmare a producerii rebutului sau pentru condiționarea acestuia etc.).

În determinarea mărimii capacității de producție se iau în considerare numai întreruperile planificate, mărimea acestora trebuind să fie cît mai mică posibil.

Sintetizînd cele spuse în legătură cu norma tehnico-economică extensivă de folosire a utilajului rezultă că fondul de timp maxim posibil de folosire a utilajului se poate determina cu relația:

$$F_{\max} = Tsh - Tsh \frac{p}{100} = \frac{Tsh(100 - p)}{100},$$

în care:

- T = numărul de zile lucrătoare în cursul anului;
- s = numărul de schimburi;
- h = numărul de ore într-un schimb;
- p = procentul întreruperilor planificate.

Luînd în considerare sortimentul planificat, stabilind cu exactitate numărul de mașini, fondul de timp de lucru al utilajului și normele tehnico-economice de folosire intensivă se poate determina capacitatea de producție.

II. Modul de calcul al capacității de producție

Calculul capacității de producție este necesar atît pentru a stabili posibilitățile maxime de lucru ale întreprinderii, cît și pentru cunoașterea disproporțiilor de producție dintre secții, sectoare și locuri de muncă, pentru luarea celor mai corespunzătoare măsuri de lichidare a

locurilor înguste, de descoperire a rezervelor interne de producție și de folosire a acestora.

Capacitatea de producție a întreprinderii avind la bază norme tehnico-economice progresive, chiar dacă nu se mărește prin introducerea de noi utilaje în producție, reprezintă o mărime dinamică, progresivă, nu este o mărime constantă. Ea crește pe măsură ce tehnica progresaază, pe măsură ce se descoperă noi metode de organizare superioară a producției și a muncii, pe măsură ce oamenii muncii prin activitatea lor creatoare în procesul muncii descoperă noi rezerve interne ale întreprinderii. De aici necesitatea determinării la anumite etape calendaristice a capacității de producție a întreprinderii.

Datorită specificului de producție al diferitelor întreprinderi, specific care solicită utilaj cu caracteristici diferite, materii prime cu anumite proprietăți, procese tehnologice diferite, metode diferite de organizare a muncii și producției și o anumită structură și nivel de calificare a cadrelor, nu se poate vorbi despre o metodă unică de determinare a capacității de producție, chiar la întreprinderi care aparțin acelorași ramuri.

Totuși, indiferent de caracteristicile de ramură și de trăsăturile specifice ale întreprinderii, mărimea capacității de producție se determină în toate cazurile pe baza :

— nomenclaturii producției și raporturile cantitative dintre diferitele produse prevăzute în plan ;

— numărul unităților de utilaj existent în întreprindere și cantitatea planificată de utilaj a se pune în funcțiune în timpul anului cu luarea în considerare și a caracteristicilor dimensionale ;

— normele tehnico-economice de folosire intensivă a utilajului ;

— fondul de timp de funcționare a utilajelor.

Capacitatea de producție la nivelul întreprinderii se determină în etape, adică se determină mai întâi capacitatea de producție a diferitelor utilaje sau grupe de mașini de același fel, capacitatea liniilor de producție sau a sectoarelor, capacitatea de producție a secțiilor și apoi capacitatea de producție a întreprinderii în ansamblul ei. Următoarea etapă în stabilirea capacității de producție o reprezintă determinarea locurilor înguste pe baza balanței capacității de producție și luarea de măsuri pentru lichidarea lor, cât și pentru folosirea eventualelor locuri largi.

Capacitatea de producție a întreprinderii se stabilește pe baza capacității de producție a secției conducătoare, iar capacitatea de producție a acesteia se determină pe baza capacității de producție a utilajului conducător.

Capacitatea de producție a unui utilaj în întreprinderile constructoare de mașini se stabilește conform relației : $C_p = \frac{F_t}{\Sigma N_t}$,

în care :

C_p = capacitatea de producție a utilajului de un anumit tip (bucăți).

F_t = fondul de timp maxim posibil (ore)

$\sum N_i$ = suma normelor de timp progresive de prelucrare a rețelilor produsului respectiv (ore/produs).

În cazul unui grup de mașini de același tip sau a unei secții, capacitatea de producție se stabilește cu relația :

$$C_p = N_m \cdot \frac{F_{\max}}{N_i},$$

în care :

C_p = capacitatea de producție a unui grup de utilaj de același tip (conducător) sau a unei secții (exprimată în tone).

N_m = numărul de mașini inclus în calculul capacității de producție.

F_{\max} = fondul de timp maxim posibil de folosire a utilajului.

N_i = norma de timp progresivă exprimată în ore/tonă/unitate de utilaj.

Fondul de timp maxim, la rindul său se stabilește astfel :

$$F_{\max} = F_n - I,$$

în care :

F_n = fondul de timp de regim și care se calculează cu relația : $F_n = [T_z - (r_d + S_l)] \cdot n_s \cdot h$, unde :

T_z = timpul calendaristic în zile ;

r_d = numărul de zile de repaus duminical ;

S_l = numărul de zile de sărbători legale ;

n_s = numărul de schimburi (regimul de lucru al întreprinderii) ;

h = durata în ore a unui schimb.

I = întreruperile programate în funcționarea utilajului

În întreprinderea luată în studiu, „Fabrica de rulmenți — Bîrlad”, s-a produs în cursul anului 1965 o gamă largă de rulmenți de diferite dimensiuni și denumiri : rulmenți cilindrici, radiali, axiali, oscilanți și rulmenți pentru vagoane.

Așa cum s-a arătat, calculul capacității de producție trebuie să se facă în etape, mai întâi pentru utilajul sau grupul de mașini de același fel, pentru liniile de producție sau sectoare productive, pentru secțiile productive și apoi la nivelul întreprinderii în ansamblu.

Întreprinderea sub aspectul structurii de producție dispune de trei secții principale de fabricație : secția forjă secția prelucrare mecanică și secția rectificare și montaj. În fiecare din aceste secții

există o gamă largă de utilaje de diferite tipuri care efectuează operații diferite în raport de solicitările tehnologiei de fabricație.

Ca secție conducătoare în cadrul întreprinderii se consideră secția forjă pentru considerentul că aici se produc părțile cele mai importante ale produsului finit, anume inelele interioare și exterioare, ce urmează a fi prelucrate ulterior în celelalte secții. Ca utilaje conducătoare ale secției forjă s-au considerat ciocanele de forjare liberă cu forța de lovire de 1 000 kg, pentru considerentul că la aceste utilaje se realizează cea mai mare normă de timp pe tona de semifabricat și reprezintă tipul de utilaj cu numărul cel mai mare de mașini de același fel în raport cu celelalte tipuri de mașini existente în secție.

Unitățile de măsură în care se exprimă capacitatea de producție este tona de rulmenți, pentru considerentul că atât producția întreprinderii cit și planurile de încărcare ale utilajelor se stabilesc pe tona de rulmenți, pentru toate secțiile cit și pentru întreprindere luată în ansamblu.

Acest lucru se justifică și prin faptul că normele de folosire a utilajului sint exprimate în ore/tona. Ținând seama de aceste aspecte, capacitatea de producție a secției forjă este de 16 602 tone inele forjate, capacitate care s-a calculat astfel:

$$C_p = N_m \cdot \frac{F_{\max}}{N_t} = 2 \cdot \frac{7.156}{0,862} = 16.602 t$$

Modul acesta de calcul rezultă din tabelul II.

Procedind în același fel și pentru secțiile de prelucrare mecanică și rectificare-montaj rezultă că nivelul capacității de producție va fi la secția de prelucrare mecanică de 7,059 tone rulmenți și la secția de rectificare de 7 639 tone, mărimi rezultate din tabelele III și IV.

Stabilirea locurilor înguste și a locurilor largi pe ansamblul celor trei secții ale întreprinderii în raport cu capacitatea de producție a secției conducătoare — în cazul nostru secția forjă — se face întocmind balanța capacității de producție.

La întocmirea balanței capacității de producție trebuie să se ia în considerare procentul de pierderi sub forma deșeurilor în urma prelucrării în diferite faze de fabricație. Acest procent de pierderi se impune a fi cit mai mic. La întocmirea balanței capacității de producție trebuie să se țină seama și de măsurile ce se vor lua în scopul micșorării acestor deșeuri de fabricație.

Cantitatea de deșeuri în cazul nostru, determinată pe baza celor mai raționale consumuri specifice, reprezintă un procent de 44%. Ținând seama de aceste pierderi balanța capacității de producție rezultă din următorul tabel:

TABLOUL V

Produsul	U/M	Forjă (Secție conduc.)			Prelucrare mecanică			Rectificare		
		Capacit. de prod.			Capacitate de producție	Necesar cf. capacitat. secției forjă	Surplus (+) sau deficit (-) de capacitate	Capacitate de producție	Necesar cf. capacitatii secției forjă	Surplus (+) sau deficit (-) de capacitate
		Inele forjate	% deșeuri de prelucrare	Rulmenți						
Inele forjate	t.	16 602	—	—	—	—	—	—	—	—
Rulmenți	t.	—	44%	9 297	7 059	9 297	- 2 238	7 6 3	9 297	- 1 604

Urmărind mărimile din balanța capacității de producție rezulta că în comparație cu capacitatea de producție a secției conducătoare, celelalte două secții — prelucrare mecanică și rectificare — sub aspectul nivelului capacității de producție reprezintă locuri înguste. Pentru ca și secția forjă (secție conducătoare) să lucreze cu întreaga sa capacitate și la un regim de lucru de trei schimburi, întreprinderea cooperează cu alte unități ale ramurii pe linia livrării de semifabricate.

Reprezentind grafic situația capacității de producție a tuturor secțiilor producției de bază rezultă :

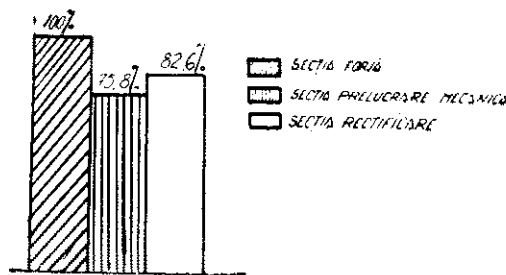

Fig. 1

Din această reprezentare grafică, ca și de altfel din balanța capacității de producție, rezultă față de capacitatea secției forjă (secție conducătoare), considerată 100%, capacitățile de producție ale celorlalte secții reprezintă 75,8% — secția de prelucrare mecanică și respectiv 82,6% — secția rectificare. De aici necesitatea aducerii capacităților de producție a acestor secții la nivelul capacității de producție a secției conducătoare.

La determinarea capacității de producție interesează nu numai modul cum se corelează între ele mărimile capacității de producție

ale diferitelor secții, ci și gradul de folosire a capacităților de producție disponibile în cadrul fiecărei secții în parte.

O asemenea situație rezultă din tabelul următor :

TABLOUL VI

Specificația	Forjă	Prelucrare mecanică	Rectificare
Capacitate de producție	100%	100%	100%
Grad programat de folosire	73,5%	89,4%	82,6%
Grad efectiv de folosire	64,5%	91,4%	84,6%

Rezultă că cea mai bună folosire a capacității de producție se realizează în secția de prelucrare mecanică în care gradul programat de folosire a capacității de producție, 89,4% este depășit de gradul efectiv de folosire, 91,4% și în secția rectificare unde gradul efectiv este mai mare cu 2% față de gradul planificat de folosire a capacității de producție. În secția forjă unde gradul programat de folosire a capacității de producție nu este realizat se impune necesitatea luării unor măsuri care să ducă la o mai bună folosire a capacității de producție a acestei secții și în primul rând lărgirea producției prin cooperare paralel cu preocuparea de a aduce nivelul capacităților de producție ale secțiilor prelucrare mecanică și rectificare la nivelul secției conducătoare.

Reprezentînd grafic datele din tabel, rezultă :

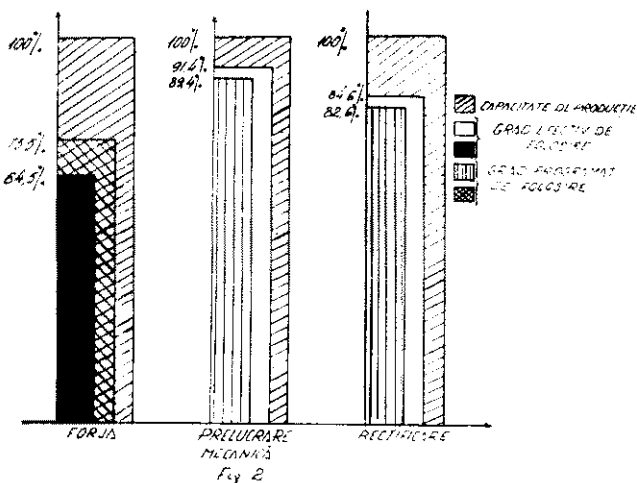

Fig. 2

Prezentarea acestor date atât în tabelul VI cit și sub formă grafică oferă posibilitatea de a vedea și mărimea rezervelor de folosire a capacității de producție. Rezultă că cele mai mari rezerve în ordinea mărimii lor sînt în secția forjă, apoi urmează secția de rectificare și secția de prelucrare mecanică. De aici necesitatea luării tuturor măsurilor pentru mobilizarea acestor rezerve interne folosind diferite căi și surse.

III. Căile de îmbunătățire a folosirii capacității de producție

Asupra îmbunătățirii folosirii capacității de producție se poate acționa în două direcții:

1. Mărirea timpului de folosire a utilajului și a numărului de utilaje în funcțiune (extensiv);
2. Sporirea cantității de producție obținută pe unitatea de utilaj în timp (intensiv).

Calea extensivă de îmbunătățire a folosirii capacității de producție se referă la următoarele aspecte:

a. Mărirea numărului de utilaje în funcțiune în volumul total al parcului de mașini existent. Aceasta conduce la întreprinderile industriale spre o luptă sistematică pentru accelerarea ritmului de punere în funcțiune a mașinilor, de lichidarea stocurilor excendente de mașini: ce se află în stare de nefuncționare, de reducere la minimum necesar a utilajelor în rezervă etc.

b. Prelungirea timpului de funcționare a utilajului prin reducerea timpului de opriri planificate, precum și a opririlor accidentale în funcționarea utilajelor.

În această direcție, de exemplu, pe ansamblul celor trei secții ale „Fabricii de rulmenți — Birlad” — forjă, prelucrare mecanică și rectificare — montaj — în anul 1965, datorită unor măsuri organizatorice prevăzute pentru reparații și revizii planificate s-a redus cu 13,1% comparativ cu anul 1964.

c. Îmbunătățirea folosirii fiecărei mașini în cadrul schimbului pe baza alcătuirii unor planuri de încărcare uniforme a utilajelor, a funcționării lor continue și ritmice și a lichidării intreruperilor.

d. Mărirea coeficientului schimburilor prin trecerea unor sectoare de producție sau a unor grupe de utilaje în cadrul sectoarelor sau secțiilor la un regim de lucru superior.

Mobilizarea tuturor posibilităților întreprinderii în vederea mării timpului de folosire a utilajelor contribuie la accelerarea transmiterii valorii fondurilor fixe asupra producției, determinând o eficiență mai mare a folosirii lor.

Calea extensivă de îmbunătățire a folosirii capacității de producție este totuși limitată în timp, ea neputînd fi mai mare de 365 zile \times 24 ore.

Creșterea cantității de producție obținută pe unitatea de dimensiune caracteristică a utilajului sau pe unitatea de utilaj în unitatea de timp — calea intensivă de utilizare a mașinilor — se poate realiza prin:

a. Folosirea utilajului la întreaga lui posibilitate de producție, fenomen ce se poate realiza prin mărirea vitezelor de prelucrare ale mașinilor, îmbunătățirea organizării procesului de producție și a muncii, mecanizarea complexă a producției, inclusiv a operațiilor auxiliare, introducerea automatizării, trecerea la producția în flux continuu automatizată etc.

b. Perfecționarea mașinilor existente și introducerea de noi tipuri de mașini este o altă cale de sporire a producției obținute pe unitatea de utilaj.

c. Introducerea în producție a tehnologiei avansate, la rindul ei contribuie la accelerarea procesului de producție în industria constructoare de mașini, exercitând o influență puternică asupra ridicării productivității utilajelor.

d. Reducerea procentului de rebuturi, are, de asemenea ca rezultat importantă economii de materiale și creșterea volumului producției prin utilizarea în mod productiv a capacității de producție a întreprinderii.

e. Specializarea și cooperarea în producție influențează la rindul lor nivelul de folosire a capacității de producție. Reducerea sortimentului producției, adică specializarea, dă posibilitatea întreprinderilor constructoare de mașini să-și organizeze mai bine producția, există posibilitatea unei mai bune planificări operative a producției.

Posibilitățile întreprinderilor în ceea ce privește sporirea producției pe unitatea de dimensiune caracteristică a utilajului, sau în general pe unitatea de utilaj, sint practic inepuizabile. Mobilizarea acestor resurse duc la obținerea unor indicatori ridicați ai activității economice și financiare ai întreprinderii.

BIBLIOGRAFIE

1. I.D.T. București, 1958 — *Determinarea capacității de producție în industria construcțiilor de mașini. Metode și aplicații.*
2. Gy. Hevesi — *Problemele regimului de lucru și folosirii fondurilor fixe de producție în legătură cu planificarea de perspectivă a dezvoltării industriei.* Probleme de organizare a muncii și de salarizare. Caiet selectiv, 5, nr. 9/1963.
3. C. Negulescu — *Determinarea rezervelor capacității de producție.* „Revista de statistică”, nr. 11/1964.
4. A. Krakovski — *Cercetarea statistică a folosirii utilajului de producție în întreprinderile constructoare de mașini.* „Probleme de statistică social-economică”. Caiet selectiv, 7, nr. 8/1963.
5. R. Babadjanean — *Indicatorul generalizator al folosirii fondurilor de producție fixe. Planificarea întreprinderii și eficiența economică a tehnicii noi.* Caiet selectiv, 4, nr. 4/1964.

ASPECTS DE LA DÉTERMINATION ET DE L'UTILISATION DE LA CAPACITÉ
DE PRODUCTION DANS UNE FABRIQUE QUI PRODUIT DES ROULMENTS

Résumé

Les auteurs se proposent de présenter certains points de vue sur la notion de capacité de production.

De même, on présente les particularités du mode de calcul de la capacité de production dans une entreprise qui fabrique des roulements.

On a souligné les réserves de l'augmentation de la capacité de production, en proposant en même temps aussi les voies d'un meilleur emploi de celle-ci.

EFICIENȚA ECONOMICĂ A ÎNGRĂȘĂMINTELOR MINERALE APPLICATE PE TEREN ÎN PANTĂ

DE

CHIRIL POPESCU

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității „Al. I. Cuza” Iași
din 30—31 octombrie 1965*

Porumbul și grâul sînt culturi care prezintă deosebită importanță pentru economia țării noastre. Grâul împiedică eroziunea solului și este potrivit pentru a fi cultivat pe terenuri în pantă. Porumbul nu protejează bine solul împotriva eroziunii, însă datorită importanței sale economice se cultivă și pe terenuri în pantă sub formă de fiși, alternînd cu grâul sau alte culturi dese.

Terenul în pantă are în general o fertilitate scăzută și îngrășămintele, aplicate în doze și proporții potrivite, aduc sporuri mari de recoltă. Astfel I. C o s t a c h e și colaboratorii [7, 8] obțin în silvostepa Moldovei, cu ajutorul îngrășămintelor minerale și organice sporuri ale recoltei de boabe la porumb și grâu care ajung la 1862 kg/ha și respectiv 718 kg/ha. P. A v r a m și colaboratori [1] obține în Banat și Transilvania sporuri de recoltă pînă la 27% la porumb și 30% la grâu. Ținînd seama de cercetările întreprinse în diferite regiuni din țară, M. M o ț o c [13] arată că pe terenurile erodate se obțin sporuri însemnate de recoltă cînd se aplică îngrășămintele minerale azotate și fosfatice.

În această lucrare se cercetează eficiența îngrășămintelor minerale azotate, fosfatice și potasice aplicate în diferite doze la porumbul cultivat pentru boabe și pentru siloz și la grâul cultivat după porumb.

Condiții pedo-climatice. Experiențele s-au efectuat în perioada 1961—1964 în apropierea orașului Iași, pe un cernoziom mediu degradat, cu înclinație sudică și cu panta de 9—10%. Orizontul A era puțin erodat avînd grosimea de 25—30 cm și conținutul în azot, fosfor și potasiu cuprins între 0,21—0,26% N; 0,16—0,17% P₂O₅ și 2,04—2,16% K₂O. Cantitatea de humus variază între 3,25 și 3,33%, iar pH-ul 6,23—7,05.

În regiune cad anual 517,8 mm precipitații și temperatura medie anuală este de 9,6°C. În perioada 1961—1964 precipitațiile înregistrate au fost apropiate de normală, depășind-o în primii doi ani și rămânând sub normală în anii următori. Repartiția precipitațiilor în cursul anului a fost neuniformă, semnalindu-se perioade de secetă care au redus recolta și la porumb și la grâu. Temperatura din acești ani a fost apropiată de normală.

Organizarea experiențelor. Pregătirea terenului s-a făcut din toamnă și o dată cu aceasta s-a îngropat în sol superfosfatul și sarea potasică iar azotatul de amoniu s-a aplicat primăvara înainte de semănat. La însămânțare s-au folosit hibrizii HD 203 la porumbul pentru boabe și HD 312 la porumbul siloz, iar distanța între plante a fost de 80/30 cm și respectiv 80/20 cm.

TABLOUL I

Doza de îngrășăminte minerale aplicate la porumb și grâu (kg/ha substanță activă)

Varianta	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	N	P ₂ O ₅	K ₂ O	N	P ₂ O ₅	K ₂ O
	Porumb boabe			Grâu			Total		
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	45	30	—	—	—	—	45	30	—
3	30	20	—	60	40	—	90	60	—
4	45	30	—	60	60	—	105	90	—
5	45	30	—	45	—	—	90	30	—
6	45	30	—	—	30	—	45	60	—
7	60	45	—	45	45	—	105	90	—
8	—	—	—	45	30	—	45	30	—
9	60	45	—	60	45	—	120	90	—
10	60	45	40	45	45	—	105	90	40
11	75	60	—	45	45	—	120	105	—
12	75	60	—	75	60	—	150	120	—
	Porumb siloz			Grâu			Total		
1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2	60	45	—	—	—	—	60	45	—
3	60	45	—	30	15	—	90	60	—
4	75	60	—	30	30	—	105	90	—
5	75	60	—	30	—	—	105	60	—
6	90	45	—	60	60	—	150	105	—
7	90	45	—	30	45	—	120	90	—
8	75	60	—	—	30	—	75	90	—
9	75	60	30	30	30	—	105	90	30
10	75	60	—	30	60	—	105	120	—
11	75	60	—	30	15	—	105	75	—
12	—	—	—	60	45	—	60	45	—

După recoltarea porumbului la sfârșitul lunii septembrie, s-a pregătit terenul, s-au aplicat îngrășăminte fosfatice și azotate și în cursul lunii octombrie s-a însămînțat grîul de toamnă din soiul nr. 301. Primăvara devreme s-a mai aplicat azotat de amoniu.

Îngrășămintele folosite conțineau următoarele cantități de substanță activă: superfosfatul 16% P_2O_5 , azotatul de amoniu 32% N și sarea potasică 40% K_2O . Doza și proporția de îngrășăminte aplicate la porumb și la grîu sînt notate în tabloul I.

În anul următor s-a însămînțat pe același loc tot grîu de toamnă, fără a se aplica îngrășăminte și astfel s-a putut urmări efectul îngrășămintelor în anul al doilea și al treilea după aplicare.

Experiențele au avut cite 4 repetiții dar la porumb unde au fost 4 variante cu același tratament s-a calculat producția medie.

Pregătirea solului, însămînțarea și lucrările de întreținere a culturilor s-au executat pe direcția curbelor de nivel.

Rezultatele obținute

La recoltarea porumbului boabe s-au obținut rezultatele notate în tabloul II și ele arată că cele mai mari sporuri de recoltă ajung la 838 kg/ha sau 24,0%.

Îngrășămintele azotate și fosfatice sporesc în general recolta, iar sarea potasică aplicată împreună cu superfosfatul și azotatul de amoniu (V_{10}) modifică în mică măsură producția de boabe la porumb. Experiențe executate de I. Costache și colaboratori [7] în depresivitatea Jijia-Bahlui au dovedit de asemenea că sarea potasică nu sporește recolta la această cultură.

Sporurile de recoltă obținute de noi sînt asemănătoare cu cele găsite în unele localități din Banat și citate de V. Bidileanu [2] sau la stațiunea experimentală Turda și citate de Gr. Coculescu, [4]. Prin aplicarea îngrășămintelor organo-minerale Al. Luca și colaboratori [12] obțin în Podișul Central Moldovenesc sporuri mai mari de recoltă la porumb. Folosind doze mari de îngrășăminte minerale Gh. Timaru și colaboratori [19] obțin pe terenuri puternic erodate în Moldova sporuri de recoltă care ajung la 114%, dar eficiența îngrășămintelor este scăzută.

Determinînd citeva însușiri ale recoltei la porumb (procentul de boabe, greutatea hectolitică și greutatea a 1 000 boabe), s-a putut constata că îngrășămintele au influențat favorabil mărimea și greutatea boabelor.

Porumbul siloz a dat recoltele prezentate în tabloul II și sporurile de recoltă obținute în această experiență sînt mai mari decît la porumbul boabe dar și dozele de îngrășăminte folosite sînt mai mari.

Urmărind conținutul în substanță uscată și substanțe proteice la recolta din această experiență se constată că îngrășămintele au influențat favorabil aceste însușiri.

TABLEUL II
Producția medie la porumb 1961-1963

Varianta	Boabe kg/ha	Diferența față de martor		Masă verde kg/ha	Diferența față de martor	
		kg/ha	%		kg/ha	%
	Porumb boabe			Porumb siloz		
1	3 481	martor	100,0	27 833	martor	100,0
2	3 982	501	114,3	33 360	5 527	119,8
3	3 833	352	110,1	33 360	5 527	119,8
4	3 982	501	114,3	37 704	9 871	135,4
5	3 982	501	114,3	37 704	9 871	135,4
6	3 982	501	114,3	37 805	9 972	135,8
7	4 160	679	119,5	37 805	9 972	135,8
8	3 481	—	100,0	37 704	9 871	135,4
9	4 160	679	119,5	38 024	10 191	136,6
10	4 214	733	121,0	37 704	9 871	135,4
11	4 319	838	124,0	37 704	9 871	135,4
12	4 319	838	124,0	27 833	—	100,0

La grâul cultivat în anul următor după porumb boabe și porumb siloz s-au înregistrat rezultate indicate în tabloul III și ele arată că datorită îngrășămintelor se obțin și la această cultură sporuri de

TABLEUL III
Producția medie la grâul cultivat anul I după porumb 1962-1964

Varianta	Boabe kg/ha	Diferența față de martor		Boabe kg/ha	Diferența față de martor	
		kg/ha	%		kg/ha	%
	Grâu după porumb boabe			Grâu după porumb siloz		
1	1 766	martor	100,0	1 782	martor	100,0
2	1 848	82	104,6	1 985	203	111,3
3	2 214	448	125,3	2 198	416	123,3
4	2 153	387	121,9	2 333	551	130,9
5	2 034	268	115,1	2 084	302	116,9
6	1 892	126	107,1	2 341	559	131,3
7	2 222	456	125,8	2 263	481	126,9
8	2 085	319	118,0	2 080	298	116,7
9	2 236	470	126,6	2 252	470	126,3
10	2 233	467	126,4	2 226	444	124,9
11	2 219	453	125,6	2 159	377	121,1
12	2 272	506	128,6	2 137	355	119,9

recoltă care ajung pînă la 506 kg/ha după porumb boabe (V_{12}) și 559 kg/ha după porumb siloz (V_6).

Urmărind eficiența fiecărui îngrășămint se constată că în timp ce azotatul și superfosfatul dau sporuri evidente de recoltă, sarea potasică aplicată în anul precedent la porumbul boabe (V_{10}) sau la porumbul siloz (V_9) n-a sporit recolta la grâu. Rezultate asemănătoare obține și Gr. Coculescu [4] pe cernoziom ciocolat. Dintre celelalte îngrășăminte prezintă importanță mai mare azotatul de amoniu (V_5). N. Giosan [11] și Gr. Coculescu [6] arată că pe terenuri puternic erodate care și-au pierdut parțial sau total orizontul cu humus, îngrășămintele minerale dau sporuri de recoltă la grâu de 781—1645 kg/ha. Prin aplicarea îngrășămintelor minerale împreună cu cele organice D. Pinzaru și colaboratori [16] obțin pe terenuri în pantă sporuri de recoltă la grâu de 1090 kg/ha.

Grâul cultivat pe același loc după grâu, fără a se aplica îngrășăminte, a dat producții notate în tabloul 4 și ele dovedesc că și pe terenul în pantă îngrășămintele minerale aplicate la porumb și grâu își manifestă efectul favorabil și în anul al doilea după aplicare. Sporurile cele mai mari de recoltă ajung pînă la 291 kg/ha după porumb boabe și 308 kg/ha după porumb siloz și se obțin în variantele în care s-au aplicat, în anii precedenți, dozele cele mai mari de îngrășăminte (V_{12}) și respectiv (V_6).

Al. Luca și colaboratori [12] obține cu ajutorul îngrășămintelor organo-minerale în anul al doilea după aplicare un spor de recoltă

TABLOUL IV

Producția medie la grâul cultivat anul II după porumb 1963—1964

Varianta	Boabe kg/ha	Diferența față de martor		Boabe kg/ha	Diferența față de martor		
		kg/ha	%		kg/ha	%	
		Grâu după porumb boabe			Grâu după porumb siloz		
1	1 840	martor	100,0	1 858	martor	100,0	
2	1 897	57	103,0	1 903	45	102,4	
3	2 019	179	109,7	2 049	191	110,2	
4	2 096	256	113,9	2 154	296	115,9	
5	1 915	75	104,0	1 979	121	106,5	
6	1 905	65	103,5	2 166	308	116,5	
7	2 093	253	113,7	2 113	255	113,7	
8	2 035	195	110,5	1 976	118	106,3	
9	2 096	256	113,9	2 124	266	114,3	
10	2 073	233	112,6	2 128	270	114,5	
11	2 080	240	113,0	2 113	255	113,7	
12	2 131	291	115,8	2 092	234	112,5	

la grâu de 260 kg/ha. În experiențele noastre recolte mici s-au obținut în variantele în care nu s-au aplicat îngrășăminte la porumbul boabe (V_8), sau porumb siloz (V_{12}) sau la grâul premergător (V_9); sau în cazul cînd îngrășămintele aplicate au fost de un singur fel, azotate sau fosfatice (V_5 , V_6 , V_8).

La determinarea greutateii a 1000 boabe, a greutateii hectolitrică și a procentului de gluten la boabele de grâu obținute din toate aceste experiențe se constată că îngrășămintele au îmbunătățit aceste însușiri ale recoltei.

Calculînd sporul de recoltă care se obține la porumb boabe, porumb siloz și grâu, pentru fiecare kg de $N+P_2O_5-K_2O$ aplicate ca îngrășăminte și prețul de cost al recoltei exprimat în procente față de mar-torul neîngrășat (V_1) s-au înregistrat datele notate în tabloul V. La

TABLOUL V

Eficiența îngrășămintelor aplicate la porumb și grâu

Vari- anta	Spor recoltă		Preț relativ de cost al recoltei %	Spor recoltă		Preț relativ de cost al recoltei %
	Total kg/ha	La 1 kg NKP kg		Total kg/ha	La 1 kg NKP kg	
	Porumb boabe			Grâu an I și II		
1	—	—	100,0	—	—	100,0
2	501	6,6	100,0	139	1,8	95,8
3	352	7,0	98,5	627	6,2	94,1
4	501	6,6	100,0	643	5,3	95,8
5	501	6,6	100,0	343	7,6	95,0
6	501	6,6	100,0	191	6,3	98,3
7	679	6,4	100,0	709	7,8	91,6
8	—	—	100,0	514	6,8	94,1
9	679	6,4	100,0	726	6,9	92,5
10	733	5,0	100,0	700	7,7	91,6
11	838	6,2	101,4	693	7,7	91,6
12	838	6,2	101,4	797	5,9	94,1
	Porumb siloz			Grâu an I și II		
1	—	—	100,0	—	—	100,0
2	5 527	52,6	100,0	248	2,3	93,3
3	5 527	52,6	100,0	607	13,4	89,1
4	9 871	73,1	97,1	847	14,1	85,8
5	9 871	73,1	97,1	423	14,1	91,6
6	9 972	73,8	97,1	867	7,2	90,8
7	9 972	73,8	97,1	736	9,8	90,0
8	9 871	73,1	97,1	416	13,8	92,5
9	10 191	61,1	100,0	736	12,2	89,1
10	9 871	73,1	97,1	714	7,9	91,6
11	9 871	73,1	100,0	632	14,0	89,1
12	—	—	100,0	589	5,6	95,8

calcularea venitului net, ratei rentabilității și venitului net suplimentar s-au obținut valorile din tabloul VI.

TABLOUL VI

Venitul obținut la aplicarea îngrășămintelor pe teren în pantă

Varianta	Venitul net	Rata rentabilității	Venitul net suplimentar	Venitul net	Rata rentabilității	Venitul net suplimentar
	Porumb boabe			Grâu an I și II		
1	1 045	42,8	—	721	19,9	—
2	1 188	42,5	143	888	24,6	166
3	1 158	43,2	113	100	24,5	280
4	1 188	42,5	143	909	21,6	188
5	1 188	42,5	143	933	24,5	212
6	1 188	42,5	143	790	20,9	70
7	1 220	41,4	175	1 133	28,0	412
8	1 045	43,0	—	979	24,6	258
9	1 220	41,4	175	1 087	26,4	367
10	1 213	40,4	168	1 122	27,7	402
11	1 232	39,9	187	1 114	27,5	393
12	1 232	39,9	187	1 026	24,1	305
	Porumb siloz			Grâu an I și II		
1	735	37,7	—	720	19,7	—
2	883	35,9	48	1 025	28,1	297
3	883	35,9	48	526	11,5	526
4	1 171	45,0	336	724	15,5	722
5	1 171	45,0	336	375	8,3	375
6	1 194	46,1	360	456	9,2	456
7	1 194	46,1	360	511	10,7	511
8	1 171	45,0	336	140	2,9	340
9	1 103	42,4	368	679	14,5	579
10	1 171	45,0	336	393	8,1	393
11	1 171	45,0	336	534	11,6	534
12	835	42,8	—	602	12,3	202

Analizând datele din aceste două tabele, constatăm că la porumbul boabe se obține cel mai mare spor de recoltă, de 7 kg boabe pentru 1 kg $N+P_2O_5$ și cel mai scăzut preț de cost la doza de 30 kg/ha N și 20 kg/ha P_2O_5 (V_3), iar cel mai mare spor total de recoltă (838 kg/ha) și cel mai mare venit net suplimentar (187 lei) se obține la doza de 75 kg/ha N și 60 kg/ha P_2O_5 (V_{11}). Pe cernoziom levigat la Tecuci V. Bulinaru [3] obține cele mai mari sporuri de recoltă la porumb la doza de 96 kg/ha N și 64 kg/ha P_2O_5 . D. Davidescu [9] arată că în zona de silvostepă sporuri asemănătoare de recoltă se obțin la porumb cu ajutorul îngrășămintelor azotate. Pe solurile pod-

zoice sporurile de producție citate de Gh. Tușă și colab. [20] sînt mai mari.

La porumbul siloz doza cea mai eficientă s-a dovedit a fi de 90 kg/ha N și 45 kg/ha P_2O_5 cu sporul de recoltă de 73,8 kg masă verde la 1 kg $N+P_2O_5$, prețul de cost cu 2,9% mai scăzut decît la martor și venitul net suplimentar ridicat (360 lei) (V_6 și V_7).

Doze asemănătoare de îngrășăminte s-au dovedit potrivite pentru porumbul siloz și în alte regiuni ale țării, după cum arată C. Pintilie [15], iar la porumbul cultivat împreună cu soia furajeră Gh. Pavel și colaboratori [14] obțin recolte bune cu doze mai mici.

Griul cultivat după porumb boabe dă cel mai mare spor de recoltă pentru 1 kg $N+P_2O_5$, cel mai scăzut preț de cost și cel mai mare venit net suplimentar (412 lei) la doza de 45 kg/ha N și 45 kg/ha P_2O_5 (V_7), iar cel mai mare spor total de recoltă de 797 kg/ha s-a obținut la doza de 75 kg/ha N și 60 kg/ha P_2O_5 (V_{12}). I. Stănescu [18] arată că pe terenuri plane se obțin în general sporuri mai mici de recoltă la griu pentru 1 kg substanță activă. De remarcat este faptul că la aplicarea îngrășămintelor fosfatice fără cele azotate (V_6) se obține un spor total de recoltă cu mult mai mic și un preț de cost mai ridicat decît în cazul folosirii îngrășămintelor azotate și fosfatice împreună. L. Pop și colaboratori [17] constată că și pe un sol brun roșcat de pădure podzolit, în zona centrală a Olteniei, griul cultivat după porumb dă sporuri mari de recoltă cînd primește îngrășăminte azotate și fosfatice împreună și doza cea mai economică este de 48 kg/ha N și 64 kg/ha P_2O_5 . Gr. Coculescu [5] constată că la stabilirea celor mai economice doze de îngrășămînt pentru griu trebuie să ținem seama și de soiul pe care-l cultivăm, căci la soiurile Bezostara 1, Triumf etc. sînt necesare doze mai mari.

Griul cultivat după porumb siloz care a primit îngrășăminte dă cel mai mare spor de recoltă de 14,1 kg pentru 1 kg $N+P_2O_5$, prețul de cost cel mai scăzut și venitul net suplimentar cel mai mare (722 lei) la doza de 30 kg/ha N și 30 kg/ha P_2O_5 (V_4). Cel mai mare spor total de recoltă de 867 kg/ha se obține la doza de 60 kg/ha N și 60 kg/ha P_2O_5 (V_6).

Rezultă deci că sporuri mari de recoltă pentru fiecare kg de $N+P_2O_5$, prețuri de cost scăzute și venituri mari se obțin în variantele în care s-au aplicat doze moderate de îngrășăminte, iar sporuri totale mari de recoltă se obțin în variantele unde s-au aplicat dozele cele mai mari de îngrășămînt.

Aplicarea îngrășămintelor în doze mari an de an la porumb și la griu (V_{12}) nu apare însă economică pe terenuri în pantă. Experiințe executate la Podu-Iloaiei (regiunea Iași) și citate de N. Giosan [10] dovedesc de asemenea că dozele mari de îngrășăminte nu dau sporuri economice de recoltă la porumb pe terenuri erodate.

Considerăm că la stabilirea celor mai potrivite doze de îngrășămint trebuie să ținem seama de prețul de cost al recoltei, venitul ce se obține și sporul de recoltă ce revine pentru 1 kg substanță activă, dar să nu neglijăm și sporul total de recoltă ce se realizează datorită îngrășămintelor, în primul și al doilea an după aplicare.

Concluzii

1. Pe teren în pantă, puțin erodat, îngrășămintele minerale dau sporuri de recoltă la porumb și grâu care ajung la 24% la porumbul boabe, 30,6% la porumbul siloz și 28,6% la grâu.

2. Îngrășămintele minerale exercită o acțiune favorabilă asupra producției la grâu și în anul al doilea după aplicare.

3. Ținând seama de prețul de cost al producției, venitul realizat, sporul de recoltă ce revine pentru 1 kg substanță activă și sporul total de recoltă obținut în anul întâi și al doilea după aplicarea îngrășămintelor, constatăm că sînt potrivite următoarele doze:

a) La porumbul cultivat pentru boabe 60—75 kg/ha N și 45—60 kg/ha P_2O_5 iar în anul următor la grâu 45 kg/ha N și 45 kg/ha P_2O_5 .

b) la porumbul cultivat pentru siloz și la grâul care urmează după el 75—90 kg/ha N și 45—60 kg/ha P_2O_5 și apoi 30 kg/ha N și 30 kg/ha P_2O_5 .

4. Aplicarea dozelor mari de îngrășămintă minerale, an de an pe același loc, la porumb și grâu nu apare ca o măsură economică pe terenuri în pantă.

5. Îngrășămintele minerale îmbunătățesc mărimea și greutatea boabelor la grâu și porumb.

BIBLIOGRAFIE

1. Avram P. și Popovici Al. — *Porumbul îngrășat o bună premergătoare pentru grâu*. Probl. agr., 10, 1960.
2. Bidileanu V. — *Unele probleme privind eficiența economică a folosirii îngrășămintelor la porumb*. Probl. agr., 5, 1965.
3. Bulinaru V. — *Experiențe cu îngrășămintă minerale la porumb și grâu de toamnă la Tecuci în anii 1959—1961*. Probl. agr., 9, 1962.
4. Coculescu Gr. — *Contribuții la stabilirea sistemelor de îngrășare pe cer-noziomuri. Probleme actuale de biologie și științe agricole*. Ed. Acad. R. S. România, 1960.
5. Coculescu Gr. — *Aplicarea diferențiată a îngrășămintelor la grâu în raport cu soiul cultivat*. Probl. agr., 9, 1963.
6. Coculescu Gr., — *Sistemul de îngrășare la grâul de toamnă*. Probl. agr. 10, 1962.
7. Costache I., Petrovici P., Pînzaru D. — *Cîteva rezultate experimentale privind cultura porumbului pe teren în pantă în depresiunea Jijia-Bahlui*. Probl. agr., 4, 1963.
8. Costache I., Agapie C., Gherasim V. — *Cîteva rezultate obținute prin aplicarea îngrășămintelor la grâu și porumb pe terenuri erodate în silvostepa Moldovei*. Probl. agr. 9, 1960.

9. Davidescu D. — *Contribuțiuni la problema eficienței îngrășămintelor cu N. Probleme actuale de biologie și științe agricole*. Ed. Acad. R. S. România, 1960.
10. Giosan N. — *Rezultatele cercetărilor din perioada 1957—1962, cu privire la cultura porumbului dublu hibrid în R.P.R.* Probl. agr., 4, 1963.
11. Giosan N. — *Caracterizarea agro-biologică a soiurilor de grâu și agrotehnica lor în lumina noilor rezultate experimentale*. Probl. agr. 10, 1963.
12. Luca Al., Iurașcu C., Popa A., Popa G. — *Combaterea eroziunii și relacerea fertilității solului, în Podișul Central Moldovenesc*. Probl. agr., 8, 1963.
13. Meloc M. — *Eroziunea solului pe terenurile agricole și combaterea ei*. Edit. Agro-silvică, 1963.
14. Pavel Gh. și Miriță I. — *Rezultatele experiențelor cu porumb siloz în amestec cu soia furajeră*. Probl. agr., 12, 1963.
15. Fintilie C. — *Agrotehnica porumbului furajer*. Probl. agr. 11, 1964.
16. Pinzaru D., Costache I., Dumitrescu N. și Petrovici P. — *Aspecte ale agrotehnicii grâului în regiunea Iași*. Probl. agr., 9, 1963.
17. Pop L. și Coifan M. — *Contribuții la stabilirea sistemului de îngrășare la grâu în zona centrală a Olteniei*. Probl. agr., 3, 1962.
18. Stănescu I. — *Progresul tehnic în agricultură și importanța lui economică*. Probleme economice, 1, 1965.
19. Timaru Gh., Pinzaru D., Petrovici T., Costache I., Petrovici P. — *Contribuțiuni la stabilirea agrotehnicii porumbului în Moldova*. Probl. agr., 1, 1963.
20. Tușa Gh., Muscalu T., Țintăreanu D. — *Probleme ale folosirii îngrășămintelor în agricultură*. Probleme economice, nr. 12—1964.

ЗНАЧЕНИЕ МИНЕРАЛЬНЫХ УДОБРЕНИЙ, ВНЕСЕННЫХ НА КУКУРУЗУ И ПШЕНИЦУ НА СКЛОНАХ

Краткое содержание

В этой работе исследовался эффект минеральных удобрений азотных, фосфорных и калийных, которые были внесены в различных дозах, на кукурузу выращенную для семян или силоса и на пшеницу, посеянную после кукурузы.

На склонах с крутизной 9—10% и средним содержанием питательных веществ, удобрения способствовали приросту урожая, достигающего 24,0% на кукурузу для зерна, 36,6% на кукурузу для силоса и 28,6% на пшеницу.

Учитывая себестоимость продукции, прибавку урожая, приходящуюся на 1 кг. $N + P_2O_5 + K_2O$ и общую прибавку урожая, выяснилось, что самые эффективные дозы для кукурузы, выращенной на зерно, есть 60—75 кг/га N и 45—60 кг/га P_2O_5 , а на следующий год на пшеницу 45 кг/га N и 45 кг/га P_2O_5 .

Кукуруза, выращенная для силоса и пшеница, посеянная после нее, дает большие и экономичные прибавки урожая на дозы 75—90 кг/га N и 45—60 кг/га P_2O_5 для кукурузных и 30 кг/га N и 30 кг/га P_2O_5 для пшеницы.

Минеральные удобрения имеют благоприятное влияние на продукцию для пшеницы и на второй год после их внесения.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA IDEILOR PROGRESISTE DIN OPERA ECONOMICĂ A LUI ION IONESCU DE LA BRAD

DE

D. RUSU și C. NICOLICIOIU

Luptător revoluționar și gânditor progresist moldovean Ion Ionescu de la Brad a fost cel dintii agronom român. Dar el a fost și un distins economist, cercetător pasionat cu multiple preocupări de economie agrară, statistică, finanțe și contabilitate. Se numără printre primii profesori ai Academiei Mihăilene.

Pe Ion Ionescu de la Brad îl găsim în frontul de luptă pentru progres și pentru sporirea tuturilor țărilor, alături de marea generație a lui Bălcescu, Asaki, Kogălniceanu, Ghica și Cuza. Activitatea sa publicistică multilaterală, acțiunile lui social-politice, lupta hotărâtă împotriva feudalității, dirigența sa în lupta pentru emanciparea țăranilor, arată un om de o pregătire economică excepțională pentru vremea în care a trăit.

.....„Inima mi se bate cind auz rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel Mare, lui Mihai Viteazul.

Și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați pentru mine sînt mai mult decît Alexandru cel Mare, decît Anibal, decît Cezar; aceștia sînt eroii lumii în loc că cei dintii sînt eroii patriei mele”.

Astfel se exprima acum mai bine de un secol eminentul om de cultură românească M.Kogălniceanu. Așa se cuvine să cinstim și noi pe înaintași și gânditori în toate domeniile științei.

Ion Ionescu de la Brad este un precursor, om de vastă cultură reprezentant al științei economice în secolul trecut.

Valorificarea patrimoniului științific din trecut este o parte inseparabilă a noii culturi socialiste și marchează, în același timp, contribuția oamenilor de știință români la tezaurul culturii mondiale.

Din datele biografice — ca și din minunata sa autobiografie, *Viața mea de mine însumi*, publicată în 1889 — rezultă că Ion Ionescu s-a

născut la Roman, la 24 iunie 1818, ca fiu al meseriașului blănar, mai târziu devenit preot, Ion Isăcescu.

Copilăria și-a făcut-o la schitul de la Brad, unde tatăl său primise însărcinarea de la episcopia de Roman să administreze averea schitului. La Brad a căpătat Ion Ionescu dragostea de pământ și de plugărie. Tot aici, la Brad, la școala episcopiei de Roman, și-a început studiile în 1825, învățând carte în limbile română și greacă.

Viața și activitatea lui Ion Ionescu nu pot fi cuprinse în cițiva parametri calendaristici. Ne vom strădui să reproducem cîteva momente pentru a fixa etapele mai importante ale formației și creației omului de știință progresist și pentru a-i stabili legăturile cu epoca sa.

În 1835, cînd se deschid cursurile Academiei Mihăilene cea mai înaltă instituție de învățămînt din acea vreme, pe Ion Ionescu îl găsim la studii, la Academie. El a studiat cu rîvnă tot ceea ce se putea învăța în acea școală înaltă și s-a remarcat curînd ca un element studios, cu aptitudini deosebite și cu perspective de dezvoltare.

În 1838 domnitorul Moldovei, Mihail Sturdza, l-a trimis să studieze în Franța. Vremea petrecută în Franța este în toate privințele pentru Ion Ionescu o epocă de mari progrese lăuntrice.

Patru ani cit a stat în Franța a studiat pe lingă științele agricole, fizica și chimia și istoria naturală la Sorbona; botanica a studiat la Jardin des Plantes iar la Conservatoire des Arts et Metiers, a audiat cursul de economie industrială a lui Blanqui. Ion Ionescu arată că a audiat cursul de economie industrială a lui Blanqui și cursul de economie politică predat de P. Rossi la Collège de France.

În 1841, se întoarce în țară cu o pregătire completă și multilaterală.

În 1842, a primit însărcinarea să țină cursuri la Academia Mihăileană din Iași. Este contemporan cu I.Ghica care ținea, tot la Academie, prelegeri de economie.

Firul călăuzitor al activității lui este binele țării care e legat de soarta țăranilor, armata mare a celor ce munceau „fără folos propriu”. Prin scrierile lui încearcă metodic să-i lumineze. Calendarul bunului cultivator apărut în trei ediții este recomandat de Kogălniceanu „ca o carte folositoare și bine scrisă”, care trebuie să ajungă în toate satele.

Colaborînd la „Propășirea”, reușește să introducă în literatura noastră economică, teorii din economia clasică engleză. Este cel dintîi care susține în publicistica românească teoria valorii-muncă, popularizînd ideea că prețul lucrurilor rezidă în munca omenească¹. Glorificînd teza potrivit căreia numai munca creează valoarea, el contestă în fond dreptul boierimii la stăpînirea pămîntului. Atitudinea lui de gîndire îl apropie de mișcarea revoluționară, în pregătire.

¹ Vezi G. Zanc, *Economia politică la Academia Mihăileană, la centenarul învățămîntului economic în România, Iași, 1943.*

În primăvara anului 1846, se întâlnește cu N. Bălcescu la Mînjina, moșia lui Costache Negri, iar în 1848, conduce ca specialist în problemele agricole și economice, comisiunea proprietății.

La inimă îi stătea emanciparea țăranilor din iobăgia seculară. Luptînd pentru drepturile țăranilor, în comisie, a atras împotriva lui adversitatea boierilor.

După nereușita revoluției, ajunge în surghiun la Constantinopol. Aici scrie un studiu asupra Tesaliei și se impune ca un om de mare autoritate științifică.

Din 1853 pînă în 1854, a administrat moșiile vizirului din Thesalia.

După Unire, este numit conducătorul statisticii din Moldova, iar în septembrie 1859 primește încredințarea să țină un curs de economie politică, finanțe și contabilitate la Facultatea de legi. Prelegerile sale nu au fost pe placul ministrului de finanțe de atunci. A fost îndepărtat de la catedră, iar pentru activitatea sa democratică a fost judecat și condamnat în 1860 la 15 zile, iar în 1861 la 3 luni închisoare, pedeapsă pe care a și ispășit-o la Mănăstirea Neamțului.

Din 1861, îl găsim ținînd cursuri de economie agrară și contabilitate; pe teren oferind prețioase sfaturi și mai ales oferind exemplul concret de agricultură rațională la ferma model pe care a înființat-o la Brad.

— Din 1869 își continuă activitatea la Brad, unde înființează pe lângă ferma sa și o școală practică de agricultură. La Brad își continuă cu pasiune activitatea teoretică și practică. În 1886 apare la Roman o nouă lucrare a sa intitulată *Agricultura română de la Brad*, în care se îmbină, într-o expunere literară și științifică de înaltă valoare, probleme de agricultură, economie și contabilitate.

Ca urmare a apariției relațiilor de producție capitaliste, a implementării lor cu puternice forme de producție feudale în agricultură, datorită intensificării contradicțiilor economice și sociale, secolul al XIX-lea a fost dominat în țara noastră de puternice frământări revoluționare care au stimulat dezvoltarea forțelor de producție ale țării și progresul social în patria noastră.

Dar procesul dezvoltării și extinderii relațiilor de producție capitalistă la sate era stînjinit de existența formelor de producție feudale din agricultură, forme de producție care frînau revoluția întregii economii. De aceea, încă la mijlocul secolului al XIX-lea se pune cu o deosebită tărie lichidarea proprietății moșierești și improprietărirea țăranilor, aceasta constituind o problemă fundamentală a progresului societății. Astfel, reforma agrară din 1864 — eveniment cu un rol pozitiv în viața țării — se înscrie ca un act important în care s-au reflectat frământările revoluționare desfășurate în secolul al XIX-lea în România.

Printre cele mai luminoase figuri de gînditori și oameni politici care au abordat problema agrară în România în favoarea țăranimii, care au militat pentru înfăptuirea reformei agrare din 1864, care au cercetat

modul cum s-a desfășurat reforma agrară și consecințele ei social-economice, Ion Ionescu de la Brad ocupă un loc de seamă

Gindirea lui Ion Ionescu de la Brad asupra rezolvării problemei agrare din România a avut o evoluție sinuoasă. În preajma și în timpul revoluției din 1848, el se situa pe o poziție apropiată de aceea a neobositului luptător democrat revoluționar N. Bălcescu, încadrându-se în curentul democrat-revoluționar.

Ca și ceilalți pașoptiști, luptând împotriva relațiilor feudale, Ion Ionescu de la Brad s-a apropiat în timpul frământărilor revoluționare din 1848 de înțelegerea necesităților revoluției în transformările sociale. El vedea în revoluție singurul mod de a rezolva problema proprietății. În concepția lui, revoluția constituie: „manifestațiunile nevoilor omenirii de a scăpa de robie” și afirma că: „Le binecuvîntez pretutindeni unde se arată și mă fălesc cu nația mea română, care s-a sfârșit a rupt și ea lanțurile ce o țineau ferecată, a simțit nevoia de a se emancipa”.

Ceva mai mult, Ion Ionescu de la Brad, sesizând elementul economic ca unul din factorii de bază ai declanșării revoluției, remarcă existența claselor sociale, a luptei de clasă, a coaliției exploataților împotriva exploataților, „Proprietarii, boierii, boğații, capitaliștii, avînd toți aceleași interese se coalizează pretutindeni, spre a-și întări privilegiurile și monopolurile împotriva proletarilor, țăranilor săracilor....”²

Ulterior, el a evoluat pe poziția curentului democrat burghez deoarece a militat pentru înlăturarea relațiilor de producție feudale, pe calea reformelor tratate, propunînd improprietărea țăranilor clăcași, prin răscumpărarea din partea acestora a boierescului.

După înăbușirea revoluției de la 1848, Ion Ionescu de la Brad pribegește în țări străine. Întorcîndu-se în țară, în martie 1857 a pus în centrul activității sale publicistice, economice și militante problema emancipării poporului, a „îmbunătățirii stării sociale a țăranului” și a continuat cu mult entuziasm și tenacitate lupta pentru emanciparea țăranilor redactînd diferite periodice³, publicînd diferite articole și lucrări monografice.

Poziția lui în legătură cu desființarea iobăgiei și ideile sale cu privire la improprietărea țăranilor au fost formulate într-un program

² Ion Ionescu, *Cauza revoluțiilor*, în „Poporul suveran”, din 2 august 1848, p. 58, col. 2—3.

³ „Jurnal de agricultură”, 1857—1858, reeditat mai tîrziu sub denumirea de „Foaie de agricultură practică” (1858); „Tribuna română”, Iași, „Reforma”, „Tăranul român” (1861—1863); „Independența română” etc.

⁴ Printre lucrările mai importante amintim: *Arenda moșilor sau Pevățuiri pentru proprietarii ce-și dau moșiile în arendă* (1864); *Agricultura română din județul Dorohoi* (ianuarie 1866); *Agricultura română din județul Mehedinți* (1868); *Agricultura română din județul Putna* (1869); *Creditul rural* (Iași, 1876); *Agricultura română de la Brad* (Roman, 1866) etc.

agrar pe care l-a publicat în revista „Foaie de agricultură practică” în 1859 și din care desprindem și subliniem câteva aspecte, cum ar fi :

-- Desființarea iobăgiei, acordarea libertății juridice țăranilor iobași, improprietărea țăranilor să se facă prin despăgubirea proprietarilor de la care se va lua pământul, prețul pământului expropriat să se fixeze de experți ținând seama de împrejurările locale la fiecare caz în parte, înființarea cărții funciare în care să fie înregistrate cât mai precis atât proprietatea boierilor cât și a țăranilor etc. Din aceste dezi- derate rezultă poziția sa cu privire la modul în care vedea realizarea emancipării țăranilor prin improprietărea.

Remarcăm totodată și unele inconsecvențe în privința atitudinii lui Ion Ionescu de la Brad cu privire la reforma agrară și anume : el pro- pune ca improprietărea țăranilor să se întindă numai pînă la 2/3 din suprafața moșiilor, restul moșiilor să rămână proprietate mare, pro- punere care reflectă într-o anumită măsură poziția lui Ion Ionescu de la Brad ca susținător al marii proprietăți în agricultură.

Animat de calde sentimente patriotice în legătură cu rezolvarea problemei agrare și-a expus punctul de vedere în articolul *Chestiunea țăranilor* publicat în noiembrie 1860 din care reținem următorul pasaj : „Țeara, care astăzi se renaște, voințește a pune bazele viitoarei ei pro- sperității pe o proprietate liberă de orice șerbie ; fiecare dorește ca pro- gresele agriculturii să se dezvoltă, lăsînd fiecăruia dreptul de a fi stăpîn pe munca și pe ogorul său”⁵

Fiind numit de domnitorul Alex. I. Cuza, inspector general al agri- culturii, în scopul de a supraveghea aplicarea reformei agrare din 1864, Ion Ionescu de la Brad a cutreierat prin satele țării și a studiat realitățile social-economice — „a studiat țara și poporul de la țară” — așa cum se exprimă el plastic în lucrarea *Viața mea de mine însuși*, iar rezultatele observațiilor, uneori prelucrate și interpretate judicios, le-a expus în lucrările sale monografice.

O constatare făcută de Ion Ionescu de la Brad cu privire la urmă- rile reformei agrare din 1864 și la modul cum s-a aplicat legea rurală din august 1864, a scos la iveală că țăranii improprietăriți au primit mai puțin pământ decît prevedea legea, „Rezultatul deci definitiv al apli- cării legii rurale, din punct de vedere al împărțirii pământului și al întrebuirii lui economice se poate enunța în trei cuvinte : îngusta- rea în locurile de hrană, sporire în locurile de casă și grădini și mic- sorarea simțitoare în suma totală a pământului ce aveau țăranii încă în 1859”⁶.

Prin legea rurală din august 1864 s-a abolit iobăgia iar ca rezultat final al aplicării ei un număr de 467.840 de gospodării țărănești, foste

⁵ Ion Ionescu de la Brad, *Chestiunea țăranilor*, *Independența III*, nr. 12, 1860, în *Texte din literatura economică în România*, vol. I, p. 117.

⁶ Ion Ionescu, *Agricultura română din județul Dorohoi*, Buc., 1866, p. 17.

clăcașe, primiseră o suprafață de pământ de 1.766.258 ha⁷ — aspecte care conferă reformei agrare din 1864 un rol pozitiv în viața țărănimii. Totuși prin mecanismul aplicării ei, reforma agrară din 1864 a dat țăranilor „eliberați” abia 25—33% din pământurile de care ei au dispus la începutul secolului al XIX-lea

Menținerea unor importante resturi feudale și imbinarea acestora cu formele producției capitaliste constituie caracteristica sistemului agrar din România în ultimul pătrar al veacului al XIX-lea. Subliniind ideea că chiar și după reforma agrară din 1864 în agricultura României existau încă puternice resturi feudale, tov. N. Ceaușescu — secretar general al C.C. al P.C.R., subliniază faptul că statisticile arată că la sfârșitul secolului al XIX-lea „mai puțin de 1% din totalul proprietarilor dețineau mai mult de jumătate din suprafața cultivabilă a țării, iar peste 95% din gospodăriile țărănești nu posedau decît 40,29% din această suprafață”⁸.

Din cercetările făcute de Ion Ionescu de la Brad asupra modului în care s-a înfăptuit reforma agrară din 1864, rezultă că s-au comis abateri de la spiritul legii rurale, nu numai sub aspectul determinării suprafețelor destinate improprietării, ci și sub acela al stabilirii numărului clăcașilor îndreptățiți la improprietare. Abuzurile comise de organele însărcinate cu aplicarea reformei agrare din 1864 au îmbrăcat forme diferite care s-au concretizat în: măsurători incorecte, stabilirea unor terenuri cu fertilitate scăzută și așezare nepotrivită ca terenuri destinate improprietării, schimbarea succesivă a loturilor, deposedarea foștilor clăcași de pământurile pe care ei le-au avut în folosință (desigur în cadrul relațiilor de producție feudale) înainte de improprietare și obligarea lor să primească pământurile cele mai puțin fertile.

Sesizînd abaterile de la prevederile legii, reliefind abuzurile și formele violente în care s-a aplicat uneori reforma agrară, Ion Ionescu de la Brad a semnalat și unele urmări de ordin economic și social care decurgeau din situația respectivă. Astfel, el a argumentat cu date specifice ideea că procesul de diferențiere a țărănimii a fost intensificat după reforma agrară din 1864. Totodată a prezentat date concludente din care rezultă că agricultura țării noastre a căpătat un caracter tot mai lucrativ, comercial, după reforma agrară din 1864.

Pe temeiul observațiilor sale directe el a apreciat just rolul relațiilor de producție capitaliste în dezvoltarea producției agricole, remarcînd că datorită existenței forței de muncă libere — desigur avea în vedere libertatea juridică a țăranilor de a-și vinde forța de muncă pen-

⁷ C. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, p. 26.

⁸ N. Ceaușescu, *Expunere la Congresul Cooperativelor Agricole de Producție* (7 martie 1966), Ed. politică, 1966, p. 9.

tru a-și câștiga existența — „producția agricolă capătă un zbor foarte mare de dezvoltare”⁹.

Chiar și după reformă, Ion Ionescu de la Brad a militat continuu pentru îmbunătățirea stării țăranilor, considerînd că prin acest act nu a fost rezolvată problema agrară.

În cuvîntarea ținută la adunarea deputaților din 25—26 ianuarie 1883, printre reformele pe care le socotea imediat necesare în favoarea țăranilor era și aceea a vinderii pămîntului către țărani. „Cer să dați pămînt țăranilor celor ce voiesc să cumpere — spunea Ion Ionescu de la Brad — și să li-l dați ieftin, că nu dați din binele vostru, ci din fondurile de faceri de bine și să nu cereți a cincea partea înainte, să nu cereți ceea ce țăranul n-are de unde să dea”¹⁰.

La această dată Ion Ionescu de la Brad efectuase multe cercetări sociale concrete, dobîndise experiență proprie și publicase cele trei monografii de județe: Dorohoi, Mehedinți și Putna.

Oricine aprofundează opera și gîndirea savantului român, distinge amploarea investigațiilor sociologice întreprinse și caracterul metodologic sistematic al acestora.

Înzestrat cu un excepțional spirit de observație, amplificat de o cultură aleasă în domeniul științelor agricole și al științelor economice, Ion Ionescu de la Brad a pus bazele cercetării sociale rurale în România.

„Tradiția monografiilor rurale” inaugurată de Ion Ionescu de la Brad este „reluată în deceniile următoare de diferiți cercetători de pe teritoriul de atunci al statului român, cît și din Transilvania”¹¹.

Cercetările de sociologie rurală românească întreprinse de Ion Ionescu de la Brad explică situația concretă a țărănimii care se cerea revizuită în noile condiții ale dezvoltării capitalismului în România. Efectuate cu metodă, cu meticulozitate și pasiune aceste cercetări concrete rămîn model de gîndire și de interpretare științifică în sfera preocupărilor social economice.

Reliefînd — pe baza unui bogat material factic documentar — situația grea a țărănimii, Ion Ionescu de la Brad a făcut propuneri pentru îmbunătățirea stării economice la sate (înființarea unor instituții de credit rural) care însă, în condițiile orînduirii capitaliste, nu puteau să ducă la emanciparea țăranilor, așa cum în mod statornic dorea și spera marele agronom și economist român. Viitorul fericit al țărănimii noastre, așa cum îl întrezărea Ion Ionescu de la Brad, cînd țăranul „va fi

⁹ Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română în județul Dorohoi*, București, 1866, p. 30.

¹⁰ Ion Ionescu de la Brad, *Texte din literatura economică în România*, vol. I, Ed. Academiei R. S. România, 1960, p. 193.

¹¹ C. Murgescu, *Preocupări în cercetările sociologice*, în „Viața economică”, București, 1966.

liber și pe munca lui, va fi liber în toată puterea cuvintului"¹², a fost realizat în anii puterii populare, o dată cu statornicirea relațiilor de producție socialiste, cu victoria deplină și definitivă a socialismului în țara noastră.

Ion Ionescu de la Brad a adus contribuții importante în problemele financiare; el se situează ca un exponent al ideilor progresiste, democratice în știința financiară: susținea adoptarea unei repartii echilibrate a sarcinilor fiscale, modernizarea aparatului fiscal și a tehnicii bugetare. Putem aprecia că el se situează printre primii gânditori în probleme de finanțe care au susținut în România teza impozitului consumit.

În problema științei statistice, alături de Dionisie Pop Marțian — care este organizatorul statisticii moderne în Muntenia și care a adus o valoroasă contribuție la realizarea prestigiului statisticii românești — Ion Ionescu de la Brad are meritul nu numai de a fi organizatorul statisticii din Moldova ci și acela de a fi scris numeroase lucrări, în care a abordat cu competență problemele teoriei și metodologiei statistice.

Activitatea desfășurată de Ion Ionescu de la Brad în legătură cu problemele statisticii nu s-a limitat numai în perioada cît a fost numit directorul Statisticii centrale din Moldova¹³, ci a continuat în lucrările sale monografice și chiar pe plan internațional, cînd a participat, în 1869 la Congresul internațional de statistică de la Haga.

Concepția lui Ion Ionescu de la Brad asupra statisticii se reflectă în lucrarea: „Povățuiri pentru catagrafia Moldovei”. Precedate de oarecare elemente de statistică și publicate de Direcția centrală de statistică din Ministerul Interior al Moldovei (1858), iar principiile expuse în cartea teoretică a acestor povățuiri — care sînt de fapt instrucțiuni pentru efectuarea recensămîntului din 1859, și-au găsit concretizarea în Decretul dat de Cuza Vodă (nr. 885, 1 iulie 1859) pentru înființarea Direcției de statistică din Moldova.

Autorul *Calendarului bunului cultivator* (Iași 1845) și a multor lucrări în domeniul agriculturii este și un bun cunoscător al teoriilor contabilității din vremea sa.

Pe la jumătatea secolului trecut, cînd Ion Ionescu și-a început activitatea publicistică, nu întîlnim în literatura noastră economică lucrări de contabilitate cu idei originale.

În concepția termenului de evidență economică, fără îndoială, se poate vorbi de contabilitatea din vremurile cele mai îndepărtate.

Însemnări contabile întîlnim în catastifele comerciale sau în registrele de moșii, cu ajutorul cărora se urmăreau afacerile comerciale sau veniturile și cheltuielile moșiilor.

¹² Ion Ionescu de la Brad, *Agricultura română de la Brad*, Roman, 1966, p. 52.

¹³ Ion Ionescu de la Brad a funcționat ca director la Direcția statistică centrală din Moldova în perioada 1 iulie — 28 octombrie 1859.

Deși există unele urme despre existența „contabilității duble” în țara noastră tipărirea unor lucrări de asemenea natură începe abia către jumătatea secolului al XIX-lea.

Ion Ionescu de la Brad a studiat în Franța tocmai într-un moment când s-au născut idei și curente noi în contabilitate.

Este posibil ca el să fi venit în contact cu studiul acestei discipline de la cursurile pe care le audia la Conservatoire des Arts et Métier, fie în practica întreprinderilor agricole, cu prilejul excursiilor.

În timpul șederii lui în Turcia scrie în limba franceză (la Constantinopol) un studiu intitulat *La Thessalie telle qu'elle est et telle qu'elle peut-être* (1851), lucrare prin care s-a impus ca om de mare autoritate științifică. Tot la Constantinopole publică în 1854 în „Jurnalul de Constantinopole” un interesant studiu asupra activității economice pe moșiile administrate, unde a ținut contabilitatea dublă.

Studiul acesta se reazemă pe datele contabilității. Expunerea se bazează pe datele din „jurnal” și „cartea mare”, dar mai ales pe contul de „beneficii și pierderi” și bilanț. Este o lucrare de analiză economică din care se observă limpede că el a stăpînit cu măiestrie contabilitatea.

Ion Ionescu de la Brad este cel dintîi autor român care popularizează ideea că principiile contabilității duble se pot aplica nu numai în industrie și comerț ci și în agricultură, precum și în administrația de stat. Se observă preocuparea lui pentru aplicarea contabilității în agricultură.

„Contabilitatea — scrie Ion Ionescu — este singurul mijloc de a arăta fiecărui cultivator suma la care se urcă cheltuielile și veniturile în împrejurările în care se găsesc lucrînd”.

Introducerea contabilității în agricultură este pentru Ion Ionescu de la Brad o preocupare deosebită: „Contabilitatea trebuie ținută de fiecare agricultor”.

În marea lui dragoste pentru țărănimea muncitoare el a văzut în contabilitate un mijloc de educație economică și a propagat la catedra de la Școala normală din București, învățarea contabilității în școlile primare.

S-a folosit în redactarea „micului tratat de contabilitate” de *Cursul complet de contabilitate* al lui Saintoin Levy; dar gîndirea lui creatoare a sistematizat, cu exemple concrete din economia noastră, o metodă rațională, ușoară și folositoare pentru practica economică.

În toate publicațiile lui se observă concepția înaintată despre legătura indestructibilă dintre teorie și practică, concepția sa despre progresul științei.

¹⁴ Ion Ionescu de la Brad, *Opere*, vol. I, București, 1943 (Studiu introductiv de Ionescu Sisești Gh., p. VIII).

„Noi sintem — spune Ion Ionescu de la Brad — din școala aceea care reduce toată învățătura la practică și care de la practică se ridică la teorie și care nu admite decît teoria ieșită din practică și rezumată pe practică”.

Teorie și practică, gîndire rațională și analiză economică, cunoașterea eficientă și educație economică, cadre competente și exigență față de pregătirea celor ce lucrează teoretic și practic, iată probleme ce se desprind din concepția progresistă de înaltă valoare a lui Ion Ionescu de la Brad, în domeniul științelor economice.

Prin întreaga sa activitate practică, științifică, didactică și social-politică, prin munca sa stăruitoare animată de dorința de a emancipa țărînimea, de a ridica nivelul agriculturii românești Ion Ionescu de la Brad — care întreaga lui viață a fost purtătorul unor idei social-politice avansate — a servit progresul patriei noastre, iar numele lui se înscrie pe drept cuvînt în rîndul gînditorilor progresiști, al patrioților din România.

К ПОЗНАНИЮ ПРОГРЕССИВНЫХ ИДЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РАБОТ ИОНА ИОНЕСКУ ИЗ БРАДА

Краткое содержание

Подчеркивал обстоятельство, что И. Ионеску был первым румынским агрономом следует отметить его вклад в развитие экономической прогрессивной румынской мысли и практики.

И. Ионеску из Брада первый защитил теорию стоимости труда в румынской публицистике и внес свой вклад в развитие экономических наук: политическая экономия, бухгалтерия, статистика, финансы и кредит.

В данной работе учитывается его теоретическая и практическая деятельность при решении аграрного вопроса в Румынии. Он боролся за осуществление земельной реформы в пользу крестьянских масс, за применение рационального земледелия на уровне соответствующих агротехнических требований.

И. Ионеску из Брада всю практическую, научную, учебную и общественно-политическую работу посвятил развитию нашей страны, и по правде говоря его имя можно вписать среди прогрессивных мыслителей и патриотов Румыний.

UNELE OBSERVAȚII PRIVIND PROCEDURA DEFACERII CONTRACTULUI DE MUNCĂ

DE

I. IAVORSCHI

Potrivit dispozițiilor art. 21 din codul muncii, în cazurile de defacere a contractului de muncă de către acel care angajează, concedierea trebuie motivată, cu precizarea textelor legale aplicate, și comunicată în scris angajatului respectiv. Dacă angajatul este membru al comitetului sindicatului sau membru al comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă este necesar avizul organului sindical indicat de acest text.

Prin stabilirea obligației de motivare și comunicare în scris a defacerii contractului de muncă se creează angajatului posibilitatea de a lua cunoștință de concediere și de motivele care au determinat-o. acesta avînd dreptul să atace măsura luată de către unitate, dacă o consideră ilegală, la organul jurisdicțional competent. Așadar, motivarea și comunicarea defacerii contractului de muncă înlesnesc apărarea angajaților împotriva unor concedieri ilegale și prin aceasta dispozițiile respective se integrează în sistemul garanțiilor juridice ale înfăptuirii dreptului la muncă.

Dispozițiile codului muncii care stabilesc procedura defacerii contractului de muncă au ridicat unele probleme în practica judiciară și în literatura juridică, dintre care vom examina pe acele privind motivarea și comunicarea concedierii, precum și avizul organului sindical competent.

1. Motivarea defacerii contractului de muncă

În redacțiunea din 1950, art. 21 din codul muncii prevedea că în cazurile de defacere a contractului de muncă de către acel care angajează, pe temeiul art. 20 din același cod, angajatul concediat trebuia anunțat în scris cu privire la această măsură.

Modificările aduse acestui text de către decretul nr. 266 din 21 iulie 1960, au stabilit pentru acel care angajează nu numai obligația de a comunica în scris angajatului desfacerea contractului de muncă, dar și obligația de a arăta motivele care au determinat-o, cu precizarea textelor din codul muncii pe care se întemeiază. Evident că această modificare a dispozițiilor care reglementează procedura desfacerii contractului de muncă a însemnat o sporire a garanțiilor juridice prevăzute în folosul angajaților, cărora li s-au creat posibilități mai largi de a se apăra împotriva concedierilor ilegale.

Prin impunerea obligației de a arăta motivele desfacerii contractului de muncă se urmărește ca aceste motive să fie determinate la data concedierii, în scopul de a se evita atit concedierile nemotivate, cit și schimbarea ulterioară a motivelor indicate de către acel care angajează prin comunicarea făcută în scris. Tribunalul Suprem a subliniat în mod constant necesitatea ca motivele desfacerii contractului de muncă să fie determinate chiar în momentul în care acel care angajează ia această măsură¹.

Dispoziția legală privind obligația de a indica motivele concedierii trebuie înțeleasă în sensul că acel care angajează este dator să arate temeiurile de fapt pe care le-a avut în vedere la desfacerea contractului de muncă; el este obligat să precizeze chiar faptele care justifică această măsură, iar nu să se limiteze numai la afirmații generale². Astfei, în cazul desfacerii contractului de muncă pe temeiul art. 20, lit. d, codul muncii, motivarea este insuficientă dacă acel care angajează arată numai că angajatul nu corespunde muncii pe care o are potrivit contractului său de muncă. În acest caz este necesar să se precizeze în ce constau scăderile sau lipsurile care s-au manifestat în activitatea angajatului și care-l fac necorespunzător funcției respective. Cu alte cuvinte, trebuie indicate faptele care au determinat aprecierea nefavorabilă a activității angajatului și care justifică măsura concedierii. Existența acestor fapte poate fi verificată de către organele de jurisdicție a muncii, în cazul în care angajatul se plînge împotriva desfacerii contractului de muncă.

Fîind determinate în momentul desfacerii contractului de muncă și comunicate în scris angajatului, motivele concedierii nu mai pot fi schimbate ulterior de către acel care angajează. Tribunalul Suprem a precizat că acel care angajează nu este îndreptătit să invoce un alt motiv de concediere în fața organului de jurisdicție a muncii, cu prilejul soluționării plîngerii angajatului împotriva desfacerii con-

¹. De exemplu, deciziile Colegiului civil al Tribunalului Suprem nr. 1567 din 23 noiembrie 1962, în „Justiția nouă”, nr. 12/1963, p. 165—166 și nr. 314 din 21 februarie 1963, în „Justiția nouă”, nr. 11/1963, p. 128—130.

². Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 1157 din 28 septembrie 1964, în „Justiția nouă”, nr. 7/1965, p. 139.

tractului de muncă³. Așadar, litigiul de muncă determinat de plîngerea angajatului concediat ilegal urmează a fi examinat și soluționat de către organul jurisdicțional competent în cadrul stabilit prin comunicarea făcută în scris și care indică temeiurile de fapt ale desfacerii contractului de muncă.

Desfacerea contractului de muncă fără nici un fel de motive este o măsură ilegală, luată cu încălcarea fățișă a dispozițiilor imperative ale art. 21, al. 3, codul muncii. De aceea, invocarea nemotivării de către angajat prin plîngerea introdusă în termenul legal, la organul jurisdicțional competent, urmată de constatarea făcută de acest organ cu privire la ilegalitatea săvîrșită de către acel care angajează, are drept consecință anularea concedierii⁴.

Lipsa motivării desfacerii contractului de muncă naște prezumția că această măsură este ilegală. Poate acel care angajează să înlătore această prezumție prin dovedirea, în fața organului de jurisdicție a muncii competent, a existenței unor motive reale care justifică măsura concedierii? Ținînd seama de caracterul imperativ al dispozițiilor cuprinse în art. 21, al. 3, codul muncii și de importanța lor în sistemul garanțiilor juridice ale dreptului la muncă, răspunsul nu poate fi decît negativ. Într-adevăr, lipsa oricărei motivări a desfacerii contractului de muncă constituie o încălcare evidentă a dispozițiilor legale care reglementează procedura desfacerii acestui contract, și prin aceasta, o atingere gravă a dreptului la muncă. A admite, într-un astfel de caz, dreptul celui care angajează de a face dovada existenței motivelor reale ale concedierii, în scopul de a înlătura prezumția caracterului ilegal al acestei măsuri, înseamnă a crea posibilitatea concedierii fără arătare de motive, precum și posibilitatea schimbării ulterioare a motivelor avute în vedere în momentul desfacerii contractului de muncă, ceea ce este contrar dispozițiilor art. 21, al. 3, codul muncii și spiritului legislației noastre cu privire la muncă.

Soluția este însă diferită în cazul motivării incomplete a desfacerii contractului de muncă, adică atunci cînd motivarea se limitează la afirmații generale, fără arătarea temeiurilor de fapt, sau se arată aceste temeiuri dar nu se precizează textul respectiv din codul muncii, ori se indică numai textul pe care se întemeiază măsura concedierii. În toate aceste situații există indicații asupra motivelor avute în vedere de către acel care angajează la desfacerea contractului de muncă, încît credem că prezumția caracterului ilegal al concedierii poate fi înlăturat prin dovedirea existenței unor motive

³ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, deciziile nr. 1567 din 23 noiembrie 1962, în „Justiția nouă”, nr. 12/1963, p. 165-166 și nr. 732 din 15 iunie 1964, în „Justiția nouă”, nr. 2/1965, p. 167.

⁴ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 356 din 24 martie 1958, în „Justiția nouă”, nr. 3/1958, p. 560.

reale care au determinat această măsură. De altfel, potrivit dispozițiilor art. 21, al. 6, codul muncii „dovada temeiniciei și legalității desfacerii contractului de muncă este în sarcina celui ce angajează”. În aceste situații, cadrul în care se va soluționa litigiul de muncă este determinat — după caz — prin caracterizarea situației angajatului făcută cu folosirea unor afirmații generale, cu sau fără precizarea textului legii, prin aratarea temeiurilor de fapt sau prin indicarea textului din codul muncii pe care se întemeiază măsura.

Motivarea desfacerii contractului de muncă este o obligație și totodată un atribut exclusiv al celui care angajează⁵. Ea se întemeiază pe cunoașterea și aprecierea activității angajatului, precum și pe cunoașterea situației unității respective. În cazul prevăzut de art. 20, lit. c, codul muncii, desfaceră contractului de muncă este un aspect al drepturilor și obligațiilor conducătorului unității în materie disciplinară. De aceea, organele de jurisdicție a muncii, examinând și soluționând litigiul de muncă născut prin plingerea angajatului, în cadrul determinat de comunicarea făcută în scris de către acel care angajează, nu au dreptul să schimbe motivele desfacerii contractului de muncă sau să înlocuiască această măsură, dacă ea are un caracter disciplinar, cu o altă sancțiune disciplinară⁶. Aceste organe jurisdicționale sînt obligate să stabilească situația de fapt pe baza probelor administrate și, în raport cu motivele invocate de către acel care angajează, să respingă plingerea angajatului sau să o admită, anulînd măsura concedierii.

Art. 21, al. 3, din codul muncii stabilește și obligația pentru acel care angajează de a preciza textele din codul muncii pe care se întemeiază măsura desfacerii contractului de muncă. Această cerință a legii subliniază preocuparea legiuitorului de a asigura apărarea angajaților împotriva unor eventuale concedieri ilegale.

Desigur că între motivele desfacerii contractului de muncă și textul legii pe care se întemeiază această măsură trebuie să existe concordanță, în sensul că motivele invocate să se încadreze în cazul de concediere prevăzut de textul indicat prin comunicarea în scris făcută angajatului. Totuși, între aceste două cerințe ale legii, cea mai puternică este arătarea motivelor, deoarece în raport cu acestea se va stabili de către organele de jurisdicție a muncii dacă temeiurile indicate de către acel care angajează existau în momentul desfacerii contractului de muncă și dacă ele erau suficiente pentru a justifica această gravă măsură. Așadar, indicarea motivelor desfacerii contractului de muncă îngăduie organului de jurisdicție a muncii verificarea temei-

⁵ Probleme de drept din practica pe anul 1964 a Trib. Suprem, Colegiul civil, în materia litigiilor de muncă, în „Justiția nouă”, nr. 6/1965, p. 30.

⁶ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 232 din 24 iunie 1964, cf. studiul indicat în nota 5.

niciei și legalității concedierii, chiar dacă textul legii nu ar fi precizat sau ar fi greșit indicat.

Examinând problema neconcordanței dintre motivele arătate în comunicarea făcută în scris angajatului și textul din codul muncii pe care se întemeiază măsura desfacerii contractului de muncă, Tribunalul Suprem a decis în mod just că indicarea greșită a textului legii, adică încadrarea greșită a faptelor invocate, nu duce la anularea concedierii, ci numai la înlocuirea textului indicat cu acel corespunzător⁷. Acest punct de vedere îngăduie a admite că desfacerea contractului de muncă nu va fi anulată pe motivul nerespectării dispozițiilor art. 21, al. 3, codul muncii, nici în cazul când comunicarea scrisă făcută angajatului nu indică textul de lege care constituie temeiul concedierii. În acest caz, pe baza motivelor arătate în comunicarea scrisă și verificate prin probele administrate, organul jurisdicțional competent va face încadrarea faptelor în dispoziția respectivă a codului muncii.

2. Comunicarea desfacerii contractului de muncă

Codul muncii, în art. 21, al. 3, obligă pe acel care angajează să comunice în scris angajatului desfacerea contractului de muncă. Această comunicare scrisă constituie pentru angajat mijlocul legal de a fi încunostiințat cu privire la măsura luată de către cealaltă parte contractantă și motivele care au determinat-o. De asemenea, comunicarea scrisă asigură determinarea certă a datei la care a fost luată măsura concedierii. De la data primirii comunicării începe să curgă termenul de sesizare a organului de jurisdicție a muncii competent a soluționa plîngerea prin care angajatul cere anularea concedierii, reîntregirea în funcția avută anterior și plata despăgubirii prevăzute de art. 21¹ codul muncii. Totodată, comunicarea scrisă oferă angajatului concediat o garanție împotriva unor eventuale schimbări a motivelor concedierii care ar putea fi făcute de către acel care angajează după data desfacerii contractului de muncă.

Pentru acel care angajează, comunicarea în scris a desfacerii contractului de muncă reprezintă mijlocul legal și totodată sigur de încunostiințare a angajatului în privința concedierii, avînd astfel posibilitatea să angajeze altă persoană în postul devenit vacant.

În sfîrșit, comunicarea în scris a desfacerii contractului de muncă înlesnește verificarea, de către organul de jurisdicție a muncii sesizat cu plîngerea angajatului, a temeiniciei și legalității concedierii.

Această verificare implică și examinarea măsurii desfacerii contractului de muncă sub raportul condiției stabilite de art. 21, al. 4, codul muncii, care prevede că contractul de muncă poate fi desfăcut

⁷ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 314 din 21 februarie 1963, în „Justiția nouă”, nr. 11/1963, p. 128—130; decizia nr. 320 din 9 aprilie 1963, în „Justiția nouă”, nr. 9/1965, p. 168.

în temeiul art. 20, lit. d, e sau f, codul muncii, în termen de cel mult una lună de la constatare, de către acela care angajează, a împrejucrării care constituie temeiul concedierii.

Ținând seama de importanța comunicării privind desfacerea contractului de muncă, îndeosebi pentru apărarea drepturilor angajaților și de dispozițiile imperative ale art. 21, al. 3, codul muncii, se impune a considera fără efecte juridice față de angajat concedierea necomunicată acestuia în scris. Desfacerea contractului de muncă nu-și produce efecte decît de la data comunicării. Așadar, în lipsa acestei comunicări contractul continuă să existe, iar îndepărtarea de la lucru a angajatului este o măsură ilegală. În acest sens s-a pronunțat, în mod constant, Colegiul civil al Tribunalului Suprem⁸.

Acel care angajează nu este dispensat de obligația comunicării în nici unul dintre cazurile prevăzute de art. 20, codul muncii, fie că ele privesc situația unității, cum este desființarea unei secții⁹, ceea ce determină reducerea personalului, fie că se referă la situația angajatului, de exemplu arestarea acestuia¹⁰. În toate aceste cazuri, motivele desfacerii contractului de muncă trebuie comunicate în scris angajatului, chiar dacă acesta a luat cunoștință de ele¹¹, de exemplu, cu prilejul soluționării litigiului născut prin contestarea de către angajat a unei concedieri comunicate în scris, dar fără arătare de motive.

În ceea ce privește forma comunicării desfacerii contractului de muncă, art. 21, al. 3, codul muncii precizează că această comunicare trebuie făcută în scris, altă modalitate de încunoștințare a angajatului cu privire la concediere fiind deci fără eficiență, după cum de altfel a subliniat practica judiciară¹² și literatura juridică¹³. Astfel, comunicarea verbală a concedierii nu produce efecte juridice față de angajat. În acest caz contractul de muncă nu poate fi considerat desfăcut, îndepărtarea de la lucru a angajatului pe această cale avînd caracterul unei măsuri ilegale, de împiedicare în fapt a executării contractului. De aceea, angajatul urmează a se plînge organului de juris-

⁸ Decizia nr. 1567 din 23 noiembrie 1962, în „Justiția nouă”, nr. 12/1963, p. 165—166; decizia nr. 533 din 8 aprilie 1964, în „Justiția nouă” nr. 12/1964, p. 147; decizia nr. 1157 din 28 sept. 1964, în „Justiția nouă” nr. 7/1965, p. 199 etc.

⁹ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 1372 din 11 decembrie 1961, în „Culegere de decizii”, 1961, p. 1. 244—247.

¹⁰ Comitetul sindical orășenesc M.F.A., București, decizia din 7 mai 1958, cu notă de V. Buia, în „Justiția nouă”, nr. 6/1958, p. 1077—1081.

¹¹ Tribunalul Suprem, colegiul civil, decizia nr. 1017 din 19 august 1964. Cf. Probleme de drept din practica pe anul 1964 a Tribunalului Suprem, Colegiul civil, în materia litigiilor de muncă, în „Justiția nouă”, nr. 6/1965, p. 30.

¹² Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 533 din 8 aprilie 1964, în „Justiția nouă” nr. 12/1964, p. 148; decizia nr. 1045 din 13 oct. 1965 în „Justiția nouă” nr. 1/1966, p. 157 etc.

¹³ Probleme de drept din practica pe anul 1964 a Tribunalului Suprem, Colegiul civil, în materia litigiilor de muncă, în „Justiția nouă” nr. 6/1965, p. 30; M. Witzman, Notă în „Justiția nouă”, nr. 5/1957, p. 902—904.

dicție a muncii nu de măsura desfacerii contractului, deoarece desfacerea nu s-a produs, ci de împiedicarea de către acel care angajează de a executa contractul de muncă. Fiind totuși o plingere care are ca obiect reintegrarea în muncă, termenul de sesizare a organului jurisdicțional competent este acel prevăzut de art. 18, al. 2 codul muncii, adică 7 zile de la data comunicării. Întrucit codul muncii prevede obligația comunicării în scris a desfacerii contractului de muncă, acest termen trebuie calculat de la data primirii de către angajat a unei astfel de comunicări, deci nu de la data comunicării verbale¹⁴.

În cazul unei concedieri verbale, angajatul fiind nevoit să inceleze lucrul din cauza unei măsuri ilegale a celeilalte părți contractante, are dreptul la o despăgubire pentru timpul cit durează această împiedicare. Rămîne de precizat pe baza căror norme se va stabili cuantumul despăgubirii.

În practica judiciară s-a pus problema dacă în situația examinată pot fi aplicate dispozițiile cuprinse în art. 21¹ codul muncii. Acest text reglementează reintegrarea în funcție și acordarea despăgubirii în caz de anulare a desfacerii contractului de muncă. Dar lipsa comunicării prevăzute de art. 21, al. 3, codul muncii și concedierea verbală nu au consecințe asupra existenței contractului de muncă, ci numai asupra executării lui, în sensul că angajatul este împiedicat în mod ilegal să presteze munca prevăzută în contract. Totuși, prin această împiedicare de a executa contractul de muncă, angajatul se află într-o situație asemănătoare cu cea care i se creează în urma refuzului unității de a executa hotărîrea definitivă de reintegrare în funcție și care este prevăzută de art. 21¹, al. 4, codul muncii.

Dispozițiile art. 21¹ codul muncii privesc cazul anulării desfacerii contractului de muncă, dar în situația neprimirii ilegale a angajatului la serviciu cuantumul despăgubirii urmează a fi determinat tot pe baza salariului tarifar prevăzut pentru funcția respectivă, luindu-se în considerare întreaga perioadă în cursul căreia angajatul a fost împiedicat să presteze munca. Rezolvînd problema despăgubirii în sensul că, în situația examinată „angajatul are dreptul, pe tot timpul cit nu a prestat munca din vina unității, la plata unei despăgubiri egale cu salariul”, Plenul Tribunalului Suprem, prin decizia de îndrumare nr. 6 din 19 martie 1964, își motivează soluția pe considerentul că nefiind desfăcut contractul de muncă, angajatul urmează să beneficieze de toate drepturile care decurg din acest contract, arătînd totodată că pentru acest caz nu există „o dispoziție legală care să limiteze despăgubirile”, ca în cazul anulării concedierii¹⁵.

¹⁴ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 409 din 8 oct. 1963 în „Justiția nouă”, nr. 7/1964, p. 162.

¹⁵ Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 6 din 19 martie 1964, „Justiția nouă”, nr. 4/1964, p. 122—124.

De altfel în cazul când încetează suspendarea angajatului, ca urmare a constatării nevinovăției sale, i se restituie întreg salariul reținut în timpul suspendării și nu este de admis ca angajatul care a fost împiedicat în mod ilegal de a presta munca să aibă o situație inferioară în ceea ce privește drepturile bănești pentru perioada cit a durat lipsa de la serviciu.

Problema despăgubirii are însă o altă rezolvare în cazul în care desfacerea contractului de muncă nu a fost comunicat în scris din cauza unor deficiențe administrative sau a unor motive imputabile unității, dar angajatul, după o îndelungată pasivitate, se plinge organului de jurisdicție a muncii, cerind plata salariului pentru timpul cit nu a muncit. Într-un asemenea caz, despăgubirea nu poate fi acordată dacă se constată că timp îndelungat angajatul nu s-a prezentat la locul de muncă pentru a cere să i se dea de lucru și nici nu a solicitat plata salariului — deci nu a fost în situația de a întâmpina refuzul unității respective, — dar apoi încearcă să profite de existența unor lipsuri manifestate de organele unității în legătură cu desfacerea contractului de muncă, pretinzând plata salariului pentru întreaga perioadă în care nu a muncit. Pentru această perioadă se considera ca suspendată, de către ambele părți, executarea contractului de muncă, încit angajatul care nu a prestat munca nu are dreptul la plata despăgubirii. O astfel de comportare a angajatului a fost caracterizată de Tribunalul Suprem ca fiind o încălcare a normelor de conviețuire socialistă, iar pe plan juridic, ca un abuz de drept¹⁶.

O altă problemă pe care o ridică comunicarea scrisă a desfacerii contractului de muncă privește modalitatea de a înmina destinatarului această comunicare. Deoarece art. 21 din codul muncii nu face vreo precizare, sînt posibile două modalități de comunicare: efectuarea comunicării pe calea folosită în mod obișnuit de către organizațiile socialiste pentru expedierea corespondenței, cu luarea dovezii de primire, sau folosirea modalității prevăzute de codul de procedură civilă.

În ceea ce privește prima modalitate, considerăm că ne putem orienta după unele prevederi ale art. 21 din hotărîrea nr. 1050, publicată la 21 iulie 1960, a Consiliului de Miniștri și a Consiliului Central al Sindicatelor privind organizarea și funcționarea comisiilor pentru soluționarea litigiilor de muncă. Textul privește înmînarea citațiilor emise de către aceste comisii, dar unele dintre dispozițiile lui pot constitui indicații asupra modului de a proceda și în cazul comunicării desfacerii contractului de muncă.

¹⁶ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 445 din 7 mai 1962, cu Nota de Dnu Demetrescu, în „Justiția nouă”, nr. 1/1963, p. 139—141. Același punct de vedere și în *Incheierea și desfacerea contractului de muncă*, „Justiția nouă” nr. 11/1963, p. 120.

Asfel, comunicarea concedierii urmează a fi făcută de către unitate prin personalul care se ocupă cu transmiterea corespondenței, adresa trebuind să fie predată angajatului sub luare de dovadă. Tribunalul Suprem a precizat că această comunicare poate fi făcută și prin condica de expediție¹⁷ — care de altfel este practica curentă a organizațiilor socialiste — în condică trebuind să se înscrie actul înmînat, data predării¹⁸, semnătura de primire sau refuzul de a semna, certificat de acel care face comunicare. Aceste mențiuni, pot constitui o dovadă certă a comunicării desfacerii contractului de muncă.

Hotărîrea nr. 1050/1960 prevede în același timp obligația unității de a afișa citație într-un loc vizibil din cadrul unității, în cazul cînd angajatul respectiv refuză primirea ei. Poate fi folosită această modalitate de comunicare și în cazul desfacerii contractului de muncă? Tribunalul Suprem a considerat că afisarea de către curierul unității, la locul de muncă al angajatului, a adresei de concediere, nu constituie o dovadă certă a comunicării, creînd astfel posibilitatea unor abuzuri. Pentru aceleași motive, nici înmînarea adresei unității altui angajat nu poate constitui dovada comunicării legale¹⁹.

Suprema instanță a avut în vedere, desigur, că desfăcerea contractului de muncă este o măsură gravă pentru angajat, iar termenul de sesizare a organului jurisdicțional competent este relativ scurt, încît trebuie să existe o deplină certitudine privind efectuarea comunicării. De aceea, în cazul refuzului destinatarului de a primi adresa unității, trebuie folosit un alt mijloc de predare a acestei adrese, care să realizeze o dovadă certă a satisfacerii cerinței prevăzute de art. 21 codul muncii. Un astfel de mijloc îl constituie expedierea adresei prin poștă, în forma unei scrisori recomandate cu confirmare de primire. Predarea actului prin poștă la domiciliul angajatului este prevăzută de hotărîrea nr. 1050/1960 ca un mijloc de comunicare a citației în cazul cînd destinatarul este absent din unitate sau nu mai lucrează în cadrul ei, dar acest mijloc poate fi folosit și pentru predarea adresei de concediere, dacă a fost refuzată primirea ei de la administrația unității.

A doua modalitate de înmînare a adresei de concediere poate fi cea prevăzută de dispozițiile art. 90—92 din c.pr.civ. și care este stabilită pentru comunicarea sau notificarea oricărui act de procedura

¹⁷ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 764 din 8 mai 1963, „Justiția nouă”, nr. 4/1964, p. 173.

¹⁸ „Dacă mențiunea din care rezultă că angajatul a luat cunoștință de desfăcerea contractului nu poartă o dată certă, organele de jurisdicție a muncii pot să stabilească această dată prin elemente certe”. Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 963/1963, cf. „Justiția nouă” nr. 11/1963, p. 120.

¹⁹ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 294 din 31 martie 1965, „Justiția nouă”, nr. 8/1965, p. 153.

3. Avizul organului sindical

Art. 21, al. 2, codul muncii dispune că pentru a se proceda la desfacerea contractului de muncă al angajaților care sînt membri ai comitetului sindicatului este necesar avizul favorabil al organului sindical ierarhic superior, iar în cazul concedierii membrilor comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă, avizul comitetului sindicatului respectiv.

Dispozițiile indicate au fost stabilite în scopul de a se asigura independența comitetului sindicatului și a comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă față de conducerea unității respective, pentru ca astfel, aceste organe obștești să poată îndeplini atribuțiile care le revin. Prin conținutul lor, aceste dispoziții ale codului muncii constituie măsuri privind apărarea de eventuale concedieri ilegale a angajaților care îndeplinesc anumite sarcini obștești și deci ele se înscriu în sistemul garanțiilor juridice ale dreptului la muncă.

În ambele cazuri prevăzute de art. 21, al. 2, codul muncii, avizul organului sindical trebuie obținut înainte de a se desface contractul de muncă și el trebuie să fie favorabil acestei măsuri, avînd deci un caracter obligatoriu. De aceea, nerespectarea dispozițiilor imperative ale acestui text are drept consecință nulitatea desfacerii contractului de muncă²⁰.

Practica judiciară a făcut unele precizări privind necesitatea avizului favorabil al organului sindical respectiv în cazul desfacerii contractelor de muncă ale angajaților care sînt membri ai comitetului sindicatului, dar pentru identitate de motive, aceste precizări pot fi folosite și în cazul concedierii angajaților care sînt membri ai comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă.

Astfel, în mod just s-a decis că cerința avizului favorabil al organului sindical ierarhic superior privește și pe membrii supleanți ai comitetului sindicatului²¹. Într-adevăr, supleanții pot înlocui pe oricare dintre membrii titulari și deci pot participa la luarea unor măsuri în cadrul activității acestui organ. Pentru aceeași rațiune, avizul favorabil al comitetului sindicatului este necesar în cazul membrilor supleanți ai comisiei pentru soluționarea litigiilor de muncă.

Practica judiciară și literatura juridică au subliniat că prevederile art. 21, al. 2, codul muncii nu trebuie aplicate în mod mecanic, în toate cazurile de desfacere a contractului de muncă prevăzute în art. 20 codul muncii. Avizul favorabil este necesar numai în situațiile în care desfacerea contractului de muncă este consecința unei aprecieri a organului de conducere a unității, iar nu și în cazul cînd conce-

²⁰ Tribunalul Suprem, Colegiul civil, decizia nr. 502 din 13 mai 1961, în „Culegere de decizii”, 1961, p. 247—250.

²¹ Tribunalul pop. raion R. Vilcea, sentința civilă nr. 2700 din 9 dec. 1964, cu notă de R. Drăghici, în „Justiția nouă”, nr. 10/1965, p. 113—115.

dierea este determinată de împrejurări obiective, cum sînt dizolvarea unității (art. 20, lit. a, c, m.); reintegrarea în funcție a angajatului care a avut anterior funcția respectivă (art. 20, lit. j, c, m.); reducerea personalului ca urmare a desființării unui post singular pe unitate (art. 20, lit. b, c, m.). Avizul este însă necesar în cazul în care a fost desființat unul sau mai multe posturi dintr-o categorie mai largă de posturi de aceeași natură, ceea ce implică selecționarea și redistribuirea angajaților (art. 20, lit. b, și 20¹ c, m.), deoarece într-o atare situație s-ar putea ajunge la încălcarea dispozițiilor art. 21, al. 2, din codul muncii cu prilejul unei concedieri care, în fond, a fost determinată de aprecierea organului de conducere²².

Din cuprinsul art. 21 codul muncii rezultă că dispozițiile acestui text sînt aplicabile în cazurile de desfacere a contractului de muncă prevăzute de art. 20 din același cod. Cu alte cuvinte, primul text stabilește procedura de aplicare a dispozițiilor cuprinse în acel de-al doilea.

Dar mai sînt și alte cazuri de încetare a contractului de muncă pentru care motivarea și comunicarea concedierii pot îndeplini o funcțiune tot alit de importantă; de exemplu cazurile prevăzute de art. 16¹ codul muncii și art. 68 din legea nr. 27/1966 privind pensiile de asigurări sociale de stat și pensia suplimentară. Chiar în cazul încetării contractului de muncă prin acordul părților, prevăzut de art. 18, lit. a, codul muncii, motivarea și comunicarea scrisă își vădesc utilitatea, deoarece nu este exclusă posibilitatea ca în urma încetării contractului de muncă pe acest temei, acel care angajează să invoce un alt motiv de desfacere a contractului, de natură să pună într-o lumină nefavorabilă activitatea desfășurată de fostul angajat, de exemplu concedierea pentru încălcarea disciplinei muncii. De aceea, considerăm că extinderea obligației celui care angajează de a motiva și comunica în scris desfacerea contractului de muncă ar contribui la întărirea garanțiilor juridice ale înfăptuirii dreptului la muncă.

QUELQUES REMARQUES CONCERNANT LA PROCÉDURE DE RUPTURE DU CONTRAT DE TRAVAIL

Résumé

La communication examine certaines dispositions du code du travail relatives à la procédure qui conduit à la rupture du contrat de travail par celui qui engage. Ces dispositions s'encadrent dans le sys-

²² Tribunalul pop. raion „30 decembrie” București, decizia nr. 7385 din 27 oct. 1956, în „Legalitatea populară”, nr. 11/1957, p. 1378—1380.

tème des garanties d'ordre juridique établies par la République Socialiste Roumanie afin d'assurer le droit au travail.

Après avoir analysé les dispositions légales et la pratique judiciaire concernant l'obligation de motiver et de communiquer par écrit le licenciement de l'engagé, l'auteur intervient avec certaines précisions, en préconisant, en même temps, l'extension de l'application de cette procédure à d'autres cas de rupture du contrat de travail.

EXERCITAREA DREPTURILOR CIVILE ȘI PROCESUAL-CIVILE ȘI ABUZUL DE DREPT ÎN PRACTICA NOASTRĂ JUDICIARĂ

DE

DUMITRU RADU și RENÉ SANILEVICI

Drepturile civile subiective permit titularilor lor o anumită conduită în funcție de conținutul dreptului. Exercițiul drepturilor civile și procesual-civile îmbracă forme variate; în general, săvârșirea sau nesăvârșirea unor anumite acțiuni.

Unele drepturi civile cum sînt drepturile de creanță imputernicesc pe titularii lor de a pretinde din partea debitorilor îndeplinirea prestațiilor la care aceștia sînt obligați. Altele, cum ar fi dreptul de proprietate, imputernicesc pe titularii lor la săvârșirea unor acțiuni în legătură cu bunurile ce le aparțin și de a pretinde tuturor celorlalte persoane să se abțină de a-i împiedica pe aceștia în exercițiul drepturilor lor.

Exercițiul drepturilor procesual-civile se realizează prin introducerea unei cereri de chemare în judecată, renunțarea la judecată sau la însuși dreptul pretins, efectuarea unei tranzacții, exercitarea căilor de atac, pornirea executării silite etc.

În unele cazuri, legea stabilește prerogativele de care urmează să se bucure titularul unui drept subiectiv, iar în altele nu. Indiferent dacă legea precizează sau nu care sînt prerogativele ce formează conținutul unui drept subiectiv, ea nu poate enumera în mod complet și pentru fiecare caz în parte și acțiunile concrete prin intermediul cărora titularul își poate valorifica dreptul său. Așa de pildă, deși legea (art. 480 c. civ.) stabilește care sînt prerogativele titularului unui drept de proprietate (posesia, folosința și dispoziția asupra bunului) ea nu poate stabili și acțiunile concrete în care se pot realiza aceste prerogative. Aceste prerogative conturează conduita — cadru permis titularului dreptului, respectiv proprietarului. Însă, în limitele unui asemenea cadru, sînt posibile forme concrete de exercitare variate.

Atunci cînd titularul dreptului depășește cadrul conduitei permise, el acționează nu ca un purtător al dreptului, ci ca o persoană căreia dreptul nu-i aparține (ex. titularul unui drept de folosință care face acte de dispoziție).

Se pune problema dacă înăuntrul cadrului de conduită permis de lege sau de actele juridice încheiate în baza ei și din care rezultă drepturile subiective, poate exista și o exercitare abuzivă a dreptului? În caz afirmativ, în ce mod se pot stabili acțiunile ce se încadrează în cadrul conduitei permise titularului și care acțiuni depășesc această sferă?

Vechiul drept roman pornea de la caracterul absolut al drepturilor cetățeanului *pater familias* care nu avea inițial nici o limită.

O dată cu dezvoltarea societății sclavagiste instituțiile dreptului roman au evoluat în sensul limitării unor abuzuri în ce privește patria potestas, dominica potestas, manus, precum și în ceea ce privește exercitarea drepturilor procesuale, dreptul de proprietate rămînînd în principiu un drept absolut.

Absolutismul drepturilor exprimat în formula „qui suo jure utitur neminem laedit” a stat și la baza concepției legiuitorului burghez din perioada capitalismului ascendent. Acest lucru se explică prin interesul tinerei burghezii de a asigura stabilitatea deplină a dreptului nou creat de ea.

Principiul absolutismului drepturilor născut din concepția individualistă a revoluției franceze a fost necontestat vreme îndelungată. Regimului de absolută exercitare a drepturilor îi erau supuse în epoca respectivă și instanțele judecătorești, cărora le era interzisă orice interpretare în afară de lege prin prisma unor principii de dreptate sau echitate socială¹.

Și doctrina românească mai veche privea problema abuzului de drept în sens negativ pe motiv că spețele despre care se pretinde că ar face aplicarea ei, pot fi soluționate prin aplicarea principiilor generale referitoare la delikte și cvasidelikte².

Sub presiunea realităților sociale care coincid cu trecerea capitalismului la faza imperialistă, doctrina absolutistă a drepturilor a fost înlocuită cu aceea a relativității lor. Consăcrată mai întîi de jurisprudență și recunoscută mai apoi de doctrină, la sfîrșitul secolului trecut, concepția asupra relativității drepturilor și, legat de aceasta,

¹ „La începutul secolului al XIX-lea — arată autorii francezi G. Marty și P. Raymond — opinia unanim admisă cel puțin în doctrina franceză era că drepturile sînt absolute și că cel care acționează în limitele externe ale dreptului său nu poate fi tulburat indiferent de motivul care l-a determinat să acționeze și de prejudiciul pe care l-a cauzat altuia”, G. Marty și P. Raymond, *Droit civil*, I. Syrei, 1956, p. 28.

² Vezi D. Alexandrescu, *Principiile dreptului civil român*, vol. V, p. 407 și următoarele.

ideea abuzului de drept aduc pe prim plan al vieții juridice așa-zisa funcție socială a dreptului, precum și poziția și rolul interpretului³.

Astfel, în cazul exercitării abuzive a unui drept, instanțele judecătorești au refuzat să mai sancționeze pretențiile titularului și au socotit în același timp că prejudiciul cauzat altuia prin exercițiul abuziv al unui drept angajează răspunderea titularului dreptului.

Ideea abuzului de drept a fost aplicată în domenii variate: materia dreptului de proprietate, contractuală, drept de familie, drept procesual etc. Jurisprudența⁴ a aplicat o gamă variată de criterii care în funcție de dreptul vizat au ca punct de plecare intenția de a dăuna, lipsa unui interes legitim, culpa gravă în exercitarea unui drept etc.

Deși unii autori au negat însăși noțiunea de „abuz de drept” considerând că împreunarea acestor două cuvinte implică o contradicție⁵, teoria abuzului de drept a fost îmbrățișată, într-o măsură sau alta, într-o variantă sau alta, de majoritatea autorilor burghezi⁶.

Ideea abuzului de drept și-a găsit consacarea în unele legislații burgheze din epoca imperialismului sub forma unor texte de aplicare generală. Asemenea texte găsim în codul civil german de la 1900, elvețian de la 1907 și în legislația civilă austriacă prin modificarea din 1917⁷.

În ceea ce privește legislația noastră civilă, ea n-a cuprins texte de aplicare generală privind abuzul de drept. Totuși literatura juridică a considerat că această idee este consacrată în unele texte speciale ca: art. 161 cod civil — astăzi abrogat (abuzul dreptului de opoziție în materie de mariaj), art. 558 cod civil (exercițiul anormal al dreptului uzufructuarului), în materie de servitute art. 635 cod civil (abuzul proprietarului fondului dominant) în materie procesuală art.

³ L. Josserand, *De l'esprit de droit et de son relativité*, Paris, 1927, p. 370.

⁴ Vezi, *Jurisprudența română din anii 1922—1931*, în *Pandectele române*, Repertoriu decenal, Editura I. G. Hertz, București, 1937, p. 1—3.

⁵ M. Planiol, *Traité élémentaire de droit civil*, Paris, 1906—1908, Tom. II, nr. 871.

⁶ Sub influența doctrinei franceze și doctrina românească admite teoria abuzului de drept și recomandă chiar consacarea ei printr-un text de aplicare generală; vezi D. Alexandrescu, *Teoria abuzului de drept în noul cod civil al României Mari*, în revista „Dreptul”, nr. 20/1920.

⁷ Astfel, codul civil elvețian stabilește prin art. 2 că fiecare trebuie să-și exercite drepturile și să-și îndeplinească obligațiile după regulile bunei credințe — adăugând că — abuzul manifest al unui drept nu este ocrotit de lege. Art. 226 al codului civil german, consacrand aceeași idee, prevede că: „Exercițiul unui drept nu este permis dacă n-are alt scop decât acela de a provoca o daună altcuiva”.

Prin elaborarea unui nou articol (art. 1295), în anul 1917, legislația civilă austriacă consacră ideea abuzului de drept în cadrul răspunderii pentru cauzarea de prejudicii. În alineatul 2 al articolului menționat se prevede: „Acela care pricinuieste cu intenție o daună... este responsabil; el nu este, cu toate acestea responsabil dacă dauna a fost pricinuită prin exercițiul unui drept decât dacă exercițiul acestui drept avea scopul manifest de a păgubi pe altul”.

405 din c. pr. civ. (privitor la despăgubirile la care urmează să fie supusă partea care a căzut în contestația făcută de ea la o urmărire silită) art. 39 din Legea judecătoriilor de ocoale — azi abrogată — (privind plata pagubelor și a cheltuielilor de judecată de către partea căzută în pretenții) etc.

În faza imperialistă a capitalismului, teoria abuzului de drept — rezultat al înlocuirii concepției absolutiste a drepturilor cu cea a relativității lor — urmărește să justifice prin restrângerea cadrului de exercitare a dreptului de proprietate și a celorlalte drepturi patrimoniale ale indivizilor izolați, așa zisa funcție socială a drepturilor (în special a dreptului de proprietate) necesară pentru înlăturarea oricărei dificultăți în exercitarea nelimitată a drepturilor monopolurilor. Doctrina burgheză încearcă să justifice aceste limitări prin interesele întregii societăți. Însă în societatea bazată pe clase antagoniste în care nu poate fi vorba de unitatea societății, interesul întregii societăți este în realitate interesul capitaliștilor și al marilor organizații monopoliste⁸.

Diferitele variante ale teoriilor burgheze privind abuzul de drept pierzându-se în amănunțite considerații logico-juridice, ascund și în această problemă antagonismul de clasă, natura de clasă a dreptului și a modului de aplicare a acestuia.

Cum se pune problema în dreptul nostru socialist?

În legislația noastră, decr. nr. 31 din 30 ianuarie 1954, privitor la persoanele fizice și juridice, prevede, în primul articol, că „drepturile civile ale persoanelor fizice sînt recunoscute în scopul de a satisface interesele personale, materiale și culturale, în acord cu interesul obștesc, potrivit legii și regulilor de conviețuire socialistă”, iar în art. 2 că „drepturile civile pe care le au, ca persoane juridice, organizațiile socialiste, sînt recunoscute în scopul de a asigura creșterea neîncetată a bunăstării materiale și a nivelului cultural al oamenilor muncii, prin dezvoltarea puterii economice a țării”.

Același decret prevede în art. 3 că „drepturile civile sînt ocrotite de lege”, precizînd, totodată, că ele „pot fi exercitate numai potrivit cu scopul lor economic și social”.

Codul nostru de procedură civilă, în art. 723, privitor la exercițiul drepturilor procedurale, conține o dispoziție asemănătoare „Drepturile procedurale trebuie exercitate cu bună credință și potrivit scopului în vederea căruia au fost recunoscute de lege. Partea care folosește aceste drepturi în chip abuziv răspunde pentru pagubele pricinuite”.

Textele de mai sus conțin, pe de o parte, dispozițiile cadru menite să asigure exercitarea acestor drepturi potrivit scopului pentru

⁸ A. Ionașcu, *Drept civil, partea generală*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1963, p. 29.

care au fost recunoscute, iar pe de altă parte, criteriile generale după care urmează să se aprecieze exercițiul normal al unui drept de cel abuziv⁹.

Exercitarea drepturilor civile și procesual civile potrivit scopului lor economic și social, în conformitate cu legile și regulile de conviețuire socialistă constituie o obligație generală pentru toți titularii cărora li s-a recunoscut asemenea drepturi. În consecință, ne vom afla în fața unei depășiri abuzive a limitelor de exercitare a unui drept ori de câte ori titularul încalcă obligația generală privitoare la exercițiul drepturilor civile sau procesual-civile și își exercită dreptul în alt scop decât scopul social economic pentru care i-a fost recunoscut acel drept ori împotriva legilor sau a regulilor de conviețuire socialistă.

Delimitarea exercitării normale de cea abuzivă a unui drept este un atribut al instanțelor de judecată, care urmează să aprecieze de la caz la caz în lumina criteriilor generale stabilite prin dec. 31/1954.

Din soluțiile practicii noastre judiciare, în legătură cu problema limitelor exercitării drepturilor civile și procesual civile desprindem : a) soluții care fac aplicarea principiilor consacrate în art. 1 și 3 din dec. nr. 31/1954, fără o referire expresă la aceste texte ; b) soluții care fac aplicarea expresă a principiilor cuprinse în art. 1 și 3 din dec. nr. 31/1954 ; c) soluții în care se vorbește despre abuzul de drept.

a) Conform dec. nr. 78/1952, pentru normarea, repartizarea și folosirea suprafeței locative... art. 7 lit. b și a H.C.M. nr. 1508/1953, persoanele care suferă de anumite boli au dreptul la o suprafață de locuit

⁹ Dispoziții asemănătoare întâlnim și în legislația celorlalte țări socialiste. Cităm în acest sens : Bazele legislației civile și procesual civile a U.R.S.S. și republicilor unionale, Codul civil al Republicii Populare Ungaria și Codul civil al Republicii Socialiste Cehoslovacă.

Bazele legislației civile stabilesc, prin art. 5, că drepturile civile sînt ocrotite de lege cu excepția cazurilor cînd sînt exercitate în contradicție cu destinația lor. Exercițindu-și drepturile și executîndu-și obligațiile, cetățenii și organizațiile trebuie să respecte legile, regulile de conviețuire socialistă și principiile morale ale societății care construiește comunismul. Alineatul ultim al art. 18 din Bazele procedurii civile privitor la exercițiul drepturilor procesuale prevede că : „Părțile sînt obligate să fie de bună credință în folosirea drepturilor procesuale de care se bucură”.

Codul civil al Republicii Populare Ungară adoptă același sistem : prevede limitele exercitării drepturilor, însă consacră în mod expres și abuzul de drept. Abuzul de drept este explicat de codul civil al R.P.U. parag. 5, ca fiind o activitate îndreptată spre un scop necompatibil cu misiunea socială a dreptului, mai ales dacă ar putea duce la păgubirea economiei naționale, la șicanarea cetățenilor sau la încălcarea drepturilor și intereselor legale ale acestora ori la dobîndirea unor avantaje nedrepte.

Codul civil al Republicii Socialiste Cehoslovacă, intrat în vigoare la 1.IV.1964, stabilește în capitolul introductiv art. VI că : „Exercițiul drepturilor și executarea obligațiilor rezultînd din raporturi de drept civil trebuie să fie conforme cu regulile conviețuirii socialiste”, iar în art. VII că : „Nimeni nu trebuie să abuzeze de drepturile sale împotriva intereselor societății sau a celorlalți cetățeni”.

suplimentară, peste norma locativă. În situația în care titularul acestui drept închiriază această suprafață sau permite folosirea ei de către alte persoane, instanțele noastre judecătorești au socotit că el pierde acest drept. Ele își motivează soluțiile pe baza faptului că dreptul la o suprafață suplimentară stabilită în favoarea unor bolnavi prin art. 7, lit. h, din dec. 78/1952, este strins legat de condiția ca cel îndreptățit s-o folosească efectiv. Dacă însă titularul acestui drept dă o altă destinație acestui spațiu, se demonstrează în fapt că nu are nevoie de el și în consecință pierde dreptul asupra lui ¹⁰.

Deși instanțele noastre judecătorești n-o spun în mod expres, noi credem că în această împrejurare ne aflăm în fața aplicării criteriilor stabilite prin dec. 31/1954 (art. 1 și 3) privind limitele exercitării drepturilor civile. Suprafața suplimentară, în cazul menționat fiind acordată în scopul ocrotirii sănătății celor care suferă de anumite boli, iar în cazul bolilor contagioase și pentru a feri pe cei din familia bolnavului de contaminare nu poate fi folosită decît în acest scop. Atunci cînd acest spațiu este folosit în alt scop are loc o deturnare a dreptului de la finalitatea sa socială care duce la pierderea sa ¹¹.

b) Tribunalul Suprem a făcut în mod expres aplicarea art. 1 și 3 din dec. 31/1954, privitor la limitele exercitării drepturilor civile, într-o speță privind repararea daunelor cauzate prin săvîrșirea unei infracțiuni.

Este de principiu (art. 998 c. civ.) că victima unei fapte ilicite are dreptul să pretindă și să primească despăgubiri de la autorul faptei pentru repararea prejudiciului cauzat. Asupra cuantumului despăgubirilor părțile pot să se înțeleagă chiar și în cazurile cînd fapta ilicită constituie o infracțiune (art. 1707 c. civ.).

Apreciînd asupra exercițiului acestor drepturi în lumina criteriilor stabilite prin art. 1 și 3 din dec. 31/1954, Tribunalul Suprem a precizat că atunci cînd partea vătămată, profitînd de poziția sa pe care o are într-un proces-penal, obține de la infractor pe calea unei tranzacții o sumă considerabil disproporționată în raport cu prejudiciul real cauzat, dreptul recunoscut victimei de a obține repararea justă a prejudiciului este deturnat de la finalitatea sa economică și socială, întrucît s-a transformat într-o speculare a situației dificile în care se găsește infractorul și îi asigură, în acest mod, victimei un cîștig fără

¹⁰ În acest sens, dec. Trib. Supr. cod. civ. nr. 493/1958, în „Leg. pop.” nr. 11/1959, p. 106; nr. 456/1960, în C.D. 1960, p. 153 și nr. 307/1962, în „J.N.” 10/1962, p. 162.

¹¹ Argumentarea aceasta o întîlnim și în practica judiciară sovietică. S-a considerat de către T.S. al U.R.S.S. că închirierea sistematică a unei camere pentru a obține venituri, duce la pierderea dreptului beneficiarului asupra ei, întrucît utilizarea suprafeței locative în scopul de a obține venituri reprezintă exercitarea unui drept în contradicție cu destinația sa social-economică. Vezi O. Ioiffe, *Drept civil sovietic*. Ed. Științifică, Buc., 1960, p. 218.

muncă și fără nici o justificare, ceea ce este contrar regulilor de conviețuire socialistă¹².

c. Noțiunea de abuz de drept — în sensul exercitării unui drept dincolo de limitele stabilite prin lege (art. 1 și 3 din dec. 31/1954) — și-a găsit aplicarea în soluțiile practicii noastre judiciare atât în domeniul dreptului material cât și în domeniul dreptului procesual civil.

În domeniul dreptului material, instanțele noastre judecătorești au făcut aplicarea în mod expres a ideii abuzului de drept în materie de servitute, folosire a spațiului locativ, construcții pe terenul al-
tuia, etc.

1. Exercițarea dreptului de servitute este motivată, de regulă, de către instanțele noastre judecătorești pe baza textelor speciale din codul civil care stabilesc limitele exercitării acestui drept fără o referire expresă la criteriile generale de apreciere, înscrise în art. 1 și 3 din dec. 31/1954¹³.

Credem că și în cazurile în care limitele exercițiului unui drept sînt stabilite prin texte speciale, aplicarea lor trebuie făcută în lumina criteriilor generale privind exercițiul drepturilor civile stabilite prin art. 1 și 3 din dec. 31/1954.

Acesta, se pare că este — mai nou — și punctul de vedere adoptat de Tribunalul Suprem. Astfel, într-o decizie de speță a Plenului Tribunalului Suprem care face aplicarea art. 634 din c. civ. în materia servituțiilor, întîlnim și referirea expresă la criteriile generale privind exercițiul drepturilor civile stabilite prin art. 1 și 3 din dec. 31/1954.

În motivarea deciziei menționate, Plenul Tribunalului Suprem precizează că din modul în care legea reglementează regimul servituțiilor rezultă că ele nu se pot exercita decît în vederea satisfacerii intereselor legitime, pentru care au fost create iar, pe de altă parte, că potrivit art. 1 din dec. nr. 31/1954 drepturile subiective sînt recunoscute persoanelor fizice numai în scopul de a-și satisface interesele legitime și în acord cu interesul obștesc, potrivit legii și regulilor de conviețuire socialistă și, adaugă, că în conformitate cu art. 3 din același decret aceste drepturi „pot fi exercitate numai potrivit cu scopul lor economic și social”.

Depășirea acestui scop și exercitarea unui drept subiectiv fără interes legitim — arată Plenul Tribunalului Suprem — constituie abuz de drept care este potrivit principiilor dreptului socialist și regulilor de conviețuire socialistă.

¹² Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 107 din 26.I.1960, în C.D., 1960, p. 231.

¹³ Vezi Tribunalul popular al raionului Rîmnicul-Vîlcea, sent. civ. nr. 635 din 21 martie 1955, în „Legalitatea populară” nr. 1/1956, p. 114; Trib. Capitalei, col. II civ. dec. nr. 2408 din 25 oct. 1955, în „Leg. populară”, nr. 9/1956, p. 1141; Trib. reg. Timișoara, dec. civ. nr. 4310 din 20 oct. 1957, în „J.N.”, nr. 6/1958, p. 1095; idem dec. civ., nr. 1574 din 26 aprilie 1957, în „Leg. populară”, nr. 1/1959, p. 129, cu notă de L. Brîndeu.

Aplicind aceste principii la spelă, Plenul Tribunalului Suprem reține că deschiderea unei noi căi de acces de natură să satisfacă în și mai bune condiții nevoile de trecere ale titularilor servituții face să înceteze vechiul drept de trecere care nu-și găsește nici o utilizare, iar exercitarea lui ar constitui pentru titulari un abuz de drept¹⁴.

2. Noțiunea abuzului de drept și-a găsit aplicarea și în materie locativă în legătură cu dreptul colocatarilor de a-și da consimțământul la efectuarea unor transformări menite a asigura conviețuirea pașnică dintre colocatari.

Subliniind că consimțământul locatarilor pentru efectuarea unor transformări într-un imobil nu poate fi substituit prin aprecierea instanței că transformările respective le-ar fi avantajoase, Tribunalul Suprem precizează că de la această regulă se poate face o singură excepție și anume: atunci cînd pentru a se asigura conviețuirea pașnică dintre locatari urmează să se facă mici modificări, iar unul dintre ei se opune, instanța poate autoriza efectuarea transformării și fără consimțământul acestuia, dacă refuzul său nu este justificat de un interes legitim și îmbracă forma unui abuz de drept¹⁵.

3) Cu privire la aplicarea dispozițiilor art. 494 c.civ. care dau dreptul proprietarului unui teren să pretindă demolarea construcțiilor ridicate pe terenul său de către o altă persoană, în practica judiciară s-a observat că unele instanțe au socotit că simplul fapt al unei persoane de a construi pe terenul alteia constituie o dovadă de rea credință și, în consecință, au dispus dărîmarea clădirilor sau desființarea lucrărilor.

În astfel de situații, Plenul Tribunalului Suprem prin Decizia de îndrumare nr. 13 din 6 august 1959 a recomandat instanțelor judecătorești să nu se limiteze numai la constatarea lipsei dreptului constructorului asupra fondului ci să cerceteze cauza și cu privire la proprietarul terenului spre a vedea în ce condiții s-au făcut construcțiile sau lucrările a căror desființare se cere, dacă modul lui de comportare nu îmbracă aspectul unui abuz de drept, îngăduind facerea construcției, pentru ca apoi să speculeze dificultatea în care se găsește constructorul, în scopul de a obține foloase ilicite¹⁶.

4. Ideea abuzului de drept și-a găsit aplicarea și în legătură cu exercițiul unor drepturi din domeniul dreptului muncii.

În practica judiciară s-a pus problema, dacă angajatul unui grup de șantier, ne mai prestînd munca datorită faptului că grupul unde lucra s-a mutat într-o altă localitate fără să-i desfacă contractul de

¹⁴ Vezi Decizia Plenului Tribunalului Suprem al R.P.R. nr. 24 din 22 noiembrie 1962, în C.D., 1962, p. 93.

¹⁵ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 623 din 21 mai 1958, în C.D., 1958, p. 161 și dec. nr. 1119 din 20 sept. 1962, publ. în rezumat în „J.N.”, nr. 9/1963, p. 170—171; vezi în același sens și *Probleme de drept din practica de casare a Trib. reg. raportată la practica Tribunalului Suprem al R.P.R.*, în „J.N.”, nr. 9/1963, p. 83—84.

¹⁶ „Legalitatea populară”, nr. 10/1959, p. 57.

muncă și fără să-l transfere la noul loc de muncă, justifică sau nu pretenția de a i se plăti salariul pe perioada de timp (cîteva luni) cit a rămas neincadrat.

Cauza ajungînd în fața Tribunalului Suprem și acesta apreciînd asupra situației precizează: „în situația... în care executarea contractului de muncă nu are loc din culpa angajatului care se complăce în pasivitate, care nu se înfățișează la locul de muncă... „și” nu înțelege cîteva luni nici să pretindă plata salariului, înțelegînd să profite de împrejurarea că, din cauza unor deficiențe nu i s-a desfăcut contractul de muncă... această comportare a sa, care constituie un abuz de drept, nu poate justifica pretenția de a i se plăti salariul fără muncă, pretenție care este contrară regulilor de conviețuire socialistă”¹⁷.

În domeniul dreptului procesual civil s-au semnalat în practica judiciară cazuri de folosire abuzivă a drepturilor procesuale în ceea ce privește efectuarea din partea părților a unor acte de dispoziție și folosirea căilor de atac.

Dreptul nostru procesual civil socialist — se arată în decizia de îndrumare nr. 12 din 18 decembrie 1958¹⁸ — recunoaște ca un principiu fundamental dreptul de dispoziție al părților, care se poate exercita atît cu privire la drepturile materiale deduse în judecată, cit și cu privire la exercițiul facultăților procesuale pe care legea le pune la îndemîna părților. Folosirea acestor drepturi nu se poate face însă în mod abuziv în scopul eludării ori nesocotirii legii sau pentru a obține foloase nelegitime.

Aplicînd acest principiu în cazul unei decizii de speță, Tribunalul Suprem a socotit că faptul unei moștenitoare rezervatara care atacase testamentul pentru că i se nesocotise rezerva legală „de a renunța la acțiune în instanța de recurs constituie o exercitare abuzivă a dreptului atunci cînd se constată că această renunțare la acțiune, care echivala cu o renunțare la drepturile sale de moștenire legală, a avut ca scop să împiedice executarea silită a unei creanțe a secției financiare, cu care era înscrisă personal în roluri”¹⁹.

Criticînd soluția unui tribunal raional care a admis recursul unei angajate și a dispus reintegrarea ei cu plata salariului de la data cînd C.S.L.M. prin hotărîrea atacată i-a desfăcut contractul de muncă, Tribunalul Suprem arată că tribunalul a pronunțat o soluție greșită. Cercetînd cauza Tribunalului Suprem reține că în exercitarea dreptului de recurs angajata a avut o comportare abuzivă, manifestată prin aceea că a stat șapte luni într-o pasivitate dubioasă, fără să presteze la unitatea respectivă nici un fel de muncă pentru ca abia în urmă să-și amintească

¹⁷ Tribunalul Suprem, col. civ. dec. 445 din 7 mai 1962, în „J.N.”, nr. 1/1963, p. 139 cu notă de D. Demetrescu.

¹⁸ C.D. 1958, p. 29.

¹⁹ Tribunalul Suprem col. civ. dec. nr. 1276 din 13 oct. 1962, în „J.N.”, nr. 12/1963, p. 171.

de proces și să solicite, în scris, comunicarea formală a hotărîrii, — deși luase cunoștință de conținutul ei — spre a putea uza de dreptul de recurs²⁰.

O instituție procesuală — cum este comunicarea hotărîrii în vederea curgerii termenului de recurs — arată Tribunalul Suprem într-o speță asemănătoare în care hotărîrea C.S.L.M. de desfacere a contractului de muncă i-a fost comunicată angajatului după aproape doi ani și împotriva căruia acesta a introdus recurs chiar a doua zi după comunicare, trebuia folosită cu bună credință, ea neputîndu-se întoarce într-un mijloc pentru a asigura avantaje ilicite părții care vrea să profite de pe urma unei neregularități formale, chiar atunci cînd nu a provocat-o.

Dacă s-ar fi preocupat de acest aspect al procesului, arată în continuare Tribunalul Suprem, instanța care a admis recursul și a obligat unitatea să plătească salariul angajatului pînă la data cînd a fost reprimat în serviciu, ar fi ajuns la concluzia că angajatul a comis un abuz de drept în folosirea căii de atac a recursului și că angajatului nu i se poate plăti, cu titlu de despăgubiri, o compensație egală cu salariul pe intervalul de timp în care nu și-a exercitat cu bună-credință dreptul de recurs²¹.

Exercițiul abuziv al dreptului de a folosi căile legale de atac s-a semnalat în practica judiciară și în materia contestației în anulare. Astfel, Tribunalul Capitalei R.S.R. consideră, cu drept cuvînt, că debitorul unor drepturi de salariu recunoscute prin hotărîrea judecătorească, utilizînd după șapte ani calea de atac a contestației în anulare, după ce a lăsat ca recursul să-i fie anulat ca netimbrat, acesta „nu mai apare ca exercițiul normal al unei căi de atac, ci ca un vădit abuz de drept²²”.

Din analiza practicii judiciare prezentate, observăm că instanțele noastre judecătorești au aplicat în caz de depășire a limitelor de exercitare a drepturilor civile și procesual civile sancțiuni diferite: *sancțiunea lipsirii* de ocrotire a dreptului invocat atunci cînd acesta a fost exercitat în alt scop decît acela pentru care a fost recunoscut (ex. schimbarea destinației suprafeței suplimentare acordată persoanelor bolnave); *sancțiunea interzicerii unui anumit mod de exercitare* (ex. interzicerea de a renunța la acțiune cînd se constată că, succesibilul a urmărit să împiedice executarea silită pornită împotriva sa); *respingerea mijlocului de apărare* (ex. exercitarea dreptului la recurs atunci cînd această exercitare nu mai apare ca exercițiul normal al unei căi de atac).

²⁰ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 1575 din 18 iulie 1955, în „Legalitatea populară”, nr. 7/1955, p. 778.

²¹ Tribunalul Suprem, col. civ., dec. nr. 1418 din 1 oct. 1957, în „L.P.”, nr. 4/1958, p. 36.

²² Tribunalul Capitalei, col. II civ. dec. nr. 2928 din 26 oct. 1957, în „L.P.”, nr. 10/1959, p. 92 cu notă de Gh. Ionescu-Baldovin.

Acestea nu sînt însă singurele sancțiuni ce se pot aplica în caz de depășire a limitelor de exercitare a drepturilor civile sau procesual civile, în funcție de conținutul dreptului și de modalitatea depășirii, pot fi aplicate, desigur și alte sancțiuni: obligarea titularului dreptului la încetarea săvîrșirii faptelor în care se concretizează exercițiul abuziv al dreptului, repararea pagubei materiale cauzate etc.

În concluzie reținem că reglementarea și aplicarea noțiunii abuzului de drept în dreptul nostru socialist se deosebește fundamental de cea din dreptul burghez.

Chiar dacă în unele cazuri legislațiile burgheze stabilesc criteriile generale pentru calificarea abuzului de drept (buna-credință la elvețieni, intenția de a vătăma la germani) aplicarea teoriei abuzului de drept exprimă contrarietatea de interese care izvorăște în mod necesar din proprietatea privată asupra mijloacelor de producție și aprecierea judecătorilor poartă amprenta poziției de clasă pe care o are aplicarea dreptului în societatea burgheză.

Spre deosebire de dreptul burghez, dreptul socialist pornește în stabilirea limitelor de exercitare a drepturilor civile și procesual civile de la imbinarea intereselor personale cu cele obștești, imbinare specifică numai orînduirii socialiste.

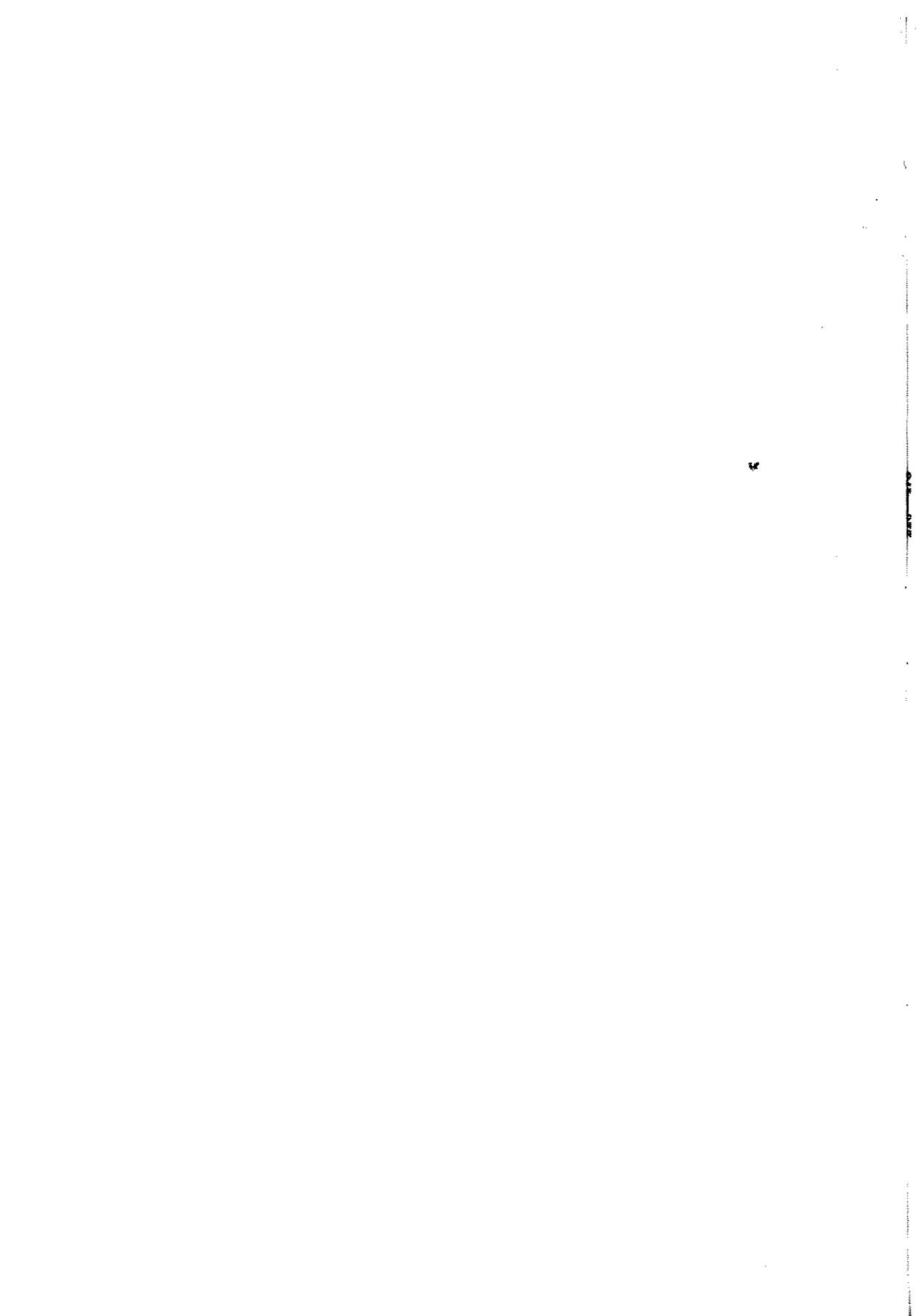
Din cercetarea soluțiilor practicii noastre judiciare rezultă că teoria abuzului de drept, creație a practicii și doctrinei burgheze, a dobîndit în dreptul nostru socialist un conținut nou radical deosebit de conținutul și scopul pentru care este folosită în dreptul burghez. Noțiunea abuzului de drept, folosită explicit sau implicit în soluțiile practicii noastre judiciare a căpătat sensul determinat de conduită a unei persoane care a trecut peste limitele de exercitare a drepturilor civile, stabilite prin dispozițiile decretului 31/1954 (art. 1 și 3).

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ СУБЪЕКТИВНЫХ ГРАЖДАНСКИХ И ГРАЖДАНСКОГО ПРОЦЕССУАЛЬНЫХ ПРАВ И ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЕ ПРАВОМ В НАШЕЙ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКЕ

Краткое содержание

После краткого изложения понятия злоупотребления правом в буржуазных теориях, авторы анализируют пределы осуществления субъективных гражданских прав в свете указа 31/54.

Рассматривая судебную практику по вопросам пределов осуществления гражданских и гражданско-процессуальных прав, авторы показывают, что в нашем социалистическом праве — злоупотребление правом имеет определенное содержание: является злоупотреблением правом осуществление субъективных прав в противоречии с их социально-хозяйственным назначением и с принципом сочетания личных интересов с общественными.

CU PRIVIRE LA TRATAMENTUL JURIDIC AL CONCURSULUI DE INFRAȚIUNI

DE

S. BRAUNSTEIN

*Comunicare prezentată în sesiunea științifică a Universității
„Al. I. Cuza” — Iași, octombrie 1966*

Problemă centrală în materia concursului de infracțiuni, problema tratamentului său juridic capătă, în prezent, o însemnătate sporită deoarece ne aflăm în preajma adoptării unei noi legislații penale.

Din această, problemă examinăm trei aspecte și anume :

— primul aspect se referă la chestiunea dacă tratamentul juridic trebuie să difere după formele sub care se manifestă concursul de infracțiuni, adică un tratament pentru concursul real și altul pentru concursul formal de infracțiuni ;

— al doilea aspect privește alegerea sistemului sau eventual a sistemelor de sancționare care să conducă, în fiecare caz concret, la aplicarea celei mai potrivite pedepse, ținând seama de scopurile ei în dreptul nostru penal ; în sfârșit,

— cel de al treilea aspect se referă la posibilitatea înlocuirii răspunderii penale prin măsuri de influențare obștească.

Primul aspect. După cum se știe, codul penal în vigoare adoptă, pentru sancționarea concursului real de infracțiuni, două sisteme în funcție de natura pedepselor stabilite de instanță pentru infracțiunile concurente : cumulum juridic facultativ — când pedepsele sînt privative de libertate — și cumulum aritmetic fără limită — când pedepsele sînt pecuniare — și cu limită în cazul pedepselor complementare ce decurg, după expresia puțin reușită a art. 105 C. pen., din infracțiuni identice.

Pentru concursul formal de infracțiuni, codul penal consacră sistemul absorbției (art. 103).

Prin urmare, potrivit reglementării în vigoare, concursul formal de infracțiuni este, în mod aprioric, considerat ca fiind mai puțin periculos decît concursul real și în consecință tratat în mod diferit.

Credem că într-o legislație penală socialistă nu se poate justifica, din punct de vedere teoretic, diferența de tratament existentă în codul nostru penal și iată de ce: ceea ce prezintă importanță în cazul concursului de infracțiuni, sub aspectul tratamentului juridic, este nu numărul acțiunilor prin care au fost comise, ci numărul infracțiunilor săvârșite și pericolozitatea lor socială. Or, din acest punct de vedere, nu există deosebire între concursul formal și concursul real de infracțiuni, deoarece și concursul formal ca și concursul real constituie o pluralitate reală de infracțiuni.

Exprimînd cu exactitate adevărata natură și totodată modul diferit în care iau naștere aceste două forme ale concursului de infracțiuni, se poate afirma că concursul real este o pluralitate reală disociată, pe cînd concursul formal o pluralitate comprimată de infracțiuni¹.

Cît privește punctul de vedere potrivit căruia săvîrșirea infracțiunilor prin acțiuni diferite ar determina întotdeauna un grad sporit de pericol social al concursului real de infracțiuni în raport cu concursul formal, acesta este deseori infirmat de realitatea vieții. Un concurs formal de infracțiuni intenționate este tot atît de periculos ca și un concurs real de infracțiuni intenționate îndreptate împotriva aceleiași obiect. Astfel, de exemplu, provocarea a două vătămări grave ale integrității corporale prin aceeași acțiune intenționată, este tot atît de periculoasă ca și cauzarea lor prin acțiuni succesive intenționate.

De altfel, un început în direcția unificării tratamentului juridic pentru concursul de infracțiuni a fost introdus chiar în actualul cod penal prin intermediul art. 464¹ alin. 2, potrivit căruia se sancționează cu moartea „omorul a două sau mai multe persoane deodată sau prin acțiuni diferite”. Din cuprinsul acestei dispoziții legale reiese deci că legiuitorul a constituit o singură infracțiune calificată de omor, sancționată cu moartea, alît dintr-un concurs formal cît și dintr-un concurs real de infracțiuni intenționate de omor, ținînd seama tocmai de numărul persoanelor omorite, adică de numărul infracțiunilor și nu de faptul că au fost comise deodată (concurș formal) sau prin acțiuni diferite (concurș real).

Dacă ne referim la codurile penale socialiste, structurate consecvent pe noțiunea materială a infracțiunii, ele prevăd același mod de stabilire a pedepsei pentru concursul de infracțiuni indiferent de formele sale (Codul penal al Republicii Populare Ungare art. 66, Codul penal al Republicii Socialiste Cehoslovacă art. 35, Codul penal al R.S.F.S.R. art. 40).

Concluzia ce se desprinde din cele de mai sus ne determină să propunem de lege ferenda unificarea tratamentului juridic pentru concursul de infracțiuni.

Totodată, sîntem de părere că trebuie îmbunătățită și definiția legală a concursului formal de infracțiuni, în direcția ogîndirii adevăra-

¹ Vezi Vintilă Dongoroz, *Drept penal*, București, 1939, p. 333.

tei sale naturi de a fi o pluralitate reală de infracțiuni. Definiția actuală dată de art. 103 C. pen. poate duce la concluzia că, în ipoteza concursului formal de infracțiuni, este vorba de o infracțiune unică căreia trebuie să i se găsească calificarea exactă și că în soluționarea acestei probleme trebuie să se dea preferință calificării celei mai grele.

Corespunzător naturii sale reale, concursul formal de infracțiuni ar putea fi definit astfel: există concurs de infracțiuni și în cazul când o faptă — datorită împrejurărilor în care a fost comisă și urmărilor produse — întrunește trăsăturile a două sau mai multe infracțiuni.

Această propunere este strins legată de unificarea tratamentului juridic pentru cele două forme ale concursului de infracțiuni.

Al doilea aspect. Concepția pedepsei ca răsplată pentru infracțiunea săvârșită, adică aplicarea unui rău pentru răul cauzat, este cu desăvîrșire străină dreptului nostru penal, care-i pătruns de principiile umanismului socialist. Dînd expresie acestor nobile principii, legea fundamentală a țării arată, în art. 95 alin. 2, că motivarea pedepselor se găsește în scopul lor și anume „îndreptarea și reeducarea infractorilor, precum și prevenirea săvîrșirii de noi infracțiuni”.

Scopurile pedepsei sînt aceleași independent de faptul că ea se aplică pentru o singură sau pentru mai multe infracțiuni săvîrșite de aceeași persoană.

Scopurile pedepsei sînt realizabile, adică ea devine un mijloc eficient de îndreptare și reeducare a celui condamnat și totodată de prevenire a comiterii de noi infracțiuni dacă, indiferent de numărul infracțiunilor pentru care se aplică, este riguros individualizată sau justă, cum o denumește legea de procedură penală. Aceasta înseamnă că, în lumina principiului individualizării pedepsei, unul din principiile fundamentale ale dreptului nostru penal, trebuie soluționată și problema alegerii sistemului sau eventual a sistemelor de natură să asigure aplicarea unei pedepse care să oglindească în fiecare caz concret, pericolul social pe care-l prezintă concursul de infracțiuni și persoana infractorului².

În ce privește pericolozitatea socială a concursului de infracțiuni și a persoanei infractorului, ca factor determinant în alegerea pedepsei, ținînd seama bineînțeles de scopurile ei, practica ne arată că trebuie să distingem două situații, după cum infracțiunile concurente denotă sau nu persistența unei tendințe antisociale și implicit existența sau lipsa unei pericolozități sociale sporite a persoanei infractorului.

În prima situație intră cazurile când infracțiunile concurente se înfățișează ca verigile unui lanț de conduite ilicite, fiind săvîrșite din aceleași motive sau în vederea aceluiași scop, sau cînd sînt comise în

² Vezi în acest sens, Plenul Tribunalului Suprem, decizia de îndrumare nr. 12 din 10 noiembrie 1966, *Cu privire la individualizarea pedepselor*, în „Justiția nouă”, nr. 12/1966, p. 104.

același domeniu de activitate ilicită ; de exemplu, mai multe infracțiuni contra patrimoniului sau contra persoanei, ori contra ordinii obștești etc.

În cea de a doua situație intră cazurile cînd între infracțiunile concurente, în afară de legătura ce rezultă din împrejurarea că sînt săvîrșite de același autor, nu există vreo altă legătură, adică cînd concursul de infracțiuni are un caracter intimplător.

Cum cele două situații trebuie luate în considerare la aplicarea pedepsei, pentru a se putea vorbi de o pedeapsă justă, urmează a fi ales sistemul sau eventual sistemele de sancționare care să facă posibilă aplicarea unei atari pedepse pentru concursul de infracțiuni.

Și acum, să expunem pe scurt, sistemele principale de sancționare ale concursului de infracțiuni, pentru a putea aprecia valoarea lor în lumina considerațiilor de mai sus.

a) *Cumulul aritmetic sau material*. Potrivit acestui sistem se adună toate pedepsele stabilite pentru infracțiunile concurente, quot delicta, tot poenae.

Aplicat în cazul pedepselor privative de libertate, poate duce la o pedeapsă care să depășească viața condamnatului sau la așa numitele pedepse permanente propuse de școala pozitivistă italiană. Aplicat în cazul pedepselor pecuniare, poate duce la o pedeapsă care să depășească avutul condamnatului, în special în cazul amenzilor cu quantum legal ridicat.

Neasigurînd posibilitatea unei sancționări diferențiate a infractorilor în funcție de situațiile arătate mai sus și ca atare necorespunzînd cerințelor represivității, cummul aritmetic nu este un sistem de sancționare acceptabil.

Codul penal în vigoare adoptă totuși, în art. 104, totalizarea pedepselor pecuniare pronunțate în caz de concurs de infracțiuni. Este o concesie făcută concepției despre pedeapsă ca retribuție pentru răul săvîrșit prin infracțiune.

Codul penal ne furnizează, totodată, argumente împotriva menținerii cummulului aritmetic chiar pentru pedepsele pecuniare. La stabilirea pedepsei pecuniare instanța de judecată trebuie să se călăuzească, în afară de criteriile generale de individualizare menționate în art. 21 și de criteriul special prevăzut de art. 52, al. 2, în sensul că, ținînd seama de situația materială a infractorului, instanța de judecată fixează în așa fel amenda încît să constituie o îngreunare a traiului său obișnuit, fără însă a-l pune în imposibilitate de a-și îndeplini îndatoririle privitoare la întreținerea și educația persoanelor care sînt în sarcina sa. Cumularea pedepselor pecuniare poate duce, mai cu seamă cînd quantumul legal al amenzilor este ridicat, tocmai la situația pe care dispoziția legală amintită mai sus urmărește să o prevină.

Inconveniente la care duce cummul aritmetic nelimitat pot fi evitate în mare măsură prin adăugarea pedepselor pînă la o anumită limită, care ar putea fi sau maximul general stabilit de lege pentru pe-

pedepse cumulate, sau maximul special al pedepsei celei mai grave. Astfel, codul nostru penal cumulează pînă la limita maximului general pedepsele complimentare de aceeași natură și cu același conținut; de exepiu, dacă instanța pronunța pe lingă două pedepse criminale și degradarea civică pe termen de cîte 6 ani, aceste pedepse se cumulează pînă la limita de 10 ani, care este maximul general al degradării civice.

Adoptînd, de asemenea, cumulul aritmetic cu limită, Bazele legislației penale sovietice admit adiționarea totală sau parțială a pedepselor stabilite de instanță pînă la maximul special al pedepsei celei mai grave (art. 35).

b) *Sistemul absorției* sau al pedepsei celei mai grave se formulează prin adagiul latin Major poena minore absorbet. Acestui sistem i se aduce obiecțiunea de către mulți penaliști că este mai periculos decît sistemul totalizării, întrucît infractorul care a comis o infracțiune mai gravă poate săvîrși și alte infracțiuni mai ușoare a căror pedepse se vor absorbi în pedeapsa celei dintii.

Sistemul nu poate satisface cerințele individualizării și implicit ale represiunii în cazurile cînd trebuie să se reacționeze cu mai mare severitate față de un infractor deosebit de periculos. Tocmai acest inconvenient explică faptul că unele coduri penale adoptă alături de sistemul absorției și sistemul adiționării, avînd ca limită maximul special prevăzut de lege pentru infracțiunea cea mai gravă, lăsînd instanței de judecată alegerea, în funcție de împrejurările concrete ale cauzei.

Sistemul absorției ar putea fi admis cînd s-au pronunțat și pedepse complimentare de aceeași natură și cu același conținut, fiind suficientă într-un asemenea caz aplicarea celei mai grave.

c) *Cumulul juridic*. Potrivit acestui sistem, dintre pedepsele stabilite de instanță pentru infracțiunile concurente, se aplică pedeapsa cea mai gravă la care se adaugă sau se poate adăuga un spor de pedeapsă fix sau variabil.

După cum sporul este obligator sau facultativ și cumulul juridic prezintă două modalități, cumul juridic obligator și cumul juridic facultativ.

Cumulul juridic facultativ este sistemul cel mai rațional și de aceea cel mai răspîdit. El asigură, în cea mai mare măsură, individualizarea pedepsei pentru concursul de infracțiuni și tocmai de aceea, după părerea noastră, ar trebui admis nu numai în cazul cînd pedepsele stabilite de instanță sînt privative de libertate ci și atunci cînd sînt pecuniare.

Potrivit acestui sistem, dacă instanța va constata, ținînd seama de infracțiunile în concurs, că are de a face cu un infractor puțin periculos, se va putea mîrgini la aplicarea pedepsei celei mai grave fără nici un spor, întrucît nu trebuie să generalizăm, în mod aprioric, că orice infractor învinuit de cumul de infracțiuni trebuie să fie pedepsit mai aspru ca un infractor care nu a săvîrșit decît o singură infracțiune. Față de un astfel de infractor, potrivit codului penal, se poate merge și mai

departe pe linia tratării sale cu blîndețe, în sensul că i se poate acorda chiar suspendarea executării pedepsei dacă nu depășește un an de închisoare corecțională, neexistînd limită pentru pedeapsa amenzii, și, dacă instanța apreciază că pe viitor conduita lui va fi bună, chiar fără de executarea pedepsei (art. 65 alin. 1, pct. 1 și art. 66, pct. 1).

Dacă, dimpotrivă, prin numărul lor, prin gravitatea lor, prin legătura dintre ele, infracțiunile concurente vor indica prezența unui infractor față de care se impune o reacțiune represivă mai severă — ținînd seama bineînțeleș de scopurile ei — instanța va aplica, pe lîngă pedeapsa cea mai gravă, și un spor. În legătură cu sporul de pedeapsă, se pune problema dacă acesta ar trebui să fie fix sau variabil. Fără a fi nevoie de o argumentare specială, alegerea trebuie să se oprească asupra sporului variabil, deoarece el contribuie în mai mare măsură la individualizarea pedepsei decît sporul fix.

De altfel, sporul fix prezintă și inconvenientul că n-ar putea fi aplicat în cazurile cînd împreună cu pedeapsa pe lîngă care s-ar adăuga, ar duce la o pedeapsă egală cu suma pedepselor stabilite de instanță pentru infracțiunile în concurs.

Adoptarea cumulului juridic facultativ înseamnă implicit excluderea cumulului aritmetic. Lucrul acesta ar trebui să se oglindească în lege, în sensul că aceasta să prevadă că prin adăugarea sporului de pedeapsă nu se poate ajunge la o pedeapsă egală cu durata pedepselor stabilite de instanță. O asemenea prevedere se găsește în codul penal ungar (art. 66 alin. 2).

Dispozițiile privind sancționarea concursului de infracțiuni se aplică indiferent dacă infracțiunile se judecă deodată sau separat și, în acest din urmă caz, independent de faptul dacă infractorul prezent la judecată a atras sau nu atenția instanței asupra altor condamnări anterioare pronunțate pentru infracțiuni intrînd în concurs, deoarece aplicarea pedepsei nu depinde de voința infractorului.

Codul penal în vigoare adoptă cumulul juridic facultativ numai în cazul pedepselor privative de libertate. Cît privește sporul, acesta variază după cum între pedepsele stabilite de instanță sînt cel puțin două criminale (pînă la 7 ani) sau una criminală (pînă la 3 ani) sau numai corecționale (pînă la 2 ani). Prin adăugarea sporului nu trebuie să se ajungă, așa cum a decis și Plenul Tribunalului Suprem, la o pedeapsă egală cu suma pedepselor stabilite de instanță pentru infracțiunile concurente.

Cum sistemul cumulului aritmetic, după cum s-a arătat, nu se justifică nici în domeniul pedepselor pecuniare, sîntem de părere că viitorul cod penal ar trebui să extindă cumulul juridic facultativ și asupra acestor pedepse.

Al treilea aspect. Înlocuirea răspunderii penale prin măsuri de influențare obștească, în cazul concursului de infracțiuni, nu constituie deocamdată obiectul unei reglementări speciale.

În prezent, această chestiune se poate pune în cazul când infracțiunile intrînd în concurs sînt susceptibile de o atare înlocuire, potrivit legislației în vigoare. Lipsa unei dispoziții legale speciale nu ar putea constitui, într-un asemenea caz, după părerea noastră, un impediment la înlocuirea răspunderii penale printr-o măsură de influențare obștească. Astfel, de exemplu, dacă o persoană a săvîrșit două sau mai multe infracțiuni dintre acelea la care se referă art. 505¹ alin. 2 C. pr. pen., care reglementează instituția adunărilor obștești, ca formă de influență educativă exercitată de colectivitate, faptele săvîrșite pot fi puse în discuția unei adunări obștești dacă ele și autorul lor prezintă un grad redus de pericol social.

Adunarea obștească, luînd în discuție ansamblul activității infracționale și persoana făptuitorului, poate hotărî ca acesta să nu fie trimis în judecată penală; prin urmare, se aplică pentru întreaga activitate infracțională o măsură de influențare obștească în locul unei sancțiuni penale.

Este de așteptat, însă, ca în viitorul cod penal — care va oglindi rolul crescînd al opiniei publice înaintate în educarea comunistă a populației — să fie introdusă înlocuirea răspunderii penale cu răspundere care atrage aplicarea unei forme de influențare obștească ca instituție juridică și în cadrul acesteia a unei dispoziții speciale privind această înlocuire în cazul concursului de infracțiuni.

Și acum cîteva considerații privind o asemenea reglementare³.

Pornind de la faptul că înlocuirea răspunderii penale prin măsuri de influențare obștească nu poate fi admisă decît pentru infracțiunile care prezintă un pericol social redus, combaterea infracțiunilor mai grave urmînd să se facă tot prin aplicarea de pedepse, ar trebui, în primul rînd, determinate infracțiunile susceptibile de o asemenea înlocuire. Această determinare ar trebui să se facă pe baza pedepsei și anume pe baza maximului special, întrucît în pedeapsă se oglindește gradul de pericol social al fiecărei infracțiuni.

În al doilea rînd, întrucît înlocuirea unei răspunderi cu alta, chiar pentru astfel de infracțiuni, neputîndu-se produce în mod automat, ea devenind doar posibilă, ar urma să fie reglementate condițiile privind fapta săvîrșită și pe făptuitor, condiții a căror îndeplinire ar justifica, în fiecare caz concret, înlocuirea răspunderii penale cu măsuri de influențare obștească.

În cadrul reglementării generale ar trebui să-și găsească locul și o dispoziție privind înlocuirea răspunderii penale cu măsuri de influențare obștească în cazul concursului de infracțiuni.

Această dispoziție legală ar trebui să subordoneze înlocuirea răspunderii penale unei singure condiții, de altfel firești, și anume ca toate

³ Vezi asupra acestei probleme St. D a n e s, *Considerații teoretice privind activitatea organelor de influențare obștească*, în „Justiția nouă”, nr. 8/1966, p. 55 și urm.

infracțiunile în concurs să fie susceptibile de înlocuire a răspunderii penale cu răspundere ce implică aplicarea unei forme de influențare obștească.

Prin urmare, este suficient ca pentru o singură infracțiune să fie necesară aplicarea unei pedepse în vederea îndreptării și reeducării infractorului, pentru ca înlocuirea să devină inutilă și pentru celelalte infracțiuni.

Cît privește măsura de influențare obștească aplicabilă făptuitorului, alegerea ei, ca și a unei pedepse, trebuie să fie determinată de aceleași scopuri : îndreptarea și reeducarea făptuitorului precum și prevenirea săvîrșirii de noi infracțiuni.

AU SUJET DU TRAITEMENT JURIDIQUE DU CONCOURS D'INFRACTIONS

Résumé

Dans la première partie de l'étude, l'auteur démontre qu'au point de vue théorique ne peut se justifier un traitement juridique différent pour le concours idéal par rapport au concours réel d'infractions et, par conséquent, il propose *de lege ferenda* que le traitement soit unifié.

Dans la deuxième partie, l'auteur examine les systèmes concernant la répression du concours d'infractions, et dans la partie finale, la possibilité de substituer à la responsabilité pénale des mesures d'influence sociale, dans les cas où les infractions en concours présentent un péril social réduit.

EXONERAREA DE RĂSPUNDERE A DEBITORULUI DINTR-UN
CONTRACT ECONOMIC ÎN CAZUL IMPOSIBILITĂȚII
OBIECTIVE DE EXECUTARE A OBLIGAȚIEI

DE

PAUL I. DEMETRESCU

1. Pentru a înțelege și aprecia contribuția practicii arbitrale, practică continuu îmbunătățită, la determinarea cauzelor care exonerează de răspundere pe debitorul dintr-un contract economic, în cazul imposibilității obiective de executare a obligației, imposibilitate privind astfel materialitatea prestațiunii *interitus rei* trebuie să plecăm de la dispozițiile codului civil referitoare la exonerarea de răspundere a debitorului, când dovedește că prestația datorată a devenit imposibil de executat fără culpa lui, fiind determinată de împrejurări străine de fapta sa.

Plecînd de la aceste dispoziții, vom observa că în raporturile de obligații care se leagă în cadrul contractelor economice, cauza străină, ce nu-i poate fi imputată organizației socialiste debitoare, este ca și în codul civil (art. 1082) orice obstacol de neînvins în executarea obligației, orice circumstanță care o împiedică să execute obligația „*casus cui resisti non potest*” cum spunea Ulpian.

Organizația debitoare a fost exonerată astfel de răspundere pentru neexecutarea obligațiilor contractuale în toate cazurile în care a existat o imposibilitate obiectivă de executare, provocată de circumstanțe pentru care nu-i răspunzătoare, sarcina dovezii cauzelor care au determinat obiectiv executarea revenind debitorului.

Forței majore, principala cauză de exonerare de răspundere a debitorului în caz de imposibilitate obiectivă de neexecutare, i se recunoaște, în practica arbitrală, trăsăturile forței majore în tiparul clasic al acestei noțiuni (art. 1083). Uneori forța majoră a fost caracterizată, în practica arbitrală, ca o imposibilitate de executare, neimputabilă debitorului¹ iar alteori au fost asimilate forței majore, unele

¹ P.A.S., br. 1285 din 4 mai 1957, în Arbitrajul de Stat. Repertoriu de practică arbitrală (1955—1964) p. 205; M. Witzman, *Unele soluții noi ale practicii arbitrale din 1965*, în rev. „Arbitrajul de Stat” nr. 2/1966 p. 12.

împrejurări care, fără a intra în tiparul clasic al acestei noțiuni, sînt imposibilități de executare, neimputabile debitorului, care-l pun în această situație.

În studiul nostru vom cerceta contribuția practicii arbitrale la determinarea noțiunii de forță majoră. Aceasta ne va permite să înțelegem în ce constă imposibilitatea de executare provocată de circumstanțe de care debitorul nu-i răspunzător și să tragem concluzii și de „*lege ferenda*”²

2. În codul civil, debitorul care nu-și execută obligația asumată, nu o execută corespunzător sau o execută cu întârziere, este în culpă, cît timp nu dovedește că neexecutarea obligației se datorește unei cauze străine, ce nu-i poate fi imputată. Această cauză străină poate fi de ex., faptul creditorului, care nu se poate plînge în această situație de o executare ce a devenit imposibilă prin faptul sau culpa sa; se poate datori faptei culpabile a unui terț sau unor evenimente, fiind vorba în acest din urmă caz de forță majoră.

Ceea ce caracterizează cauza străină este faptul că face imposibilă executarea obligației, exonerînd pe debitor de răspundere, cu condiția ca acesta să nu aibă nici o culpă. Obligația se stinge cînd prestația datorată a devenit imposibil de executat, fără culpa debitorului, existînd astfel o legătură directă între imposibilitatea de executare și cauza străină.

Dacă debitorul nu face dovada că neexecutarea se datorește unei cauze străine, trebuie să repare prejudiciul pricinuit în raport cu contribuția pe care, prin culpa sa (în *commitendo* sau *omittendo*) a avut-o la cauzarea lui. În măsura obligației sale debitorul răspunde de orice culpă, oricare ar fi gravitatea acesteia și este ținut fără rezerve și fără limite de ceea ce datorează.

În codul civil n-a fost primită teoria gradației culpelor, construită de glosatori, codul civil impunînd în principiu debitorului, în executarea unei obligații o anumită diligență (art. 1080 c. civ.).

În teoria gradației culpelor, se admite o culpă gravă (*lata*) asimilată cu dolul și pe care nici oamenii cei mai neglijenți n-o săvîrșesc; o culpă ușoară (*levis*), pe care n-o săvîrșesc persoanele înzestrate cu o prevedere și diligență normală; culpa foarte ușoară (*levissima*) care poate fi ocolită numai printr-o diligență exemplară³.

Regulile privind cauzele de exonerare de răspundere a debitorului într-un raport de obligație sînt cuprinse în art. 1082 c. civ., după care

² Pentru cauzele de exonerare de răspundere, altele decît forța majoră, a se vedea: M. Witzman, *Cauzele de exonerare de răspundere altele decît forța majoră și culpa creditorului în raporturile dintre organizațiile socialiste*, în rev. „Justiția nouă”, nr. 6/1961 p. 20; Vasile Atanasiu, *Cauzele care apără de răspundere în atara forței majore*, în rev. „Arbitrajul de Stat”, nr. 2/1964, p. 3.

³ Georges Ripert, Jean Boulangier, *Traité de droit civil*, II Paris, 1957, p. 294.

debitorul care va justifica nerespectarea unei obligații contractuale, prin intervenția unei cauze străine, ce nu-i poate fi imputată, este exonerat de consecințele neexecutării, a executării necorespunzătoare sau cu întârziere a obligației — și în art. 1083 c. civ., după care nu este locul la despăgubiri, cînd, în urma unei forțe majore sau caz fortuit, debitorul a fost împiedicat să dea sau să facă ceea ce s-a obligat sau a făcut ceea ce îi era interzis să facă.

Formula art. 1082 c. civ. „afară numai dacă nu va justifica (debitorul) că neexecutarea provine dintr-o cauză străină care nu-i poate fi imputată”, a fost interpretată în sensul că o cauză de neexecutare este imputabilă debitorului, numai dacă voința sa putea să influențeze faptul, fie să-l prevină, fie să-l depășească. Debitorul este exonerat numai dacă a existat un obstacol care face imposibilă executarea obligației sale, în afara oricărei comportări culpabile. Imposibilitatea de executare trebuie să existe nu numai pentru debitor, ci pentru orice altă persoană, care s-ar afla în circumstanțe de fapt identice. Debitorul este răspunzător astfel numai în măsura existenței unei legături de cauzalitate între prejudiciu și comportarea sa, în măsura contribuției prin culpa sa la prejudiciu.

Regula art. 1082 c. civ., potrivit căreia duce la exonerarea de răspundere pentru neexecutare sau întârziere, cauza străină neimputabilă debitorului, trebuie alăturată dispoziției din art. 1156 c. civ., care se referă la stingerea obligației prin imposibilitatea de executare, subordonînd exonerarea de răspundere condiției ca neexecutarea sau întârzierea să fie determinată de imposibilitatea executării. Trebuie să fie vorba de o imposibilitate a executării în sine și pentru sine considerată. Pentru efectele liberatorii a debitorului, nu poate fi luată astfel în considerare imposibilitatea de a împlini obligația din cauze inerente persoanei sale sau activității sale, ce nu sînt obiectiv legate de prestația datorată.

Codul civil n-a definit „cauza străină” care nu poate fi imputată debitorului, pentru faptul că neimputabil debitorului începe acolo unde încetează culpa.

3. Principala „cauză străină” care împiedică pe debitor să-și execute obligația, ce nu-i poate fi imputată, este aceea prevăzută de art. 1083 c. civ., forța majoră sau cazul fortuit. În art. 1083 c. civ., codul civil pare să considere cazul fortuit și forța majoră ca două noțiuni deosebite: nu poate fi loc la daune-interese, spune el, cînd debitorul a fost împiedicat „din o forță majoră sau un caz fortuit”. În literatura de specialitate au fost formulate unele teorii care diferențiază cazul fortuit de cazul de forță majoră. Menționăm în special teoria după care forța majoră este considerată ca un eveniment extern — ploi, ninsori abundente — iar cazul fortuit, un eveniment în legătură cu activitatea debitorului (furt, incendiu, pierderea lucrului). În realitate, codul civil, folosește în același timp, cu același conținut și cu aceleași

efecte juridice una sau alta din expresiuni, cu toate că în unele articole se referă la forța majoră (art. 1083, 1198, 1431, 1435, 1447, 1448, 1475, 1601, 1606, 1625) iar în altele la cazul fortuit (art. 1083, 1156, 1258, 1435, 1461, 1475, 1566, 1567)⁴. Ne aflăm în fața unei indentități de efecte juridice, atât în cazul forței majore, cit și în cazul celui fortuit.

Deși în literatura de specialitate au fost formulate mai multe teorii în care se arată unele deosebiri între forța majoră și cazul fortuit, se ajunge în general la concluzia că ne aflăm în fața unor expresiuni verbale care indică același fenomen. Pentru a fi considerată ca un caz de forță majoră, împrejurarea care a împiedicat executarea obligațiilor asumate de debitor, în interpretarea în general dată art. 1083 c. civ., trebuie să îndeplinească cumulativ două condiții: să fi fost imprevizibilă în momentul în care debitorul și-a asumat obligațiile, să fi fost de neînălțurat (de neînvinș). Este concepția romană a lui „*damnum fatale*”, care considera fenomenul sub aspectul dinamic, privindu-l din punct de vedere al efectelor sale.

Legătura causală între activitatea care a determinat producerea urmărilor păgubitoare și aceste urmări există, în cazul forței majore, însă autorul, ținând seama de caracterul special al întreprinderilor în care s-au produs daunele, este exonerat de răspundere. Va trebui ca debitorul care invocă forța majoră — arată Tribunalul Suprem — să dovedească faptul că neexecutarea obligațiilor asumate provine dintr-o cauză străină lui, evenimentul fiind inevitabil și imprevizibil. Forța majoră este o împrejurare externă și invincibilă, fără relație cu lucrul care a provocat dauna sau cu însușirile sale naturale⁵.

Prin cauza neimputabilă debitorului se înțelege astfel lipsa de culpă a acestuia cu privire la verificarea evenimentului și împiedicarea consecență a executării. Acest element subiectiv va trebui coroborat cu acel obiectiv al imposibilității executării, pentru ca debitorul care nu și-a executat obligația să fie exonerat de răspundere.

Evenimentul care a produs imposibilitatea executării va putea să fie identificat sau se va putea deduce din elemente prezumative. În fiecare caz în parte, va trebui să se țină seama de circumstanțe, de legătura cu natura raportului sau prestației care formează obiectul. În general, în raporturile a căror disciplină este legată de *receptum*, dacă ne aflăm în fața pieririi sau deteriorării lucrului, debitorul este

⁴ Georges Ripert, Jean Boulanger, *Traité de droit civil*, II, Paris 1957, p. 298; René Dekkers, *Precis de droit civil belge*, II, Bruxelles 1965, p. 119.

⁵ Tribunalul Suprem, Col. civ. Dec. nr. 204 din 17 martie 1954, Culegere de decizii, 1952—1954 — vol. I, p. 64; Trib. Suprem, Col. civ. Dec. nr. 1040 din 26 iunie 1963 „Justiția nouă” nr. 8/1964, p. 170; Tribunalul Suprem, Colegiul civil, Decizia nr. 358 din 19 aprilie 1965, în rev. „Justiția nouă” nr. 9/1965, p. 171.

ținut să facă dovada specifică a evenimentului producător al daunei, de ex. în cazul răspunderii cărăușului pentru pierderea sau avaria lucrului. În alte cazuri, este exclusă necesitatea probei, fiind suficientă proba diligenței debitorului în apărarea lucrului, de ex. depozitarul trebuie să albă cu ocazia pazei lucrului o anumită diligență. În transporturile de perscane, debitorul (cărăușul) trebuie să dovedească că a luat măsurile proprii a evita daunele.

În contractul de asigurare, forța majoră creează însă o inversiune a concepțiilor generale asupra răspunderii civile, pentru că în loc de a elibera de obligație, o face exigibilă, întrucît obligația constă tocmai în asumarea riscului cazului de forță majoră, ca o cauză producătoare de daune pe care asigurătorul se obligă să o despăgubească.

Forța majoră va putea să influențeze raportul de obligație derivînd din contract făcînd imposibilă executarea ei, în această situație obligația stingîndu-se, fără ca debitorul să fie obligat la despăgubiri.

Executarea obligației va putea, să fie numai suspendată, în această situație executîndu-se cu întîrziere, după încetarea fortei majore. Debitorul nu va răspunde prin urmare în caz de întîrziere în executarea obligației.

În sistemul codului civil, răspunderea contractuală, cu excepția dolului debitorului, va putea fi înlăturată, în total sau în parte, prin inserarea unor clauze de nerăspundere.

4. Principiul culpei este elementul esențial al răspunderii patri-moniale și în contractele economice. În lipsa culpei nu poate exista obligația reparării prejudiciului rezultat din neexecutarea obligației. Prin răspunderea organizațiilor socialiste, în contractele economice se urmărește a se determina o anumită comportare a organizațiilor respective și a colectivelor prin care se îndeplinește, în vederea îndeplinirii sarcinilor de plan, activitatea lor.

Principiul culpei contribuie, în acest mod, la întărirea disciplinei contractuale și a gospodăririi socialiste, pe baza lui realizîndu-se o repartizare mai justă a răspunderii pentru prejudiciul pricinuit prin nerespectarea obligațiilor asumate.

În obligațiile izvorînd dintr-un contract economic se aplică răspunderea patrimonială care decurge din neexecutarea, executarea necorespunzătoare sau cu întîrziere a obligației în general, ținînd seama de dispozițiile din actele normative.

O organizație socialistă este exonerată astfel de răspundere numai atunci cînd neexecutarea obligației se datorește unei imposibilități obiective de executare, pentru că numai această imposibilitate echivalează cu lipsa de culpă în executarea obligației.

Împrejurarea care împiedică organizația debitoare să execute obligația trebuie caracterizată ca atare în urma examinării complexe și complete a circumstanțelor în care a avut loc evenimentul, stabilin-

du-se în același timp că imposibilitatea de executare nu este imputabilă organizației debitoare.

De o gradatie a culpei nu se poate vorbi nici în raporturile din contractele economice, în aceste contracte avindu-se în vedere, pentru aprecierea imposibilității de executare, diligența care se cere unei organizații fruntașe în desfășurarea activității sale.

Contractele economice fiind mijloace juridice pentru îndeplinirea în cele mai bune condiții a unor sarcini de plan, principiul fundamental în această materie fiind acel al executării lor reale, nu vor putea fi introduse în ele, prin derogare de la dreptul comun, clauze prin care ar fi înlăturată răspunderea organizațiilor socialiste sau eliminată răspunderea lor⁶.

5. Unele evenimente sint considerate, prin acte normative, cazuri de forță majoră. Astfel, prin H.C.M. nr. 57/1952 privind planificarea operativă a transporturilor (art. 2 pct .2) din anexa 2, sint șocotite cazuri de forță majoră: incendiile, înzăpezirile, inundațiile, întreruperea neprevăzută a producției pe termen de cel puțin trei zile, fiind exonerati de plata penalităților expeditorii care n-au putut încărca din această cauză mărfurile.

În situația în care — se arată în Dec. P.A.S. nr. 4034 din 22 decembrie 1962 — întârzierea în încărcarea-descărcarea vagoanelor sau în ridicarea mărfurilor de pe teritoriul stațiilor C.F.R., s-au datorat unor împrejurări de neprevăzut și de neînlăturat, expeditorii, respectiv destinatarii mărfurilor sint scutiți de plata taxelor de locație sau magazinaj. Organul în drept să aprecieze dacă anumite întârzieri în încărcarea-descărcarea mărfurilor au fost justificate de forță majoră este Direcția regională pe raza căreia se află stația în care a avut loc întârzierea⁷.

Exonerarea de răspundere în situația determinării prin lege a forței majore, limitează aplicarea cazurilor la împrejurările și condițiile fixate prin lege și operează prin analizarea posibilității de încadrare a faptelor în cazurile determinate ca forță majoră.

Forță majoră a fost admisă de organele arbitrale, ca o cauză de exonerare de răspundere, în concepția art. 1083 c. civ., ca o împrejurare prin urmare imprevizibilă și de neînlăturat, considerind că neexecutarea obligațiilor asumate de organizația debitoare, în situația în care împrejurarea invocată este imprevizibilă și de neînlăturat, este rezultatul unei cauze care exclude existența culpei și deci a răspunderii. Organizația debitoare este în culpă numai cînd obstacolul putea fi prevăzut și puteau fi luate măsuri pentru a-l evita sau cînd, în cazul ivirii lui, n-a făcut tot ce trebuia să facă pentru a-l evita.

⁶ Dec. P.A.S. nr. 2910 din 30 noiembrie 1964, în „Arbitrajul de Stat” nr. 1/1964, p. 84.

⁷ Dec. P.A.S. nr. 4034 din 22 decembrie 1962, cu o notă de A. Milieș în „Arbitrajul de Stat” nr. 3/1963, p. 59.

În decizia P.A.S. nr. 3013/1964, ca și alte decizii, se arată, în acest sens, ca o împrejurare pentru a fi socotită caz de forță majoră trebuie să îndeplinească cumulativ două condiții: să fie imprevizibilă și de neînălăturat, avându-se în vedere, pentru aprecierea acestui caracter, diligențele ce se cer unei organizații socialiste fruntașe în desfășurarea activității sale, în scopul realizării sarcinilor ce-i revin în cadrul planului de stat⁸.

În cazul forței majore, corelația dintre comportarea organizației debitoare și condițiile producerii forței majore imprimă acesteia un caracter de relativitate. Este necesară prin urmare precizarea elementelor concrete care califică o anumită împrejurare forță majoră, atât pentru stabilirea imposibilității de executare a obligației, cit și pentru determinarea măsurii în care organizația debitoare poate fi liberată de obligația asumată.

Imposibilitatea de executare trebuie apreciată fiind deci seama de datele specifice referitoare la elementele concrete pe baza cărora se poate stabili dacă organizația debitoare are o culpă sau a fost în imposibilitate de a preveni și înlătura împrejurările care au avut loc.

Făcînd aplicarea concepției de debitorului pentru nerespectarea obligațiilor asumate, numai dacă debitorul care o invocă dovedește faptul că neexecutarea a avut loc ca urmare a unor împrejurări imprevizibile și de neînălăturat (de neînving, practica arbitrală a socotit că în condițiile climaterice din țara noastră, unele intemperii (ploaia sau zăpada) în anumite luni, reprezintă evenimente imprevizibile numai în măsura în care au proporții ieșite din comun. Ivirea acestor intemperii, cînd nu au proporții ieșite din comun, nu poate avea caracterul unor împrejurări imprevizibile și de neînălăturat, pentru că ivirea lor putînd fi prevăzută, organizațiile socialiste trebuie să ia toate măsurile necesare ca astfel de intemperii să nu împiedice desfășurarea în condiții normale a activității lor sau ca activitatea lor să se ducă în așa fel, încît să se poată realiza sarcinile ce rezultă din planul de stat și din dispozițiile legale⁹.

Incendiul în sine este caz de forță majoră numai cînd a fost urmare a unor împrejurări de neînălăturat, în sensul că evitarea lui nu a fost cu puțință, deși au fost luate pentru aceasta măsurile de siguranță pe care organizația socialistă trebuia să le ia¹⁰.

Forța majoră nu liberează pe debitor dacă este precedată de culpa lui sau dacă evenimentul poate fi prevăzut, de ex. scăderea și înghe-

⁸ Dec. P.A.S. nr. 3013 din 15 decembrie 1964, în „Arbitrajul de stat” nr. 2/1965, p. 97; Decizia P.A.S. nr. 1560 din 21 iunie 1965 în Culegere de instrucțiuni date de Primul arbitru de stat, Ed. științifică, 1966, p. 197.

⁹ Dec. P.A.S. nr. 1560 din 21 iunie 1965, în Culegere de instrucțiuni date de Primul arbitru de stat, Ed. Științifică 1966, p. 197.

¹⁰ Arb. reg. Mureș-A. M. Hot. nr. 689 din 8 septembrie 1966. în „Arbitrajul de Stat” nr. 5—6/1967, p. 101.

țul apelor Dunării nu pot fi invocate drept forță majoră, pentru că se produc în cursul unui timp în care pot fi luate măsurile necesare¹¹.

Prin ea însăși nu constituie o forță majoră care să averse de plata penalităților datorate, defectarea unei instalații tehnice. Ruperea bolului la lanțul de cupe al elevatorului nu constituie o împrejurare de neprevăzut și de neînălăturat, care să scutească pe reclamant de consecința neexecutării planului operativ de transport¹².

În cazul unei dispoziții unilaterale date de unul din organele tutelare ale organizațiilor socialiste, care a dus la neexecutarea întocmai a obligației, debitorul n-a fost exonerat de răspundere, pentru că sarcina de plan nu poate fi modificată numai de unul din organele tutelare ale părților dintr-un contract economic.

Dacă neexecutarea obligațiilor dintr-un contract economic se datorește însă faptului că un organ superior de stat a luat o anumită măsură, spre exemplu sistarea de către Consiliul Superior al Agriculturii a exporturilor semințelor de trifoi, această sistare fiind o urmare a măsurilor luate de acest organ împuternicit să hotărască dacă exportul poate sau nu să aibă loc, cu efecte obligatorii pentru ambele părți contractante, neexecutarea obligațiilor este rezultatul unui eveniment neprevăzut și de neînălăturat, furnizorul fiind exonerat de plata penalităților de nelivrare și a despăgubirilor pretinse de beneficiar. Prejudiciile rezultate au fost localizate în această situație, la partea care le-a suportat efectiv¹³.

În cazul fluctuației brațelor de muncă, debitorul n-a fost exonerat de răspundere, pentru că neexecutarea din această cauză a contractului, a fost socotită ca o lipsă în organizarea muncii, în recrutarea brațelor de muncă și calificarea muncitorilor¹⁴.

Dacă nelivrarea materiei prime în termen nu se datorește unei forțe de neînvinc, ci ineficienței măsurilor luate de organul tutelar, care nu a acționat la timp pe furnizorul de materie primă pentru nelivrarea în termen, neexecutarea la timp a obligațiilor datorându-se unor împrejurări imputabile organului tutelar, organizația debitoare subordonată acesteia rămâne răspunzătoare de neexecutarea obligațiilor¹⁵.

6. În unele condiții fundamentale și în unele contracte economice se prevede că, împiedicat de împrejurarea de forță majoră de a-și îndeplini prestația, debitorul are obligația de a încunoștiința pe creditor, într-un anumit termen de ivirea unei asemenea împrejurări.

¹¹ Trib. reg. Galați, Dec. nr. 257/1955, în „Legalitatea populară” nr. 2/1965, p. 239.

¹² Dec. P.A.S. nr. 1136 din 18 aprilie 1961, în „Arbitrajul de stat” nr. 3/1961, p. 73.

¹³ Dec. P.A.S. nr. 703 din 18 martie 1965, în „Arbitrajul de stat” nr. 3/1965, p. 76.

¹⁴ Arb. reg. Galați, Hot. nr. 610 din 26 iunie 1956, în „Arbitrajul de stat” nr. 2/1957, p. 67; Arb. C. M. nr. 1362 din 15 noiembrie 1955, în „Arbitrajul de Stat” nr. 3/1955, p. 32.

¹⁵ Dec. P.A.S. nr. 3 din 10 ian. 1964, în rev. „Arbitrajul de stat”, nr. 2/1964, p. 80.

Cazul de forță majoră, nu poate fi contestat ca fapt material care se întâmplă peste prevederea și în contra voinței părților, producând atunci efectele care decurg în mod firesc din această situație. Neîn-cunoștiințarea ivirii cazului de forță majoră angrenează însă, se decide în practica arbitrală, răspunderea părții în culpă, care trebuie să repare prejudiciul provocat prin neîn-cunoștiințare, de ex. furnizorul trebuie să nu mai facă cheltuieli de recepție, depozitare și de organizare a desfacerii mărfurilor etc.¹⁶.

7. Acțiunea în constatare, pentru dovedirea existenței unor cauze de forță majoră, în scopul justificării neexecutării obligațiilor contractuale este inadmisibilă în raporturile dintre organizațiile socialiste.

În executarea contractelor pentru livrarea produselor destinate exportului, cazurile de forță majoră trebuie constatate însă printr-o hotărâre a arbitrajului de stat. Prin procedura reglementată prin H.C.M. nr. 587 (1952, pct. 37 din anexa II), modificată prin H.C.M. nr. 4382 din 30 decembrie 1953, s-a urmărit constatarea printr-un act emis de un organ central al administrației de stat, a unor situații de fapt, de natură să exonereze pe furnizorul produselor destinate exportului de consecințele neexecutării obligațiilor contractuale. În acest fel se dă întreprinderii de comerț exterior posibilitatea să-și procure o dovadă opozabilă în raporturile pe care le are cu beneficiarul produsele nelivrare în străinătate. Arbitrajul de stat poate constata numai existența cazurilor de forță majoră care au împiedicat pe furnizorul intern să execute contractul pentru produse de export, încheiate cu întreprinderea de comerț exterior¹⁷.

Pentru livrarea cu întârziere din cauză de forță majoră a produselor contractate și destinate exportului, furnizorul este exonerat de plata penalităților. El este obligat să plătească totuși, cu titlu de despăgubire, întreprinderii de stat pentru comerțul exterior, contravaloarea penalităților suportate de aceasta față de clientul extern, dacă furnizorul intern nu a cerut în timp util constatarea, de către Arbitrajul de Stat a cazului de forță majoră, într-un moment prin urmare în care întreprinderea de stat pentru comerțul exterior, putea opune, față de clientul extern, forță majoră, pentru a fi scutită de plata penalităților¹⁸.

Trebuie să menționăm, cu această ocazie, că în raporturile dintre întreprinderile de stat pentru comerțul exterior, exportatoare din România și clienții externi din țările socialiste, a fost primită noțiunea clasică de forță majoră. Prin condițiile generale de livrare în C.A.E.R.

¹⁶ Instrucțiunea nr. 6535 din 21 aprilie 1954, în Culegere de instrucțiuni date de P.A.S. Ed. științifică, 1966, p. 100.

¹⁷ Instrucțiunea P.A.S. nr. 2834 din 18 februarie 1954, în Culegere de Instrucțiuni date de Primul Arbitru de Stat, Editura științifică 1966, p. 91.

¹⁸ Dec. P.A.S. nr. 2907 din 10 decembrie 1963, în rev. Arbitrajul de Stat, nr. 1/1964, p. 70.

(1958 p. 46), prin forță majoră, se înțeleg astfel de împrejurări ce se ivesc după încheierea contractului, ca urmare a unor evenimente extraordinare, neprevăzute și de neînălțurat de către partea respectivă.

8. Împiedicată de un caz de forță majoră să livreze unele produse, organizația socialistă rămâne obligată, după încetarea lui să execute în continuare, obligațiile asumate în măsura în care aceasta este posibil¹⁹. Debitorul poate fi obligat să execute în natură cantitățile de produse restante, se arată în Instrucțiunea nr. 23 din 30 aprilie 1957 a P.A.S., în raport cu capacitatea disponibilă. După expirarea anului de plan nemaipunându-se problema executării reale a obligațiilor, ci aceea a penalităților pentru întârziere sau nelivrare, acestea vor trebui raportate la cantitățile care puteau să fie executate după încetarea cazului de forță majoră, avându-se în vedere posibilitățile de producție și livrare ale debitorului²⁰.

Dacă posibilitatea de executare a obligației este redusă într-o anumită proporție, organizația debitoare este exonerată parțial de răspundere. În stabilirea proporției în care operează exonerarea de răspundere, se are în vedere atit faptul că posibilitatea de executare a sarcinilor de plan se reduce în proporția în care forța majoră împiedică executarea lor în natură, cit și faptul că organizația debitoare, dacă are obligații de livrare față de mai mulți beneficiari, nu poate să fie obligată să satisfacă în același timp pe creditorii săi proporțional cu producția rezultată în perioada respectivă de plan. Interesul general al economiei naționale poate impune satisfacerea cu prioritate a unor beneficiari. În rezolvarea litigiilor în care s-ar opune cazul de forță majoră, organul arbitral, trebuie să se orienteze deci în mod concret dînd o hotărîre care se bazează pe situația de fapt constatată în litigiu.

Dacă forța majoră a intervenit într-un moment cînd debitorul depășise termenul contractual de livrare, nu mai poate fi invocată în sprijinul său²¹.

9. În practica arbitrală cazul de forță majoră nu este numai împrejurarea care a împiedicat executarea obligațiilor asumate de debitorul dintr-un contract economic, cu îndeplinirea cumulativă a condiției de a fi imprevizibilă și de neînălțurat, ci și unele împrejurări socotite asimilabile acestora, a căror caracteristică rezidă în con-

¹⁹ Astfel, potrivit Condițiilor fundamentale pentru livrările de materiale de construcții (art. 40) în cazul încetării temporare a livrărilor sau primirilor din cauză de forță majoră, reînceperea acestora va fi notificată părții respective cu cinci zile înainte de această dată.

²⁰ Instrucțiunea P.A.S. nr. 23 din 30 aprilie 1957, în Culegere de Instrucțiuni date de P.A.S. Ed. științifică Buc., p. 245.

²¹ Dec. P.A.S. nr. 2697 din 5 noiembrie 1964 în „Arb. de Stat” nr. 1/65, p. 82.

statarea aceleiași imposibilități de executare neimputabilă care-l pun în această situație²².

A fost asimilată astfel forței majore nesosirea materiei prime, produselor sau utilajelor din import, neprimirea lor producând efectele forței majore, furnizorul fiind scutit de răspundere pentru neliivrarea produselor²³. Materia primă sau produsele trebuie să fi fost solicitate însă din timp prin fișa tehnică și să nu fi intrat în uzina producătoare a utilajului pînă la data introducerii acțiunii.

Deși neprimirea materiei prime, a produselor sau utilajelor din import, s-ar datora, se socotește în practica arbitrală, caracterului lor de a fi de neprevăzut și de neînălăturat, totuși aceste împrejurări n-au fost trecute în noțiunea clasică de forță majoră, ci au fost asimilate acestuia.

Într-o decizie mai recentă a P.A.S.²⁴, neprimirea materiei prime din import de către întreprinderea internă furnizoare de produse scutește de răspundere numai dacă se face dovada că neprimirea din import, s-a datorat „unor cauze de neînvinc” și că s-au făcut toate demersurile necesare și la timp. Nu se mai vorbește deci de asimilarea cu forța majoră.

A fost asimilată, în practica arbitrală, forței majore, și nerepartiția la timp, de către organul de planificare a materiei prime, debitorul fiind exonerat de răspundere numai dacă a făcut tot ce i-a stat în putință și nu a obținut repartițiile de materii prime necesare fabricării produselor care urmau să fie livrate.

Deși neprimirea repartițiilor în legătură cu materialele pentru obținerea cărora debitorul a făcut demersurile legale a fost socotită, în practica arbitrală, ca o împrejurare de neprevăzut, pentru debitor în momentul contractării, fiind și de neînălăturat ea a fost „asimilată” totuși forței majore²⁵.

10. În practica arbitrală a fost soluționată și situația în care debitorul a fost chemat să răspundă pentru neexecutarea obligațiilor dintr-un contract economic la încheierea căruia nu a semnalat exis-

²² Vasile Atanasiu, Contribuții ale practicii arbitrale la determinarea noțiunii de forță majoră, în „Arb. de Stat” nr. 1/1963, p. 39. C. Cățut, Forța majoră, caracterizarea ei așa cum sint reținute în practica arbitrală, în „Arb. de stat”, nr. 3/1965, p. 3.

²³ Dec. P.A.S. nr. 1837 din 15 mai 1959, în „Arb. de stat”, nr. 6/1959, Dec. P.A.S. nr. 202 din 18 ian. 1956, în „Arb. de stat”, nr. 4, p. 3, Arb. reg. Cluj, Hot. nr. 1152 din 11 iunie 1956 în „Arbitrajul de stat”, nr. 6/1965, p. 63; Dec. P.A.S. nr. 1471 din 7 iunie 1963, în rev. „Arbitrajul de stat”, nr. 4/1963, p. 69.

²⁴ Dec. P.A.S. nr. 1760 din 30 iulie 1964, în Culegere de Instrucțiuni date de P.A.S., Editura științifică, 1966, p. 110.

²⁵ Decizia P.A.S. nr. 2863 din 14 sept. 1962, în „Arbitrajul de stat”, nr. 2/1963 Dec. nr. 3808 din 30 dec. 1956, în „Arb. de stat”, nr. 4/1957, p. 43 Dec. nr. 1737 din 15 mai 1959, în „Arbitrajul de stat”, nr. 6/1959 p. 57; Hot. nr. 1456/1964 a Arbitrajului Ministerului Industriei Ușoare, în rev. „Arbitrajul de stat”, nr. 3/1956, p. 10.

tența unor cauze care fac imposibilă executarea, constatându-se o îmbunătățire substanțială a acestei practici. Prin instrucțiunea P.A.S. nr. 3/1959, organizațiile socialiste au fost obligate să facă cunoscute, cu ocazia încheierii contractelor planificate, împrejurările care fac imposibilă executarea lor. Aceasta, pentru ca atât părțile, cât și organele arbitrale să ia măsurile necesare în vederea înlăturării eventualelor neconcordanțe, prin corectarea sarcinilor de plan sau crearea posibilităților de executare a obligațiilor ce urmează a fi asumate prin contract și prin luarea de măsuri pentru evitarea sau limitarea daunelor ce s-ar putea produce din neexecutarea reală a obligațiilor contractuale.

Debitorul care la încheierea contractului a cunoscut imposibilitatea de executare a unei sarcini de plan, fără a face vreo obiecție, nu este exonerat de răspundere pentru neexecutarea obligațiilor contractuale, presupunându-se că partea care a cunoscut imposibilitatea de executare dar n-a invocat-o în faza precontractuală, și-a asumat prin contract o obligație, răspunzând astfel patrimonial pentru neexecutarea ei²⁶. „...debitorul va fi ținut — se arată în Instrucțiunea nr. 3/1959 — a plăti daunele pe care i le-a provocat creditorului prin ne-comunicarea împrejurării care a determinat o imposibilitate absolută de executare a contractului, împrejurare pe care o cunoștea din faza precontractuală”.

Practica arbitrală, îmbunătățită, a ajuns de curînd la o nouă soluție în această problemă a obligativității invocării imposibilității de executare a contractelor în momentul încheierii lor²⁷.

Se fac acum în practica arbitrală, următoarele distincțiuni:

a) Dacă partea care se obligă într-un contract economic a adus la cunoștință, cu ocazia încheierii contractului, imposibilitatea obiectivă a executării în natură a obligației, iar organele tutelare sesizate nu au luat măsurile necesare înlăturării acestei imposibilități sau au luat măsuri insuficiente, debitorul este apărât de răspundere, debitorul neavînd nici o culpă, în legătură cu neexecutarea obligației.

b) Dacă însă imposibilitatea de executare a obligației, deși cunoscută de debitor nu a fost invocată de el cu ocazia încheierii contractului, ci într-un litigiu în care sînt valorificate drepturi în legătură cu neexecutarea obligației, debitorul trebuie să plătească daunele provocate creditorului prin neinvocarea împrejurării care a determinat o imposibilitate absolută de executare a obligației, pe care o cunoștea din faza contractuală²⁸.

²⁶ C. Atanasiu, *Cauzele care apără de răspundere în afara forței majore*, în rev. „Arbitrajul de stat”, nr. 2/1964, p. 9.

²⁷ M. Witzman, *Unele soluții noi ale practicii arbitrale din anul 1965*, în rev. „Arbitrajul de stat”, nr. 2/1966, p. 3 și urm.

²⁸ M. Witzman, *Unele soluții noi ale practicii arbitrale din anul 1965*, în rev. „Arbitrajul de stat”, nr. 2/1966, p. 12.

Neinvocarea în faza precontractuală, a imposibilității de executare, nu decade așadar pe debitor de a invoca această imposibilitate în litigiul născut în legătură cu neexecutarea obligației, din moment ce existența imposibilității obiective de executare duce la stingera obligației. Pentru daunele efective provocate celeilalte părți prin neînvederea imposibilității de executare, cu ocazia încheierii contractului, debitorul rămâne însă răspunzător.

11. Practica arbitrală formată asupra determinării noțiunii de forță majoră a format obiectul a numeroase studii.

Într-un studiu al tov. V. Atanasiu²⁹ se arată că în practica arbitrală, în caracterizarea forței majore propriu-zise, determinarea s-a oprit asupra calamităților naturale, care prezintă neîndoiește elementul imposibilității de executare și caracterul de eveniment viitor și imprevizibil. În alte cazuri însă, „s-a mers la exonerarea de răspundere pe baza unor împrejurări socotite ca „asimilabile“ forței majore. Trăsătura caracteristică a acestor împrejurări rezidă în constatarea aceleiași imposibilități de executare, neimputabilă debitorului, ce-i pune în această situație, presupunând că nu a putut fi „înlăturată cu maximum de atenție și diligență“.

În cazul asimilărilor care a dus la o extindere a exonerărilor de răspundere pentru cazurile care neîncadrându-se în tipul clasic al noțiunii de forță majoră, fac totuși imposibilă executarea obligației în afara oricărei comportări culpabile a debitorului „exonerarea de răspundere, arată V. Atanasiu, ar putea să se întemeieze pe art. 1082 c .civ.“.

În lucrarea „Teoria generală a contractelor economice“, tov. prof. Traian Ionașcu și Eugen Barasch, remarcă, pe bună dreptate, că distincția între cazurile de forță majoră și cele asimilate lor, nu este consecvent menținută în practica arbitrală și nu are nici o justificare. Trăsătura distinctivă a cazului de forță majoră în materie de executare a contractului economic, se arată în această lucrare, este aceea de a fi constitutivă de imposibilitate obiectivă de executare de a fi, cu alte cuvinte, de neînlăturat (de neînvins) cu toate că a fost previzibilă sau chiar prevăzută³⁰.

12. Concluzia la care cred că trebuie să ajungem, în problema determinării cauzelor care exonerează de răspundere pe debitorul dintr-un contract economic, în cazul imposibilității obiective de exe-

²⁹ Vasile Atanasiu, *Contribuții ale practicii arbitrale la determinarea noțiunii de forță majoră* în „Arbitrajul de stat“, nr. 1/1963, p. 39.

³⁰ Prof. Traian Ionașcu și Eugen Barasch, *Teoria generală a contractelor economice*, Ed. Academiei 1965, p. 382; *Forța majoră în executarea contractului economic*, în „Studii și cercetări juridice“, nr. 3/1964, p. 381.

cutare a obligației, concluzie bazată pe dispozițiile art. 1082 și 1083 c. civ. pe actele normative elaborate în materia contractelor economice, pe practica arbitrală și pe literatură de specialitate, este aceea că organizația debitoare care nu și-a executat obligația sau a executat-o în mod necorespunzător este răspunzătoare, numai în caz de culpă.

Forța majoră presupune în determinarea evenimentului de care depinde neexecutarea sau întârzierea în executare, lipsa de culpă din partea organizației debitoare, cu condiția ca împrejurarea care a împiedicat executarea sau întârzierea în executare să îi fost imprevedibilă și de neînlăturat.

Sînt însă și alte situațiuni, în care organizația debitoare este exonerată de răspundere și anume cele în care neexecutarea sau întârzierea este rezultatul unei cauze străine activității ei, în sensul art. 1082 c. civ. În aceste cazuri, care nu se încadrează în tiparul clasic al noțiunii de forță majoră, dar fac totuși imposibilă executarea obligației, în afara oricărei comportări culpabile a debitorului, exonerarea de răspundere se întemeiază pe dispozițiile art. 1082 c. civ.

De lege ferenda, urmînd sistemul unor coduri civile noi, am putea porni, în cazul exonerării debitorului, dintr-un contract — încheial potrivit dreptului comun sau a unui contract economic — de la noțiunea de imposibilitate obiectivă de executare trecînd în noul cod civil, un text într-o redacție îmbunătățită, cu conținutul art. 1082 c. civ. Primirea unui atare sistem s-ar întemeia pe faptul că art. 1082 c. civ., nefăcînd altceva decît să identifice cu cazul de forță majoră sau cazul fortuit, cauza care exonerează de răspundere pentru neexecutare sau întârziere, cauză străină neimputabilă debitorului, nu și-ar mai afla utilitatea. În capitolul rezervat stingerii obligațiilor, ar urma să se precizeze că imposibilitatea de executare, provocată de circumstanțe de care debitorul nu-i răspunzător, duce la stingerea obligației³¹.

Cred totuși că în noul cod civil ar trebui păstrate, într-o redacțiune îmbunătățită, atît dispozițiile art. 1082 c. civ., cit și cele ale art. 1083 c. civ. Aceasta pe considerația că în noțiunea de forță majoră se încadrează acele evenimente care prezintă atît elementul imposibilității de executare, cit și caracterul de eveniment viitor și imprevedibil, în timp ce în formula art. 1082 c. civ. debitorul este exonerat de consecințele neexecutării sau executării cu întârziere a obligației numai dacă va justifica nerespectarea obligațiilor asumate prin intervenția unei cauze străine, cauza ce nu-i poate fi imputată.

³¹ Art. 222 și 235 din codul civil R.S.F.S.R. din 1964; art. 309 din codul civil ungar din 1964.

DE LA FAUTE COMME CONDITION DE LA RESPONSABILITÉ POUR LA
VIOLATION DES OBLIGATIONS DANS UN CONTRAT ECONOMIQUE

Résumé

L'organisation socialiste qui n'a pas exécuté son obligation résultant d'un contrat économique, reposant ainsi sur une tâche de plan, ou qui l'a mal exécutée, n'en porte la responsabilité civile qu'en cas de faute. C'est à celui qui a enfreint son obligation qu'incombe la preuve de l'absence de faute.

Une des causes étrangères qui empêche l'exécution de l'obligation et ne peut être imputée au débiteur est la force majeure — fait étranger à l'activité du débiteur, qui constitue pour lui un obstacle insurmontable et imprévisible.

GARANȚIILE PROCESUALE,
EXPRESIE A DEMOCRATISMULUI DREPTULUI PROCESUAL PENAL
SOCIALIST ROMÂN

DE

GR. GR. THEODORU

I

Garanțiile procesual-penale sînt definite, în genere, ca mijloacele prevăzute de lege prin care se asigură părților din procesul penal exercitarea drepturilor lor procesuale și apărarea intereselor lor legale¹.

Caracterul larg al acestei definiții a dat naștere, în literatura de specialitate, unor puncte de vedere deosebite în ceea ce privește determinarea mijloacelor pe care le prevede legea în vederea exercitării drepturilor procesuale ale părților și apărarea intereselor lor legale, deci a conținutului noțiunii de garanții procesual-penale.

Astfel, în explicarea noțiunii de garanții procesual-penale se face referire, într-o părere², la dispozițiile art. 8 din Legea de organizare judecătorească, potrivit cărora dreptul de apărare al invinuitului este garantat prin modul în care sînt organizate instanțele judecătorești, prin legile de procedură și prin asistența judiciară, cuprinzînd astfel toate dispozițiile legale care reglementează activitatea judiciară în cauzele penale. Textul art. 8 din Legea de organizare judecătorească nu exprimă sensul propriu al noțiunii de garanții procesual-penale, ci un sens mai larg, de garanții ale justiției socialiste³, prin care sînt

¹ S. Kahane, în *Dreptul procesual penal*, Ed. didactică și pedagogică, București, 1963, p. 12, definește garanțiile procesuale ca „mijloacele pe care legea le stabilește pentru asigurarea drepturilor părților care participă în cauza penală sau pentru a fi folosite de părți în vederea apărării intereselor lor legale”.

² S. Kahane, *op. cit.*, p. 12.

³ M. S. Strogovici, în *Procesul penal sovietic*, Ed. de stat pentru literatura juridică, București, 1950, p. 12, consideră că totalitatea normelor procesuale reprezintă un sistem de garanții procesuale care sînt totodată și garanțiile procesuale ale justiției

apărate orice interese legitime ale cetățenilor, inclusiv acele de a nu fi trași la răspundere penală pe nedrept. Dispozițiile legale invocate asigură realizarea scopului procesului penal socialist — soluționarea cauzelor penale în conformitate cu legea și adevărul —, dar nu se referă în special la asigurarea drepturilor procesuale ale părților. Fără îndoială, avînd o sferă atît de largă, confundîndu-se chiar cu totalitatea normelor de drept procesual penal, aceste garanții legale cuprînd și garanțiile procesual-penale luate în sensul propriu al noțiunii⁴.

Într-o altă părere, deși se face distincție între sensul larg și sensul strict al noțiunii de garanții procesuale, cînd se exemplifică sensul propriu al acestei noțiuni, se includ însăși drepturile fundamentale ale cetățenilor. Se consideră, astfel, ca principala garanție procesuală, înscrisă în constituție a dreptului de apărare al invinutului și a inviolabilității persoanei⁵. Este ușor de observat că drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, înscrise în constituție, nu constituie mijloace prin care se asigură drepturile lor procesuale, prin care își pot apăra interesele lor legale de părți în proces; din drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, înscrise în constituție, decurg drepturile lor procesuale, ca părți în procesul penal, iar exercitarea acestora este asigurată prin mijloacele prevăzute de lege — garanțiile procesuale.

În această privință, Constituția Republicii Socialiste România prevede o reglementare superioară, înscrîind dreptul de apărare printre drepturile fundamentale ale cetățenilor (art. 31) și nu ca un drept specific numai invinutului și numai pentru procesul penal ca în constituția anterioară. Din acest drept fundamental al cetățeanului decurg drepturile lui procesuale, întărite prin garanțiile procesuale, luate în sensul lor propriu.

S-a mai susținut în literatura de specialitate că în noțiunea de garanții procesuale se cuprînd drepturile procesuale ale părților, obligațiile organelor judiciare de a asigura realizarea acestor drepturi, precum și sancțiunile procesuale, în caz de încălcare a lor. Această definire a garanțiilor procesuale este, în același timp, și prea largă și prea îngustă.

Astfel, în mod greșit sînt incluse în noțiunea de garanții procesuale drepturile procesuale ale părților din proces, precum și obligațiile organelor judiciare, corelative acestora. Dispozițiile legale care consacră drepturile procesuale ale părților și obligațiile corelative ale organelor judiciare sînt garanții ale justiției socialiste, nu garanții în sensul propriu al acestei noțiuni, deoarece ele decurg din reglementarea procesului penal ca un raport juridic între organele judiciare și părți, fiind elemente ale acestui raport juridic. Faptul că părțile, printre care

⁴ S. Kahane, cînd analizează diferitele drepturi procesuale ale părților, se referă, însă, la sensul propriu de garanții procesuale, *op. cit.*, p. 156, 213, 227 etc.

⁵ M. S. Strogovici, *op. cit.*, p. 14.

și învinuitul, sînt considerate ca subiecte ale activității procesual-penale, avînd drepturi și obligații, constituie o garanție în sensul larg al noțiunii, pentru înlăturarea abuzurilor și greșelilor ce s-ar produce în desfășurarea procesului penal, în detrimentul lor. Dar drepturile procesuale nu se pot confunda cu garanțiile procesuale; acestea din urmă sînt înstitute pentru a asigura realizarea drepturilor procesuale ale părților, pentru apărarea intereselor lor legale, și nu se pot confunda cu drepturile a căror îndeplinire trebuie să o asigure.

Această părere nu-și găsește susținerea nici în legislația noastră procesuală. Astfel, art. 69 din Codul de procedură penală, referindu-se la posibilitățile de apărare ale părții responsabile civilmente, prevede că „toate drepturile și garanțiile acordate inculpatului pentru a exercita apărarea” sînt comune și părții civilmente responsabile; de asemenea, art. 400¹ Cod proc. pen., care reglementează modul cum instanța de recurs verifică legalitatea hotărîrii primei instanțe, prevede că verificarea se referă la respectarea dispozițiilor legale care garantează stabilirea adevărului sau care „asigură drepturile părților”, făcînd aceeași distincție între drepturile părților și garanțiile procesuale.

Distincția între drepturi procesuale și garanții procesuale apare în mod evident în legislația burgheză unde, de regulă, se înscriu drepturi procesuale fără să fie înstitute și garanțiile procesuale pentru exercitarea lor. Astfel, învinuitul sau inculpatul avea dreptul, potrivit Codului de procedură penală din 1936, să-și dovedească nevinovăția; nefiind înstitute și garanțiile necesare, dacă învinuitul sau inculpatul nu avea cunoștințele juridice sau posibilitățile materiale pentru administrarea probelor în apărare, acest drept rămînea neexercitat. De asemenea, persoanei vătămate prin infracțiune i se recunoștea dreptul de a se constitui parte civilă, dar nu erau stabilite și garanțiile necesare, astfel încît persoana care nu cunoștea dispozițiile legale nu-și putea exercita dreptul procesual în termenul prevăzut de lege. Așadar, în vechea noastră legislație se proclamau drepturile procesuale, fără însă a se institui și garanțiile procesuale necesare pentru exercitarea lor.

Părerea analizată mai sus este și prea restrînsă, întrucît nu cuprinde și formele procedurale obligatorii care asigură respectarea drepturilor procesuale de către organele judiciare, precum și formele de control judiciar care asigură descoperirea oricăror încălcări ale drepturilor procesuale și orice nesocotire a intereselor legale ale părților.

Luînd sensul restrîns al noțiunii de garanții procesual-penale, trebuie să ne referim numai la acele mijloace prevăzute de lege care dau viață drepturilor procesuale acordate de lege părților, care asigură ca ele să fie pe deplin exercitate în vederea apărării intereselor legale ale acestora.

Adoptînd acest sens restrîns al noțiunii de garanții procesuale, sub denumirea de garanții concrete, o altă părere se referă la dispozițiile care consacră obligația pentru organele judiciare de a-și motiva

fiecare hotărîre și măsură luată; care stabilesc obligația ca orice plîngere îndreptată împotriva unui act al organelor judiciare să fie înaintată spre rezolvare organului ierarhic superior celui care a efectuat actul; care prevăd obligația pentru organele judiciare de a da posibilitate părților să cunoască materialele din dosar, cu încheierea procesului-verbal doveditor; care stabilesc o procedură anumită pentru recuzarea judecătorilor, procurorilor, organelor de urmărire penală⁶. Enumerarea acestor dispoziții legale, cu titlu de exemplificare, coincide cu unele garanții procesuale luate în sensul restrîns al noțiunii; aspectul de sistematizare sub care sînt prezentate aceste dispoziții, sub forma unor categorii de garanții procesuale, nu corespunde unei clasificări științifice, deoarece, pe de o parte nu cuprinde importante garanții procesuale, cum sînt obligațiile organelor judiciare de acțiune din proprie inițiativă pentru a asigura exercitarea drepturilor procesuale ale părților și sancțiunile procedurale, iar pe de altă parte se referă numai la unele din formele procedurale și de control judiciar, care constituie garanții procesuale.

Din argumentele invocate mai sus în combaterea părerilor ce s-au exprimat cu privire la noțiunea de garanții procesuale, rezultă că poziția justă nu poate fi decît aceea care adoptă sensul restrîns al acestei noțiuni, de mijloace prevăzute de lege prin care se asigură părților dintr-o cauză penală exercitarea drepturilor lor procesuale și apărarea intereselor lor legale.

În ce privește generalizarea și sistematizarea mijloacelor prevăzute de lege ca garanții procesuale, cred că ne putem referi la acele dispoziții legale care prevăd:

— obligații pentru organele judiciare de a desfășura, din oficiu, o activitate care să asigure exercitarea drepturilor procesuale ale părților;

— formele procedurale și condițiile în care organele judiciare trebuie să efectueze actele procedurale și să ia măsurile de constrîngere, prevenindu-se astfel încălcarea intereselor legale ale părților;

— forme de control sistematic și eficace, care asigură descoperirea oricăror încălcări ale obligațiilor și formelor procedurale prevăzute de lege;

— sancțiunile procedurale, care asigură desființarea sau refacerea actelor efectuate sau a măsurilor luate cu încălcarea drepturilor și a intereselor legale ale părților.

O primă categorie de garanții procesuale constă din obligațiile impuse de lege organelor judiciare de a face cunoscute părților drepturile procesuale acordate de lege și de a le ajuta în exercitarea lor. Legea nu se limitează la acordarea de drepturi procesuale, lăsînd în

⁶ M. A. Celțov, în *Sovetskii ugolovniï proless (Procesul penal sovietic)*, Gosizdat, Moskva, 1962, p. 74.

seama părților cunoașterea și exercitarea lor; organul judiciar în fața căruia trebuie exercitate aceste drepturi procesuale este obligat să aducă la cunoștința părții drepturile pe care le are și să-i creeze condițiile pentru exercitarea lor. O astfel de dispoziție nu creează o obligație corelativă unui drept procesual al părții, ci o obligație de sine stătătoare, care trebuie să fie îndeplinită din proprie inițiativă, fără intervenția părții, contribuind la cunoașterea de către aceasta a drepturilor ce-i sînt acordate de lege și la exercitarea lor.

Astfel, spre deosebire de vechea reglementare, în procesul nostru penal se acordă învinutului dreptul procesual de a cunoaște, la terminarea urmăririi penale, întregul material probator strins de organele de urmărire, pentru a-l putea combate. Acest drept procesual ar rămîne ineficient pentru acei învinuiți care nu cunosc dispozițiile legale sau nu știu cum să-l exercite. Pentru a garanta exercitarea acestui drept procesual, se instituie pentru organele de urmărire penală obligația legală — care trebuie îndeplinită indiferent dacă învinuitul o cere —, de a-l chema în fața lor, de a-i arăta că are dreptul să ia cunoștință de toate lucrările și de materialul de urmărire penală și de a-i asigura posibilitatea de a lua cunoștință de ele; această posibilitate îi este asigurată nu numai prin prezentarea dosarului de urmărire pentru a-l citi, ci și prin obligația impusă organului de urmărire de a-i citi personal învinutului materialul de urmărire care-l privește, dacă acesta nu știe sau nu poate citi, de a-i pune la dispoziție în același scop un interpret, dacă nu cunoaște limba în care s-a desfășurat urmărirea penală. Pentru a da eficiență dreptului procesual de a cunoaște materialul de urmărire penală, legea obligă organul de urmărire să-l întrebe pe învinuit dacă are de formulat cereri sau dacă are de făcut declarații noi. Exercițarea acestui drept procesual este asigurată astfel printr-un număr de obligații impuse organelor de urmărire penală.

Legislația noastră procesual-penală, pătrunsă de umanismul socialist, a instituit cele mai multe garanții procesuale sub forma celor arătate mai sus, în vederea asigurării drepturilor procesuale ale învinutului. Astfel, obligația organului de urmărire de a aduce la cunoștință învinutului învinuirea ce i se pune în sarcină, pentru a asigura dreptul procesual al acestuia de a cunoaște faptele împotriva cărora trebuie să se apere; obligația de a asculta pe învinuit astfel încît cauza să fie lămurită sub toate aspectele și de a-l întreba asupra probelor pe care înțelege să le propună în apărare, prin care se realizează dreptul învinutului de a combate învinuirea; obligația de a asigura inculpaților minori sau celor judecați pentru crime asistența unui apărător, care să asigure dreptul acestora la asistența judiciară din oficiu; obligația pentru instanța de judecată de a pune în vedere inculpatului că are dreptul, personal sau prin apărătorul său, să aibă ultimul cuvînt, care asigură dreptul de a combate concluziile de învinuire ale procurorului;

toate aceste obligații legale constituie unele din garanțiile drepturilor procesuale ale învinutului sau inculpatului.

Garanțiile procesuale au fost instituite și pentru asigurarea drepturilor procesuale ale celorlalte părți. Astfel, dreptul persoanei vătămate de a obține, în cadrul procesului penal, repararea prejudiciului material cauzat prin infracțiune, este garantat prin dispozițiile care prevăd obligația pentru organele de urmărire și de judecată de a chema persoana vătămată prin infracțiune și de a o lămuri asupra dreptului ce are de a se constitui parte civilă, arătându-i totodată ce are de făcut în acest scop.

În alte situații, exercitarea dreptului procesual și apărarea intereselor legale ale părții este asigurată prin formele procedurale și condițiile pe care organele judiciare trebuie să le respecte cu ocazia efectuării unui act procedural sau luării unei măsuri de constrângere procesuală. Dreptul procesual al învinutului de a face declarații cu privire la faptele pricinii este garantat prin consemnarea celor declarate într-un proces-verbal, semnat de acesta, pentru a nu fi schimbate; dreptul părților de a participa la judecată este garantat prin îndeplinirea procedurii de citare prevăzute de lege; dreptul inculpatului de a-și pregăti apărarea este garantat și prin obligația îndeplinirii procedurii de citare cu cel puțin trei zile înainte de termenul de judecată; dreptul părților de a ataca cu recurs hotărârea primei instanțe este garantat, în cazul în care nu au fost prezente la termenul de judecată, prin obligația de a li se comunica extras după hotărârea pronunțată, numai de la care dată curge termenul de recurs. Una din formele procedurale care garantează drepturile și interesele legitime ale părților din proces este obligația pentru organele judiciare de a lua măsurile de constrângere prin hotărâri motivate, ceea ce previne nelegalitatea și netemeinicia lor. De asemenea, legea determinând cazurile în care poate fi luată măsura arestării preventive, fixând durata ei în timpul urmăririi penale, precum și condițiile pentru prelungirea ei, se garantează dreptul învinutului de a fi judecat în stare de libertate.

Constituie o categorie de garanții procesuale și dispozițiile legale care constituie un control sistematic și eficace al hotărârilor pronunțate de organele judiciare, în vederea descoperirii oricăror încălcări ale drepturilor procesuale ale părților și repunerea lor în situația de a le exercita. Chiar dacă organul de urmărire are obligația de a-l chema pe învinuit pentru a-i pune în vedere învinuirea, de a-l asculta asupra faptelor de care este învinuit, întocmind și formele procedurale necesare, dreptul procesual al învinutului de a se apăra ar putea rămâne neexercitat dacă organul de urmărire nu-și îndeplinește obligațiile ce-i revin prin lege. Supravegherea permanentă exercitată din oficiu de către procuror asupra activității de urmărire penală garantează exercitarea drepturilor procesuale acordate părților din proces, deoarece se creează posibilitatea descoperirii oricărei încălcări a legii,

fără să fie necesară intervenția personală a părții. Prima instanță de judecată ar putea să nu-și îndeplinească obligația de a cita pe inculpat la judecată, de a-i da cuvîntul în apărare, dacă nu ar exista controlul instanței de recurs cu privire la respectarea dispozițiilor care asigură drepturile procesuale ale părților. Hotărîrea primei instanțe care încalcă garanțiile procesuale trebuie să fie desființată, chiar dacă partea nu a formulat o critică în acest sens.

Așadar, instituirea unui control sistematic și eficace a activității organelor judiciare constituie o garanție a îndeplinirii de către acestea a obligațiilor ce le revin și, prin aceasta, a exercitării drepturilor procesuale ale părților.

În afară de sancțiunile penale și disciplinare ce se pot aplica celor care, lucrînd în calitate de organe judiciare, încalcă în mod grav drepturile părților în proces⁷, constituind garanții legale pentru desfășurarea unei activități corecte, legea prevede și sancțiuni procedurale, care constau în desființarea actelor procedurale efectuate cu încălcarea acestor obligații. În acest mod, legea instituie garanția procesuală că activitatea desfășurată cu încălcarea legii va fi desființată și refăcută. Existența unui sistem de nulități, dintre care unele absolute, care permite desființarea actelor și măsurilor procedurale ce încalcă drepturile procesuale ale părților, garantează realizarea acestora și constituie mijlocul prin care se dă eficacitate controlului judiciar.

Așadar, realizarea drepturilor procesuale ale părților este garantată prin obligațiile impuse, sub sancțiune, organelor judiciare de a pune în vedere părților că legea le acordă aceste drepturi și de a le asigura, prin formele procedurale prevăzute de lege, exercitarea lor sau descoperirea oricăror încălcări ale acestor drepturi.

O asemenea accepțiune a noțiunii de garanții procesuale, pe lângă că dă un conținut concret acestei noțiuni, ne permite să constatăm superioritatea modului de reglementare a garanțiilor procesuale în legislația noastră. Într-adevăr, fără deosebire dacă partea are sau nu apărător, i se asigură exercitarea drepturilor procesuale prin faptul că însuși organul judiciar în fața căruia se desfășoară activitatea procesuală este obligat să creeze condițiile de exercitare a acestor drepturi.

Există un interes legitim pentru organele judiciare în respectarea garanțiilor procesuale ale părților, deoarece, fiind obligate să folosească toate mijloacele legale pentru justa soluționare a cauzei, implicit trebuie să folosească și activitatea părților din proces, ajutîndu-le să-și exercite drepturile acordate prin lege. Considerînd obligațiile impuse de lege organelor judiciare de a îndeplini anumite acte de procedură ca garanții procesuale, de esența procesului nostru penal socialist, se pune în lumină necesitatea formării convingerii depline pentru organele

⁷ Incriminarea faptelor de arestare ilegală (art. 272 C. pen.), cercetare abuzivă (art. 269 C. pen.), reprresiune nedreaptă (art. 291 C. pen.).

judiciare că exercitarea de către părțile din proces a drepturilor acordate de lege nu încurcă și nu târăgănează justa soluționare a cauzelor penale, ci contribuie în mod efectiv la aceasta.

II

Pentru teoria dreptului procesual penal și pentru practica judiciară prezintă importanță cunoașterea liniei de dezvoltare a legislației noastre în ce privește reglementarea garanțiilor procesual-penale.

Dreptul procesual penal român, apărând interesele statului nostru socialist, ca stat al oamenilor muncii, apără și interesele legitime ale fiecărui cetățean în parte. În domeniul luptei împotriva infracțiunilor, interesele colectivității impun ca soluționarea cauzelor penale să se facă în conformitate cu legea și adevărul, astfel încît nici un infractor să nu rămînă nepedepsit dar, totodată, nici unui nevinovat să nu i se aducă vreo restrîngere a drepturilor și libertăților prevăzute de constituția și legile țării. Aceste interese ale colectivității coincid cu interesul ocrotit de lege al persoanei învinuite de săvîrșirea unei infracțiuni, de a se apăra împotriva unei învinuiri neîntemeiate sau mai grave decît în realitate, în vederea stabilirii nevinovăției sau a aplicării unei pedepse corespunzătoare faptei săvîrșite.

Statul nostru apără, așadar, nu orice interese ale cetățenilor, ci numai pe cele legale, care coincid cu propriile sale interese. Ca urmare, acordînd drepturi procesuale părților din proces, legea de procedură penală are în vedere interesele care se cuvin a fi apărute și de aceea instituie și garanțiile procesuale care trebuie să le ocrotească.

Întărirea statului nostru socialist, instrument principal al construcției socialismului, înseamnă întărirea deopotrivă a apărării intereselor colectivității și a intereselor legitime ale fiecărui cetățean în parte. Dezvoltarea, pe linia întăririi statului socialist, a dreptului procesual penal, trebuie să reflecte unitatea dintre aceste interese; garanțiile procesuale, care asigură drepturile și interesele *legitime* ale părților din procesul penal, trebuie continuu sporite și întărite; totodată, trebuie înlăturate dispozițiile procedurale care s-au dovedit că facilitează promovarea acelor interese ale părților care sînt contrare intereselor colectivității, care nu sînt, deci, ocrotite de lege.

Modificările aduse Codului de procedură penală al Republicii Socialiste România, prin actele normative intervenite între anii 1948—1960, au acționat, în ce privește garanțiile procesuale, pe linia arătată mai sus. Noua reglementare a urmării penale, așezarea pe baze noi a recursului, introducerea recursului în supraveghere și a altor instituții procesual-penale au atras, totodată, o sporire și o întărire a garanțiilor procesuale care apără interesele legale ale părților din proces.

Examinînd dezvoltarea garanțiilor procesuale în raport de cele patru categorii pe care le-am delimitat mai sus, constatăm ca în preocuparea specială a legiuitorului a fost instituirea de noi obligații pentru

organele judiciare, care să asigure exercitarea drepturilor procesuale ale părților și apărarea intereselor lor legitime, precum și organizarea unui control sistematic și eficace pentru îndeplinirea lor.

Intr-adevăr, Codul de procedură penală din 1936, ca expresie a voinței clasei dominante din acea perioadă, a înscris drepturi procesuale ale părților, inclusiv pentru învinuit sau inculpat, dar, în condițiile în care marea majoritate a cetățenilor nu le cunoștea și nu avea posibilitățile materiale de a recurge la avocați pricepuți pentru folosirea lor, ele aveau un caracter formal, neputând fi exercitate de orice persoană, parte în proces. În același timp, controlul respectării de către organele judiciare a drepturilor procesuale ale părților intervenind numai în limitele în care acestea acționau, lipsa de cunoaștere în domeniul activității judiciare împiedica efectuarea unui control sistematic și eficace.

Legiuitorul socialist, statornicind o autentică egalitate a tuturor în fața legii, a intervenit prin acele dispoziții care să asigure garanții procesuale reale pentru părțile din proces. Această intervenție s-a făcut simțită în special pe linia sporirii și întăririi obligațiilor organelor judiciare, de a face cunoscute părților din proces drepturile acordate prin lege și de a le ajuta în exercitarea lor; pe linia perfecționării controlului judiciar, astfel încât să fie asigurată îndeplinirea de către organele judiciare a tuturor obligațiilor impuse prin lege.

Reglementarea, pe baze noi, a urmăririi penale prin Legea nr. 3/1956 a constituit o etapă importantă în ce privește sporirea și întărirea garanțiilor procesuale care constau din anumite obligații impuse organelor judiciare. Dreptul învinuitului de a-și dovedi nevinovația, în cadrul urmăririi penale, este garantat prin obligația impusă de lege organului de urmărire de a-l asculta și asupra probelor pe care înțelege să le propună spre administrare în apărarea sa (art. 208 Cod proc. pen.), de a administra din oficiu probele care pot duce la înlăturarea învinuirii sau la cunoașterea circumstanțelor atenuante (art. 179¹ Cod proc. pen.), de a strânge probele de vinovăție chiar dacă învinuitul recunoaște fapta (art. 235 Cod proc. pen.); de asemenea, prin obligația organului de urmărire de a-l chema pe învinuit și de a-i prezenta, pentru a lua cunoștință, materialul de urmărire penală, de a-l întreba dacă are de făcut noi probe în apărare sau noi declarații (art. 264¹ Cod proc. pen.).

Toate obligațiile arătate mai sus constituie importante garanții pentru realizarea dreptului învinuitului de a înlătura orice învinuire neîntemeiată sau de a dovedi împrejurările care confirmă apărarea sa. Îndeplinirea întocmai a acestor obligații — care realizează drepturile procesuale ale părților —, nu constituie numai o garanție pentru aceștia, dar și o garanție a soluționării cauzei în conformitate cu legea și adevărul. De aceea, Codul de procedură penală denumește unele dispoziții care garantează drepturile procesuale ale părților drept dispoziții care garantează stabilirea adevărului (art. 267⁸), intrucit numai prin

indeplinirea lor se asigură cunoașterea completă și obiectivă a faptelor cauzei.

Această linie pe care a urmat-o legislația noastră trebuie să se reflecte și în activitatea organelor judiciare, în sensul îndeplinirii întocmai a obligațiilor procesuale care le revin în asigurarea drepturilor părților din proces, intrucit astfel dau viață democratismului real al dreptului procesual penal socialist român și garantează, în același timp, soluționarea justă a cauzei penale.

Și întărirea garanțiilor procesuale care asigură un control sistematic și eficace a îndeplinirii de către organele judiciare a obligațiilor lor legale a fost în preocuparea legiuitorului nostru, deoarece prin acestea se asigură rămânerea în ființă numai a hotărârilor legale și temeinice, cerință a justiției socialiste.

Dispozițiile legale care au reglementat controlul din oficiu al instanței de recurs atît asupra legalității cît și a temeiniciei hotărîrii primei instanțe (art. 400 Cod proc. pen.), cu privire la orice lipsă pe care o are aceasta, indiferent dacă a fost sau nu relevantă de părți (art. 400³ alin. 2 Cod proc. pen.), cu obligația de a extinde verificarea pe care o face și asupra persoanelor care nu au declarat recurs sau la care recursul declarat nu se referă, dacă profită acestora (art. 400³ alin. 3 Cod proc. pen.) constituie garanții procesuale pentru părțile din proces în ce privește eficacitatea căii de atac exercitată, dar totodată și garanții ale unei juste și legale soluționări a cauzei penale.

În ce privește celelalte două categorii de garanții procesuale, fără a fi în mod deosebit sporite, ele s-au întărit implicit prin dispozițiile legale care au consacrat noile garanții procesuale.

În dezvoltarea sa, legislația noastră procesuală a mers și pe linia înlăturării acelor dispoziții procedurale care s-au dovedit că au fost folosite de părți în interese contrare legii, pentru a scăpa de răspundere sau pentru a împiedica intervenția promptă a răspunderii penale. Astfel, dispozițiile care obligau organele de urmărire penală de a-i pune în vedere învinuirea învinuitului, în prezența sa, și de a-i prezenta materialul de urmărire penală, care constituie garanții procesuale, au fost folosite de unii învinuiți într-un scop contrar legii, prin sustragerea lor de la urmărire și de la judecată; neprezentîndu-se în fața organului de urmărire penală pentru a fi îndeplinite aceste garanții procesuale, unii învinuiți puneau o piedică în continuarea urmăririi penale și cauza trebuia suspendată. Pentru ca o garanție procesuală să nu fie folosită într-un scop ilegal, printr-o modificare a Codului de procedură penală⁹ s-a prevăzut că, în asemenea cazuri, urmărirea penală poate continua și fără îndeplinirea obligațiilor arătate.

⁹ Abrogarea art. 261¹ și introducerea art. 248¹² prin Decretul nr. 473, publicat în B.O. nr. 26 din 30 septembrie 1957.

Linia pe care a urmat-o dezvoltarea legislației noastre procesual-penale, care exprimă cerințele adâncirii democrației socialiste, trebuie să se reflecte și în viitorul Cod de procedură penală, insistându-se asupra acelor dispoziții care asigură apărarea intereselor legale ale părților.

Ar fi indicat ca în noul Cod de procedură penală să se prevadă dispoziții cu caracter general care să instituie, pentru toate organele judiciare și pentru întreaga desfășurare a procesului, obligația de a explica părților drepturile procesuale pe care le au și de a le ajuta în exercitarea lor. În acest mod s-ar asigura o participare activă a părților la desfășurarea procesului penal, care contribuie, pe de o parte la apărarea intereselor lor legale, iar pe de altă parte la soluționarea legală și temeinică a cauzelor penale.

Pe lângă întărirea garanțiilor procesual-penale existente, prin perfecționarea reglementării lor, ar fi necesară instituirea unor noi garanții procesuale, în special în ce privește asigurarea participării invinuitului la efectuarea unor acte de urmărire și a prezenței inculpatului la judecată, mai ales la instanța de recurs; a lărgirii asistării invinuitului de către apărător în cursul urmăririi penale, cu posibilitatea de a lua contact cu acesta pentru pregătirea apărării; de asemenea, pot fi sporite, în spiritul noii Constituții a Republicii Socialiste România, garanțiile procesuale privitoare la măsurile de constrângere procesual-penală, în scopul apărării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor împotriva oricărei ingrădiri contrare legii din partea organelor judiciare.

Sporirea garanțiilor procesuale și întărirea celor existente vor contribui la adâncirea caracterului democratic și umanist al legislației noastre procesual-penale, care trebuie să constituie, pe lângă un mijloc eficace de apărare a orânduirii noastre socialiste împotriva infracțiunilor, și o puternică armă de apărare a drepturilor și libertăților cetățenești, îmbinându-se, așadar, armonios interesele colectivității cu interesele ocrotite de lege ale cetățenilor.

LES GARANTIES JUDICIAIRES.

L'EXPRESSION DU DÉMOCRATISME DE LA PROCÉDURE PÉNALE ROUMAINE

Résumé

Les principes fondamentaux du droit socialiste roumain — le démocratisme et l'humanisme — se reflètent dans la législation de procédure pénale par l'introduction de nombreuses garanties judiciaires, dans le but d'assurer aux parties du procès l'exercice effectif des droits accordés par la loi et la défense de leurs intérêts légitimes.

L'auteur analyse les opinions exprimées dans la littérature juridique sur la notion de garanties judiciaires, en embrassant le sens restreint de la notion ; puis, il présente dans un système original les dispositions légales qui consacrent ces garanties, en montrant, en même temps, les modalités par lesquelles se manifeste leur action.

L'auteur fait aussi ressortir la ligne du développement de la législation socialiste roumaine de procédure pénale en ce qui concerne les garanties judiciaires, qui se caractérise par une permanente extension et consolidation des garanties judiciaires.

A. D. XENOPOL ȘI GÎNDIREA SA PEDAGOGICĂ

DE

STELA IANCU

Monumentala operă a istoricului A. D. Xenopol (1847—1920) impresionează nu numai prin dimensiune și volum, dar și prin diversitatea problematicii abordate. Acest adevăr este valabil atât în privința sectoarelor științei și culturii în care a adus contribuții remarcabile: istorie, filozofie, sociologie, economie politică și pedagogie, cât și pentru fiecare dintre acestea în parte.

În domeniul pedagogiei Xenopol s-a ocupat de istoricul învățămîntului românesc, de politica școlară la noi, a exprimat idei interesante referitoare la procesul de învățămînt și s-a ridicat spre probleme de teorie pedagogică, acestea din urmă făcînd obiectul comunicării¹.

Anchorată în realitățile învățămîntului epocii și prezentînd, în mare măsură, o generalizare pe plan teoretic a experienței lui didactice², teoria pedagogică a lui Xenopol are un caracter concret, empiric. Cu toate acestea, în linii mari, se încadrează în caracteristicile generale ale pedagogiei clasice dintre anii 1850—1900³.

¹ Contribuția lui Xenopol în domeniul istoricului învățămîntului românesc, a politicii școlare și a procesului de învățămînt am prezentat-o în „Revista de pedagogie”, nr. 11/1964, în articolul *Ideii despre învățămînt și educație la A. D. Xenopol. Problemele de teorie pedagogică* au fost dezvoltate de Xenopol în cadrul știrului de prelegeri de pedagogie pe care le-a ținut în anul 1894—1895 la cursurile libere ale societății științifice și literare („Arhiva”). Ele au fost publicate în parte, în revista „Arhiva” sub titulatura *Chestiuni pedagogice* (Vezi A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, cap. I, *Pedagogia*, Cap. II, *Educația fizică*, Cap. III, *Educația intelectuală* în „Arhiva”, an VI, 1895, nr. 1 și 2, p. 1—8, 9—16, 17—24, Cap. IV, *Metoda*, Cap. V, *Metoda de predare a limbilor*, Cap. VI, *Propunerea științelor* în „Arhiva”, an VI, 1895, nr. 3 și 4, p. 165—174, 177—186, 187—197, Cap. VII, *Metoda în predarea istoriei* în „Arhiva”, an VII, 1896, nr. 1 și 2, p. 1—9 (Obs. nu s-au găsit restul prelegerilor care să întregască cursul de pedagogie); De asemenea Xenopol a exprimat ideea de teorie pedagogică în recenzia pe care a făcut-o cursului de pedagogie generală scris de I. Găvănescul. (A. D. Xenopol, *Curs de pedagogie* de I. Găvănescul, prof. univ. din Iași, Buc. 1899, un volum, în 8°, ed. I și 382 de pagini, în „Arhiva”, an. X, nr. 9 și 10, 1899, p. 611—615.

² A. D. Xenopol a fost profesor de istorie la „Institutul Academic” (1871—1883) și profesor universitar la catedra de Istoria Românilor a Universității din Iași (1883—1915).

³ Reprezentată pe plan european prin W. Rein, G. Compayré, O. Willmann, P. Bart, H. Marion, L. Credaro, etc., iar la noi în țară prin C. Dimitrescu-Iași, I. Găvănescul, Ana Conta-Kernbach etc.

Prezentându-se ca o teorie a educației sub formă de norme directoare pentru activitatea profesorului, la fel ca și pedagogia clasică, teoria pedagogică a lui A. D. Xenopol are un obiect cu o sferă restrinsă, în cuprinsul căruia sînt cercetate numai problemele educației în școală; el nu abordează problema educației copilului în afară de școală, sau problema profesorului. Apoi ideile lui pedagogice se concentrează, în mod similar cu preocupările pedagogiei clasice, în jurul a trei probleme: a) educația și scopul ei; b) formele de educație și c) tehnica educației⁴.

Dar, spirit lucid, întrevăzînd direcțiile noi ale pedagogiei de după 1900, Xenopol depășește teoria pedagogică a epocii prin două noi puncte de vedere.

Dacă studiînd capitoul componentelor educației, reprezentanții pedagogiei clasice deosebesc trei forme de educație⁵, A. D. Xenopol situîndu-se pe o poziție înaintată și demonstrînd interdependența care există între viața spirituală și viața fizică a omului, prevede patru forme de educație: intelectuală, estetică, morală și fizică⁶. În aceeași perioadă G. G. Antonescu considera că problema educației fizice este resortul medicinei sau igienei⁷.

În sfîrșit ridicînd problema modificărilor pe care trebuie să le sufere „principiile generale ale pedagogiei”, în funcție de sfera în care ele urmează să fie aplicate, în raport cu sexul, rasa sau poporul, individualitatea copilului, profesiunea pentru care urmează să fie pregătit, autoritatea care îl educă (școala, familia), Xenopol depășește problematica epocii, deoarece aceste teme vor fi abordate abia în lucrările de pedagogie dintre anii 1919—1930⁸.

Avînd ca punct de plecare criteriul relațiilor omului cu natura „fie ele practice”, „fie teoretice”, Xenopol distingea un triplu scop al educației: a) dominarea asupra naturii prin cunoașterea legilor ei; b) înțelegerea lumii și ca o culme spre care trebuie să înteească educația; c) „trezirea dorințelor (la copil) de a realiza idealul justiției sociale, adică „aceea a împărțirii bucurărilor conform cu principiul dreptului între oameni pe care ne-o dă tocmai stăpînirea atît practică cît și teoretică asupra naturii”⁹.

— Exprimînd cele trei scopuri ale educației — fără s-o facă expres — Xenopol dezvoltă strînsa legătură care există între idealul educativ și cerințele economico-sociale și politice ale unei epoci. Scopurile educației propuse de Xenopol, reflectă idealurile societății burghezo-capitaliste de la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Primele două scopuri urmăreau să formeze un om care să cunoască și să domine natura aservind-o intereselor sale constructive, al treilea scop exprimă — sub influența filozofiei iluministe — idealul formării individualității morale specific epocii¹⁰. Abordînd în continuare problema factorilor dezvoltării copi-

⁴ Capitolul, „tehnica educației” în concepția lui Xenopol — la fel ca și în cea a reprezentanților pedagogiei clasice — are o sferă restrinsă cuprinzînd numai principiile fundamentale care trebuie să călăuzească desfășurarea procesului instructiv-educativ.

⁵ H. Spencer: educația intelectuală, fizică, morală; P. Barth: educația voinței, sentimentului, spiritului; G. G. Antonescu: educația intelectuală, morală, estetică; Ana Conta-Kernbach: educația fizică, intelectuală și morală, etc.

⁶ A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, cap. I, *Pedagogia*, „Arhiva”, 1895, an. VI, nr. 1 și 2, p. 1—8.

⁷ G. G. Antonescu, *Pedagogia generală*, 1929.

⁸ Vezi Șt. Bîrsănescu, *Unitatea pedagogiei contemporane cu știință*, București, 1936.

⁹ A. D. Xenopol, *Curs de pedagogie*, de I. Găvănescul, prof. la Universitatea din Iași, București, 1899, un volum în 8° ed. I. și 382 de pagini, în Arhiva, an X, nr. 9 și 10, p. 613; Cel de al treilea ideal al educației — ni-l amintește pe Aristotel „dreptatea este baza statelor democratice” *Politica*.

¹⁰ Ideal caracteristic pentru lucrările de pedagogie dintre anii 1850—1900 (vezi Șt. Bîrsănescu, *Unitatea pedagogiei contemporane cu știință*, Buc. 1936.

lului: educația, ereditatea și mediul, Xenopol se situează pe o poziție contradictorie oscilînd între optimismul și pesimismul pedagogic¹¹.

— Însușindu-și teza lui Th. Ribot — după care educației îi revine rol important numai în dezvoltarea „caracterelor indiferente acele nici cu desăvîrșire bune, nici cu desăvîrșire rele” — Xenopol se situează în continuare pe o poziție net pesimistă — amintindu-ne teoria „criminalității înnăscute” a antropologului și psihiatrului italian Cezare Lombroso — observînd că alături de aceste „caractere indiferente” „...care din fericire sînt imensa majoritate”, există excepții „naturale nemutabile” „...în care sufletul e înzestrat numai cu predispoziții la rău (criminalii născuți) asupra cărora acțiunea educativă e aproape nulă”¹².

A. D. Xenopol stabilește formele (componentele) educației deductiv plecînd de la concepția idealistă a dualității psiho-fizice, concepție obișnuită în cultura epocii. Spiritului, la rîndul lui, îi atribuie două feluri de activități în strînsă interdependență „ambele determinîndu-se și influențîndu-se mutual”: una de natură fizică sau fiziologică, care întreține viața în corp și alta de natură intelectuală „floarea existenței”, mintea.

De aici conchide două componente ale educației: a) educația fizică — care cercetează activitatea fiziologică a spiritului și b) educația intelectuală — care studiază funcțiile lui intelectuale. Dar aceste două componente ale educației sînt inegale — în concepția lui A. D. Xenopol — atît sub raportul conținutului cît și al importanței; educația intelectuală situîndu-se din ambele puncte de vedere pe primul loc. Observînd în continuare că educația intelectuală trebuie privită din trei puncte de vedere: a) din „acel al formării, procedurii și închegării notiunilor”; b) al „aplicării acestora spre producerea unei vieți emoționată de frumos” și c) al „îndreptării lor spre fapte bune”¹³, Xenopol includea în conținutul sferei educației intelectuale, educația intelectuală propriu-zisă, educația estetică și educația morală.

Apoi cu toate că evidenția strînsă legătură dintre educația fizică și educația intelectuală, deoarece considera că „ambele urmăresc unul și același obiectiv: a dirigu, întări și îndrepta activitatea sufletească”¹⁴, Xenopol o subordona sub aspectul importanței pe prima celei de a doua, menționînd că educația fizică reprezintă „doar un mijloc de a pregăti și a face cu puțință educația intelectuală”, „scopul final al educației fiind „dezvoltarea părții intelectuale a puterilor sufletești”¹⁵.

¹¹ La părerea negativistă a unor pedagogi ai epocii în această problemă a contribuit în mare măsură, retipărirea de către T. Maiorescu în 1891 a *Aforismelor* lui Schopenhauer, fapt care a determinat repunerea în circulație a părerii negativiste a filozofului idealist german și răspîndirea ideilor antistintifice asupra criminalității ale lui Cezare Lombroso decretate „mari descoperiri științifice”. În aceeași perioadă P. Rădulescu susținea că „educația nu poate nimic sau aproape nimic, deoarece ființa umană poartă pecetea unei eredități invariabile” (P. Rădulescu, *Ereditate și mediu*, Rev. învățămîntului primar, 1896; I. Eliade afirmă că în fiecare copil există o „rațiune născută”, sarcina educatorului reducîndu-se la „a dezvolta în copil toți germenii ce creatorul a depus în inima sa și a pune în activitate toate puterile și facultățile sale” (I. P. Eliade, *Elemente de pedagogie și metodologie teoretică și practică*, ed. IV, p. 16).

¹² A. D. Xenopol, *Curs de pedagogie* de I. Găvănescul, prof. la univ. din Iasi, București, 1899, p. 613.

¹³ A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, cap. III, *Educația intelectuală*, „Arhiva”, an. VI, 1896, nr. 1 și 2, p. 18.

¹⁴ A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, cap. II, *Educația fizică*, „Arhiva”, an. VI, 1896, nr. 1 și 2, p. 9.

¹⁵ A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, cap. III, *Educația intelectuală*, „Arhiva”, an. VI, 1896, nr. 1 și 2, p. 17.

Problema tehnicii educației, Xenopol o tratează în linii generale în mod similar cu reprezentanții pedagogiei clasice, restrângându-i sfera la prezentarea principiilor fundamentale după care trebuie să se desfășoare educația intelectuală. El avea în vedere trei principii: a) principiul învățămîntului intuitiv cu două corolare: în predarea cunoștințelor să se meargă 1. de la cunoscut spre necunoscut și 2. de la simplu la complex; b) principiul „dezvoltării cugetării proprii” și c) principiul „cultivării facultăților vorbirii”. Este de remarcă contribuția originală a lui Xenopol în această problemă. Dacă primele două principii, principiul intuiției și al participării active și conștiente prin dezvoltarea cugetării proprii a elevilor în procesul de învățămînt, au fost proclamate ca cerințe de bază ale unui învățămînt rațional începînd de la I. A. Komensky și pînă în epoca sa, nici un curs de pedagogie nu tratează despre principiul „cultivării facultăților vorbirii”¹⁶.

Xenopol a fundamentat din punct de vedere teoretic principiile învățămîntului intuitiv și al „dezvoltării cugetării proprii” pe filozofia naturalistă a lui Bacon de Verlam. La baza lor el a situat „principiul conformității cu natura”.

În predarea cunoștințelor arăta Xenopol — este necesar să se respecte „calea urmată de natură în educarea omului ...căci omul a învățat ce știe pe calea întipăririi venite din lumea din afară”, observînd că „Aceeasi cale va trebui s-o apuce și o metodă rațională de învățămînt”. Criticînd teoria „ideilor înăscute” și observînd că „ideile nu există în stare latentă în minte, din care stare ele sînt trezite prin învățatură ...ci cunoștințele sînt procurate din lumea reală”, Xenopol conchidea în mod just că „Învățămîntul trebuie să ia o formă realistă, adică să fie bazat pe noțiuni reale și să nu introducă în mintea copiilor „cuvinte nouă fără a li se arăta figurile naturale ce ele însemnează”¹⁷.

Xenopol atribuie principiului învățămîntului intuitiv o dublă valoare: o valoare materială prin faptul că favorizează înțelegerea și deci fixarea temeinică a cunoștințelor, și o valoare formativă deoarece trezește curiozitatea copiilor — și deci, gustul pentru învățatură prin faptul că „fenomenele naturii fiind rezultatele unor cauze ascunse”, trezesc în mintea copiilor „dorința de a le pătrunde în firea lor intimă”¹⁸.

Dar nu e suficient — observa în continuare Xenopol — să se facă învățămînt intuitiv... „tot-dea-una trebuie căutat a lega învățatura nouă, încă necunoscută tinerilor inteligenți de niste cunoștințe pe care le posedă”¹⁹.

În felul acesta Xenopol stabilea primul corolar al intuiției — calea de la cunoscut spre necunoscut — „Talentul profesorului — arăta Xenopol referindu-se la acest prim corolar al intuiției — trebuie să constea în a prezenta o nouă învățatură așa încît să nu pară cu totul străină, ci fără să simtă oarecum, copilul, să i se hultuiască o idee nouă pe cele pe care le posedă”²⁰.

Dar, în predarea cunoștințelor, nu este suficient să se respecte calea de la cunoscut spre necunoscut ci mai trebuie să se plece „de la ce e simplu la mai complicat” — al doilea corolar al intuiției.

Plecînd de la același principiu al „conformității cu natura”, Xenopol, fundamentează al doilea principiu general al pedagogiei, principiul „dezvoltării cugetării proprii” — „Natura — observa el — a dat oamenilor impulsunile și i-au lăsat pe ei să le prelucereze în concepțiuni intelectuale”²¹. De aceea — trage concluzia Xenopol — „mintea (copilului n. a.) trebuie deprinsă cu lucrare proprie

¹⁶ A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, cap. III, *Educația intelectuală*, „Arhiva”, an. VI, 1896, nr. 1 și 2, p. 18.

¹⁷ A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, Cap. IV, *Metoda*, „Arhiva”, an 1895, nr. 3 și 4, p. 168.

¹⁸ *Ibidem*, p. 169.

...nu trebuie să i se aducă toate gîndirile de-a-gata ci trebuie condusă așa ca să le găsească pe cît se poate chiar singură"²².

În fundamentarea teoretică a principiului „cultivării facultății vorbirii”, Xenopol pleacă de la o observație pe cît de interesantă, pe atît de întemeiată „Limba și scrierea — arată el — joacă în viața omenească un rol însemnat. Ea este mai ales partea caracteristică a ființei omenești și a nu i se da îngrijirea cuvenită, înseamnă a nu ne interesa tocmai de elementul său cel mai de căpetenie”. În afară de aceasta — aducea Xenopol un al doilea argument — „Numai în societate ...omul poate să-și dezvolte deplinătatea ființei lui și organul principal de rostire a relațiilor sociale este limba”²³. Pentru aceste considerente, conchidea Xenopol, a treia cerință în procesul de educație este „de a învăța pe copii „arta de a rosti în chip potrivit cugetările lor”.

Dar, A. D. Xenopol nu se mulțumește numai să formuleze cele trei principii fundamentale ale educației intelectuale — ci dă indicații asupra modului cum ele trebuie aplicate în predarea limbilor (clasice, moderne și limba română), științelor (matematica, fizica, chimia, geografia, geologia) și istoriei abordînd în felul acesta și probleme de metodică²⁴.

La o privire de ansamblu asupra teoriei pedagogice a lui A. D. Xenopol se poate conchide că dacă ea prezintă unele scăderi — explicabile pentru vremea în care a fost exprimată, de exemplu: concepția idealistă a dualității psiho-fizice, sau oscilarea între pesimismul și optimismul pedagogic în soluționarea raportului dintre factorii dezvoltării copilului, — caracteristica ei, o constituie clarviziunea și originalitatea. A. D. Xenopol nu numai că demonstrează o bună orientare în problemele de pedagogie, dar spirit lucid, el întrevide direcțiile de dezvoltare ale acestei discipline pe care o consideră una dintre materiile „...din cele mai interesante pentru spiritual omnesc în de obște și pentru pătura cultă din poporul nostru”²⁵.

El depășește problematica pedagogică a epocii prin faptul că îmbogățește sfera educației cu educația fizică, abordează problema modificărilor pe care trebuie să le sufere „principiile generale ale pedagogiei”, în raport cu sexul, rasa, poporul, individualitatea copilului, profesiunea pentru care urmează să fie pregătit etc. și este cu totul original, dovedindu-se un precursor al preocupărilor pedagogiei moderne, atunci cînd include printre principiile generale ale pedagogiei „principiul cultivării facultăților vorbirii”.

²⁴ A. D. Xenopol, *Chestiuni pedagogice*, cap. V, *Metoda de predare a limbilor*; și Cap. VI, *Propunerea științelor*, Arhiva; an VI, 1895, nr. 3 și 4, p. 165—174, 177—186, 187—179, Cap. VII, *Metoda în predarea istoriei*, „Arhiva”, an. VII, 1896, nr. 1 și 2, p. 1—9.

Problemele de metodică istoriei au fost prezentate în articolul *Ideii despre învățămînt și educație la A. D. Xenopol*, Rev. de pedagogie, nr. 11/1964 în paginile consacrate ideilor lui A. D. Xenopol, referitoare la procesul de învățămînt în școala medie.

²⁵ A. D. Xenopol, *Curs de pedagogie*, prof. la univ. din Iași, București, 1899, I vol. în 8, ed. și 382 de pagini, p. 611.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA SITUAȚIEI ECONOMIEI FORESTIERE A ROMÂNIEI ÎNTRE PRIMUL ȘI AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

DE

C. BOTEZ

Desăvîrșirea unității naționale a poporului român a adus țării, între alte bogății, și un însemnat fond forestier, din care 3.951.759 ha numai în Transilvania, adică 39,2% din suprafața ei¹, ca și numeroase întreprinderi de prelucrare a lemnului, dotate cu utilaj, forță motrică, căi ferate etc. În urma acestui act, România, care dispunea în 1917 de 2.497.632 ha păduri sau 18,1% din teritoriul ei², a ajuns să cuprindă o întin-dere de 7.202.000 ha păduri, deci aproximativ o pătrime din întreaga ei suprafață³.

Datorită exploatării iraționale a pădurilor, ca și a gradului redus de industrializare a lemnului, fondul forestier a pierdut însă de-a lungul anilor dintre cele două războaie mondiale o însemnată pondere din capacitatea sa, fapt care s-a reflectat în ultimă instanță în scăderea coeficientului de participare a acestei ramuri la reali-zarea venitului național.

În comunicarea de față ne propunem să prezentăm evoluția economiei forestie-re a României în perioada anilor 1918—1944, axînd cercetarea ei pe trei mari pro-bleme: I politica și legislația silvică; II modul și gradul de industrializare a lemnului; III căile de valorificare a bogățiilor forestiere.

I. Fiind una din bogățiile naturale însemnate ale țării⁴, pădurea a devenit obi-ectul unei exploatări nechibzuite. Importanța lemnului pentru industrie, construcții, transporturi, agricultură și alte ramuri de activitate, a atras încă de timpuriu atît capitalul intern cît și cel internațional în acest important sector al economiei nați-onale⁵. Însuși statul a procedat la vînzarea pădurilor lui unor societăți sau particu-lari pentru a putea să sporească pe această cale veniturile bugetare⁶. Numeroase întreprinderi „instituții și particulari au putut astfel cumpăra prin contra-t, întinse

¹ Marin Popescu-Spineni, *Pădurea României*, Cluj, 1938, p. 26.

² *Ibidem*, p. 24.

³ Const. I. C. Brătianu, *Agricultura în România de ieri și în România de mine*, Buc., 1919, p. 20—21, 38; M. Tănăsescu, *Politica noastră forestieră*, în „Revista pădurilor”, an. XXXII, nr. 10—12 (octombrie-decembrie) 1920, p. 329.

⁴ Cu această bogăție, România se situa pe locul 13 în rîndul statelor europene (Mitită Constantinescu, *Politica economică aplicată*, Vol. 3, Buc., 1943, p. 74).

⁵ vezi *Contribuții la istoria capitalului străin în România de la sfîrșitul primului război mondial pînă la ieșirea din criza economică din 1929—1933*, Ed. Acad. R.S. România, Buc., 1960, p. 157; D. Sandru, *Despre pătrunderea imperialismului italian în economia statelor balcanice și a României între anii 1924—1926*, în „Studii și cercetări științifice, Istorie”, Iași, nr. 2/1962, p. 188.

⁶ M. Tănăsescu, *op. cit.*, p. 329.

suprafețe de păduri cu prețuri înfime. Codrii României, renumiți din timpuri străvechi pentru întinderea și frumusețea lor, au fost supuși practic unui intens proces de defrișare. În baza „regulamentelor de exploatare”, elaborate în perioada dintre cele două războaie mondiale, pădurile au putut fi tăiate la intervale scurte de 20—30 ani, mărindu-se perioada de așteptare, până la maturizarea lor, la 70—80 ani. Tăierea „pe apucate” a grăbit pieirea unor mari suprafețe păduroase, a lăsat urme adânci în structura claselor de vîrstă și în echilibrul speciilor⁷. Existența mai multor exploatări forestiere într-o regiune, în comparație cu capacitatea de producție a pădurilor, a determinat forțarea continuă a exploatărilor, mai cu seamă a regiunilor accesibile și, ca urmare, reducerea fondului forestier. Devastarea pădurilor a fost favorizată totodată de modul cum s-au întocmit amenajamentele, cit și de abuzurile autorităților superioare care erau chemate să sancționeze abaterile⁸.

Pentru a opri ritmul anormal, dezordonat al tăierilor de păduri, statul, în perioada dintre cele două războaie mondiale, a luat o serie de măsuri care însă n-au avut decît un palid efect. Prin legea din 25 iunie 1919⁹ s-a dispus revizuirea în termen de un an a tuturor amenajamentelor și regulamentelor de exploatare din vechiul regat. Această lege, ca și Codul Silvic adoptat în 1910, au fost modificate prin legea din 16 septembrie 1920¹⁰. Aceste măsuri au dus — arătau unii autori contemporani — „la scopuri opuse, la o dezordine în exploatare, la un haos economic, în care nu se puteau disciplina tăierile, așa cum s-a intenționat să se facă”¹¹. Însăși legea din 16 septembrie 1920 „în loc să stăvilească și să corecteze greselile primei legi, mai mult le-a amplificat și accelerat”¹².

Pînă la 17 iunie 1923 cînd s-a promulgat Legea pentru aplicarea Codului Silvic în tot cuprinsul României¹³, s-au mai elaborat regulamentul din 6 iulie 1921 pentru aplicarea legii din 25 iunie 1919, care a limitat tăierile în pădurile de molid și în acelea în care această specie domina, ca și legea pentru reglementarea cumpărărilor de păduri destinate exploatării, potrivit căreia se limita la maximum 5000 ha întinderea de suprafețe păduroase ce puteau fi achiziționate de societăți, altele decît cooperativele și particularii industriali. În cazul complexelor de păduri mai mari de 5.000 ha, care nu se puteau exploata decît împreună, legea a ridicat această limită la 8000 ha. Această lege — după cum mărturisește un contemporan — era așa de ușor de înconjurat încît ea nu putea avea nici un efect pozitiv pentru economia forestieră¹⁴. În scopul de a apăra fondul forestier s-au luat în acei ani și unele măsuri efectiv pozitive. Astfel, legea din 1921 a lui N. Titulescu privitoare la contribuțiile directe a avut un efect pozitiv și asupra economiei forestiere, prin aceea că atît marii proprietari de păduri, cît și acei care se ocupau de exploatarea și industrializarea lemnului au fost supuși la impozite, cu scopul de a determina creșterea venitului^{14 bis}.

Perioada de la desăvîrșirea unității naționale pînă la unificarea legislației silvice a fost apreciată de unii specialiști ca o perioadă de „tranzitie” sau de „improvizatii”. În afară de abolirea regimurilor silvice moștenite, legea din 17 iunie 1923, pe lângă alte dispoziții, a majorat de 10 ori amenzile, despăgubirile și valoarea ma-

⁷ M. Ocheană, *Valorificarea superioară a lemnului*, Buc., 1962, p. 8.

⁸ Ioan S. Zăvoianu, *Exploatarea în regie a pădurilor statului*, în „Revista pădurilor”, an. XXXIII, nr. 4 (aprilie), 1921, p. 121.

⁹ C. Hamangiu, *Codul General al României*, vol. IX, p. 96, 97.

¹⁰ *Ibidem*, p. 472—474.

¹¹ Vasile Sabău, *Evoluția economiei forestiere în România. Regimul juridic. Normele de ocrotire, exploatare și cultură a pădurilor*, 1946, p. 374.

¹² *Ibidem*, p. 375.

¹³ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XIII—XIV, p. 576—577.

¹⁴ Mihai Boldur, *Politica forestieră a României de la 1919 pînă în prezent*, în „Revista pădurilor”, an. XXXIV, nr. 1 (ianuarie) 1922, p. 20.

^{14 bis} Gh. Elian, *Legalitatea socialistă mijloc important de realizare a funcțiilor statului, în Dezvoltarea suprastructurii socialiste în România*, Ed. politică, Buc., 1966, p. 91—94.

terialelor lemnoase prevăzute în Codul Silvic. Extinderea acestui Cod asupra pădurilor din toate teritoriile s-a făcut împotriva opiniei unor specialiști care au reclamat nu lărgirea legislației vechi, ci elaborarea unei noi legislații¹⁵.

În ceea ce privește administrația forestieră, aceasta s-a lărgit treptat, mai cu seamă în direcția valorificării la maximum a pădurilor. Pentru administrarea pădurilor statului în 1930 s-a înființat Casa Autonomă a Pădurilor Statului, care, în comparație cu ceilalți proprietari, a aplicat o gospodărire ceva mai îngrijită acestor păduri. C.A.P.S.-ul, care era organizat pe direcții regionale cu sarcina de administrare și gospodărire a pădurilor statului, întrunea unica unitate a tuturor fazelor producției forestiere. O dată cu C.A.P.S.-ul s-a înființat, prin aceeași lege, Direcția Regimului Silvic. Ulterior au fost luate și alte măsuri ca: modificarea articolului 42 din Codul Silvic¹⁶, legea din 28 iunie 1930 pentru ameliorarea terenurilor degradate prin devastarea pădurilor¹⁷, ș.a.

Paralel cu aceasta au fost elaborate mai multe legi având drept scop formarea și organizarea corpului silvic (legea din 26 septembrie 1923)¹⁸, înființarea în decembrie 1938 a Colegiului inginerilor¹⁹, reînființarea în octombrie 1940 a Consiliului tehnic al pădurilor²⁰ și altele.

Deși legislația elaborată a căutat în primul rînd să treacă în proprietatea statului întinse suprafețe păduroase²¹, să asigure fondului forestier cadre ingineresti, silvicultura a înregistrat între cele două războaie mondiale numai din anumite puncte de vedere un oarecare progres. Împiedicarea progresului silviculturii s-a datorat, între altele, și structurii diferite a proprietății forestiere, căreia i-a corespuns o administrație diferențiată. În România — se scria într-o revistă de specialitate — „nu s-a putut și din nenorocire nu se poate face încă silvicultură... din cauză că mulți din acei care au condus destinele acestei țări nu au fost pătrunși de răul pe care l-au făcut țării, dezinteresîndu-se complet de păduri și de corpul silvic, căruia de formă... i-au încredințat soarta acestei avuții naționale fără însă a-l ... pune la adăpostul fluctuațiilor politice, fără a-i da mijloace și fără a-l asculta vreodată”²². Chiar în *Enciclopedia României* se recunoaște că: „eficacitatea legilor silvice românești a fost și este discutabilă în mare măsură” din cauza nerespectării lor și a lipsei unei administrații silvice corespunzătoare²³. Veridicitatea acestor afirmații este documentată de numeroase date, care atestă creșterea dezechilibrului în cadrul fondului forestier în toată perioada dintre cele două războaie mondiale între capacitatea de exploatare a pădurilor și puterea lor de regenerare.

Scăderea suprafeței pădurilor și a producției de lemne s-a realizat pe mai multe căi, între care cea mai distrugătoare a fost aceea a defrișărilor, mai cu seamă în județele montane, fapt care a redus treptat capacitatea de producție a pădurilor. Caracteristic economiei forestiere este contradicția sau disproporția dintre producția slabă a pădurilor și volumul de lemn exploatat. În cifre, acest proces negativ e ilustrat de tăierea anuală în medie a 20.000—25.000 m³ de lemn, adică cu 20—30% mai mult față de puterea de creștere a pădurilor²⁴. Merghîndu-se pe această

¹⁵ Vasile Sabău, *Evoluția economiei forestiere...*, p. 393.

¹⁶ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXVIII, partea II-a, p. 2021—2023.

¹⁷ *Idem*, vol. XVIII, p. 422—427.

¹⁸ *Idem*, vol. XIII—XIV, p. 652—662.

¹⁹ „Monitorul Oficial”, Nr. 303 din 30 decembrie 1938, p. 6300—6305.

²⁰ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXVIII, partea a II-a, p. 1857—1858.

²¹ *Legea minelor cu expunere de motive*, Buc., 1924, p. 351.

²² Coman Marinescu, *Observațiuni asupra practicii silviculturii și gospodăriei silvice în țara noastră*, în „Revista pădurilor”, an. XXXV, nr. 2 (februarie) 1923, p. 81.

²³ *Enciclopedia României*, vol. III, p. 167.

²⁴ Const. Blaj, *Pădurile din R.P.R., Evoluția suprafeței și importanța lor economică*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, seria științe naturale, Tom. V, 1959, fasc. 1, p. 223.

linie, s-a reușit să se defrișeze necruțător masive păduroase din regiunea Vrancei, Munții Apuseni, fostul județ Covurlui, etc. În timpul devastării pădurilor Vrancei, capitaliștii n-au făcut nici o investiție în construirea de șosele, ori căi ferate forestiere, ci doar pentru instalarea unui funicular care transporta lemnul prețios de molid peste munți, la Crasna, unde era sediul afacerilor lor. Epuizând bogăția forestieră din această regiune ei s-au deplasat în alte locuri, lăsând în urmă povârnișuri descoperite și o populație mai săracă decât înainte²⁵.

Fortărea capacitații de producție a pădurilor își are originea — recunoșc unii autori burghezi — în regimul de favoare acordat în domeniul forestier cercurilor industriale, acestea reușind „pe motiv de așanare să orienteze producția lemnoasă nu după interesele pădurilor, ci după potențialul de prelucrare a industriei. În acest mod s-au pustii majoritatea pădurilor noastre de valoare”²⁶. Cea mai mare parte (ca pondere) a industriei forestiere se afla în miinile capitaliștilor străini de la Milano, Geneva, Budapesta, care dirijau operațiunile de exploatare a pădurilor noastre de rășinoase, gășind soluțiile necesare „ca să poată tăia oricât, fără a ține seama de capacitatea normală de producție a pădurilor din România”²⁷. Orientarea exploatărilor de păduri în bună parte pentru export a asigurat lichidarea treptată a domeniului forestier, irosindu-se una din imensele posibilități de rezistență națională a statului și poporului român²⁸. „Te doare pur și simplu inima — scriau unii specialiști din Asociația Generală a Economisților din România, referindu-se la situația industriei forestiere în anii crizei 1929—1933 — când vezi cât de nemiloasă și nerățional a fost făcută exploatarea pădurilor”^{28 bis}.

Scăderea fondului forestier s-a datorat și modului în care clasele dominante au înțeles să aplice reforma agrară de după primul război mondial. Căutând să salveze pe cât posibil suprafețele arabile ale marii proprietăți în timpul aplicării acestei reforme, cercurile guvernante au hotărât defrișarea a întinse suprafețe de păduri spre a se putea obține astfel terenuri de cultură pentru o parte din țărani cu drept de improprietărire. Ca urmare legea de reformă agrară, ca și legea pășunilor comunale, au adus însemnate ciuntiri domeniului forestier național, provocând totodată schimbări în structura proprietății forestiere. Numai în Transilvania, potrivit dispozițiilor legii agrare, au fost defrișate aproape 800.000 ha păduri²⁹. Pe întreaga țară numărul acestora s-a ridicat la 1.200.000 ha³⁰.

Scăderea fondului forestier al țării a fost determinat și de slaba tendință de împădurire a regiunilor joase extracarpatice, ca și de gradul redus de reimpăduriri. În perioada 1920—1937 s-au împădurit aproximativ 334.000 ha³¹, din care 119.600 ha pînă în 1930³². Problema reimpăduririi ocupa un loc secundar în preocupările economice ale burgheziei și moșierimii române. Statisticile demonstrează că în 60% din pădurile tăiate nu s-a făcut nici un fel de amenajare, pădurea fiind lăsată în marea ei majoritate să se regenereze de la sine³³.

Privit în ansamblul său, fondul forestier s-a caracterizat în perioada dintre cele două războaie mondiale prin creșterea treptată a proprietății de stat, prin

²⁵ Victor Tufescu și C. Mocanu, *Subcarpații*, Buc., 1962, p. 5.

²⁶ Vasile Sabău, *Organizarea producției forestiere în cadrul unei politici economice naționale*, Buc., 1937, p. 39.

²⁷ V. C. Filip, *Debușeurile lemnului românesc*, în „Revista pădurilor”, Buc., nr. 2/1937.

²⁸ Vasile Sabău, *Organizarea producției forestiere...*, p. 6.

^{28 bis} Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Ed. Acad. R.S. România, 1967, p. 391.

²⁹ Vasile Sabău, *Evoluția economiei forestiere în România...*, p. 382—383.

³⁰ Marin Popescu-Spineni, *Pădurea României...*, p. 37.

³¹ Const. Blaj, *op. cit.*, p. 220—221.

³² *Anuarul Statistic al României 1930*, Buc., 1932, p. 103.

³³ Const. Blaj, *op. cit.*, p. 220—221.

reducerea suprafețelor marii proprietăți, prin fărâmițarea micii proprietăți forestiere, reducerea producției pădurilor, datorită lipsei preocupărilor de menajare a acestora. În unele regiuni, în virtutea legilor pentru reforma agrară, toate pădurile au fost trecute în patrimoniul statului, cu excepția pădurilor răzășești și a întinderilor păduroase aparținând particularilor³⁴. Astfel, între cele două războaie, pădurile aparținând statului au crescut de la 24,1% în 1920 din fondul total forestier, la 33,4% în 1941, în vreme ce pădurile aparținând particularilor au scăzut de la 49,2% în 1920 la 26,1% în 1941³⁵. Tendința generală de scădere continuă a suprafețelor păduroase, ca și evoluția structurii proprietății forestiere între cele două războaie mondiale, rezultă din tabelul de mai jos:³⁶

	1920	1929	1941
Total (ha)	7.308.689	7.134.200	4.551.000
(% din supraf. țării)	24,8	21,7	23,3
Aparținând statului (ha)	1.762.847	2.053.691	1.519.000
(% din supraf. păduri)	24,1	28,79	33,4
Comunelor și județelor (ha)	1.226.520	1.921.530	925.000
(% din supraf. păduri)	16,8	26,93*)	20,4***)
Stabilimentelor publice (ha)	720.520	217.880	914.000
(% din supraf. păduri)	9,9	3,05**)	20,1***)
Particularilor (ha)	3.598.802	2.941.099	1.193.000
(% din supraf. păduri)	49,2	41,22***)	26,1

Scăderea deosebită a fondului forestier în anul 1941 este consecința modificărilor teritoriale din 1940, mai ales a dictatului din 30 august 1940 semnat la Viena, prin care României i-a fost răpită partea de nord-vest a Transilvaniei, bogată în păduri și întreprinderi forestiere. Ca urmare, s-a produs și o modificare în structura speciilor. Pădurile de rășinoase, de pildă, scad de la 25% în 1929 la 22,9% în 1941, în vreme ce pădurile de foioase cresc în cadrul structurii speciilor de la 75% în 1929 la 77,1% în 1941³⁷. Totodată, au avut loc modificări în dauna României în structura de vîrstă a fondului forestier. Pădurile cuprinse între 1—40 ani scad de la 3.318.000 ha în 1939 la 2.270.000 ha în 1941, cele de vîrstă 41—80 ani de la 1.509.000 ha la 1.045.000 ha, iar cele peste 80 ani de la 1.632.000 ha la 1.239.000 ha³⁸.

Trebuie de subliniat în același timp că lipsa preocupărilor pentru mărirea fondului forestier al României a fost dublată de interesul scăzut al burgheziei de a folosi o tehnică avansată în exploatarea pădurilor. Neintroducerea unor mijloace

³⁴ Vasile Sabău, *Evoluția economiei forestiere în România...*, p. 389.

³⁵ *Anuarul statistic al României* 1922, Buc., 1923, p. 59; V. N. Stinghe, D. A. Sburian, *Agenda forestieră*, Ed. III-a, Buc., 1941, p. 6.

³⁶ *Anuarul statistic al României* 1922, Buc., 1923, p. 59; Idem, pe 1934, Buc., 1935, p. 124; Idem pe 1929, Buc., 1931, p. 87, 89; V. N. Stinghe, D. A. Sburian, *op. cit.*, p. 6.

*) Păduri particulare administrate de stat.

***) Pădurile instituțiilor publice (afară de stat).

****) Păduri particulare cu administrație proprie.

*****) Inklusiv instituțiile publice.

*****) Colectivități.

³⁷ V. N. Stinghe, D. A. Sburian, *op. cit.*, p. 7.

³⁸ *Ibidem*, p. 9.

mecanizate la exploatarea acestora a determinat pierderi mari de material lemnos în cursul acțiunilor de doborâre a arborilor, de fasonare a buștenilor, de scoatere și transportare a lemnului. Folosirea mijloacelor rudimentare de exploatare și transport (doborâtul cu toporul, corhănitul manual etc.) a determinat ca indicii de pierdere a materialului lemnos să fie de 32⁰/₀ la rășinoase, 32⁰/₀ la fag și 13,4⁰/₀ la stejar³⁹.

Ca și în trecut, în perioada dintre cele două războaie mondiale, muncii forestiere nu i s-a acordat mare atenție. Munca în acest domeniu se reducea aproape în exclusivitate la administrație. Opera de regenerare, de îngrijire a pădurilor era lăsată pe plan secundar. Dezvoltarea muncii în latura administrativă sau tehnico-administrativă a dus la burocratizarea excesivă a economiei forestiere în dauna bunei gospodăririi a suprafețelor păduroase. Dintr-un total de 743 de ingineri silvici aflați în 1937 în serviciul Ministerului Agriculturii și Domeniilor, 49,4⁰/₀ lucrau în aparatul central administrativ și în centralele direcțiilor regionale⁴⁰.

Gradul scăzut de înzestrare tehnică a exploatărilor a provocat o agravare a muncii lucrătorilor forestieri. În acest sens, un ziar al vremii nota că viața lucrătorilor din pădure „este mult mai mizerabilă decât a vitelor și chiar a câinilor sălbatici. Pe timp frumos, pe ploaie, pe ninsoare, acești oameni tot mereu dărimă la copaci uriași, timp de 10—12 ore... pentru ca noaptea, învelți cu sumanul numai și cu un buștan sub cap, să-și întindă trupurile rupte de oboseală pe pământul rece și umed. Când plouă, ei lucrează înainte până sînt răzbiți la piele”⁴¹.

În ceea ce privește gradul de industrializare a lemnului trebuie subliniat că, deși România dispunea de însemnate resurse energetice și valoroase păduri, fapt care permitea crearea și dezvoltarea unei puternice industrii forestiere, această ramură a fost insuficient dezvoltată nu atât din punct de vedere a numărului unităților de prelucrare a lemnului, cât al valorificării lui superioare⁴². În trecut, a crescut mai mult exploatarea pădurilor decât activitatea de prelucrare a lemnului. În 1938, masa lemnoasă era utilizată ca lemn de lucru în proporție de 95,5⁰/₀ la rășinoase, 15,8⁰/₀ la fag și 23,4⁰/₀ la stejar⁴³. Scăzuții erau, prin urmare, indicii de utilizare a fagului și stejarului, fapt ce ilustrează o slabă valorificare a unor specii deosebit de prețioase.

În ramura forestieră, coeficientul de industrializare era de 41 în 1929, 34 în 1932 și 39 în 1933⁴⁴. Cifrele subliniază că industrializarea în ramura forestieră s-a oprit cu precădere la primele faze de prelucrare.

Privită în ansamblul ei, industria forestieră s-a caracterizat printr-un număr mare de întreprinderi, situându-se din acest punct de vedere pe locul doi, după industria alimentară. Iată cum a evoluat numărul întreprinderilor din această ramură, capitalul, forța motrice, numărul personalului ocupat, valoarea materiilor prime, a combustibilului și a producției între cele două războaie mondiale:⁴⁵ (vezi tabelul de la p. 7).

Trebuie subliniat că, din punct de vedere numeric, România a câștigat în urma desăvîrșirii unității naționale noi întreprinderi forestiere. Numărul acestora a cres-

³⁹ *Dezvoltarea economiei R.P.R. pe drumul socialismului, 1948—1957*, Ed. Acad. R.S.R., 1958, p. 291.

⁴⁰ J. Filipovici și C. Lăzărescu, *Probleme de economie forestieră*.

⁴¹ „Lumea nouă”, 20 noiembrie 1919.

⁴² vezi M. Ocheană, *Valorificarea superioară a lemnului*, Buc., 1962.

⁴³ *Dezvoltarea economiei R.P.R. pe drumul socialismului...*, p. 291.

⁴⁴ Virgil Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, Buc., 1940, p. 154.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 146—147; Mitiță Constantinescu, *Politica economică aplicată*, vol. 3, Buc., 1943, p. 363; V. N. Stinghe, D. A. Suburlan, *op. cit.*, p. 14; *Enciclopedia României*, vol. III, p. 936; *Anuarul statistic al României 1922*, Buc., 1923, p. 200—201; *Idem* pe 1929, Buc., 1931, p. 191; *Idem* pe 1930, Buc., 1932, p. 189; *Idem* pe 1934, Buc., 1935, p. 236—237.

Anul	Nr. întrep.	Capital investit (mii lei)	Forțe motrice H.P.	Valoarea în mii lei			Personal		Total
				materii prime	combustibil	producție	Ad-tiv și teh.	Lu-crători	
1921	502	478 063	66 581	1 549 770	143 925	2 052 515	3 325	41 561	44 886
1928	780	3 657 613	71 727	2 905 006	104 590	5 247 702	3 937	35 805	39 742
1929	787	3 457 297	73 825	2 801 454	94 743	5 362 878	3 689	37 967	41 656
1933	651	2 520 750	64 952	705 220	37 785	1 481 200	2 179	24 196	26 375
1934	664	2 488 756	67 201	950 588	45 080	1 902 286	2 586	28 642	31 228
1938	713	2 273 553	64 121	1 959 964	82 849	3 583 563	3 955	39 371	43 326
1939	723	2 165 000	68 145	44 610
1941	492	1 571 000	43 682	26 657

cut de la 155 cite au existat în 1913 la 502 în 1919. După această dată, întreprinderile cresc sau scad numericește în funcție de conjunctura economică internă și internațională. În perioada stabilizării relative a capitalismului numărul acestora crește, cu toate că în acei ani, spre deosebire de toate celelalte ramuri, industria forestieră a trecut printr-o stare de declin, mai ales începând cu 1926, când atît forța motrice cît și numărul muncitorilor și producția se aflau în scădere. Anul 1926 este de fapt punctul maximum atins de această industrie. Dacă în 1925 industria lemnului folosea 74.414 H. P. și 56.618 muncitori, în 1928 forța motrice scade la 71.727 H. P., iar a personalului la 39.742. În anii crizei economice din 1929—1933, numărul acestora coboară vertiginos, mai cu seamă datorită închiderii fabricilor de cherestea din Bucovina, Valea Mureșului și alte zone forestiere ale țării. Multe unități din această ramură au dispărut în acei ani, ruinate fiind de concurența marilor întreprinderi.

Deși după 1933 industria lemnului își mărește numărul unităților de prelucrare, de la 651 în 1933 la 723 în 1939, ea nu înregistrează progrese simțitoare pe linia creșterii producției și a lărgirii sortimentelor de fabricație. În perioada 1941—1944 industria lemnului înregistrează un puternic declin, datorită în primul rînd faptului că ea a avut cel mai mult de suferit de pe urma dictatului de la Viena. În 1940 industria lemnului a pierdut prin acest act 37% din numărul întreprinderilor, 30% din capitalul investit și 36% din totalul forței motrice folosite⁴⁶.

În perioada dintre cele două războaie mondiale are loc o sensibilă diminuare a capitalului, datorită dispariției unităților slabe sau a eliminării întreprinderilor înzestrate cu o tehnică inferioară⁴⁷. În anii 1927—1939 capitalul se reduce de la 4.217.000.000 lei, la 2.265.000.000 lei, deci la aproximativ jumătate. Trebuie de amintit că paralel cu aceasta s-au redus forța motrice și numărul personalului ocupat în această ramură. Între 1929—1933 forța motrice a industriei lemnului scade cu 13,1% din cauza reducerii producției de cherestea⁴⁸, compartiment care deținea supremația în structura ramurei. Numărul personalului ocupat scade între 1921—1939 de la 44.886 la 44.610, iar ca urmare a dictatului de la Viena la 26.657, deci la aproape jumătate.

Din punct de vedere al producției, industria forestieră a mers, mai cu seamă după 1926, în declin. Deși au crescut sursele de materii prime, numărul întreprinderilor și capacitatea lor economică, nivelul producției a rămas multă vreme sub nivelul antebelic. La sfîrșitul anului 1920 industria lemnului avea încă o producție redusă la 40% din capacitatea ei. Între 1923—1926 are loc un avînt continuu al producției forestiere, după care se produce o scădere a ei. Punctul culminant în ce privește

⁴⁶ Ministerul de finanțe, *Expunere de motivare la bugetul statului pe exercițiul 1941/1942*, p. 364.

⁴⁷ Virgil Madgearu, *op. cit.*, p. 151.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 153.

defrișările l-a constituit anul 1924⁴⁹. Cu tot avântul industriei forestiere din acei ani, capacitatea de producție a fost folosită într-o proporție ce varia numai între 30—50%⁵⁰. La scăderea producției a contribuit într-o foarte largă măsură reducerea cu 30% la export a prețurilor produselor lemnoase. Criza din transporturi, oscilația permanentă a leului pe piața internă și externă au contribuit și mai mult la reducerea producției forestiere, la adâncirea crizei din această ramură. Ca urmare, numai în intervalul octombrie 1926 — mai 1927 au dat faliment 10% din întreprinderile forestiere. Situația a devenit deosebit de alarmantă în Valea Mureșului, unde 25% din numărul întreprinderilor și-au încetat activitatea, concediind un mare număr de muncitori⁵¹. Influența prețului mondial a jucat, între alți factori, un rol însemnat în scăderea continuă a producției.

Măsurile luate de clasele conducătoare în acei ani n-au izbutit să redreseze din punct de vedere economic industria forestieră. Tratatul asupra „promovării” raporturilor dintre România și Reich din 23 martie 1939, în care o parte a burgheziei, legată de industria forestieră, și-a pus mari speranțe, n-a contribuit la dezvoltarea industriei lemnului, cu toate că Germania s-a angajat în acest scop să livreze mașini, să dezvolte silvicultura, să trimită specialiști în exploatarea pădurilor și prelucrarea lemnului⁵².

Un efect distructiv asupra acestei industrii a fost imprimat și de acordurile din 4 decembrie 1940 încheiate de Germania hitleristă cu dictatura militaro-fascistă. Deși a sporit interesul Germaniei pentru jefuirea acestor bogății, producția a cunoscut între anii 1940—1944 un proces de scădere. Față de 1940 doar subramura construcției de căruțe a înregistrat o creștere a producției, iar subramura producătoare de plăcaje s-a menținut la un nivel cît de cît constant, ambele categorii de articole fiind chemate să satisfacă cererile armatei.

În ce privește repartizarea industriei forestiere, remarcăm că aceasta a fost amplasată îndeosebi în regiunile ușor accesibile. Datorită repartizării întreprinderilor după criteriul amintit, cele mai multe din ele erau de proporții mici, în care lucrau un număr redus de salariați. Pe Valea Sucevei, de pildă, pe o distanță de 90 km funcționau 27 de fabrici cu 53 gateri⁵³. Concentrarea exploatării în bazinele forestiere ușor accesibile a determinat și concentrarea nerațională a mijloacelor de prelucrare și transport, majoritatea acestora fiind amplasate pe văi bogate mai ales în păduri rășinoase.

Deși numeroase, aceste întreprinderi nu produceau o gamă variată de produse, fapt care întetea concurența dintre ele și aceasta cu atât mai mult cu cît industrializarea lemnului se făcea în majoritatea covârșitoare a întreprinderilor la un nivel scăzut. Datorită gradului redus de specializare a întreprinderilor, gama produselor finite era foarte restrînsă, activitatea industrială menținîndu-se mai mult la nivelul semifabricatelor. Societățile forestiere nu erau interesate în lărgirea gamei de produse, întrucît crearea unor unități specializate în semifabricate superioare sau în produse finite, necesita mari investiții pentru a le da o capacitate tehnică superioară, ceea ce marii industriași evitau.

În industria de prelucrare a lemnului preponderență aveau fabricile de chereștea cărora le reveneau 81—82% din capitalul investit, 87—88% din forța instalată, 84—86% din forța de muncă și 87—88% din valoarea producției⁵⁴.

⁴⁹ *Contribuții la istoria capitalului străin în România...*, p. 153.

⁵⁰ „Revista pădurilor”, nr. 9/1928 p. 16.

⁵¹ J. Benditer și D. Șandru, *Contribuții la cunoașterea situației interne a României spre sfîrșitul stabilizării relative a capitalismului*, în „St. și cerc. șt.”, Istorie, Iași, nr. 1/1961, p. 11.

⁵² C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XXVII, partea a II-a, p. 1684—1685; N. Niri, *Istoricul unui tratat înrobitor, Tratatul economic româno-german din martie 1939*. Ed. șt., Buc., 1965, p. 223.

⁵³ *Economia României între anii 1944—1959*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1959, p. 244.

⁵⁴ *Industria României 1944—1964*, Ed. Acad. R.S.R., Buc., 1964, p. 579.

Niveiul tehnic al fabricilor de cherestea era scăzut. Utilajul adus de peste hotare, avind o uzură avansată, constituia în majoritatea cazurilor zestrea tehnică a unităților respective. În plus, gaterile și circularele — utilaje de bază în acest compartiment — se transferau de regulă de la o unitate la alta, deși erau învechite și uzate. În 1944 aproximativ 33% din gaterile fabricilor de cherestea aveau o vechime de 25 ani, 25% între 15—25 ani, 25% între 5—15 ani⁵⁵.

Construcția gaterelor era atît de simplă, încît numărul lor a continuat să crească chiar în perioadele de punere în funcțiune a fabricilor cu utilaje acționate de mașini cu aburi⁵⁶. Numărul gaterelor evoluează de la 1100 în 1919 la 1654 (maximum) în 1926 și 1140 în 1935⁵⁷.

Ca o trăsătură caracteristică a mijloacelor de producție din întreprinderile de cherestea era raportul dintre gaterile primitive și cele moderne. Deși joagărele de apă dețineau 16% din utilaj, iar cele mecanice 84%, gaterile primitive au fost folosite cu precădere, fapt care a provocat pierderi mari la prelucrarea buștenilor, indeosebi de rășinoase⁵⁸.

Trebuie subliniat, pe de o parte, că în structura fabricilor de cherestea, cel mai bun randament îl dădeau întreprinderile cu 3—5 gateri⁵⁹, iar pe de altă parte, că cea mai mare pondere din numărul de gateri aparținea fabricilor de cherestea de rășinoase. Astfel, dacă în 1940 speciile de rășinoase ocupau cca. 24% din suprafața pădurilor în producție, față de peste 34% cît ocupa fagul, capacitatea de debitare, în schimb, exprimată în număr de gateri, era de 93% pentru rășinoase și de numai 2,3% pentru fag⁶⁰. Acest adevăr este ilustrat și de structura volumului producției de cherestea. Din cei 2.238.000 m³ de cherestea obținut în 1938, de pildă, 2.050.000 m³ erau din rășinoase, 92.000 din fag și doar 67.000 din stejar⁶¹.

Al doilea loc ca importanță și activitate economică în cadrul industriei forestiere îl ocupă fabricile de mobilă care au avut, între cele două războaie mondiale, o evoluție mai puțin evidentă. În 1922 se numărau în România 146 fabrici de mobilă cu o putere instalată de 5800 H.P.⁶². După acest an numărul lor se reduce, ajungîndu-se în 1939 la 73 fabrici. Totodată se reduce puternic capitalul lor de la 350.257.000 lei în 1928 la 141.000.000 lei în 1939, forța motrice de la 5800 H.P. în 1922 la 3098 H.P. în 1939, forța de muncă de la 4216 salariați în 1921 la 1543 în 1933, după care are loc o creștere a numărului lor, fără însă a atinge cifra anului 1921. Scăderea activității acestor factori a determinat micșorarea valorii producției de la 335.385.000 lei în 1928 la 142.000.000 lei în 1938⁶³. Restrîngerea activității acestei ramuri a industriei forestiere a limitat din ce în ce mai mult posibilitatea populației de a se aproviziona cu articole de mobilă. Faptul a dus la situația că o garnitură de mobilă, de pildă, sărăcăcios compusă, să treacă moștenire de la o generație la alta.

Pe al treilea loc se situau unitățile de timplărie, al căror număr, capital, forță motrice, forță de muncă și producție se aflau la un nivel scăzut⁶⁴. În structura

⁵⁵ *Ibidem*, p. 579—580.

⁵⁶ M. Occeană, *op. cit.*, p. 12.

⁵⁷ J. Filipovici și C. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 95; V. N. Stinghe, D. A. Sburian, *op. cit.*, p. 14; *Enciclopedia României*, vol. III, p. 933.

⁵⁸ J. Filipovici, C. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 95—96.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 97.

⁶⁰ *Industria României 1944—1964*,... p. 578.

⁶¹ „Anuarul statistic al R.P.R. 1957”, Buc., 1957, p. 84; *Idem*, 1963, p. 164—165; „Breviarul statistic al R.P.R. 1964”, p. 86—87.

⁶² J. Filipovici și C. Lăzărescu, *op. cit.*, p. 95.

⁶³ Mititã Constantinescu, *op. cit.*, vol. III, p. 363; V. N. Stinghe, D. A. Sburian, *op. cit.*, p. 14; M. Occeană, *op. cit.*, p. 17; „Anuarul statistic al României 1922”, Buc., 1923, p. 200—201; *Idem* pe 1929, Buc. 1931, p. 191; *Idem* pe 1930, Buc., 1932, p. 189, *Idem* pe 1934, Buc. 1935, p. 246—247.

⁶⁴ *Ibidem*.

industrii forestiere intrau și fabricile producătoare de vehicule, ambalaje, perii, pensule, calapoade, cuie de lemn, dopuri de plută și altele, care însă nu ocupau o pondere însemnată⁶⁵. Parte din cerințe erau satisfăcute de atelierele meșteșugărești.

Un aspect deosebit de important în cunoașterea industrii forestiere între primul și al doilea război mondial îl constituie studierea gradului de concentrare și centralizare a capitalului și a producției, de includere a ei în formele monopoliste de exploatare și desfacere, ca și a gradului de participare a capitalului străin în această ramură. Cu toate că industria forestieră se caracteriza printr-un mare număr de întreprinderi, fapt ce ilustra o puternică fărîmîtare a ei, totuși existența unor mari unități de exploatare dovedește creșterea procesului de concentrare și centralizare a producției, mai cu seamă în perioadele de criză economică. Procesul a fost înlesnit de creșterea participării băncilor la activitatea industrială a întreprinderilor. În perioada 1919—1922 are loc, pe o scară redusă, participarea capitalului bancar alături de cel industrial. Banca Timișoarei și societatea comercială pe acțiuni, afiliată Băncii Marmorosch, Blank & Co, de pildă, participau la fabrica de mobilă și covoare — Torontal, la Fabrica Mecanică pentru construcția de butoaie Timișoara. Marmorosch, Blank & Co participa la Societatea pentru exploatarea de păduri și ferăstraie cu vaporii P. & C. Goetz, la Boshische A. G. für Holzgewinnung und Dampfsägebetrieb, Banja Luca, la întreprinderile forestiere Române — Cluj, ca și la fabricile Tărcău, Oltul, Bucovina. Participațiile Băncii de Credit Român s-au efectuat la „Carpatina”, „Bucovina”, „Rahova”, „Rășina”, „România forestieră”, „S.A.R. pentru industria de hîrtie și lemn, fost G. Eichler”, „S.A.R. pentru industria de lemn și perii, fost L. Bach”. În același timp Banca „Moldova” Iași participa la „Ferăstraiele Moldova” din Ungheni⁶⁶.

Gradul de participare al băncilor la activitatea industrială crește în perioada următoare. La sfîrșitul stabilizării relative a capitalismului, anul 1928, trei dintre cele mai puternice bănci din țara noastră (Banca Românească, Banca Marmorosch, Blank & Co și Banca de Credit Român) participau în proporție de 80,3% din capitalul social total la nouă întreprinderi forestiere „P. & C. Goetz”, „Tărcău”, „Întreprinderile forestiere române București”, „Întreprinderile forestiere române Cluj”, „Bucovina”, „Transilvania”, „Stroești”, „Valea Lungă”, „Oltul”⁶⁷. Procesul de fuziune a capitalului bancar cu cel industrial a continuat pînă la cel de-al doilea război mondial.

Trebuie precizat că în afară de rolul băncilor în lărgirea acestui proces, însuși statul pe calea legilor, a sprijinit formarea unor syndicate monopoliste. La 31 iulie 1918, folosindu-se ca pretext starea excepțională în care se găsea țara, a fost elaborată legea pentru „înstituirea sindicatelor de fabricanți și industriași”, prin care se constituiau obligatoriu în syndicate industriași din 17 ramuri, între care au fost incluse și fabricile de cherestea, celuloză și hîrtie. Trebuie precizat că nici acum, nici multă vreme după aceasta, nu este vorba de forma clasică a unui monopol, ci de folosirea improprie a cuvintelor: sindicat, cartel, monopol, concern. „Sindicalizarea” avantaja în primul rînd întreprinderile mari care puteau domina concurența și pe concurenți. Între cele două războaie mondiale la constituirea „cartelurilor” în domeniul industrii forestiere românești participă și finanța internațională, în miinile căreia se afla o bună parte din această ramură. Totodată, societățile forestiere din România au participat la crearea unor societăți similare în străinătate.

Organizarea în „monopol” a marilor societăți forestiere este ilustrată în perioada de după primul război mondial prin reînnoirea, în 1925, din inițiativa marelui concern forestier „Foresta” a *Cartelului Accordo* în care intrau, pe lîngă întreprinderile concernului „Foresta Italiană” din Cehoslovacia, Polonia, Jugoslavia și România, și o serie de societăți controlate de „Foresta” sau de cele aflate sub influența ei, ca „Goetz”, „Ceahlăul”, „Putna”, „Union”. Crearea *Accordo-ului* a

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Contribuția la istoria capitalului străin...* Schemele A2, A3, A5 și B.

⁶⁷ *Ibidem*, schema D; „Independența economică”, 1928, p. 21.

foșt determinată de necesitatea apărării în fața concurenței crescînde a trusturilor forestiere scandinave pe piața țărilor mediteranene, unde aceste societăți își desfășeau majoritatea produselor. În 1928 s-a organizat un *Cartel al exportatorilor de lemn din România*, în care, pe lângă „Foresta” mai erau atrase și marile societăți forestiere „Bucovina”, „Carpatina”, „Lomas”, „Feltrinelli” și „Moldova”. Scopul acestei organizații era înlăturarea concurenței prin fixarea cotelor de export, a prețurilor comune și a sortimentelor pe care trebuiau să le producă întreprinderile „cartelate”. După înființarea „cartelului”, prețurile au crescut cu 6—7%. În scopul obținerii profiturilor ridicate, alături de *Accordo* și de *Cartelul exportatorilor de lemn*, au fost înființate pînă la criza economică din 1929—1933, o serie de alte organizații: *Cartelul fabricilor de parchete*, care cuprindea nouă întreprinderi; *Cartelul fabricilor de mobilă curbată*; *Cartelul internațional de vînzarea lemnului de loc în Ungaria*, în care intrau mari societăți forestiere din România, Iugoslavia și Cehoslovacia. Pe baza acestui cartel, întreprinderile din România aveau o cotă de 40% din totalul exportului în Ungaria⁶⁹. În 1931 principalele societăți forestiere din România („Foresta Română”, „Carpatina”, „Bucovina”, „Ofa”, „Moldova forestieră”), toate cu capital străin, participau la crearea la Bâsel a societății „Union Bois”.

Caracteristica organizațiilor monopoliste create în acea perioadă era aceea că ele aveau o durată scurtă de existență din cauza luptelor acerbe care se dădeau în interiorul organizațiilor pentru cote mai mari de desfacere, pentru condiții mai avantajoase de vînzare. Asemenea forme monopoliste se întîlnesc frecvent în industria de cherestea. Ele nu durează mai mult de 1—3 ani⁶⁹. Unul din acestea, de pildă, la care au participat și fabricile similare din Austria, a eșuat la mijlocul anului 1928, imediat după constituirea lui⁷⁰.

Pentru întărirea rolului marilor societăți forestiere, în 1936 se înființează *Biroul de evidență al cherestelei*, în care intrau 15 mari unități. Pe baza convenției s-au stabilit cotele de desfacerea producției fiecărei societăți. Biroul ținea evidența vînzărilor și urmărea respectarea cu strictețe a convenției încheiate. „Cartelul” respectiv dădea o producție de cherestea care reprezenta cca. 40% din întreaga producție a ramurei și domina asupra a sute de mici întreprinderi similare⁷¹. La sfîrșitul anului 1939 în industria lemnului, ca urmare a intereselor statului de a avea o organizație puternică, exista un singur cartel recunoscut pe baza legii din 10 mai 1937⁷².

Fîind una din principalele bogății ale țării, pădurile și procesul de exploatare și valorificare a lor a atras de timpuriu capitalul străin în ramura forestieră. Înainte de primul război mondial capitalul străin avea plasat în această industrie 45,8 milioane lei, ceea ce reprezenta 69,6% din capitalul total al ramurii⁷³. Locul finanței austro-ungare, care deținea 64% din totalul capitalului investit a fost luat în principal în perioada de după război de cel italian, care se număra printre cele mai active capitaluri. El s-a îndreptat cu predilecție spre această industrie pe care a acaparat-o într-o bună măsură.

Deosebit de întreprinzător a fost Camillo Castiglioni, unul din conducătorii băncii *Societa Italiana di Credito Commerciale* din Milano, care a pus stăpînire pe societatea forestieră „Țișța”. Castiglioni, prin societatea „Foresta” desfășoară o amplă acțiune pentru ca aceasta să funcționeze în România, unde creează „Foresta română”, ca reprezentantă a sa. Paralel cu subordonarea și controlarea unor societăți, Castiglioni a reușit să „naționalizeze” în favoarea Italiei capitalul „inamic”

⁶⁸ N. N. Constantinescu, V. Axenciuc, *Capitalismul monopolist în România*, Ed. pol., Buc., 1962, p. 37—38.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 38.

⁷⁰ „Argus”, Buc., 17 iunie 1928.

⁷¹ N. N. Constantinescu, V. Axenciuc, *op. cit.*, p. 38.

⁷² Virgil Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, Buc., 1940, p. 180.

⁷³ *Contribuții la istoria capitalului străin...*, p. 31.

din industria lemnului într-un ritm mult mai rapid și mai deplin decât a reușit în vreo ramură burghezia română⁷⁴. „Foresta” reușește, ca urmare, să stăpânească 16 fabrici de cherestea, fabrici de mobilă ș.a. precum și 360 km de cale ferată îngustă, 38 locomotive pentru aceleași căi, 14 locomotive de cale ferată normală, suprafețe păduroase etc. La sfârșitul anului 1928 capitalul italian deținea cea mai mare pondere dintre capitalurile străine (aproape 23% din capitalul social total al ramurei). Această creștere a penetrației lui a fost făcută prin grupurile „Foresta” din Milano și „Feltrinelli” din Fiume.

Industria forestieră cunoaște și penetrația capitalului elvețian prin concernele Cfa-Holzinindustrie A. G. și Holding International de Bois de Monaco, a capitalului maghiar prin societățile „Patria”, „Lomaș”, „Toplița”, „Ungaro-română”, „Ferăstrăul arădean”, „Nadrag”, a capitalului austriac, francez, englez, cehoslovac, care însă avea o participare mai redusă⁷⁵. După criza economică 1929—1933, în care capitalul străin face unele investiții în industria forestieră, se afirmă finanța germană, care caută să cîștige tot mai mult loc în rîndurile capitalurilor de peste hotare. Penetrația germană a fost înlesnită de acordurile de „colaborare” încheiate de guvernul român cu Reichul hitlerist⁷⁶.

Evoluția industriei forestiere arată că marile societăți au obținut între primul și al doilea război mondial beneficii însemnate, cu toate că în ansamblul ei această ramură a avut o activitate redusă. În 1924 rata profitului net al societății „Carpatina”, de pildă, a fost de 30%, procent care era cu atât mai mare cu cât luăm în considerare posibilitățile de mascare a lui. Ținînd seama de aceste posibilități se ajunge la constatarea că plusvaloarea obținută depășea în acel an 120%⁷⁷. Societatea „Lomaș” din Arad a obținut în exercitiul 1927—1928 un beneficiu net de 6.736.996 lei în comparație cu capitalul social, care la sfârșitul anului 1928 era de 4,5 milioane lei. Deși mai mică, societatea forestieră „Toplița” a fost deosebit de rentabilă capitaliștilor maghiari. Între 1924—1928 beneficiul net realizat depășea 14 milioane lei. În același timp dividendele achitate anual variau între 40—45%⁷⁸.

Rata sporită a plusvalorii indică creșterea exploatarea muncii în această ramură. Nivelul tehnic înapoiat la care se desfășura procesul de producție la cele mai multe întreprinderi forestiere puneau pe muncitori în situația de a fi constrinși să depună mari eforturi fizice. Remunerarea ieftină a forței de muncă, durata mare a zilei de muncă, lipsa măsurilor de protecție și a asistenței medicale, grelele condiții de locuit și alte cauze, au agravat, pe de o parte, situația materială a muncitorilor forestieri, iar pe de altă parte, a sporit combativitatea lor revoluționară. Cu toate că muncitorii din această ramură erau împinziți, ei, sub conducerea comuniștilor, au luptat prin greve și alte forme pentru o viață mai bună, pentru dreptate socială, înscriind pagini glorioase în istoria mișcării muncitorești din țara noastră. Din rîndul lor s-a ridicat un proletariat combativ, conștient de menirea istorică a clasei muncitoare.

III. Slaba industrializare a lemnului a determinat ca România, deși avea un procent mai mic ca alte țări în ce privește gradul de împădurire, să dispună de lemn de export. Valorificarea bogăției forestiere s-a făcut în covârșitoarea ei majoritate pentru combustibil și ca material de construcție. Industrializarea insuficientă a lemnului a făcut ca materialul lemnos să se exporte în cea mai mare parte în forma sa brută, „de obicei butuci sau cherestea care, ca și celelalte materii prime, erau vindute la prețuri derizorii”⁷⁹.

Restrîngerea căilor de valorificare și a gradului în care aceasta se făcea pe plan național a determinat mișcarea volumului consumului intern la produse finite sau semifinite. Consumul de cherestea pe cap de locuitor, de pildă, scade de

⁷⁴ *Ibidem*, p. 89—91.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 154—157.

⁷⁶ A. Niri, *op. cit.*, p. 223.

⁷⁷ *Contribuții la istoria capitalului străin...*, p. 157, 158, 183.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 156—157.

⁷⁹ N. N. Constantinescu, V. Axenciuc, *op. cit.*, p. 247.

la 1,7 kg în 1913 la 0,934 kg în 1925, la 0,316 kg în 1937⁸⁰. În 1938 revenea pe cap de locuitor 0,143 m³⁸¹. Valorificarea scăzută pe plan intern a lemnului rezultă și din raportul între consumul de lemn pentru foc și consumul de lemn pentru lucru. Numai în București, în 1930, s-au consumat aproximativ 69.650 vagoane lemne de foc și abia 4456 vagoane lemn de lucru⁸².

Forma în care se valorificau prin export bogățiile forestiere era, în marea ei majoritate, aceea de materii prime sau foarte redus prelucrate, tocmai datorită nivelului redus de industrializare a lemnului. În 1937, cherestelea reprezenta 68,5% din totalul exportului de lemn; lemnul de foc 12,5%; cioplitura 8%; busteni 3%⁸³; părți de lăzi 3%; lemn de mină 2%; traversele 2%; lemnul pentru celuloză 1%⁸³. Exportul de lemne s-a dezvoltat repede în anii imediat după primul război mondial, atingând în 1924—1925 o medie de 2,5 milioane tone și reprezentând cca. 20% din valoarea exportului. Aceasta — arăta Virgil Madgearu — nu reflecta însă un proces normal de exploatare rațională a pădurilor, ci era simptomul unei exploatare prădalnice⁸⁴. În anii următori exportul a scăzut sub jumătate, reprezentând cca. 10% din totalul lui. Exportul în bazinul dunărean a descrescut de la 42,5% în 1928 la 25% în 1937, iar în Germania de la 15,7% la 12% (cu minime de 6,5% în 1931; 3,7% în 1932; 3,7% în 1933). În schimb a sporit exportul în Anglia de la 0,4% în 1928 la 9,4% în 1937 și în Palestina de la 2,2% în 1933 la 10,3% în 1937. El s-a menținut în Egipt la procentul de 10—12%, iar în Grecia a oscilat între 8% în 1928 și 15,3% în 1935, pentru ca pînă în 1937 să scadă la 5,3%⁸⁵.

Din punct de vedere al structurii materialului lemnos valorificat peste hotare, trebuie arătat că lemnul de foc s-a exportat în proporție de 93% în Ungaria, 6% în Iugoslavia și Cehoslovacia. Lemnul de lucru din pădurile de rășinoase a avut următoarea destinație: 26% în Ungaria, 15% în Egipt, 14% în Grecia, 8% în Bulgaria, 7% în Italia, 6% în Germania, 6% în Franța, 4% în Anglia, 3% în Turcia și 2% în Polonia⁸⁶.

Deși între cele două războaie mondiale lemnul a reprezentat în medie 32% din cantitate și 15% din valoarea exportului total al României, ocupînd primul loc ca greutate și al treilea ca valoare⁸⁷, fiind prezent permanent în structura exportului, contribuția sa la realizarea venitului național era mică, datorită prețurilor derizorii care se dădeau materiilor prime românești pe piața mondială. „Am doborîrit — scria un autor contemporan — masivele păduroase de fagi și de brazi spre a aproviziona fără nici-un discernămint toate piețele lumii, bucurîndu-ne că putem importa în schimb articole de lux și de ostentație și toate nimicurile străinătății”⁸⁸. În acest import intra și mobila fină care să satisfacă cerințele de lux ale burgheziei și mosierimii române, ca și lemnul de foc pentru regiunile de frontieră.

* * *

Politica economică a burghezimii și mosierimii române între cele două războaie mondiale a provocat un puternic dezechilibru în domeniul forestier al României. Regimul democrat popular, ca urmare, a moștenit un fond forestier în parte dezorganizat din punct de vedere al producției, cu o neuniformă înzestrare a terenurilor păduroase cu mijloace de scoatere și transportare a lemnului, cu în-

⁸⁰ Virgil Madgearu, *op. cit.*, p. 187.

⁸¹ „Anuarul statistic al R.P.R. 1957” Buc., 1957, p. 85.

⁸² C. Blaj, *op. cit.*, p. 219.

⁸³ Mitiță Constantinescu, *op. cit.*, vol. 3, p. 74.

⁸⁴ Virgil Madgearu, *op. cit.*, p. 278.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 293.

⁸⁶ Marin Popescu-Spineni, *Economia forestieră a României*, Buc., 1933, p. 11.

⁸⁷ *Industria României 1944—1964...*, p. 576—578.

⁸⁸ Marin Popescu-Spineni, *Economia forestieră a României...*, p. 17.

tinse suprafețe neîmpădurite, degradate în parte, cu o industrie de prelucrare a lemnului în ansamblul ei slab dotată din punct de vedere tehnic.

Întelegerea multilaterală a rolului pădurilor în economia noastră națională a venit numai după instaurarea regimului democrat popular. Încă din 1945, la Conferința Națională a P.C.R. s-a subliniat necesitatea de a se acorda pădurilor o deosebită atenție „avînd în vedere marele rol pe care ele îl joacă în economia țării atît ca element de apărare a culturilor contra secetei, cît și ca rezervor însemnat de materie primă pentru industria forestieră, a celulozei și hirtiei”⁸⁹.

După ce în anul 1948 pădurile au fost trecute în patrimoniul statului, prin politica de apărare a acestora, de folosire rațională și de industrializare integrală și complexă a lemnului, pădurea, sau aurul verde al României, a devenit un bun a cărui folosire interesează deopotrivă toți factorii pentru prelucrarea sa cît mai eficientă⁹⁰.

⁸⁹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, Ed. a IV-a, 1955, p. 77.

⁹⁰ Vezi amănunte în lucrările: *Valorificarea superioară a resurselor naturale*, (articolul lui Gh. Lazăr, *Industrializarea integrală a lemnului*), Ed. pol., Buc., 1965, p. 143—175; C. Botez și C. Swizewski, *Contribuții economico-geografice la studiul industriei lemnului în Moldova*, în „An. șt. Univ. Iași”, 1964, seria geografie, p. 160—168; revista „Probleme economice”, (articolul, V. Nichita și C. Botez, *Industria forestieră în regiunea Suceava*), nr. 8/1866, p. 140—147.

RECENZII

GRZEGORZ LEOPOLD SEIDLER și RYSARD MITASZKO: *The Muscovite Autocracy*, Extr. din „*Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska*”, Lublin — Polonia, Sectio G, vol. XI, 6, Lublin, 1964, p. 159—173

Lucrarea se ocupă cu perioada în care s-a format statul centralizat rus, adică domnia lui Ivan al III-lea (1462—1505), Vasile al III-lea (1505—1553) și Ivan al IV-lea (1547—1584). Sunt analizate măsurile luate de acești conducători și, în mod deosebit, doctrinele care au fost exprimate de Ivan al IV-lea, de Ivan Semionovici Peresvetov, Nil Sorski, Iosif Volokolamsk și Silvestru Adășev. Aceste doctrine conțin o aspră critică a anarhiei feudale și caută să dea un fundament ideologic puterii centralizate absolute a țarului.

Mihai Jacotă

MILAN BARTOSEK: *Metodo tradizionale e materialismo storico nella metodologia del diritto romano*, Estratto dalla storia del diritto nel quadro delle scienze storiche, Atti del I Congresso internazionale della Società italiana di storia del diritto, Firenze, Leo S. Olschki editore, 1966, p. 93—103.

La primul Congres internațional al Societății italiene de istorie a dreptului, Dr. Milan Bartosek, cunoscutul romanist ceh, revine asupra problemei metodei în istoria dreptului, opunînd materialismul istoric metodelor eclectice folosite de romanistii „tradiționali”, denumire sub care autorul înțelege romanistii burghezi. După ce expune pe scurt, principiile materialismului istoric, autorul recurge la două exemple pentru a demonstra caracterul științific și imposibilitatea de a ajunge la rezultate corecte, altfel decît plecînd de la concepția materialismului istoric: a) periodizarea istoriei dreptului roman; b) noțiunea mai particulară de *utilitas publica*.

Mihai Jacotă

HORST WIEMANN: *Caratteristiche sui rapporti di diritto internazionale privato fra gli stati socialisti*, Estratto da „*Diritto internazionale*”, Anno XVI, n. 3, 1962, Istituto per gli studi di politica internazionale, Milano, p. 274—283.

În ultimul deceniu, literatura de specialitate din țările socialiste din Europa a acordat o deosebită atenție stabilirii trăsăturilor specifice dreptului internațional privat socialist în opoziție cu dreptul internațional privat burghez (v. și I. Szasz, *Private International Law in the People's Democracies*, Budapeșt, 1964, p. 11 și urm.). În aceste preocupări se încadrează și articolul lui H. Wiemann, după care trăsăturile comune dreptului internațional privat socialist se pot rezuma în felul următor:

a) Tratatelor internaționale sînt izvorul principal. Ideea este exprimată și de Durdenewski, L. A. Lunț, iar la noi, urmînd pe Lunț, și de T. R. Popescu.

b) Retrimiteră nu are loc în cazul cînd o problemă este reglementată de un tratat internațional, ceea ce este adevărat. Dar, dacă într-un anumit caz lipsește o normă în tratat și se recurge la norma internă, atunci posibilitatea apariției există. În felul acesta, afirmațiile lui Lunț și Boguslawski se verifică. Noi am arătat, în altă parte, că retrimiteră nu trebuie să fie admisă în țările socialiste, pentru alte motive.

c) Ordinea publică și frauda la lege nu se aplică în practică în raporturile între persoane din statele socialiste.

d) Există o tendință spre lărgirea dreptului civil comun sau internațional (Condițiile generale de livrare CAER 1958 etc.).

e) În țările socialiste membre ale CAER s-a ajuns la calificarea identică a trimerii făcute de art. 74 din Condițiile generale: prin dreptul statului vânzătorului se înțelege reglementarea contractului de vânzare și a contractului de furnitură.

Mihai Jacotă

R. DEKKERS, *La dot romaine et la dot congolaise*. Extr. din *Revue juridique du Congo, Droit écrit et Droit coutumier*, N. 3, 1965, p. 242—249.

Ideea centrală a studiului este o comparație între dota în Congo și dota română, prin care se urmărește a se completa cunoștințele noastre despre dota română, în străvechiul drept. În Congo dota este un ansamblu de valori pe care le varsă familia soțului familiei femeii (p. 242). Autorul subliniază că nu este vorba despre o cumpărare a femeii. Remiterea dotei are următoarele funcții: 1) Este un instrument de probă a căsătoriei (*ara sponsalicia*); 2) garantează familia femeii că soția va fi bine tratată; 3) despăgubește familia femeii pentru pierderea suferită prin plecarea acesteia în altă familie; 4) este un mijloc de probă a filiației copiilor. Dota se dă și în muncă, atunci cînd familia soțului nu dispune de valori. Unele din aceste funcții ale dotei le descoperă autorul și în dreptul roman. Astfel, dota-compensatie pentru pierderea pe care grupul femeii îl suferă prin plecarea acesteia, ar avea echivalentul în dreptul roman în dota plătită de familia femeii în căsătoria *sine manu*, cînd compensa faptul că familia soțului nu mai dobîndea puterea asupra femeii. Articolul este deosebit de interesant pentru numeroasele detalii asupra cutumelor tribale, care luminează unele aspecte ale instituțiilor romane străvechi nu îndeajuns înțelese pînă acum.

Mihai Jacotă

NOILE DISPOZIȚII REGLEMENTÎND CONFLICTELE DE LEGI ÎN DOMENIUL FAMILIEI ÎN REPUBLICA DEMOCRATĂ GERMANĂ (cap. III și IV din *Einführungsgesetz zum Familiengesetzbuch der Deutschen Demokratischen Republik vom 20 Dezember 1965*)

Horst Wiemann, cunoscutul reprezentant al științei germane a dreptului internațional privat, profesor la Berlin (R.D.G.), expune în revista „Diritto internazionale”, Anno XX, No. 3, 1966, p. 348—360, principiile noii reglementări privind conflictele de legi în domeniul familiei („Le nuove norme di diritto internazionale private (diritto di famiglia) della Repubblica Democratica Tedesca”). Impreună cu articolul, revista oferă cititorilor și textul legii în limba germană (*Einführungsgesetz zum Familiengesetzbuch der D.D.R. vom 20 Dez. 1965*).

Reglementarea conflictelor de legi în domeniul familiei, pe care o vom numi în continuare noua reglementare, se găsește în partea a III-a și a IV-a a *Legii introductive la Codul familiei al R.D.G.*, intrat în vigoare la 1 aprilie 1966 (EGFCB). Noua reglementare abrogă normele privind conflictele de legi în domeniul familiei din Legea introductivă la Codul civil german din 1900 (art. 17 și urm. din EGCBG) și cuprinde în totul 11 articole.

În ce ne privește, utilizând textul legii și lămuririle date de distinsul specialist german, vom încerca să caracterizăm noua reglementare care, după părerea noastră, vădește una din cele mai noi tendințe ale dreptului internațional privat actual și anume aceea de a înlocui, cel puțin în parte, dispozițiile care fac aplicarea principiului legii naționale cu cele care fac aplicarea principiului legii instanței, legii reședinței, legii domiciliului sau legii teritoriale. Fenomenul nu este izolat. Dacă ar fi să ne limităm la țările socialiste din Europa, putem constata că el este înregistrat și de noile reglementări ale conflictelor de legi în domeniul familiei din Cehoslovacia și Polonia (Legea cehă de drept internațional privat din 1963 și Legea polonă de drept internațional privat din 1965). Cu excepția dispozițiilor din legea sovietică („Bazele legislației civile U.R.S.S. și ale republicilor unionale” și „Bazele procedurii civile U.R.S.S. și ale republicilor unionale”, ambele din 1961, și Codul civil R.S.F.S.R și Codul de procedură civilă R.S.F.S.R., ambele din 1964) care nu se ocupă de problemele familiei, celelalte legi menționate acordă un loc important conflictelor de legi în domeniul familiei și acestea pe drept cuvânt, așa cum arată și practica noastră, litigiile din acest domeniu apar din ce în ce mai frecvent în fața instanțelor.

În noua reglementare, principiul tradițional al legii naționale are încă un rol important. Acest principiu este afirmat în toate compartimentele conflictelor de legi, cum ar fi încheierea căsătoriei (§ 15), relațiile personale și patrimoniale dintre soți (§ 16), desfacerea căsătoriei (§ 17), filiația (§ 18), raporturile între părinți și copii (§ 19), adopțiunea (§ 20), tutela și curatela (§ 21).

Aplicarea legii naționale în soluționarea conflictelor de legi în domeniul familiei este în legislația germană o soluție tradițională. Ea se găsește în reglementarea abrogată (art. 17 și urm. din Legea introductivă la Codul civil german din 1900). Dar între vechea și noua reglementare deosebirea este semnificativă: noua reglementare face încă un loc important legii naționale, dar aplicarea ei constituie numai una din soluțiile admise în cadrul unui sistem variat de soluții, care se inspiră din considerații diferite și care aplică legea instanței, legea teritorială, legea reședinței sau legea domiciliului. Dimpotrivă, reglementarea abrogată era axată în întregime pe principiul legii naționale, așa încât toate soluțiile, de orice fel ar fi fost, orice țel ar fi urmărit, decurgeau în mod exclusiv din principiul legii naționale (ar fi putut fi interpretate ca făcând aplicarea legii naționale), sau, cu alte cuvinte, legea națională era unicul criteriu, criteriu exclusiv de legătură. Ansamblul soluțiilor decurgea în mod exclusiv din concepția că numai legea națională poate rezolva conflictele de legi în domeniul familiei și că diferitele dificultăți care se iveau sau nevoile politice, economice sau sociale care trebuiau satisfăcute puteau fi soluționate numai pe baza principiului legii naționale. Iată câteva exemple: Divorțul era cîrmuit de legea națională a bărbatului cînd soții nu aveau aceeași cetățenie (§ 17 EGBGB); dar se aplica legea germană — atunci cînd numai soția era germană (al. III, art. 17). Filiația era cîrmuită de legea germană, dacă tatăl era german: se aplica însă legea germană și atunci cînd numai mama era germană (al. II, art. 18). Raporturile dintre părinți și copiii născuți în căsătorie erau cîrmuite de legea germană, dacă tatăl era german sau, dacă tatăl murind, mama era germană; tot legea germană se aplica dacă tatăl sau mama au pierdut cetățenia, dar copilul a rămas german. În unele cazuri, redactorii vechii legi doreau să extindă aplicarea legii germane, așa cum am văzut: aceasta se făcea luîndu-se ca punct de plecare tot cetățenia. Era relevantă, rînd pe rînd, cetățenia bărbatului, a femeii sau a copilului, scopul fiind de a nu lăsa cetățeanul german lipsit de protecția legii germane etc. Toate extensiunile legii germane aveau ca punct de plecare cetățenia.

Noua reglementare admite și ea aplicarea legii naționale și încă îi face în virtutea tradiției un loc destul de important, dar nu ca soluție generală unică, ci doar ca soluție preferată într-un ansamblu de soluții în care întîlnim și legea instanței, legea reședinței etc. Principiul legii naționale în soluționarea conflictelor de legi în domeniul familiei, ca și în domeniul stării și capacității persoanelor, s-a format și s-a consolidat în cursul sec. al XIX-lea în mai multe state din Europa

(Italia, Franța, Germania etc.). Dar un alt grup de state au rămas totdeauna în această materie, fie la principiul legii domiciliului, fie la acel al legii instanței (Anglia, U.R.S.S., S.U.A., Mexic, Chile etc.). Dar principiul legii naționale, deși atît de mult susținut în literatura juridică din Franța, Italia, Germania etc. „nu a corespuns niciodată, după cit se pare, în întregime necesităților ridicate de practică (v. M. Jacotă, *Observații asupra legii care cirmuiește raporturile de familie ale străinilor care se formează în R. S. România*, Analele Univ. Iași, 1966, p. 220).

Încă de la începutul sec. XIX, dar cu deosebire din ultimele decenii ale secolului trecut, legea națională, deși puternic afirmată de literatură, a fost din ce în ce mai mult înlocuită în practica instanțelor cu legea instanței sau legea reședinței etc. Practica a folosit, pentru a înlocui sau elimina legea națională, competență în virtutea principiului amintit, diferitele mijloace oferite de dreptul internațional privat ca ordinea publică, calificarea, retrimiteră, teoria interesului național și altele. Așa încît se poate spune că niciodată în practica instanțelor legea națională n-a avut locul, rolul pe care i l-a atribuit literatura. Grație însă împrejurării că legea națională domina insistent literatura, acest principiu a pătruns și în noile legi de drept internațional privat din sec. XX, precum este legea cehă (1948) și legea polonă (1926). Cum au fost însă aplicate în practică aceste legi nu putem să examinăm aici. Ne mărginim a semna că, după ce au fost experimentate un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, acele legi de drept internațional privat au fost abrogate și noile legi din Cehoslovacia sau Polonia indică o reîntoarcere spre o mai largă aplicare a legii instanței, deși principiul legii naționale pare încă a fi păstrat un loc important. În orice caz, principiul legii naționale a pierdut locul de principiu care inspira exclusiv soluționarea conflictelor de legi în acel domeniu. Despre această tendință spre înlocuirea legii naționale cu legea instanței ne vom ocupa aici în legătură cu noile dispoziții ale legii introductive la Codul de familie german (R.D.G.).

Condițiile de fond pentru încheierea căsătoriei sînt cele prevăzute de legea națională a viitorilor soți. Este unul din puținele cazuri în care principiul legii naționale nu creează mari dificultăți: organul german căruia îi revine încheierea căsătoriei va examina dacă viitorii soți îndeplinesc fiecare în parte condițiile cerute de legea lor națională. Lucrul este posibil, deși frecventă va fi aici intervenția ordinii publice.

Relațiile personale și patrimoniale dintre soți sînt cirmuite de legea lor națională (§ 16), dar numai în cazul în care ambii au aceeași cetățenie, aceasta înseamnă dacă amîndoi sînt români, francezi etc. instanța germană aplică legea română, franceză ș.a.m.d. De fapt însă experiența ne arată că acesta este cazul cel mai puțin frecvent, fiindcă atunci cînd soții străini au aceeași cetățenie, ei recurg în marea majoritate a cazurilor la tribunalele lor naționale. Dimpotrivă mult mai frecventă este situația cînd soții au cetățenii diferite, adică unul este german, altul este străin sau amîndoi sînt străini, dar aparțin unor țări diferite. În acest caz, se aplică legea germană, ca lege a instanței (art. 16 EGFGB). Noua reglementare dă o soluție realistă. Raportul fiind unic, nu poate fi cirmuit decît de o singură lege. Și aceeași situație există în cazul divorțului, anulării căsătoriei, raporturilor dintre părinți și copii etc.

În situații identice (soții au cetățenii diferite), literatura și practica burgheză, pînă la o anumită epocă, înclina spre legea națională a bărbatului, ca șef al asociației conjugale (Raape, *Internationales Privatrecht*, Berlin, 1961, p. 324). Este opinia pe care și astăzi o susțin în literatura germană (R.F.G.) Raape și alții. În ce privește practica franceză, ea a părăsit din primele decenii ale secolului nostru principiul exclusiv al legii naționale (*Revue critique de droit international privé*, 1964, p. 895; și p. 693 cu nota lui Ph. Franceskakis; 1961, p. 547; Müller-Freienfels (Wolfram), *Ehe und Recht*, Tübingen, 1962, dare de seamă în *Revue critique de droit international privé*, 1964, p. 200).

Cînd părinții și copiii nu aveau aceeași cetățenie, se aplica legea tatălui. Soluțiile acestea sînt incompatibile cu concepția socialistă despre egalitatea bărbatului

și a femeii în căsătorie, despre principiul „ocrotirii copiilor” (care exclude „puterea părintească”).

Este drept că unii autori burghezi, puțini la număr și care au rămas cu totul izolați în literatura juridică, au propus în situațiile înfățișate mai sus aplicarea legii naționale a fiecărei din cele două părți la raportul juridic, dar absurditatea soluțiilor și caracterul profund nepractic al rezultatelor au făcut ca instanțele să le ignoreze (v. M. Jacotă, *op. cit.*, p. 218 și urm.).

Dispozițiile abrogate (al. I, § 14 din EGBGB) se refereau în ce privește relațiile personale numai la cazurile în care ambii soți erau germani. Raporturile lor personale erau cirmuite de legea germană. Era o dispoziție „unilaterală”, din care literatura juridică trăgea concluzia că al. I făcea aplicarea unui principiu mai general și nescriș, care ar fi fost principiul legii naționale. (Raape, *op. cit.*, p. 323).

În noua lege, divorțul este cirmuit de legea națională a soților dacă au aceeași cetățenie (art. 17), dar dacă au cetățenii diferite, atunci se aplică legea germană, ca lege a instanței (al. I). Cum am subliniat și mai sus, aceasta este situația cea mai frecventă și, deci, mai adeseori instanțele germane vor avea de aplicat străinilor legea germană, decât legea străină.

Dar al. II și III ale art. 17 prevăd extinderi apreciable ale cazurilor de aplicare a legii instanței :

a. Când unul din soți, la epoca încheierii căsătoriei, poseda cetățenia germană și a pierdut-o ulterior, ca urmare a încheierii căsătoriei.

b. Când, în baza al. I ai art. 17, este competentă legea străină, ca lege națională a soților, dar aceasta fie nu cunoaște desfacerea căsătoriei prin divorț, fie o acordă sub condiții neobișnuit de grele. Această împrejurare rămâne la aprecierea judecătorului.

Legea abrogată prevedea competența legii naționale a bărbatului.

Cum subliniază H. Wiemann (p. 355), aplicarea legii instanței în procesele de divorț nu este o dispoziție neobișnuită în dreptul comparat (v. în această privință legile de drept internațional privat cehă și poloneză suscitete).

Filiația copilului, stabilirea paternității sînt examinate conform legii naționale a copilului în momentul nașterii și tot legea națională a copilului cirmuiește raporturile între părinți și copii (art. 19). Dar această dispoziție va da naștere la dificultăți, în care caz se va recurge, arată H. Wiemann, (p. 356), în mod subsidiar la legea instanței și în unele cazuri va fi singura soluție posibilă.

Adopția (încheierea, încetarea, efectele) se face după legea națională a adoptatorului. Dar, dacă copilul este adoptat de un cuplu, din care unul din soți este străin, iar celălalt este german, se aplică legea germană. Deci, o reîntoarcere la legea teritorială. Dar dacă amîndoi soții sînt străini? H. Wiemann crede că se va aplica legea germană ca lege teritorială (p. 356).

Tutela și curatela (stabilirea și încetarea) sînt cirmuite de legea națională a copilului sau a persoanei pusă sub curatelă (art. 21). Dar în caz de urgență se va putea stabili o tutelă sau curatelă conform legii germane asupra unei persoane care are reședința în R.D.G. (art. 21, pct. 2).

Raporturile dintre tutor și curator și cel pus sub tutelă sau curatelă vor fi cirmuite de legea statului ale căror organe au stabilit tutela sau curatela (art. 21 pct. 3).

Dar în ceea ce privește aplicarea legii naționale în dispozițiile pe care le comentăm, ar mai trebui să observăm că în practică fenomenul va fi mult mai rar, decât lasă să se creadă textele analizate și aceasta din cauza intervenției ordinii publice, calificării, retrimiteii etc.

Conform art. 24, „Legile altor state nu se aplică, cînd aplicarea lor este contrară principiilor de bază ale orînduirii de stat a R.D.G.” (ordinea publică).

Iar art. 22 din aceeași Lege introductivă, admite retrimiterea. În virtutea acestui articol, atunci cînd legea străină este competentă, dar în această lege găsim dispoziții conflictuale care indică aplicarea legii germane, se urmează indicațiile legii străine, adică se aplică legea germană. Retrimiteerea se ivește destul de des, ceea ce înseamnă că, de fapt, într-un număr de cazuri imposibil de precizat, dar

numeroase, nu se va aplica legea națională a străinului, ci legea germană (ca lege a instanței).

Așadar, textele Legii introductive la Codul civil german din 1900, abrogate prin noua reglementare, făceau aplicarea principiului legii naționale în soluționarea conflictelor de legi privind familia. Literatura juridică germană burgheză aplica consecvent principiul legii naționale dedus din textele codului și la cazurile pentru care textele nu conțineau prevederi (Raape, *op. cit.*, p. 236 și urm.). Considerată în ansamblu, noua reglementare păstrează principiile tradiționale ale legii naționale, dar făcând un loc important soluțiilor care se inspiră din principiul legii instanței sau legii reședinței. Așadar, în comparație cu textele abrogate, (EGBGB), noile dispoziții (EGFGB) vădesc tendința unei treceri de la soluțiile tradiționale, bazate pe legea națională, la noi soluții bazate pe legea instanței, legea reședinței sau legea teritorială. Este aceasta o tendință izolată? Corespunde ea unor necesități de ordin practic?

Tendința aceasta pare să fie generală.

În afară de indicațiile desprinse din noile legi de drept internațional privat din R. S. Cehoslovacă (1963) și R. P. Polonă (1965), semnalăm schimbarea profundă în orientarea soluționării conflictelor de legi în Franța, care în tot cursul sec. XIX și la începutul sec. XX a putut fi privită ca țara în care legea națională, ca principiu de soluționare, era ferm admisă. (v. articolele citate mai sus din *Revue critique de droit international privé* 1964, 1962, 1961, cit și Claude J. Berr, *Les relations patrimoniales entre époux en droit international privé*, în „Journal du droit international”, 1965, p. 304; Ph. France'skakis, *La prudente élaboration par la Conférence de la Haye d'une convention sur le divorce*, în „Journal du droit international”, 1965, p. 24; Ph. Franceskakis et Pierre Gothot, *Une réglementation inachevée du divorce international. La loi belge du 27 juin 1960*, în „Revue critique de droit international privé”, 1962, p. 247; Müller-Freienfels, *op. cit.*, p. 200 urm. notează tendința de a nu se respecta un statut de familie unitar, ci de a supune problemele dreptului țării cu care situația are legătura cea mai efectivă și aceasta pentru că legislația trebuie să satisfacă realitățile sociale; Kegel Cerhardt, *The crisis of conflict of Laws*, Recueil des Cours, Leyde, II, 1964, p. 95—263, notează procesul de transformare al dreptului internațional privat contemporan și, adăugăm noi, slaba luare în considerare a practicii, de către mulți autori; J. Foyer, *Les mesures d'assistance*, în „Revue critique de droit international privé”, 1965, p. 32—66; Peter Benjamin, *Le divorce, la séparation de corps et leurs effets en droit international privé français et anglais*, Paris, 1955, *passim*).

De la primul război mondial, practica se îndreaptă spre înlocuirea principiului legii naționale, ca regulă unică de soluționare a conflictelor de legi în domeniul familiei, cu un sistem de reguli mai bine adaptat nevoilor concrete, sistem care aplică legea instanței, a domiciliului, reședinței sau teritorială, după caz.

Mihai Jacotă

RENÉ DEKKERS, *Le droit privé des peuples*, Bruxelles, Edition de la Librairie Encyclopedique, 1953, 505 p.

René Dekkers, profesor la Universitățile din Bruxelles și Gand, membru corespondent al Academiei Flamande de Științe, urmărește într-un studiu amplu *Le droit privé des peuples* (505 p.), izvoarele și particularitățile normelor juridice ale celor mai reprezentative state din antichitate și până în zilele noastre.

Partea introductivă a studiului său începe cu un cunoscut citat din prima carte a Instituțiilor lui Gaius, conform căruia toate popoarele care sînt cirmuite prin legi și obiceiuri se folosesc, în parte, de dreptul lor propriu, în parte de un drept comun tuturor oamenilor.

Ținînd seama de această idee călăuzitoare, autorul discerne aspectele particulare din dreptul diferitelor popoare, de trăsăturile comune ale dreptului diferitelor popoare.

Pornind de la acest considerent studiul apare dificil, prin însăși întrebarea pe care autorul și-o pune, și anume, dacă este cu puțință ca dintr-o imensitate de legi și cutume să hotărâști asupra trăsăturilor particulare și comune ale dreptului unui popor sau mai multor popoare. Tentat de însemnătatea problemei, autorul își propune să o trateze — impunându-i bineînțeles anumite limite și încadrându-se în diviziunea tipică doctrinei dreptului public și a dreptului privat.

Studiul este divizat în trei părți intitulată în modul următor: I. *Caractere*, II. *Destine*, III. *Dominante*.

Prima parte, *Caractere*, are drept scop caracterizarea normelor juridice ale unui număr de 75 de popoare. Folosind ordinea alfabetică, autorul se ocupă de dezvoltarea juridică a diferitelor popoare, aflate în cele mai variate stadii ale evoluției lor istorice, ca de exemplu: America și Anamul, Catena și China, Statul Hitit și Ungaria, Incas și Italia, Rusia, Siamul, Uniunea Sovietică, Elveția și Sumerul, Vizigoții și Iugoslavii etc.

Autorul nu urmărește evoluția juridică a popoarelor pînă la stadiul cel mai avansat al dezvoltării lor, justificînd că mărginește tratarea pînă în acel moment istoric cînd, dreptul privat atinge forma sa supremă „codificarea”. Pentru cititorii care doresc să depășească acest moment, René Dekkers, indică enciclopediile — ca de pildă cea a lui Franz Schegelberger — care depășesc stadiul codificării.

Din cele 75 note care compun prima parte a acestei lucrări, acelea care privesc popoarele contemporane sînt cele mai scurte. De altfel, autorului i-ar fi imposibil de a fi complet, chiar în limitele dreptului privat al celor mai dezvoltate popoare, pînă în momentul codificării acestor norme. Autorul se mărginește să contureze pentru fiecare popor, trăsăturile esențiale — pe care cu modestie le consideră utile, nu pentru a fi studiate ci doar consultate — și anume: a) istoricul dezvoltării lor; b) izvoarele dreptului; c) trăsăturile caracteristice dreptului respectiv, de unde și numele de caracteristici dat acestei prime părți.

În privința bibliografiei, autorul indică în special ediții critice ale izvoarelor folosite, alături de operele și articolele recente care i-au fost accesibile.

Partea a doua, *Destine*, are drept scop de a expune răspîndirea dreptului privat. Ea ne apare mai mult sub aspectul unui indicator al căilor principale.

Autorul consideră că pînă în prezent, lumea juridică nu a format încă un ansamblu. Chiar marile imperii cum au fost cele ale Persilor sau ale Romanilor nu au realizat o uniformitate a dreptului, și dacă în acest sens Justinian a fost foarte aproape, nu trebuie uitat faptul că în aceeași epocă imense teritorii cum au fost India și China — pentru a nu mai vorbi de alte popoare civilizate — păstrau tradiții diferite.

În altă ordine de idei, autorul consideră că, pe lângă normele juridice proprii diferitelor popoare există un mare volum de norme juridice împrumutate din dreptul străin (Japonia, Persia, Finlanda, Abisimia, Turcia) sau care au suferit influența romană, egipteană, germană, franceză. În fine, autorul consideră că acele popoare care și-au păstrat intacte tradițiile lor primitive (scandinavii, evreii, musulmanii, chinezii, indienii) constituie excepțiuni.

Prin studiul dreptului comparat — continuă autorul — se poate însă confirma justetea distincției din Instituțiunile lui Gaius, întrucît în dreptul fiecărui popor există norme proprii (*jus civile*) și norme comune (*jus gentium*). Or, din punctul de vedere al normelor comune, în decursul istoriei autorul distinge grupe, familii și curenți. În acest sens autorul se ocupă de nouă curenți juridice și anume, curențele: chinez, indian, mesopotamian, mediteranean, german, musulman, european, anglo-soxon, și curentul juridic din Uniunea Sovietică, pe care autorul o consideră drept patriă celui de al nouă-lea curent.

Partea a II-a, *Dominante*, conține comparații logice. Ea are drept scop de a extrage din materialul istoric ideile conducătoare, ilustrîndu-le prin exemple tipice.

Autorul scote în evidență acele corelații neexprimate, care unesc diferite instituții juridice sau le opun unele altora. În acest sens, René Dekkers ne prezintă o scară a valorilor juridice, abstracte, detașate de particularitățile naționale, urmărind doar fenomenul juridic. Or, dacă am desemna acest gen de tratare a problemelor

cu denumirea de fenomenologie, trebuie să ținem seama de faptul că este vorba de o fenomenologie juridică, însă constant întemeiată pe fapte. Autorul însăși definește această parte, ca fiind mai mult o filozofie a istoriei comparate a dreptului.

Cele cinci titluri care compun această parte sînt următoarele: la naissance du droit, l'état du droit, l'évolution du droit, l'expansion du droit, la science du droit.

Lucrarea se încheie cu o listă cronologică a principalelor monumente ale dreptului privat de la origine și pînă la ultimele codificări contemporane. Această listă ea însăși ne poate da o idee asupra dezvoltării juridice universale.

Preciziunea informării științifice, bogăția izvoarelor — utilizarea surselor directe — prezentarea concentrată a celor mai reprezentative instituții juridice ale unui număr foarte mare de popoare, și a celor mai dificile probleme de drept, fac utilizabil acest studiu atît de către specialiști — juriști, istorici, filozofi — cît și de către cei mai puțin inițiați în acest domeniu.

„Le droit privé des peuples”, studiul amplu, pe care în linii mari l-am schițat, constituie o lucrare valoroasă, în care analiza specialistului se imbină cu profunzimea filozofului. Lucrarea este străbătută de un profund spirit umanitar, care începînd cu acea dedicație din prima pagină „à Yetty et à tous ceux qui comme elle souhaitent que le droit de peuples se développe dans la paix”, îl întîlnim în conceptul întregului studiu.

Maria Dvoracek